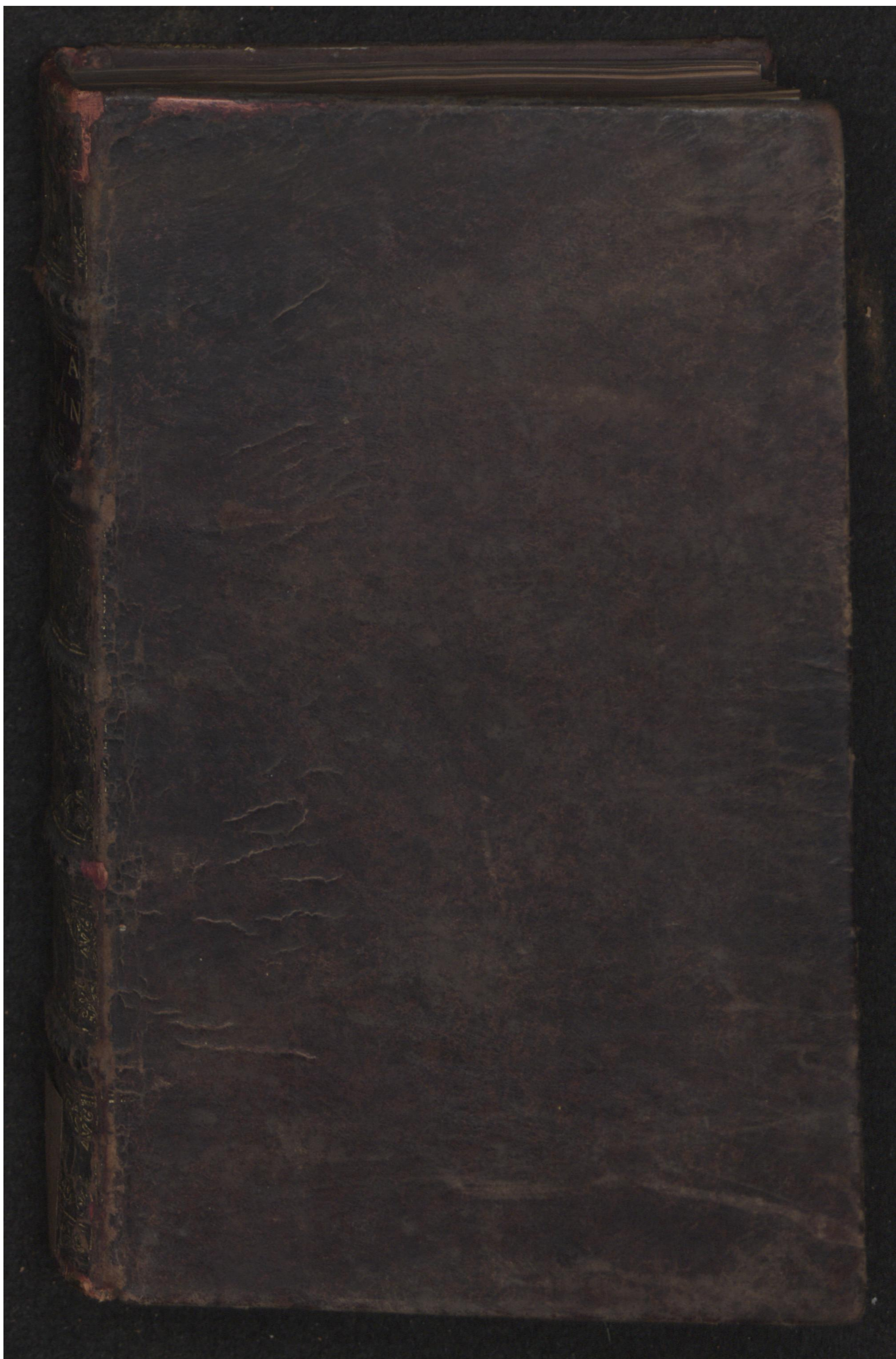
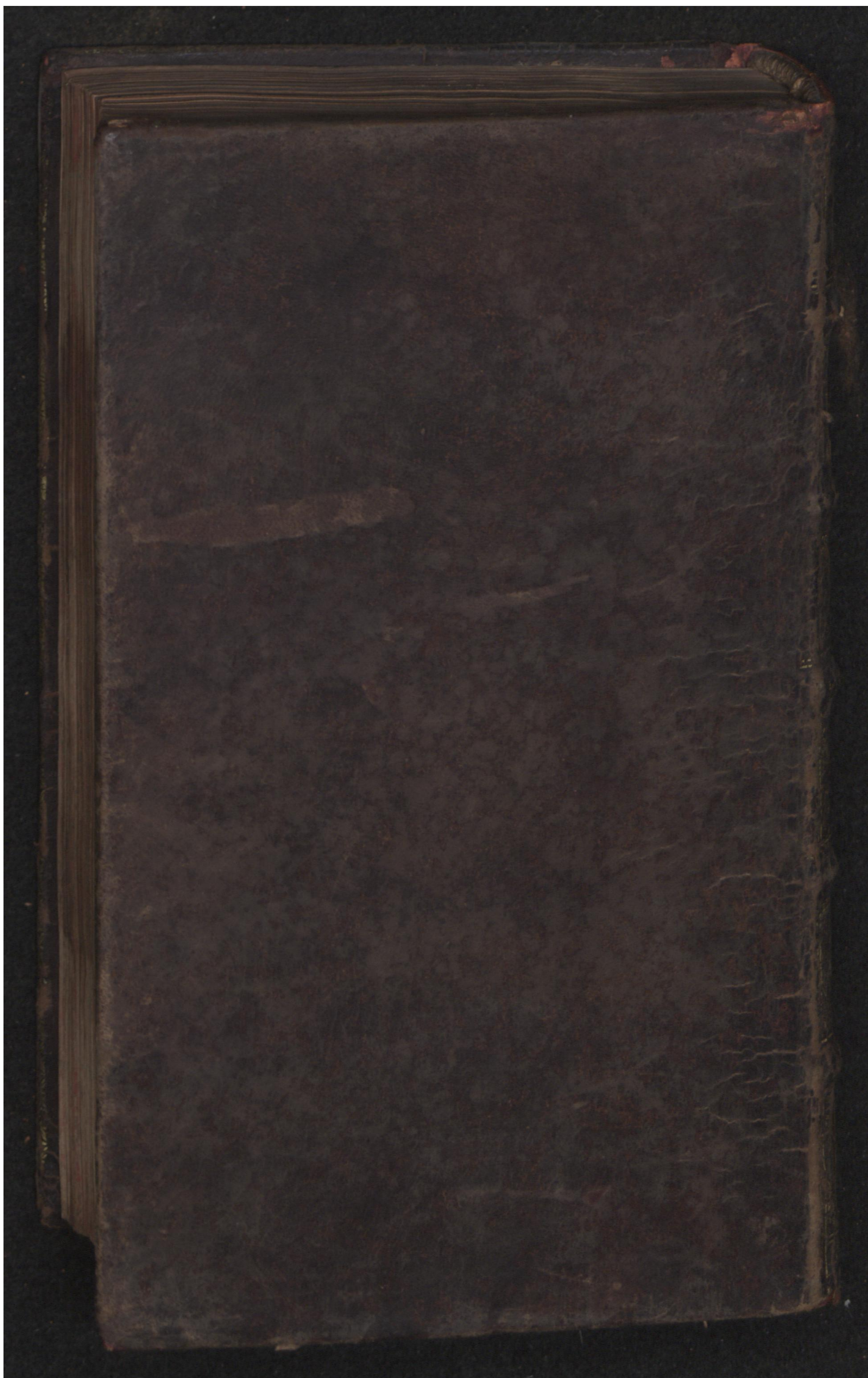
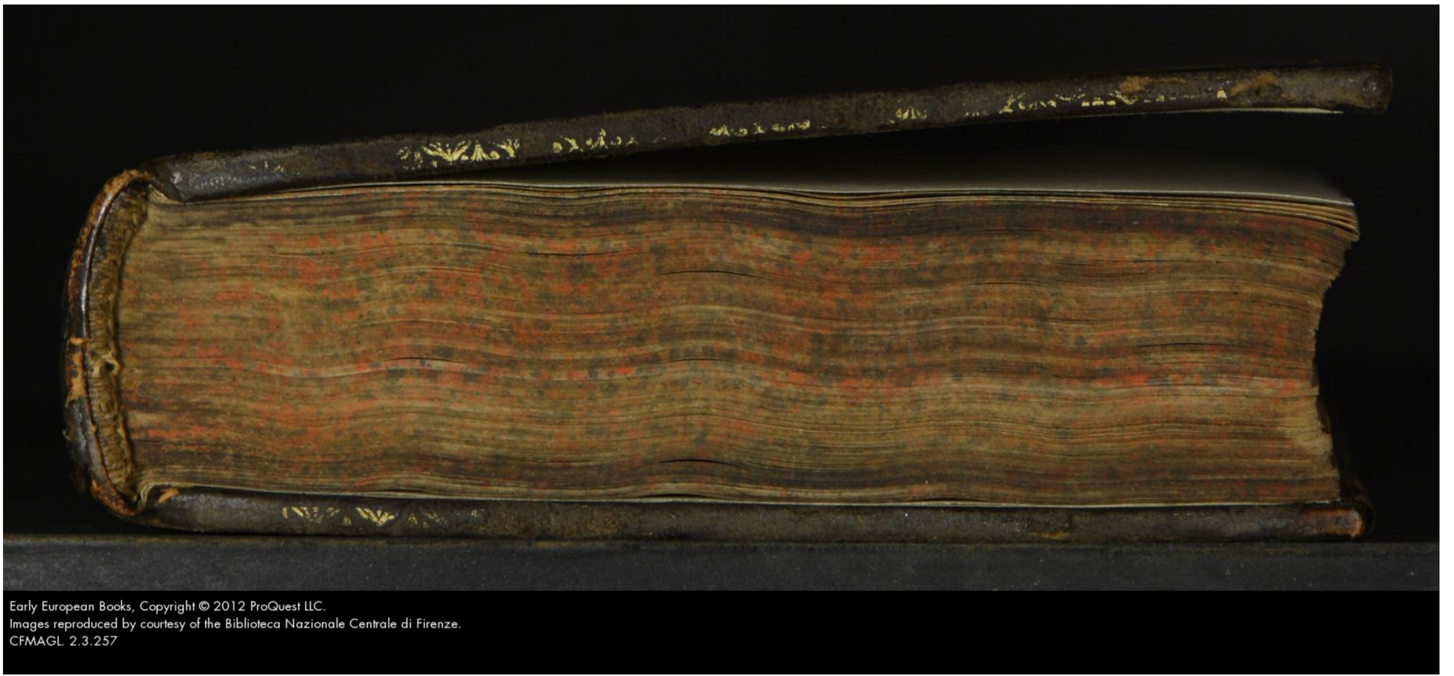
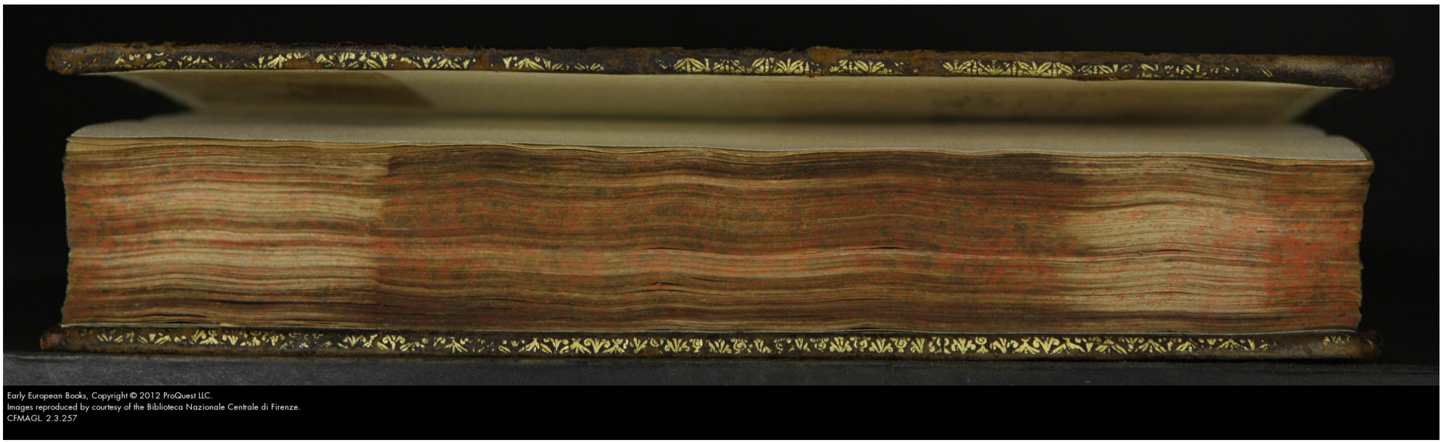

ACTA
S·FERDIN
REGIS
2
3
257

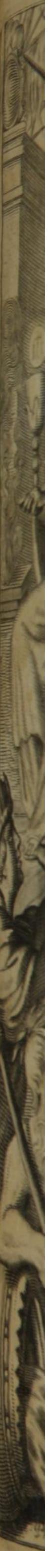

XXXVIII

PAPEB. Au

S. Ferd. Car

ACTA VITÆ
S. FERDINANDI
REGIS
CASTELLÆ ET LEGIONIS.

ACTA S. FERDINANDI REGIS CASTELLÆ ET LEGIONIS &

Phi Bouttats iunior, inven et sculp

ACTA VITÆ
S. FERDINANDI,
REGIS
CASTELLÆ ET LEGIONIS,
EJUS NOMINIS TERTII,
CUM POSTUMA ILLIUS GLORIA,
ET HISTORIA S. CRUCIS CARAVACANÆ,

Eodem quo ipse natus est anno MCXCVIII *cælitus allatæ*

ex Latinis ac Hispanicis Coævorum scriptis
collecta, varieque illustrata,

Commentariis, Annotationibus, & Iconibus,

OPERA AC STUDIO

R. P. DANIELIS PAPEBROCHII,

è Societate JESU Sacerdotis Theologi,

Sicut in majori ipsius opere de Actis Sanctorum Maji,
mox in lucem dando, legentur.

IHS

ANTVERPIÆ
Apud Michaelem Knobbarum, sub signo S. Petri.
ANNO DOMINI MDCLXXXIV.
cum Privilegio Regio & Superiorum licentia.

CAROLO II
HISPANIARVM
ET
INDIARVM
REGI CATHOLICO.

Ub ſacrum MAIESTATIS TVÆ aſpectum rurſus venit TVVS Noſterque FERDINANDVS, Rex Caſtellæ ac Legionis, nominis ordine TERTIVS, Sanctimoniæ prærogativa Primus: Noſter, beneficio fundatæ dotatæque nobis poſt Mauros ejectos Metropolitanæ Hiſpalenſis Eccleſiæ: TVVS, nexu continuatæ per tot glorioſiſſimos Reges proſapiæ: Utriſque tamen venerabilior eo titulo, quo ante hoc decennium dignata eum Apoſtolica Sedes, Sanctorum Hiſpaniæ Patronorum Catalogo adſcripſit. Tunc apparatum ordinemque feſtorum, tali occaſione in TVA Hiſpalenſi Vrbe inſtructorum, non ſolum legendum per litteras, ſed & in imaginibus ſpectandum exhibuimus SACRÆ MAIESTATI TVÆ; annos quidem ætatis primæ dumtaxat egredienti, ſed jam tum magnifice demonſtranti, quantum Catholicæ pietatis ab Avo tam Sancto

cto hausisset. Postquam vero, passu eodem quo gradiebaris ad virilem ætatem, factus quoque es ad talis Progenitoris augendam venerationem æque ac ad vestigia illius sequenda concitatior; exoravisti Pontificium Breve, quo Tui utroque in orbe subditi, quotquot ad Horarum Canonicarum pensum rite persolvendum tenentur, ejusdem Sancti Regis festum solennitate præcipua sub Ritu Duplicis celebrare juberentur. Hinc accensis magis magisque studiis tot populorum, quot vastissimo Tuo complecteris Imperio, cupientium nosse distinctius Patroni novi, tantaque cum prærogativa honoris sibi commendati, merita ac laudes; nihil videbamur facere opportunius posse, quam si curaremus, Acta vitæ, non minus Christianæ quam Heroicæ, inter Annalium veterum codices voluminosos sparsa, colligi in corpus unum, atque cum tota Postumæ Gloriæ historia fieri juris publici impressione Latina, quo possint per omnia Regna Tua legi, inter tot diversissimarum alias linguarum nationes. Sic cogitantibus Tuo ex Belgio, Tuaque Urbe Antverpiensi, obtulit se nobis Daniel Papebrochius, è Societatis Jesu Scriptor minime obscurus, & post ejusdem Societatis Patres Joannem Bollandum atque Godefridum Henschenium, illustrandis quotquot orbe toto noscuntur coluntурque Sanctorum Actis cum laude immortuos, Continuator laboris, Ecclesiæ Triumphanti perhonori-

norifici, Militanti vero non mediocriter utilis. Videramus nempe initia Maji, tribus grandibus tomis ante triennium edita; & proximum esse sperabamus, ut in trium reliquorum tomorum ultimo inveniremus Divi nostri gesta, simili accuratione, fide, & eruditione petractata, qua tot aliorum illustrium Sanctorum jam habebamus exposita Acta. Sed longa videbatur expectatio tam operosæ molitionis, forsitan adhuc in unum alterumve annum protrahendæ. Optavimus ergo ea (siquidem prælo parata jam haberentur) præmitti in lucem singulari Tractatu; & qui magna cum promptitudine sustinueramus ingentia pecuniarum impendia, curandæ apud Romanam Sedem Canonizationi primæque festivitati hic apud nos celebrandæ necessaria; nihilo minori alacritate obtulimus modicum illud quod desiderari videbatur, ut talis liber evaderet TVO non indignus sisti Fastigio, nec infra argumenti tam sancti Majestatem. Ille vero, pro ea qua Belgæ omnes erga Hispanum nomen sunt reverentia, tanto libentius desideria nostra pro imperiis habere se respondit, quo ardentius cupiebat quam citissime ab omni dubietate absolvere Reginæ BERENGARIÆ (cujus quæ Sancto Regi mater fuit) primogenituram præ BLANCA, sorore sua, S. LUDOVICI Francorum Regis genitrice; Hæc enim, licet nulli coævorum dubitata, sed à Ruderico Archiepiscopo Toletano & Luca Tudensi Præ-

ſule, quantis viris! tunc viventibus omniaque coram intuentibus, incunctanter aſſerta; ſuperiori tamen ſeculo, etiam ab Hiſpanis duobus ſcriptoribus (ut Gallos non miremur) Garibayo & Mariana inconſiderate inconſulteque negata fuit; cum manifeſta gentis noſtræ injuria, TVÆQUE etiam MAIESTATIS præjudicio non diſſimulando, dum ſucceſſionis in Caſtellæ regnum naturalis jus ſententia illa tradere Francis videtur. Econtrario promittebat Papebrochius, in Commentario ad Acta prævio (prout in hoc libro facit) demonſtratione chronologica evictum um ſe manifeſte, adeo non fuiſſe juniorem BLANCA BERENGARIAM, ut mater ejus eſſe per ætatem potuerit; quæ, prius quam illa naſceretur, Cæſareum juvenem, ſibi à patre deſponſum, ſequi in Teutoniam recuſavit; eoque expedita nexu, atque poſt annos abinde duodecim nupta Alphonſo Legionenſi, FERDINANDUM Filium ipſi pepererat, cum vixdum novennis eſſet ſoror, tertio poſt anno (qui fuit Chriſti MCC) nuptura Ludovico Franciæ Principi, tredecenni tunc JUVENI VIRGUNCULA ipſa, ſicut eodem ipſo anno in ſua Carolina cecinit nobilis & antiquus apud Gallos Poëta (ne fidem Hiſpanorum ſuſpectam quis habeat) Ægidius Pariſienſis. Digna ſane, quæ homines, noſtris in rebus, imo noſtras in res, tam eruditos profert alitque Belgica; cui tantum Hiſpani ſanguinis non minus quam auri impenſum bene credat

gene-

generoſitas Caſtellana: cuique ſe totam impendere & ſuperimpendere cupiat, ut provinciarum fideliſſima, & ea ſolum cauſa nunc miſerrima, Tvo, Rex Potentiſſime, nutu relevetur, & Abavum Carolum, inter Imperatores Quintum, inter Caſtellæ Reges Primum, redivivum in Secundo Rege ſuo experiatur. Interim idem ipſum Clementiam Regiam orantes nos quoque, jure Patronatus ſpecialiter Tvi; cum Belgarum votis jungimus & noſtra; ut qui, cum Sereniſſima Uxore Maria-Ludovica, ſanctiſſimos pariter & feliciſſimos Conjuges, Ferdinandum & Beatricem, repræſentare ſatagis, juſtitia, clementia, religione; ceteris quoque adjiciendarum divinitus gratiarum titulis par efficiaris eiſdem, numero videlicet glorioſæ ſobolis, dilatandæ inter barbaros Fidei ſucceſſu, aviti Imperii redintegrandi celeritate. Verum quæ Sanctis iſtis Regibus fuerunt per annos ſedecim dumtaxat communia (nam poſt eos immaturo fato extincta Beatrix locum fecit Joannæ, in ejuſdem felicitatis conſortium per annos fere totidem ſucceſſuræ) Tibi ac Sponsæ Tuæ ſint duplo ac triplo diutius indiviſa: nec niſi ſero à tantorum bonorum uſu-fructu ſeparetur etiam Sereniſſima Marianna mater. Etenim ut Berengaria ſuum Ferdinandum, Caſtellæ ac Legionis regnis; ſic illa Hiſpanicarum quam late per orbem utrumque patent ditionum Imperio filium, ipſumque Imperium filio

† 5 con-

conſervavit, ſimilia inter diſcrimina ſine viri ſolatio. Vivat igitur, æque ac illa, longævos dies: exultet veſtros intuendo ſucceſſus, victorias, incrementa. Vivat cum Vxore ac Matre MAIESTAS TUA in ſenectam uberem, concordi cum ipſis animo pluribus imperans Provinciis, quam Sancti quos laudamus Reges dominati ſunt Vrbibus. Da perpetuam orbi Chriſtiano pacem, ut ſubditi populi firma gaudeant tranquillitate, Religio ſancta creſcat ac floreat, Romana Eccleſia exaltetur ſublimius, CAROLO II, Hiſpaniarum atque Indiarum Regi Catholico, æternum obſtricta. Ita vovemus, Hiſpali MDCLXXXIV, VI Idus Februarii.

SACRÆ MAIESTATIS TVÆ

Clientes ac Subditi
Decanus & Capitulum Hiſpalenſe.

AD

AD LIBRVM
DE VITA ET ACTIS
S. FERDINANDI III
REGIS CASTELLÆ ET LEGIONIS,
Ab Hispalensis Ecclesiæ Metropolitanæ
DECANO ET CAPITULO
REGI CATHOLICO
Observantia clientelari dedicatum.

ODE.

Felix Liber, i dicate Regi;
Regali, Liber, i terende dextrâ:
Nec cuivis, Liber, i dicate Regi,
Isti sed, Liber, i dicate Regi,
Cui major gemini volens amansq;
Pars orbis famulatur, & tributa
Justo non graviora pendit ultro:
Quem bello validi colunt Iberi,
Quem Belgæ, Siculique, parsque magna
Subjecta Italiæ, Insulæque plures.
Cui rerum Domino ministrat Indus
Venæ divitis aureum metallum,
Fœcundo Americæ sinu repostum.
I tanto, Liber, i dicate Regi;
Regali, Liber, i terende dextra.
Jam sedem tibi maximusque Regum
Carolus parat, optimusque Regum:
Jam te Carolus hospitem benign

In-

Invitat facie, manumque tendit,
Quâ partes gemini gubernat orbis:
Jam te porrigit HIPALIS legendum.
I felix Liber, i ſuperbus auro,
Et cedro, & minio rubente pictus.
Te Rector leget orbis utriuſque,
Et lectum releget, legetque rurſus,
FERNANDI pietate recreatus,
Et felicibus incitatus armis.
Tu Regis poteris levare curas.
I tandem, i propera. Quis ô, quis ille
Regûm pudor attigiſſe limen?
Nequidquam refugis modeſtus aulam,
Urbs te Regia conſecravit aulæ:
Et ſoli, mihi crede, natus aulæ es.
Nam tu Regia facta dum celebras,
Facta regia Regibus ſequenda:
Dum tu Regia bella, bella Divis
Indicta auſpicibus, patrata Divis
Narras auſpicibus, bonaque causâ
Et Dei & fidei juvante dextras:
Nam tu Regia jura dum tueris,
Jura Regia, non amicta fucis,
Patronum ſine fraude non minorem
Quam tantum poteras habere Regem.
Cede FRANCIA, quando BIANCA natu
Eſt tantò minor, ut ſororis ipſa
BERENGARIA poſſit eſſe mater.
I felix Liber, i dicate REGI:
Felix REGE tuo Liber Patrono:
Regali, Liber, i terende dextrâ.

Pangebat

E. V. O. S. I.

LECTO-

LECTORI
DANIEL PAPEBROCHIVS

X quo Belgio nostro hic honor obtigit, ut Gubernatorem ab Hispaniis acciperet Serenissimum Cardinalem Infantem FERDINANDUM AUSTRIACUM, *germanum fratrem Regis utroque in orbe Potentissimi* PHILIPPI IV, *quorum immortalis apud posteros memoria permanet;* FERDINANDI *nomen, rarioris antea inter Belgas usus, frequentius audiri cœpit, & felicis ominis causa ad baptismū usurpari. Nemo dubitabat quin magnum illud atque præclarum esset, quod tantus tamq; carus omnibus Princeps ferebat: maxime cum eodem tempore Romanum in Germania Imperium teneret* FERDINANDUS II, *ejusque filius ac deinde successor* FERDINANDUS III *titulo Hungarici Regni clareret; idem is, cum quo prædictus Cardinalis Infans anno* MDXXXIV, VIII *Idus Septembris celebri ad Nordlingam prælio hostem fundens, prælusit victoriis apud nos referendis de confœderatis Francorum Hollandorumq; copiis. Cum vero* III *Nonas Novembris Bruxellis, sequenti quoq; anno Antverpiæ* XV *Kal. Maji, & deinceps in primariis quibusq; Regiarum Provinciarū urbibus tanto apparatu exceptus fuisset, quantum ulli umquam Potentatui exhibitum nulla hominum memoria noverat, nihil jam toto Belgio crebrius iterabatur, nihil audiebatur libentius, quam nomen* FERDINANDI.

Qui porro altius volebant assurgere, ad præteritorum temporum lumina; recordabantur FERDINANDI, PRIMI *hoc nomine Imperatoris, qui incomparabilis famæ Heroi* CAROLO V *Frater fuerat, & simul cum illo Nepos* FERDINANDI CATHOLICI, *cujus felici cum* ISABELLA *conjugio coalita Hispaniarum Regna, in unam secum Monarchiam traxerunt, quidquid Arragonicæ Castellanæque Coronæ in Belgio, Italiaque, & ipsis Indiis subjiciebatur Provinciarum. Erat is inter Castellæ Reges sui nominis Quintus, quatuor enim ante se numerabat Synonymos, quorum* Primus *cognomen* Magni *promeruerat.*

Verum

Verum tam omnes illi, quam quotquot præter eos aut tunc nominari poterant utriusque Ordinis viri Principes, aut ex historiis commemorando recenseri, excellentem quidem FERDINANDÆO *nomini claritatem conciliare videbantur; sed cujus fulgor inanis possit judicari, nisi resplendeat radiis veræ Christianæque sanctitatis, quæ etiam in humiliori conditione vel sola potest illustre facere gerentis nomen.*

Non deerat hæc illi nomini in Hispaniis: nam eo dictus apud Castellanos Tertius, SANCTI REGIS *cognomine secernebatur ab aliis: sed eadem Sanctitas tam parum habebatur vulgo nota, ut, exceptis Hispalensis urbis incolis accolisque, vix quisquam Patronis Hispaniarum Sanctis adnumerare* FERDINANDUM *audiretur; & Ioannes Tamayus de Salazar, Gallicano Andreæ Saussayi Martyrologio suum Hispanicum oppositurus, cum undecumque contraheret Sanctos quotquot vel suspicabatur conducere posse augendo numero, non tamen cogitavit de* SANCTO REGE FERDINANDO*: adeo ut Franci, in suo* S. Ludovico, *ante annos quingentos Canonizato, viderentur sibi posse Hispanos despicere, nullum eatenus suæ gentis Sanctum Regem ostendere valentibus, saltem cui is titulus esset Apostolicæ Sedis judicio vindicatus. Habebat hoc ægre pios multos fideles, quibus gloriosa* FERDINANDI *appellatio ex sacro obtigerat fonte, optantibus* Sanctum *sibi nominis sui* Patronum *indigetari, quem annuo cultu prosequerētur, secundum jam receptum inter Fideles morem, laudatissimum sane & ad multa utilissimum. Quamvis enim nonnullis in locis reperiebatur* Flos-Sanctorum pervetus, *ubi inter aliorum Sanctorum Legendas, ut vocant, inveniebantur etiam ante centum quinquaginta annos typis excusa* Vita & Miracula Gloriosi Regis D. Ferdinandi qui Hispalim cepit; *non nisi ab Hispanis legi liber iste poterat; & Auctor, titulo* Gloriosi *contentus, abstinebat elogio* Sancti, *licet veteri usu præscripti; quin etiam exprobabat* Hispalensibus, *quod* novum in FERDINANDO Patronum adepti, cujus sanctitatem intra tam breve tempus Deus ac Dominus noster per tot miracula manifestavit, necdum pro eo canonizando supplicationem misissent.

Hu-

Hujusmodi improperium eo justius videbatur, non solum in Hispalenses, sed in omnes omnino Hispanos dici; quanto majoribus luculentioribusque beneficiis, si more humano res æstimentur, illos sibi FERDINANDUS, *quam Francos obstrinxerat consobrinus ejus* S. LUDOVICUS. *Hic siquidē, pro Christi religione contra infideles decertans in Oriente, non unum terræ pollicem restituit Reipublicæ Christianæ, qui non fuerit iterum cito amissus:* FERDINANDUS *vero* SANCTUS, *tota Bætica, per annos quingentos infessa, sic expulit Mauros, ut numquam in ejus possessionem redire potuerint; regnaque, avitum ac paternum, ingentibus augens accessionibus, fidei quoque Christianæ cultum longe lateque propagarit, iis in partibus non amplius eradicandum; idque dum agit, & barbarorum vires distinet atteritque, ceteris quoque Hispanicis Regibus facultatem præbuit paria agendi contra conterminos sibi Saracenos. Verum qui omnia momentis temporibusque suis prudenter dispensat Deus,* LUDOVICO *censuit deproperandos Cælitum honores legitimos, pro ea, quam ipsi non dederat, prosperorum successuum gloria in terris;* FERDINANDO *autem eosdem tunc voluit auctoritate Pontificia assertos, quando bellorum felicius ab eo gestorum memoria, attrita temporum vetustate, segnius afficiebat obliviosos meritorum præteritorum animos. Excitavit enim* Catholicorum Regum *atque* Capituli Hispalensis *studia, hujus ut* Fundatori, *istorum ut* Progenitori *suo eum peterēt cultum decerni, quem à tempore immemorabili recte delatum, tot tantisque Deus indies declarabat miraculis, quot fuerunt publicis Processibus cognita.*

Exhinc sanctius ac venerabilius haberi cœpit, non Hispanis solum, sed exteris quoque nationibus pluribus, FERDINANDI *nomen; cujus merita quò citius latiusq; pervulgentur, persuaderi mihi passus sum, ut sexto de Actis Sanctorum mensis Maji tomo, eidemque totius operis decimo septimo, ac mei circa ipsum laboris duodecimo, præcurrere sinerem seorsim illius Acta; eâdemque ratione satisfacerem curiositati multorum, quibus tot voluminibus aut legendis otium aut coëmendis commoditas deest, adest tamen non parva cupiditas penitius cognoscendi, quid istud sit operis, cujus molitioni jam*

pene

pene ſexaginta annos impenſos audiunt, nec pauciores impendendos reſtare, priuſquā totus ſacer Annus, eo quo cœpit pede, decurrat ad finem, quinquaginta circiter tomis explicatus. Etenim eâdem inveſtigandæ ac tenendæ antiquitatis curâ, eâdem methodo diſcutiendi ambigua & obſcura illuſtrandi, eâdem libertate ac ſinceritate diſcernendi falſa à veris, dubia à certis, qua hic tractantur Sancti Regis Ferdinandi *Acta; deceſſores quoque mei* RR.PP. Joannes Bollandus *&* Godefridus Henſchenius *omnium* Sanctorum, quotquot toto orbe coluntur vel à Catholicis ſcriptoribus celebrantur, *res geſtas atque memorias, quæ quidem ad ſuam notitiam pervenerunt, tractandas ſibi propoſuerunt ipſi, mihique continuandas reliquerunt. Hoc modo editorum hactenus Commentariorum majorum minorumque numerus jam ferme pervenit ad tria millia; & Sancti, quorum vel Nomina vel Acta iiſdem Commentationibus illuſtrata fuerunt, cenſentur omnino ad ſepties mille. Quæ omnia utinam legantur, eo quo ſcribimus animo, id eſt, à præjudiciis libero vel legere omnia non valentes aut non volentes, ſibi ſinant perſuaderi, huic quod tenent ſpecimini ſimilia eſſe cetera: quando, adverſus qualiacumq; demum obloquia, ea optima defenſio eſt, quæ non inſinuatur verbis, ſed præſtatur operibus.*

Habes geminam cauſam anticipatæ lucubrationis præſentis; eâ fruere, & ſi quid corrigendum inveneris benignus ſuggere, ut altera in opere majori editio emendatior abſolutiorque evadat. Nunc ut undequaque notum habeas, tot titulis venerabile Ferdinandi *nomen, etiam etymon illius diſce; quod requirens, ex duplici lingua duci poſſe invenio, utrimque auſpicatiſſimum. Primum ex Arabica Maurorum Hiſpanienſium lingua ſuggerit Carolus Macer, in additionibus ad Hierolexicon Dominici fratris ſui, docens,* Ferh-dinhandu, *illa in lingua idem eſſe, quod,* Gaudium fidei habet ipſe, *vel,* Gaudium fidei apud eum; *quo neſcio quid aptius excogitari poſſit ei, qui reſtituto in tot regnis* Fidei *Chriſtianæ cultu,* gaudium *percepturus erat, non ſolum in tempore, ſed etiam in æternitate, ipſumque toti Hiſpaniæ facturus commune. Verum quantumlibet onomatopœia iſtæc feliciter*

ad

adinventa, blandiatur ingenio, ad honorem Sancti Regis etiam ex nomine suo quærendum propenso; horret tamen animus ab ea suscipienda. Vix enim induci possum ut credam, Hispanos Principes, germanam veterum Visigotthorum sobolem, aliunde quam ex Gotthica majorum suorum lingua sumptum nomen adamasse; neque id ex lingua aliena qualicumque, puta Latina vel Græca (hinc enim accepta non debuerunt magnopere fastidire, postquam Christi fidem edocti à Græcis, in ea quam circum Danubium occupaverant regione, sed sub Valente in Arianismum pertracti, errorem dedocentibus Latinis in Hispania deposuerunt) verum ex ejus gentis idiomate, quam modis omnibus habebant execratissimam.

Sed unde vera talis linguæ vocabula eorumque sensum indipiscemur? Ex Euangeliorum traductione Gotthica, per Vlfilam gentis Episcopum tempore prædicti Valentis composita, repertaque in membraneo codice, quem, purpurato in pergameno argenteis litteris antiquitus exaratum, servat Bibliotheca Regis Sueciæ, & formatis ad ejus exemplum typis, una cum Anglosaxonica versione, ante annos fere viginti in lucē emisit Henricus Iunius, cum accepto inde Gotthicæ linguæ Glossario. Hic invenio Fair *(quod Anglosaxonum, Teutonum, & Belgarum dialectis aliquantum mollioribus*, Far, Fer, *&* Ver *effectur) idem esse quod* Longe, *sive* Procul: Thein *(quod iisdem Dialectis* Thin, Din, Dyn *pronuntiatur)* tuus, tua, tuum *redditur:* Handus *denique, aliis* Hand *vel* Hant, *significat manum: atque ita* Fair-thein-handus *ac molliori effatu* Fer-din-andus, *propriissime esset*, Manus tua procul; *vel is* cujus manus, *id est*, potentia, robur, virtus longe ac procul valet, tenditur, *aut* sentitur; *secundum istud Poëtæ,*

An nescis longas Regibus esse manus?

Longam certe FERDINANDI *utriusque*, PRIMI *scilicet ac* TERTII, *manum experti sunt in bellis Mauri; quin & fama hujus, in Africam trajecturi, longius præcucurrerat, novum ei istic Imperium spondens, nisi placuisset Deo felicem victoriarum ejus cursum morte feliciori sistere ætate media, & ad æternæ beatitudinis bene meritam coronam Sanctum suum evocare.*

 Hanc

Hanc quomodo ei nuper gratulata Hispalis *sua sit penultimus hujus libri Tractatus,* Gloria postuma *inscriptus, explicabit. Tum alius sequetur de* Historia & Miraculis Crucis Caravacanæ; *qui ordinem temporis spectanti primus esse potuisset; siquidem prodigiosa sancti illius Ligni apparitio in ver ejusdem anni* MCXCVIII *incidit, cujus Autumnus nascentem mundo* FERDINANDUM *excepit; ut merito illius Actis, quibus* Crucis *gloria tantopere fuit amplificata, adnectatur eorumdem prognosticon signum, in spem reparandæ per totam Hispaniam Religionis concessum Regnis istis; ubi fortunatum semper* FERDINANDI *nomen, in eo quem* CATHOLICUM *nominamus, Caroli V Imperatoris avo, rursum vim suæ significationis exeruit: quando is omnes fere totius Hispaniæ provincias potentissima sua manu complexus, cum utraque Sicilia ac Balearicis insulis, eamdem trans Atlanticum Oceanum porrexit in novum illum mundum, quem auspiciis ejus Columbus invenit, ac porro demonstrare perrexit Americus, & Americam dixit; ibi una cum Castellanis Arragoniisque insignibus* Crucem *plantans, cui tot barbaræ nationes paulatim subjicerentur. Ita in nostro orbe grande jam olim* FEDINANDI *nomen, ultimis hisce duobus seculis grandius etiam evasit in altero: quod sub tot gloriosissimorum* FERDINANDORUM *Nepote* CAROLO II *gloriosius etiam reddat is, à quo & in quo omnis vera magnitudo exordium habet, & finem accipit, seu potius sine fine perennat. Nunc totam præsentis operis œconomiam sub unum aspectum positam accipe.*

CON-

CONSPECTUS
TOTIUS OPERIS.

Commentarius prævius Danielis Papebrochii è Societate Jesu.

VITÆ PARS I.

Ex Chronico Lucæ Tudensis coævi.

PARS II.

Ex libro Hispano, dicto Flos Sanctorum, anni 1532.

ANNOTATA.

Post singulos hujus Vitæ Paragraphos, itemque post singula prolixiorum, Actorum Capita inveniet Lector Annotationes *nostras, cuique proprias & in ipso contextu per litteras* a b c *indicatas.*

ACTA PROLIXIORA.

Ex lib. VIII Ruderici Archiepiscopi Toletani, & Chronica Hispanica sancti Regis, *juxta Ms. Hispalense edita.* 44

NOSTRA DIVISIO.

§. II De

HISTO-

HISTORIA ET MIRACULA
S. CRUCIS CARAVACANÆ,

ipſo quo S. Ferdinandus naſciturus erat anno 1198

per Angelos in Hiſpanias allatæ.

PRÆFATIO

De cauſa & fine hujus ad Acta Ferdinandæa Additamenti.

ODE

ODE
AD S. FERDINANDUM III
REGEM CASTELLÆ ET LEGIONIS
cum vita ejus Acta & Gloria postuma
invitante & excitante Hispali
Antuerpiæ in lucem seorsim ab aliis ederentur.

FERNANDE Regum maxime, maxime
FERNANDE Divûm, quem positis IBER
E servitute vindicatus
Barbaricâ, veneratur aris.
Tuo receptas consilio & manu
Tantisper Urbes respice; & atriis
Cæli relictis, quos beasti
Imperio, populos revise.
Omnes laborant Principis inclytum
Nomen sacratis tollere honoribus:
Omnes triumphant. Te TOLETVM,
CORDVBA te decorat trophæis.
Hosti probatæ te fidei memor
ARJONA, te non ante domabile
Maurorum asylum, te tuorum
Denique victa animis Nepotum
GRANATA donis prosequitur suis:
Illa, illa Ibero cedere contumax,
Vincenda numquam, jam GRANATA
Læta tuos cineres adorat.
Urbs nulla parcit sumptibus: æmula
Virtus clientes & studium rapit.
Insolito templa fastu,
Compitaque, & fora vestiuntur.
Sed vincit omnes HISPALIS, HISPALIS
Prælata cunctis. Illa tuas amans,
FERNANDE virtutes, volensque
Per titulos memoresque fastos
Post nascituris conspicuas dari,
Elucubrandras fert Papebrochio,
Per Acta Sanctorum celebri &
Nominis Austriaci clientes
Lecto tot inter; dum Tibi construit
Aram ipsa, multo lumine splendidam;
Tuasque pugnas pingit auro,
Et solidis tua bella gemmis.
Illa armat omnes artificum manus,
Parsura nulli. Nil simile aut prior

Spec.

Spectarit ætas aut futura.
Cuncta tuæ monumenta pompæ ;
FERNANDE , cedunt. Ne studium piæ
Mireris urbis ; plura tibi HISPALIS
Redempta debet : plura reddet ,
Impatiens in amore vinci.
Nec vos amicæ laudibus Hispali
Herois urbes pœniteat meis
Cessisse victas , FERDINANDUM
Quæ studiis coluistis æquis.
Ut vicit , omnes vicerit HISPALIS ,
Auroque gemmisque atque opibus potens :
Vicisse debebat , favore
INDIGETIS meritisque victrix.
Illam universis prætulit urbibus ,
Regnis relictis , & Patris & suo,
FERNANDUS : illi se suumque
Credidit immoriens cadaver ;
Decursa post tot secula vividum ,
Et nec peresum ; nec violabile
Parcente nulli tabe mortis.
Deposito pretiosiore
Donare cives non poterat suos.
Ditarit aras muneribus licet
Benignus æternis ; perennes
Divitias superat cadaver ,
Illustre centrum prodigiis. Cole
Regem fidelem suppliciter , cole
Urbs grata : FERNANDUS favores
Cultibus innumeros reponet.
FERNANDUS atram corporibus luem
Fugabit ægris : subiiciet suam
Mors pulsa falcem FERDINANDO :
Exanimes nova vita rursus
Subibit artus. Sed neque tristia
Posthàc timebis prælia , nec dolos :
Invicta stabis. FERDINANDUS
Ipse suæ vigil , ipse muros
Defendet urbis : PRÆSIDE barbarus
Quo Maurus omni pulsus Iberia ,
Ardentis extremos recessus
Deficiens Lybiæ petivit.

Accinebat

E. v. O. S. I.

Vera Effigies
S.FERDINANDI
Regis Castellæ & Legionis
Huius Alexandri vultum sic forsan Apelles
Pinxerit: ast animum ut noveris acta lege,
P. Bouttats. fecit

AD VITAM ET ACTA
S. FERDINANDI III
REGIS CASTELLÆ ET LEGIONIS,
COMMENTARIUS PRÆVIUS

DANIELIS PAPEBROCHII E SOC. JESU.

§. I. De antiquis Actorum hic dandorum scriptoribus.

Idem Mauri, qui nominatissimam sub Romanis Imperatoribus ac Gothicis Regibus Hispalim, *anno* DCCXIII *cum reliqua Bætica, cujus ipsa Metropolis erat, redegerunt in potestatem; sicut sacra profanaque omnia ad suum conformarunt arbitrium, ita etiam nomen commutaverunt, & dixerunt* Seviliam; *quod eorum lingua* Domum opulentam seu divitiis abundantem *significare, discimus ex descriptione Andaluziæ inserta lib. 17 Atlantis seu Geographiæ Blavianæ. Hanc cum Mauris eripuisset anno* MCCXLVIII Rex Ferdinandus, *sui nominis* Tertius, *cognomento* Sanctus, *resumpta Latine scribentibus prior appellatio est, posterior in usu vulgi mansit. Mutatis civibus, non fuit mutata etiam fortuna urbis & opulentia: præ cunctis tamen divitiis ejus æstimandus est ipse, qui post restitutam in ea Christianam Religionem, & dotatam munificentissime Ecclesiam, non solum Regni sedem ibi elegit habere quoad postea vixit, sed etiam sepulcrum, pretiosissimus ipse thesaurus urbis.*

2 *Eo regnante, prius quam ista fierent, floruerunt in Hispania nobiles duo scriptores,* Rudericus Ximenez, *Archiepiscopus Toletanus in Castella, ab anno* MCCVIII *usque ad* MCCXLV; *&* Lucas, Tudensis *Diaconus, postea &* *Rodericus Toletanus & Lucas Tudensis, coævi,*

 Episco-

Episcopus in Gallecia, usque ad annum MCCXL. *Primus novem suos de Rebus Hispaniæ libros perduxit ad annum* MCCXLIII; *secundus, cum adhuc Diaconus esset, mundi chronicon contexuit usque ad annum* MCCXXXVII. *Ex his* Rudericus, *eo majoris fidei censendus est, quo plurium rerum quas scribit testis certior, utpote Regia castra sæpe secutus, & omnium Regni negotiorum particeps: nec tamen contemnendus secundus, cui magis propositum fuisse videtur sancti Regis virtutes persequi. Vtriusque igitur contextum hic damus: &, pro iis qui utrique deficiunt annis, suum cuique addimus supplementum, ex antiquioribus, quæ nancisci potuimus Hispanicis monumentis. Deficienti circa finem* Tudensis *contextui (quem primo loco dare placet sub titulo* Vitæ brevioris) *succurret* Legenda *vetusta, quam reperimus in libro* Flos Sanctorum *dicto, editionis Hispalensis anni* MDXXXII. Roderici *verba invariata, ex Francofurtensi anni* MDCIII *editione desumpta, inteximus Actis prolixioribus* Chronicæ, *in Codice Ms. Hispalensis ecclesiæ Hispanice repertæ & quatenus opus fuit Latine redditæ, secundum editionem Vallisoletanam anni* MDLV, *sumptam ex alia vetustiori, forsitan Hispalensi anni* MDXV, *uti apparet ex Prologo.*

Supplentur ex Veteri legenda et vetustiori chronica:

3 Legendam *istam tempore Catholicorum Regum* Ferdinandi & Isabellæ, *adeoque ante finem seculi* XV *aut initio sequentis compositam esse, colligitur ex Miraculo* XI, *ibidem relato.* Chronica *multo antiquior est, & tantum non à coævo Auctore conscripta; quod intelligitur, non solum quia sic consequenter scriptæ fuerunt Chronicæ Regum subsequentium*, Alphonsi Sapientis, Sancii IV, Ferdinandi IV, Alphonsi XI (*quarum posteriores duas etiam habemus, impressas iisdem typis circa annum* MDL, *alias duas vehementer optamus nancisci) sed etiam, quia* Alphonsus Sapiens *scripsit ipse, aut nomine suo scribendam curavit, vulgari gentis lingua*, Chronicam Hispaniæ generalem, *quæ similiter dicitur impressa haberi anno* MDLI, *& à nobis æque desideratur. Etenim ex variis locis utriusque* Chronicæ, *inter se collatis ab Alphonso Morgado, infra laudando, manifeste apparet, iisdem fere verbis*

hæc sub Alphonso sancti Regis filio

verbis Chronicam *utramque procedere, ita ut unam ex altera sumptam esse oporteat.*

4 *Præterea cum in Chronica Ferdinandæa Cap. 74 agitur de Mezquita majori Maurorum, post captam Hispalim in ecclesiam Cathedralem, sub titulo S. Mariæ, jussu* Regis Sancti *conversâ, & Cap. 78 de ejusdem ibidem sepulturâ; nulla omnino sit mentio, aut novæ ecclesiæ, augustiori quâ nunc conspicitur fabricâ construi cœptæ, aut corporis tali occasione translati ad aliud veteris Mezquitæ sacellum novæ ecclesiæ contiguum, quod mansit sub titulo Capellæ Regiæ usque ad annum* MDLXXIX, *quando ad novam Capellam titulus hic transiit una cum corporibus Regiis. Atqui Morgadus scribit, haud multis post* Sancti *mortem annis ea de re cogitari cœptum; Espinosa vero expresse asserit, sub Rege Sancio,* Sancti *nepote, qui anno* MCCXCV *cessit è vivis, datum fuisse operi augustissimo initium. Quibus positis superfluum est loqui de quatuor inauratis sphæris, supra turrim ecclesiæ olim lucentibus, quæ describuntur num. 185, velut tum cum Chronica componeretur adhuc stantes; licet constet ex Morgado, quod anno* MCCCXCIV *terræmotu excussæ comminutæque fuerint, nec repositæ amplius. Vnum addiderim, editionis antiquæ auctorem* Sebastianum Martinez, *in Prœmio ad lectorem, protestari, quod fideliter inhæserit verbis Ms. Codicis; nisi quod aliqua, usu omnino obsoleta, mutanda putaverit in alia tunc usitatiora; quod in Chronicis* Ferdinandi IV & Alphonsi XI *factum ab eo non legimus.*

aut saltem sub ejusdem nepote Sancio scripta videtur.

5 *Post* Toletanum *atque* Tudensem, *inter Scriptores Latinos de* S. Ferdinando, *tertius nominandus venit* Alphonsus à Cartagena, *ex Episcopo Zamorensi post annum* MCCCCXII *usque ad* XXXIV *Burgensis Antistes, in Rerum Hispanicarum Anacephalæosi cap. 83 ubi more suo, ut ceterorum Regum, sic etiam hujus imaginem proponens,* Depingitur, *inquit,* Fernandus armatus in equo, prope civitatem Sevillam, quodam Arabe dante ei claves, quia civitas illa, per longam & strictam obsidionem ab eo afflicta, in deditionem ejus devenit. *Tacet de diademate & titulo* Sancti: *sed similiter de utroque*

Imago ex Alphonso Zamorensi.

tacuit capite 26, agens de S. Hermenigildo.

6 *Quartus inter Latinos venit* Rodericus Sancius, *post Ovetensem & Zamorrensem Episcopatus administratos, factus penultimo vitæ anno, Christi* MCCCCLXX, *Palentinus Episcopus, nescio cur apud Baronium & in Summario sæpius dictus Gerundensis: qui Historiam Hispanicam partibus quatuor deduxit. Hic parte 3 cap. 40 ait, quod* nullus ante eum (*scilicet Ferdinandum*) bellis felicior aut in pace moderatior fuit. *Et hoc ipsum ex præcedenti capite egregie probari potest, ubi legitur, quod* interrogatus, cur longe plus regni fines auxisset quam multi ejus progenitores, quippe qui recuperavit quod illi perdiderunt; respondisse fertur verbum, suo auctore & sempiterna commemoratione dignum: Patres, inquit, mei fortassis animo gerebant principatum terrenum exaltare potius, quam fidem plantare; augere sibi populum multum, sed non stabilire divinum cultum: quare decepti sunt in adinventionibus suis. Itaque ad cælum oculos vertens, Tu Domine, qui scis corda & renes hominum, nosti, quia non meam, sed tuam gloriam quæro; non tam caducorum regnorum, quam fidei tuæ Christianæque religionis augmentum desidero. *Ita ille, qui locus in Summario Processuum tribuitur* Michaeli Macuhero, *veluti insertus ejus libro, cui titulus Concordia monarchiæ Ecclesiasticæ, ignoti nobis ævi scriptori, neque in novissima Bibliotheca Nicolai Antonii nominato: æque autem ignota nobis sunt* Annalia Hispanica, *allegata à prædicto Roderico Sancio,* & Martinus Cusentinus, *ex quo idem se dicit accepisse quod sequitur.*

Elogium ex Roderico Palentino.

7 Hujus gloriosi Regis tempore, quoddam mirabile ad nostræ Catholicæ fidei exaltationem accidisse fertur. Nam (ut Martinus Cusentinus scribit) cum apud Toletum quidam Judæus, gratia ampliandi vineam suam, rupem comminuisset; in medio saxi concavitas reperta est, ubi liber erat folia lignea habens, descriptus tribus linguis, Hebræis, Græcis & La-

Prophetia de eo ex Martino Cusentino.

Latinis; scriptura vero quasi unius psalterii videbatur. Hic liber de triplici mundo disserebat ab Abraham usque ad Antichristum; Principium vero tertii libri ita incipiebat, à Christo sic exordiens: In tertio mundo filius Dei nascetur in mundo ex virgine Maria, patieturque pro salute hominum. Quod cum Judæus conspiceret, statim cum familia sua sacro fonte renatus est. In fine itaque libri dicebatur, quod tempore Fernandi Regis inveniri debebat [propietates hominum uniuscujusque mundi exprimendo.] *Eadem leguntur in Chronico* Nicolai Trivetti *Dominicani, sub annum* MCCCVII *scripto in Anglia, insertoque Spicilegiis Acherianis tom.*8, *quasi acciderint anno* MCCL, *& interseruntur verba inter* [ ] *relata. Multum autem ab Hispanis recentioribus ista ponderantur, uti etiam in Summario Processuum num.*17, *tamquam singulare opus Providentiæ divinæ, famuli sui nomen, quinque minimum seculis prius quam nasceretur, revelantis ei, qui ipsum librum ibi abscondisse præsumitur sub ingressum Maurorum in Hispaniam. Verum, ut ingenue fatear, dum considero, in illo tam mirabiliter, ut prætenditur, invento libro, velut auctoris Christo prioris, nihil repertum ob quod mereretur ad notitiam posterorum transmitti, nisi istum de Messia nascituro locum, & notam temporis quo esset reperiendus; vehementer metuo, ne simili fraude, qua superiori seculo refossæ sunt laminæ ac scripturæ quædam, sub nominibus S. Iacobi ac discipulorum ejus abditæ prope Granatam, ab Apostolica Sede pridem severe probibitæ vulgari, nunc autem etiam gravissimis judiciis condemnatæ; sic etiam* S. Ferdinandi *ævo liber iste fuerit primum abditus, deinde erutus à Iudæo, aliud quam par est lucrum per baptismi susceptionem captante: atque ita tota res mera fabula sit.*

cujus fidei?

§. II. Berengariæ matris primogenitura, ex eaque jus Ferdinandi ad regnum Castellæ, auctoritate probatur, eique contraria expenduntur.

Mater Berengaria an primogenita Alphonsi fuerit,

8 FErdinandum *Regem divinitus concessum Hispanis fuisse, ut possimus credere, nihil opus est eo quod supra rejecimus præsagio. Satis clare id demonstrant armorum ejus contra Mauros successus, quibus fidem simul & regnum amplificavit; nec non vitæ sanctitas, qua cælestes honores apud posteros meruit; felicior in uno, in altero similis consobrino suo,* Ludovico IX *Franciæ Regi, qui gerendis contra Saracenos armis* Sancti *quoque nomen & cultum promeruit. Etenim duo hi sanctissimi Reges, duarum sororum* Berengariæ & Blancæ *ab* Adelphonso IX *Castellæ Rege progenitarum, filii fuerunt; suisque moribus simillimis demonstrarunt, similem prorsus educationem se hausisse, ex simillimæ virtutis genitricibus: quas inter earumque filios nulla scitur fuisse de regno contentio. Nata ea primum sub nepotibus est; qua partium jura sic fuerunt confusa, ut nunc etiam dubitetur, an Castella proximiori successionis jure ad* Ferdinandum, *an ad* Ludovicum *pertinuerit; quia dubitatur, utra ex matribus prior nata sit. Quin etiam duo magni nominis scriptores Hispani, Garibayus & Mariana, licet successionem* Ferdinandi *ut justam tueantur, scrupulo sibi nulli ducunt* Blancam *majorem natu agnoscere.*

dubitant recentiores etiam Hispani:

9 *Hoc tamen ut recipiam sine cunctatione, obstat gravissima duorum coævorum scriptorum auctoritas, prænominatorum scilicet Lucæ Tudensis & Roderici Toletani; qui rem adeo recentis memoriæ & coram oculis suis versatam, nec ignorasse potuerunt, nec sperare quod sponte mentiendo obscuram eam ac dubitabilem posteris facerent. Spondanus quidem in Continuatione Annalium non veretur scribere ad an.*1217 *num.*12 *ab eis* magis ex studio partium, quam ex fide positum esse, *quod* Berengaria

pri-

primogenita *fuerit. Sed quam vehementi partium studio Spondanus ipse subinde abripiatur, satis sciunt Franci. Quantumcumque tamen in hoc excesserit, numquam credam ipsi sat frontis futurum fuisse, si forte ejus ætate contra* Ludovicum XIII *Regem prævaluisset factio Procerum*, Gastoni *ejus fratri Reginæque Matri* Mariæ de Medices *adhærentium, ut auderet comminisci, non* Ludovicum, *sed* Gastonem, *fuisse* Henrici IV *primogenitum, mendacio ne quidem ipsis factiosis tolerabili futuro. Quare nec velim sanctissimis duobus Hispaniæ Antistitibus tam impudentis fictionis crimen impingi; sed quando alia deessent omnia ad ipsos justificandos argumenta, mallem credere, eorum libros fuisse audacium interpolatorum manibus adulteratos, diu post mortem ipsorum: sicut necessario cogimur fateri Roderici Palentini scriptis accidisse, ne de eadem re scripsisse contradictoria arguatur.* *asserunt eavi,*

10 Castellæ Nobiles, *inquit Tudensis*, Regnum Berengariæ Reginæ tradiderunt, eo quod erat primogenita Adelfonsi. *Toletanus vero, postquam lib. 7 cap. 24 dixisset, quod Adelphonsus Castellæ Rex* Conrado, filio Imperatoris Frederici, *quem cingulo militari accinxerat*, filiam suam primogenitam Berengariam desponsavit: *lib. 9 cap. 5 de* S. Ferdinandi *successione acturus, scribit, quod* Magnates & Milites Castellani, communi consensu, Regnum Castellæ fidelitate debita nobili Reginæ, *scilicet Berengariæ*, detulerunt; *moxque addit:* Ipsi enim, decedentibus filiis, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur, & hoc ipsum patris privilegio probabatur, quod in armario Burgensis Ecclesiæ servabatur: & etiam totum Regnum, antequam Rex haberet filium, bis juramento & hominio hoc firmarat. *Possetne tanta esse impudentia cujusquam, ne dicam Antistitis forsan octogenarii, & prima in Regno auctoritate conspicui, quæ intra quatuor lineas totidem comminisceretur mendacia, omnium qui tunc in Castella vivebant manibus palpanda?* *Tudensis, & Toletanus.*

item Ruder. Palentinus uno loco,

11 Toletano & Tudensi *manifesto inhæret* Rodericus Palentinus, *parte* 3. *cap*.30 *sic loquens*: Ferdinandus in regno Castellæ successit, ex D. Berengaria, filia primogenita inclitissimi Regis Castellæ, sine liberis masculis decedentis; itáque regnum Castellæ dictæ D. Berengariæ naturali optimoque jure debebatur. *Fieri non potest ut hæc legerit Spondanus, & tam asseveranter (uti facit loco præmemorato) asseruerit, Palentinum in contraria prorsus stare sententia. Malim opinari alienæ, nec bonæ fidei temere ipsum credidisse, quod aliud hac de re nihil apud Palentinum legeretur, quam verba quæ inveniuntur parte* 4. *capiti* 4. *addita, ad persuadendum, quod* Ludovicus *fuerit* filius D. Blancæ, primogenitæ Alfonsi; *econtra vero* Ferdinandus filius Berenguelæ, filiæ secundo natæ Alfonsi prædicti. *Vnius ejusdemque auctoris esse nequeunt duæ tam ex diametro contrariæ sententiæ: oportet igitur ut locus alteruter spurius sit & adulterinus. Hoc autem de posteriori suadet nomen* Beringuelæ, *ex vulgari recentiorique usu scriptum præter morem Palentini, toto historiæ suæ decursu sæpius & constanter* Berengariam *scribentis. Adde quod prior locus medio in contextu reperiatur, loco omnino suo, ubi non ita facile est per additiones auctorem aliquem vitiari: posterior vero extra contextum in fine capitis positus sit; ac verosimiliter ab aliquo Francicarum partium studioso solum adscriptus margini, deinde per librarii socordiam textui ipsi adjunctus, vel in aliquo ejus Ms. vel saltem in vulgata impressione.*

licet alio loco vitiatus.

Neque obstant epistola Procerũ Blancam invitantes,

12 *Sammarthani, in Historia Domus Franciæ lib*.13 *pag*. 535 *asserunt, quod in Thesauro Titulorum Franciæ, armario* Castella *inscripto, Tit*.1. *inveniantur novem* epistolæ Castellanorum Procerum *tenoris ejusdem, ad* Ludovicum VIII *ejusque uxorem* Blancam, *quibus ipsorum filium Regem suum esse declarant; eumque ad se mitti petunt, eo quod* Alfonsus *Blancæ pater testamento suo voluisset* Henrico *filio, absque liberis masculis decedente, succedere jure hereditario filios* Ludovici & Blancæ. *Sed hoc, si non fuit* Alvari Comitis *& factiosorum illi adhæretium figmentum (nec*

enim

enim ipsius testamenti id jubentis exemplar miserunt, sed videntur voluntatem verbis solis indicatam prætendisse) hoc, inquam, si vere scriptum est; ut summum probaret Alphonsum *irritam fecisse voluntatem primam, publico instrumento duplicique homagio ante annos circiter triginta confirmatam, ut scribit Toletanus. Hoc autem fecisse potuit veluti jure suo utens, ne Castellæ Regnum devolveretur ad* Ferdinandum, *Legionensis regni natum designatumque successorem, adhuc sub patris arbitrio constitutum, & sic victoribus sæpius Castellanis dominarentur Legionenses, ab ipso victi alias semperque infensi: sicut ex eadem causa* Alphonsus Legionensis, *adversus eumdem* Ferdinandum *filium suum, jam Castellæ Regem, filiabus ex priore thoro natis regnum legavit, nolens illud subjici Castellanis: quod æque successu caruit, sicut æque injustum fuit.*

prætexendo ultimam voluntatem patris.

13 *Vtrumque tamen utrique* Alphonso *tam potuit justum videri, quam postea utriusque ex* S. Ferdinando *nepos ac pronepos* Alphonsus X *justum esse putavit, exheredato filio suo* Sancio, *substituere ex filio* Ferdinando *præmortuo &* Blanca *S. Ludovici filia nepotes. Hæc autem dispositio* Alphonsi X *vera & unica fuisse videtur causa & origo dissidiorum, inter Franciæ Regem* Philippum *Blancæ istius fratrem & prædictum* Sancium, *non obstante ejusmodi patris voluntate receptum à Castellanis. De quorum juribus cum disceptaretur, & primogenituræ titulus in* Ferdinando, *Blancæ junioris marito, prætenderetur à Francis; nihil facilius fuit, quã ut posterioris ætatis scriptor quispiam exterus (qualis* Ptolomæus Lucensis *fuit, qui seculo* XIV *floruit in Italia) incerti rumoris arriperet aliquid, inter similia* Blancarum, Ferdinandorum, *&* Alphonsorum *nomina palpabundus. Quod autem Ptolomæus iste Lucensis, tam in excusis Annalibus ad annum* MCCXIV, *quam in Historia Eccles. Ms. lib. 21 cap. 15 & 16, sic errasse potuerit, nec solum* Berengaria *Seniorem facere* Blancam, *sed etiam graviori memoriæ lapsu in præcitata Ms. Historia dicere* , in pactis *matrimonialibus additum fuisse,* quod si moreretur Rex sine herede masculo, Blanca in regno succederet: *quod, inquam sic errasse potuerit Ptolomæus,*

Ptolomæi Lucensis error unde natus.

meus, nemo mirabitur, qui intelliget quomodo XIX *Maji, in Sylloge historica de S. Petro Cælestino n. 22 videbimus eum in assignando mortis anno, ad totos novem annos potuisse decipi, tunc, cum res in Italia agebatur, vivens ac scribens, sed longius forsitan Roma absens ideoque facilius deceptus.*

§. III. Berengariæ multo major quam Blancæ sororis ætas chronologice demonstratur.

14 *Seniorem Berengariā fuisse*

R*Elatis expensisque auctoritatibus, quibus nituntur quotquot primogenituræ prærogativam* Berengariæ *assertam vel ademptam nunc volunt, si porro Chronologicas rationes velis consulere, omnes invenies pro* Berengaria *contra* Blancam *stare. De* Berengaria *leges apud Toletanum lib. 7 cap. 23, quod cum simul* Alphonsus Rex Legionis & Conradus Frederici Imperatoris filius *militari cingulo ornarentur ab* Alphonso Castellæ Rege, *ipsa eorum alteri, scilicet Conrado, fuerit desponsa; sed cum nollet abeuntem sponsum in Teutoniam sequi, à desponsationis istius vinculo absoluta fuit per Archiepiscopum Toletanum* Gundisalvum *& Apostolicum Legatum* Gregorium. *Quo id præcise anno factum sit, non constat; uti nec quo anno ætatis suæ regnare cœperit* Legionensis Alphonsus: *cingulum tamen militare suscipiens, non potuit adolescentiam excessisse. Cum ergo regnare cœperit anno* MCLXXX, *non videtur ea ceremonia differri posse ultra annum* MCLXXXV, *quippe quæ facta sit* circa principium regni sui, *ut ait Toletanus. Idem deinde* Terasiam Lusitanam *duxit sub Pontificatu* Clementis III, *eoque & successore* Cælestino III *nequidquam divortium imperante, uxorem habuit saltem usque ad annum* MCXCV; *ac rursum simili se difficultati implicuit, ducendo prædictam* Berengariam, *quæ eidem peperit filium* Ferdinandum *anno* MCXCVIII, *utique jam annos nata ut minimum viginti quatuor vel sex, ut pote anno* MCLXXXV *jam nubilis, adeoque nata circa an.* MCLXXIII, *& marito suo annis non multis junior. Ista autem solicitudo de maritanda* Berengaria, *quam demonstravit pater totis* XV

etiam chronologica ratione evincitur.

annis

annis prius quam cogitaretur de Blanca *viro jungenda, indicium sane haud exiguum præbet grandioris in ea quam in* Blanca *ætatis: &* Alphonso, *jam plenæ ætatis viro conveniebat omnino seniorem jungi.*

15 *Quid autem* Blanca? *Tradita est in matrimonium* Ludovico VIII, *adhuc puero & annos dumtaxat tredecim nato, ut scribunt Sammarthani, anno* MCC, *neque ante annum* MCCIX *cœpit ei liberos parere, ultimumque eorum vel penultimum Stephanum edidit anno* MCCXXV. *Si igitur eam ponas* Berengaria *seniorem, dicenda erit plus quam tricenaria venisse in manus mariti, tam imparis ut mater ejus esse potuerit; cœpisse autem parere quadragenaria, & feræ sexagenaria adhuc fœcunda fuisse. Neque hæc tantum sequentur, sed etiam quod filio ejus* S. Ludovico *transfretante contra Saracenos, & matri regnum administrandum committente, fuerit annus octogenaria, hoc enim factum est anno* MCCXLVIII; *& ipsa obiit filio in Syria absente anno* MCCLII. *Quod si ista dictu sunt absona, absonum etiam id unde sequuntur. At vero Chronica Ferdinandæa Hispanica,* Blancam *inter* Alphonsi *filias quartam numerans, expedita nobis facit omnia. Sic enim proficiscente in Syriam filio fuisset illa annorum circiter sexaginta, quæ ætas consilio maxime valet, nec inepta est laboribus regiminis quantumcumque magni: & nuptiarum ejus conciliatrix* Alienor, *ipsius avia materna, eademque mater Regis Angliæ, inter hunc &* Philippum *Franciæ Regem pacem per easdem nuptias conciliatura, eoque in Castellam profecta, ex neptibus suis,* Alphonsi & Alienor Anglicæ *filiabus, eam elegerit, cujus forma & ætas ad futuri sponsi ætatem accederet proxime. Talem porro nobis describit Ægidius Parisiensis, in libro qui* Carolinus *inscribitur, & prædicto juveni* Ludovico *dedicatur anno* MCC, *de futura ejus sponsa deque* Joanne *Rege Angliæ, mortuo* Richardo *fratre pacem compositiuro cum Francis, sic canens:*

Blancam vero multo juniorem:

& adhuc impuberem cum anno 1200 desponsa est tredecenni Principi.

—— Qui invaluit si vera susurrat
Rumor, ei (*Philippo*) in terræ cessurus parte Joannes
Quodam conjugio Regem placabit; & ejus

Neptis

Neptis (*ex sorte*) ab Hispanis aderit, cum fœdere pacis,

CANDIDA (.1. *Blanca*) quæ nubat JUVENI VIRGUNCULA nostro.

Hanc auctoritatem (qua nescio an convincentior ulla possit à quoquam desiderari) contra seipsum pro Hispanis suggerit noster P. Philippus Labbe, in Tabulis Genealogicis Domus Regiæ pag.54. Maneat igitur, quod Virguncula Blanca, *si non impubes, ut summum tamen duodennis fuerit, cum tredecenni Principi est desponsa; adeoque totis sedecim vel octodecim annis junior quam* Berengaria, *jam ante triennium mater, & ante annos quindecim postulata ad nuptias. Ista autem utriusque sponsi junior ætas, causa fuerit tam seri ex eo matrimonio fructus, qui primum anno nono in lucem venit; anno autem decimo quinto* S. Ludovicus. *Neque ad tenendam* Blancæ *primogenituram suspicetur forsitan aliquis, tam imparis ætatis sponsam, uti consequens foret, juveni quamvis Principi electam fuisse, propter spem successionis in regnum Castellæ. Habebat enim Rex pater tunc filium* Ferdinandum, *adhuc viventem; nec desperabat alios gignere; sicuti revera post annos tres genuit* Henricum, *eumque habuit successorem; & hoc primum mortuo, successit eorumdem ex sorore* Berengaria *nepos,* Ferdinandus sanctus.

post 9 demum annos inceptura parere.

16 *Porro tanto junior* Blanca *ut filia* Berengariæ *fuisse diu per ætatem potuerit, haud mirum quod noluerit* Alvaro *ceterisque rebellibus, regnum veluti à patre legatum offerentibus, consentire; licet, vivente adhuc socero* Philippo Augusto, *necdum Regina Franciæ, & jam tum duplicis filii* Philippi *ac* Ludovici *mater, quorum alterum potuisset in Castellam postulantibus mittere, si sororis potiori juri voluisset se opponere. Movere etiam eamdem potuit, ne quid ejusmodi tentaret, nota* Comitis Alvari *insolentia atque perfidia, non Regem Regno, sed Regis larvam sibi impetrare volentis, sub qua exerceret firmaretque tyrannidem, adhuc novam, nec uno illo anno, quo vixit puer* Henricus *frater suus, satis confirmatam. Tertiam causam addit Spondanus, genio suo dignam, videlicet;* Non eo tunc statu fuisse

Ideoque merito contempsit oblatum à rebellibus regnum,

Regnum

Regnum Castellæ, ut potentissimi juxta ac religiosissimi Regis, solis expugnandis Infidelibus ac pacis inter Christianos Principes, etiam cum rerum suarum detrimento, totis piissimi animi & florentissimi Regni viribus intenti, cupidinem, cum damno Christianitatis, in Hispania solicitare deberet.

17 *Quam florens fuerit* Castellæ *status cum moreretur* Alphonsus IX, *quantoque florentiorem eumdem statum Deus fecerit* Ferdinando, *addito ei, præter* Legionense *regnum, totius* Bœticæ *dominatu, satis apparebit ex hac historia. Non autem nisi post utriusque Reginæ matris & S.* Ferdinandi *mortem*, S. Ludovicus *fingitur à Francis, illius filio* Alphonso *movisse controversiam, nulli ejus temporis historico notam, quam ille necesse habuerit consopire, filiam* Ludovici Blancam *petendo uxorem suo filio* Ferdinando, *& hinc nascituris liberis regnum paciscendo, etiam cum injuria alterius filii* Sancii: *quorum tamen nihil vel ex tabulis matrimonialibus vel ex scriptoribus probatur. Quam autem parum decore dicitur de sancto Rege* Ludovico, *quod ejusmodi controversiam tunc demum moverit; tam est injuriosum æque Sancto Regi* Ferdinando, *quod sustineatur, alteri debitum Regnum tot* ~~*octodecim*~~ *annis absque scrupulo usurpasse. Nam quod ait non nemo*, ætatis prærogativam & Hispaniæ leges *pro Blanca quidem facere, verum*, jura regnandi, non leguleiorum tabulis contineri, sed potius studiis populi, & Principum dexteritate, virtute, festinatione, felicitate, quod in præsenti acciderit, *hoc politicam sapit non satis Christianam, quamque absit ut Sanctis vel cogitando adscribat aliquis.*

nepoti suo Ferdinando traditum debitumque.

§. IV Al-

§. IV. Alphonsi Legionensis conatus irriti, ad Ferdinandum filium & avi & sua successione privandum: hujus Sanctitas, & Gloria postuma.

18 *Pater Alphonsus regnum Castellæ filio invidet,*

P*Orro non jam primum à gloriæ virtutisque Hispanæ obtrectatoribus hæc* Ferdinando, *pridem mortuo & inter Sanctos relato, controversia movetur, super Regni Castellani titulo: pater ejus*, Alfonsus Legionensis, *illum filio invidit ereptumque voluit; prætendens, quod deficiente in Castella stirpe mascula, ex* Alphonso Imperatore *per* Sancium *primogenitum ducta, ipse, ex* Ferdinando *secundo genito ejusdem Imperatoris nepos, proximus esset successioni. Deinde ei arma intulit prætextu Castrorum, quæ jure belli quondam sibi eripuerat socer, filiæque* Berengariæ *in dotem dederat, quæque ipsa, ut suam & filii* Ferdinandi *possessionem, pergebat post divortium retinere. His vero litigiis bene compositis, fidelem* Ferdinandi *operam expertus* Legionensis Alphonsus, *in bello, tam contra quosdam rebellantes Proceres, quam adversus infideles gerendo: filii tamen & Castellani regni incrementa numquam satis æquis oculis aspicere pater potuit: ideoque sub vitæ exitum tabulas condidit, quibus heredes instituit duas ex priori contubernio filias, nescio quid novi juris & in supremarum potestatum successionibus inauditi commentus, contra jus filiorum ex posteriori thoro natorum. Ita scilicet Princeps iste, eadem libidine animi qua sanctiones Ecclesiæ contempserat in ducendis uxoribus; etiam jura regnandi fingebat refingebatque, primum à* Castellæ *regno exclusas volens feminas deficiente masculo; deinde in suo* Legionensi *excipi eas volens, etiam superstitibus maribus filiis suis duobus; tantum ne Castellani, quos oderat, Legione imperarent.*

postea Legionensi quoque eum privare conatur.

19 *Aliter profecto* Ferdinandus, *solius Dei (ut supra dictum) gloriæ augendæ studiosus: unde & contigit eum crescere, etiam temporali potentia. Sed non ex hoc ejus incre-*

Illius causam etiam probat sanctitas

mento

mento volumus probare justitiam causæ. Multi siquidem Reges, raptores, injusti, adulteri dominationis suæ terminos latissime ac felicissime propagarunt: sed Sanctis numquam adnumeratus est aliquis, qui fuerit alieni Regni usurpator injustus, in eaque usurpatione defunctus. Sanctum autem dico Ferdinandum: nam hunc ei titulum, non solum præscriptio temporis immemoralis veteresque picturæ, & auctorum tam antiquiorum quam recentiorum consensus vindicant; sed etiam, quæ summa est in terris, auctoritas Apostolicæ Sedis, expensis Processuum desuper formatorum Actis, quorum Summarium Romæ impressum anno MDCXXXVIII nacti sumus, ex eoque damus tum aliqua hujus ævi miracula (nam vetera exhibet Flos Sanctorum) tum argumenta præcipua, quibus demum inductus est Pontifex Clemens X, ut anno MDCLXXI decerneret Officium ac Missam, per omnes Hispanicæ monarchiæ provincias, recitari ac celebrari de eo posse, ut vere Sancto & tali semper habito. *cultusque antiquus, Pontificio decreto firmatus,*

20 Ante quam definitivam sententiam videtur auctor Martyrologii Hispanici Ioannes Tamayus de Salazar scrupulo sibi duxisse, illum adnumerare reliquis Sanctis Hispanis; longe prudentius facturus, si illud suum opus non implevisset figmentis innumeris, à Pseudo-dextro eique succenturiata auctorum supposititiorum turba acceptis: quibus Hispaniæ adscribuntur plures, qui non solum ad eam omnino nihil pertinent, sed nec ulla verosimili auctorite asseruntur aliquando in rerum natura fuisse, uti sæpius in hoc opere demonstravimus, ac pluries porro demonstraturi sumus. Sed missum Tamayum facio, bona verosimiliter fide, sed exigua discretione usum in suo illo opere; ad Ferdinandum revertor. *Nomen nescio cur prateritum martyrologio Hispanio.*

21 Hujus antiquiora recentioraque miracula, quorum jam memini, & duplicis Translationis Acta, & quidquid Canonizationem ad extremum pene terminum deductam attinet, dabo Tractatu particulari, quem Gloriam postumam appellabo, Titulo ante hac mihi sæpius usurpato in talibus. Ad eum Tractatum conficiendum, non solum magno mihi usui fuit Summarium jam dictum, sed etiam idem qui utilia multa pro Annotatis suggessit, D. Didacus Ortiz de Zuniga, *Gloria postuma datur post Acta.*

Ordinis

Ordinis S. Iacobi Eques, auctor novissimus Annalium Hispalensium, anno MDCLXXVII *editorum: unde etiam accepimus historiam inspecti Corporis incorrupti, cum judicio medicorum de eo miraculo; nec non descriptionem brevem solennitatis geminæ, quarum prima tunc acta est, cum Hispalim allatæ sunt Remissoriales* Urbani VIII, *processus in genere ac specie pro informanda Romæ causa fieri permittentis; altera novissime celebrata cum Missa & Officio, auctoritate* Clementis X, *ut jam indicavi; quæ descriptio ultima ut plenior esset, juvit insigne opus* B. Balthazaris de Turre-Furfan, *quo totum apparatum, cam in rem ab Ecclesia Metropolitana factum, complexus est; quidquid typographicæ arti deerat auxilio chalcographicæ supplens, per multas figuras æri incisas, quarum etiam plerasque dabimus.*

22 *Porro ut partim dicta, partim in decursu historiæ dicenda melius capiantur, accipe Chronologicam punctorum præcipuorum deductionem.*

CHRONOLOGIA FERDINANDÆA.

ANNO DCCXIII

Hispalis, *cum reliqua Hispania Bætica occupatur à Mauris.*

CIRCA MCLXXIII

Berengaria, *Sancti mater,* Alphonsi IX Regis Castellæ primogenita, *nascitur.*

MCLXXX

Alphonsus Legionensis, *Sancti pater, regnare incipit.*

CIRCA MCLXXXV

Alphonsus Legionen. & Conradus *filius Friderici Imp. Baltheo acciguntur ab Alphonso Castellano: hujus filia* Be-

Berengaria Conrado *despondetur: sed, ea in Teutoniam abire recusante, sponsalia dissolvuntur.*

CIRCA MCLXXXX

Nascitur Alphonso Castellano Blanca, *mater futura* S. Ludovici *R. Francorum, inter sorores verosimiliter quartogenita; sic ut primogenitæ* Berengariæ *filia esse per ætatem potuerit.*

MCLXXXXV

Alphonsus Legionen. *cogitur dimittere* Tarasiam Lusitanam, *post susceptas ex ea filias duas.* Alphonsus Castellanus *circa Arcos vincitur à Mauris.*

MCLXXXXVII

Adfertur ab Angelis Crux Caravacana, *teste Arabica inscriptione.* Berengaria Castellana *annos circiter* 24 *vel* 26 *nata &* Alphonso Legion. *nupta, parit* S. Ferdinandum, *annis* 1[illegible] *ante nativitatem* S. Ludovici.

MCC

Blanca Castellana, *nubit* Ludovico Franciæ Principi, *annorum* 13 Juveni Virguncula *(uti hoc ipso anno canit Ægidius Parisiensis) & forsan adhuc impubes.*

MCCIIII

Alphonso Castellano *nascitur heres & successor* Henricus.

MCCIX

S. Ferdinando *puero ægrotanti, sanitas à* Deipara *redditur ad votum matris* Berengariæ. Blanca *incipit marito liberos parere, annos circiter* 20 *nata.*

MCCXI

Ferdinandus, *primogenitus* Alphonsi Castellani, *avunculus Sancti, moritur* [illegible] *annis ante patrem.*

ANTE MCCXIII

Iussu Pontificis dirimitur matrimonium Alphonsi Legion. & Berengariæ, *post natum eis etiam* Alphonsum, *fratrem Sancti Regis.*

MCCXIII

Inter Reges Castellanum & Legionensem *fœdus instauratur*, *salva* Berengariæ *dote*. Saraceni *à Christianis ad* Navas Tolosanas *immani strage funduntur.*

MCCXIIII

Moritur Alphonsus Castellanus, *Sancti avus maternus: succedit filius undennis* Henricus I: *huic sponsa adducitur* B. Mafalda *Lusitana.*

MCCXV

Nascitur S. Ludovicus, *futurus Rex Franciæ.*

MCCXVII

Moritur Henricus R. Castellæ, *succedit sororum ejus primogenita* Berengaria: *quæ coronam transfert in suum primogenitum* S. Ferdinandum *an.* 18 *ætatis.*

MCCXVIIII

S. Ferdinandus R. Castellæ *uxorem ducit* D. Beatricem, *filiam Philippi Ducis Sueviæ, cognatam Frederici II postea Imper. seque ipse baltheo militari accingit.*

MCCXX

Rodericus de Camberiis, *Regi sancto refractarius, compescitur.*

MCCXXI

Gonsalvus de Molina *similiter repugnat & coercetur.*

MCCXXII

S. Ferdinandus *auxiliatur patri suo* Alphonso Legionen. *contra Mauros*.

CIRCA MCCXXIIII

Pingitur Tabula *Confraternitatis S. Matthæi, unde accepta* effigies Sancti. *Nascitur* B. Isabella, *soror* S. Ludovici.

MCCXXV

Blanca R. Franciæ, *circa ætatis suæ annum* 36, *parit* Stephanum, *inter liberos undecim ultimum, vel penultimum juxta Genealogicas tabulas nostri Philippi Labbe*. S. Ferdinandus *prima in Mauros expeditione* Beatiæ & Ubetæ *fines vastat, capit* Caseatam.

MCCXXVI

Secunda expeditione Sancto *sese subjicit* Rex Beatiæ.

MCCXXVII

Tertium in Mauros incurrens Sanctus, *oppida quædam capit. Venit in Hispaniam* Legatus Apostolicus.

MCCXXVIII

S. Ferdinandus *signat chartam de conventu Prædicatorum Madriti. Fines* Giennenses *expeditione quarta vastat*.

MCCXXVIIII

S. Ferdinandus, *quintum excurrens obtinet* Capellam: *novæ Cathedralis* Toleti *fundamenta ponit*.

MCCXXX

Moritur Alphonsus Legionen. *heredibus institutis duabus ex* Tarasia *Lusitana filiabus: sed frustra*; Berengaria Ferdinandum *inducente in Regnum*.

MCCXXXIIII

S. Ferdinandus R. Castellæ & Legionis *occupat* Ubedam: *moritur ei uxor* D. Beatrix. D. Alphonsus, *Sancti frater, Mauros ad Xerez vincit.*

MCCXXXV

Christiani occupant suburbium Cordubense.

MCCXXXVI

Corduba *deditionem Sancto facit*, Campanæ *an.* 990 *ab Almansore sublatæ, Maurorum humeris referuntur Compostellam.* Hæreticos *Palentiæ deprehensos castigat* Ferdinandus.

MCCXXXVII

S. Ferdinandus *secundam uxorem ducit*, D. Joannam, *Comitis Pontivi filiam.* Lucas Tudensis *finit suum* mundi Chronicon: *in quo habet Vitam* Sancti *hactenus deductam.*

MCCXXXVIIII

Mortuo Bœticæ Præfecto Alvaro, *Sanctus* Cordubam *proficiscitur: inde* Burgos *regressus*, Biscayæ Dominum *compescit.*

MCCXXXX

Murciæ Rex *in potestatem Sancti Regis se tradit.*

MCCXXXXII

Capitur Arjona; *vastantur fines* Granatenses.

MCCXXXXIII

Rex Granatæ, *clientelæ Sancti se subjicit, eique* Giennium *cedit.* Rudericus Toletanus *historiæ suæ finem imponit.*

MCCXXXXIII

MCCXXXXIIII

S. Ferdinandus *abit in Bæticam, numquam amplius Castellam revisurus.*

MCCXXXXVI

Decreta obsidione Hispalensi, *moritur* Berengaria, *mater Sancti, septuagenariâ major.*

MCCXXXXVIII

S. Ludovicus R. Franciæ, *in Terram-sanctam proficiscens, regimen matri* Blancæ *committit, tum forte agenti annum* 58 *ætatis.* Hispalis, *mense* 16 *obsidionis captæ, deditur.*

MCCL

Dicitur inventus à Iudæo liber de triplici mundo, *cum prophetia de* S. Ferdinando, *imposturæ suspectus.*

MCCLI

Berengaria Abbatissa, *filia sancti Regis, corpus Aviæ Burgos transferri curat.*

MCCLII

Moritur Hispali *& ibidem sepelitur* S. Ferdinandus. *Moritur* Blanca *mater S. Ludovici, in Palæstina absentis, haud multo major sexagenariâ.*

MCCLIII

Alphonsus Sapiens R. Castellæ & Legionis, *Sancti Regis primogenitus, condit tabulas de urbis & agri Hispalensis inter Christianos partitione.*

MCCLXX

Moritur S. Ludovicus R. Franciæ, *consobrinus* S. Ferdinandi.

MCCLXXXIIII

Moritur Alphonſus R. Caſtellæ & Legionis, *Sancti filius, ſub quo aut ſucceſſore filio ſcripta* Chronica *ejuſdem* Sancti Regis. Sancius, *excluſis ex præmortuo fratre* Alphonſo *&* Blanca *Francica nepotibus* Alphonſo *&* Ferdinando, *quibus Sapiens regnum legarat, ipſum ſibi vendicat & retinet.*

MCCLXXXXV

Moritur Toleti Sancius, *Alphonſi filius, Ferdinandi nepos, ſub quo jacta fundamenta novæ* Cathedalis Hiſpalen: *ſuccedit filius decennis* Ferdinandus IV.

MCCCXIII

Ferdinandus IV R. Caſtellæ & Legionis *moritur: ſuccedit filius anniculus* Alphonſus XI.

MCCCL

Alphonſus XI R. Caſtellæ & Legionis *moritur; ſuccedit filius* Petrus Crudelis.

MCCCLVIII

Fridericus, Magiſter Ord. S. Jacobi, *Alphonſi XI filius nothus, juſſu fratris interficitur: corpus cum corpore* Sancti Regis *an. 1579 transfertur.*

MCCCLXII

Moritur Maria Padillia, *pellex* Petri Crudelis, *corpus ad Regia ſepulcra transfertur: poſtea cum iiſdem etiam tranſlatum in novam Capellam.*

CIRCA MCCCLXXXVI

Accidit Miraculum S. Ferdinandi, *primum ex iis quæ notat Flos-Sanctorum.*

MCCCLXXXXV

MCCCLXXXXV

Sphæræ quatuor æneæ, *Turri Hispalensi impositæ à conditoribus Mauris, Terræ-motu dejiciuntur.*

MCCCCVII

Absolvitur structura novæ Cathedralis Hispalensis, *ante annum* 1266 *inchoata.*

MCCCCXXXIIII

Moritur Alphonsus à Cartagena, *ex Zamorensi Episcopo Archiepiscopus Burgensis, Auctor* Anacephalæosis rerum Hispaniæ, *in qua describitur* Rex Sanctus.

MCCCCLXX

Moritur Rudericus Sanctius, *Episcopus Palentinus, Auctor* Historiæ Hispanicæ, *contra ipsius mentem clare explicatam parte* 3 *cap.*39, *turpiter interpolatæ parte* 4 *cap.*4, *ubi iterum de* Berengaria, *Sancti matre.*

MCCCCLXXX

Garcias Lupus de Cardenas *describit historiam* Crucis Caravacensis.

MDVIII.

Ferdinandus Catholicus *Hispaniarum Rex*, Gladium S. Ferdinandi *in processione gestat.*

MDXV

D. Fernandus Enriquez, *portat* Gladium Sancti, *eique inscribitur ejusdem* Chronica *primæ editionis ex Ms. Ecclesiæ Hispalensis.*

MDXXXII.

Editur Hispali Flos-Sanctorum, *cui inserta* Vita Sancti, *composita ante annum* 1500.

MDXXXXVIII

Moritur 20 *Februarii* Vener. P. Ferdinandus de Contreras, *Capellanus Ecclesiæ Hispalensis, cujus canonizandi causa versatur in Rota Romana.*

MDLI

Imprimitur Vallisoleti Chronica Generalis Hispaniæ, *ab vel sub Alphonso Sapiente composita.*

MDLXXV

Absolvitur fabrica novæ Capellæ Regiæ *in ecclesia Hispalensi.*

MDLXXVII

Hieronymus de Gudiel *Compluti evulgat* Compendium historiarum Hispaniæ, *in quo plura de* Sancto Rege.

MDLXXVIII

In Cathedrali Hispalensi transfertur imago Dominæ nostræ de la Antigua.

MDLXXVIIII

Corpus Sancti, *cum aliis corporibus Regiis, solenniter transfertur in* novam Capellam.

MDLXXXVII

Alphonsus Morgadus *edit Hispali* Historiam Hispalensem.

MDLXXXX

Lectiones *pro* Dedicatione Ecclesiæ Hispalensis *approbantur à Congregatione Rituum Romæ. Fundatur Missa pro* Anniversario sancti Regis.

MDCXXVII

Paulus de Espinosa *publicat* Historiam, Antiqui-

tates,

tates, & Magnalia Urbis Hispalensis.

MDCXXVIIII

Romæ expediuntur Remissoriales *in ordine ad Processus pro* Canonizatione Sancti *formandos.*

MDCXXXI

Hispali sumitur Informatio de Miraculis *Sancti.*

MDCXXXIIII

Capitulum Hispalense Deputationem *ex suo corpore instituit pro negotio Canonizationis optatæ, ejus directionem & sumptus omnes in se suscipiens. Inspicitur rite* corpus Sancti.

MDCXXXVIII

Romæ imprimitur Summarium Processuum.

MDCLV

Ibidem declaratur antiquus Sancti Regis cultus *excipi à Decretis* Urbani VIII.

MDCLXVIII

Iterum inspicitur sancti Regis *incorruptum* corpus.

MDCLXXI

Clemens X *confirmat cultum* S. Ferdinandi, *eique decernit* Officium *&* Missam. Balthasar de Turre-Farfan *describit* Festa *Hispali hac occasione, & hoc anno celebrata.*

MDCLXXIII

Festum S. Ferdinandi, *prius ad libitum, jubetur in omnibus Regnis Hispaniarum fieri ritu Duplici.*

MDCLXXV

Lectiones propriæ, *pro Officio* S. Ferdinandi, *à Congregatione Rituum approbantur.*

MDCLXXVII.

Didacus Ortiz de Zuniga *edit Annales Hispalenses, in quibus Festa & Translationes anni* 1671 *describit.* Cornelius Galle *insignem* S. Ferdinandi *imaginem Antverpiæ sculpit, dedicatam Archiepiscopo Hispalensi* D. Ambrosio Ignatio de Spinola y Gusman.

MDCLXXVIIII.

Corpora Reginæ Beatricis *& Regis* Alphonsi, *hactenus cum* S. Ferdinandi *corpore intra eamdem tumbam clausa, in proprios translata loculos, reponuntur ad latera Capellæ Regiæ.*

MDCLXXXIIII.

Acta sancti Regis *seorsim eduntur Antverpiæ, impressa sumptibus* Decani & Capituli Hispalensis.

DE VITA
S. FERDINANDI
Regis Castellæ & Legionis.
PARS PRIMA
Ex chronico Lucæ Tudensis, Coævi.

§. 1. *Adita regni Castellæ possessio, virtutes & bella Ferdinandi.*

ERA MCCLV a Fernandus, filius Adefonsi Regis Legionensis in Castella, ei matre Berengaria tradente regnum, felicissime regnare cœpit. Siquidem Castellæ nobiles regnum Berengariæ Reginæ tradiderunt, eo quod erat primogenita Adefonsi Regis Castellæ: & ipsa, ut dictum est, tradidit regnum filio suo. Hic autem Rex Fernandus, gravissima adolescentia venustatus, non (ut illa ætas assolet) lasciviam amplexatus est mundi; sed pius, prudens, humilis, catholicus, & benignus, senilibus se moribus decoravit. Etenim ita obediebat prudentissimæ Berengariæ Reginæ matri suæ, quamvis esset regni culmini sublimatus, ac si esset puer humillimus sub ferula magistrali. Habebat secum prudentissimos viros, quibus tam ipse quam mater totum suum consilium committebant.

a *Factus an. 1217 Rex Castellæ,*

2. In tantum regnum sibi subditum, succensus igne Catholicæ veritatis, strenue rexit, ut inimicos fidei Christianæ totis viribus persequeretur, & quoscumque reperiebat hæreticos flammis exureret, & ipse vice famulorum ignem & ligna in eis comburendis

virtutibus Regi congruis excellit:

b rendis ministrabat *b*. Aderat illi in humilitate justa severitas, qua reprobos puniebat; & in severitate justa, misericors, & clemens, humilitas qua prostratis inimicis *placebat. Ejus Regalis animus avaritiâ numquam potuit inflammari: siquidem visum est quod requieverit super eum spiritus sapientiæ, qui fuit in Adefonso Rege Castellæ avo suo; & spiritus fortitudinis & clementiæ, qui erat in Adefonso Rege Legionensi patre ipsius. Quid plura? quod de nullo Regum præcedentium legitur; omnino irreprehensibilis fuit, quantum nobis scire datum est: & thorum conjugalem unquam minime violavit. Duxit namque uxorem ex Imperiali genere *Romanorum Deo devotissimam feminam, nomine *c* Beatricem: ex qua genuit Adefonsum, Federicum, Fernandum, Philippum, Henricum, Sancium, Emmanuelem, *d* Alienor, Berengariam, & Mariam.

* an parcebat?

imprimis pudicitia.

* an Germanorum

c

d

3 Omnibus etiam Ecclesiis ita omnia sua jura servavit, ut nullus esset qui auderet eas vel in aliquo molestare. In tanta pace regnum sibi subditum rexit, ut majores vel minores in aliorum res insurgere non auderent. Sed cum regnare cœpisset, Comes Alvarus de Castella, & fratres ejus Comes Fernandus & Comes Gundisalvus, contra eum rebellare cœperunt. Et cum Rex Fernandus, una cum matre sua Berengaria, cum manu militum, juxta castrum quod dicitur *e* Ferrerola, transitum faceret; Comes Alvarus ei bellum indixit. Fuit autem Dominus cum Rege Fernando, & cepit ipsum Comitem Alvarum: & tam ipse Alvarus quam fratres ejus multa Castella Regi Fernando tradiderunt, in quibus rebellabant ei: & Comes Alvarus est tunc à vinculis liberatus.

e

Pace per regnum stabilita,

4 Rex autem Legionensis Adefonsus cum exercitu suo, quosdam regni Castellæ fines molestabat, eo quod adhuc quædam ad regnum Legionense spectantia detinebant *f* Castellani. Tunc congregati sunt contra eum omnes nobiles de Castella, quia revera

f

vera filius ejus Rex Fernandus cum patre pugnare nolebat. Inito autem certamine g prædicti nobiles Castellæ fugati sunt, & omnes in Castellon à Rege Adefonso inclusi. Tunc mutuo colloquentes de pace, ut justum erat, firmaverunt pacem inter patrem & filium: & ad tantam concordiam Regna Hispaniæ pervenerunt, ut unanimiter convenirent ad Arabes persequendos. O quam beata tempora ista, in quibus fides Catholica sublimatur, hæretica pravitas trucidatur, & Saracenorum urbes & castra fidelium gladiis devastantur! Pugnant Hispani Reges pro fide, & ubique vincunt. Episcopi, Abbates, & Clerus ecclesias & monasteria construunt: & ruricolæ absque formidine agros excolunt, animalia nutriunt, pace fruuntur, & non est qui exterreat eos.

g intendit parando bello Maurico

5 Eo tempore reverendissimus Pater Rodericus, Archiepiscopus Toletanus, ecclesiam Toletanam mirabili opere fabricavit; prudentissimus Mauricius, Episcopus Burgensis, ecclesiam Burgensem fortiter & pulchre construxit; & sapientissimus Joannes, Regis Fernandi Cancellarius, ecclesiam Vallisoleti fundavit, & multis possessionibus gloriose dotavit. Hic tempore procedente factus Episcopus Oxomensis, ecclesiam Oxomensem opere magno construxit. Nobilis Nunius Astoricensis Episcopus, inter alia quæ prudenter gessit, muros Astoricensis urbis, episcopium & ecclesiæ claustrum fortiter & pulchre studuit reparare. Regula juris Laurentius, Auriensis Pontifex, ejusdem ecclesiam & episcopium quadris lapidibus fabricavit, & pontem in flumine Minio juxta eamdem civitatem fundavit. Generosus etiam Stephanus, Tudensis Episcopus, ejusdem ecclesiam magnis lapidibus consummavit, & ad consecrationem usque perduxit. Pius autem & nobilis Martinus, Zamorẽsis Episcopus, in ecclesiis constituendis, monasteriis restaurandis, pontibus & hospitalibus ędificandis continuo præbebat operam efficacem. His & aliis sanctis operibus nostri

& ecclesiis restaurandis,

Episcopos in pio opere juvant.

ſtri beati inſiſtunt Pontifices & Abbates, iſti & alii, quorum nomina ſcripta ſunt in libro vitæ. Adjuvant his ſanctis operibus largiſſima manu Rex magnus Fernandus, & prudentiſſima mater ejus Regina Berengaria; multo auro, argento, pretioſis lapidibus, & ſericis ornamentis Chriſti eccleſias decorantes. Eo tempore per totam Hiſpaniam Fratrum Prædicatorum & Fratrum Minorum *h* conſtruuntur monaſteria, & ubique verbum Dei prædicatur.....

Patrem Regem Legionis juvat contra Mauros.

6 Adefonſus Rex Legionis, ubi cum filio ſuo pacem habuit, quoſdam rebelles in regno ſuo perdomuit Rege Fernando filio ſuo auxilium præbente.... Rex autem Caſtellæ Fernandus, quam ſapienter tunc temporis geſſerit, non eſt qui ſcriptis oſtendere poſſet. Etenim revocavit virum potentiſſimum Alvarum, Petri Fernandi de Caſtella filium, qui erat cum Saracenis; & aggregato ſuorum exercitu magno, barbarorum fines invaſit; & multas ſtrages Saracenis inferens, cepit ab eis civitatem Baëtiam, Porcunam, Queſadam, Andujar, Aznataraph, Garciez, Martoſiahen *i*, Capellam, & alias plures, & cum magna victoria in Caſtellam reverſus eſt. Poſt hæc Reverendiſſimus Pater Joannes, Cardinalis Romanus Sabinienſis Epiſcopus, Apoſtolicæ Sedis Legatus, miſſus eſt in Hiſpaniam, à glorioſiſſimo Papa Gregorio. Hic inter cetera quæ ſancte geſſit, Reges Hiſpanos contra Saracenos ſtuduit incitare: unde Rex Legionenſis Adefonſus, cum exercitu ſuo & parte exercitus filii ſui Regis Fernandi, obſedit Cacéres, oppidum fortiſſimum barbarorum & cepit ipſum....

ANNOTATA.

a *Flos Sanctorum aliique paſſim notant annum Chriſti* 1216, *ſed male; cum* Alphonſus *avus ſolum obierit anno* 1214, 23 *Septembris; & poſtea puer* Henricus *Rex vixerit in regno ann.* 2 *menſes* 10, *mortuus* 6 *Iunii* 1617.

Sancti Zelus contra hæreticos,

b *Huc ſpectat quod Odoricus Raynaldus ad an.* 1236 *ex Regeſto Gregorii Papæ IX lib.* 10 *Ep.* 182 *notat his verbis*; Cum Palentiæ aliquos hæretica lue infectos deprehendiſſet Ferdinandus, candenti ferro æternis infamiæ notis in vultu inuri juſſit: ii vero, calamitatis illius ſenſu

sua ad pœnitentiam ducti, conciliari Ecclesiæ solvique anathemate demisse flagitarunt: quam Provinciam Gregorius Episcopo Palentino dedit.

c *Quia pater ejus vocabatur* Philippus, *filius Frederici Ænobarbi & frater Henrici Imperatorum, ipse electus post fratrem Imperator; hinc auctori Legendæ veteris obrepsit, ut* Beatricem *faceret* filiam Philippi Regis Franciæ.

d *Eadem Legenda solum nominat quinque, & quidem ordine perturbato,* Alfonsum, Fredericum, Emanuelem, Philippum & Henricum.

e Ferrerola, *seu* Ferreola, *vulgo* Herrera.

f *Nempe, ut ait Rodericus lib.7 cap.31,* Alphonsus *Castellanus, celebratis filiæ nuptiis*, omnia quæ *jure belli* abstulerat, nunc genero, olim hosti, dedit filiæ suæ: *& hæc utique dirempto matrimonio debebant ipsius filiorumque manere: & sic antea cap.24 dixerat, quod post divortium* guerræ & vastationes vix aliquo tempore inter Reges cessaverunt, Rege tamen Castellæ in omnibus prævalente, & de regno alterius castra plurima occupante: sed tamen nec sibi, nec filio, sed nepoti Ferdinando omnia acquirebat: *quem vel ideo studiosius apud se retinebat pater ejus Rex Legionis, ut matri opus industria fuerit ad eum recipiendum, sicut in Actis ex Roderico dandis videbimus.* Dos Reginæ Berengariæ.

g *Rodericus (cui potius hic credimus) ait, non nisi* exercitus Castellani præcursores *fuisse, qui Legionensi Regi occurrentes, absque certamine fugerint in castellum istud; ibique inclusi cœperint de concordia agere, læso qui bellum suscitabat Alvaro.*

h De Prædicatorum Conventu Madritensi *extat diploma apud Espinosam fol.152 lingua vulgari antiqua initio ac fine scriptum, ubi dicitur* Ferdinandus, Dei gratia Rex Castellæ & Toleti, &. Facta carta apud Medinam del campo, XXIV die Junii Æra MCCLXVI anno regni sui XI, *qui est Christi an.*1228.

i *Vereor ne depravata sit lectio, quia tamen Lucas, Chronicon suum non perduxit usque ad obtentam* Jaën, *non audeo legere divisim* Martos, Jahen.

a Tarasia, *Sancii Regis Portugalliæ filia, prius ducta quam* Berengaria; *sed post ternam prolem susceptam, propter affinitatem in secundo gradu, ab* Alphonsi *thoro separata. Agit de hoc conjugio incesto Rodericus Toletanus lib.7 cap.24; at deinde de matrimonio* Berengariæ *& divortio.*

§. II. *Successio Ferdinandi in regnum Legionense, expeditiones contra Mauros.*

OBiit autem Era MCCLXVIII, VIII Kalendas Octobris [Adefonsus Rex Legionensis] Rex autem Fernandus filius ejus tunc temporis erat in expeditione in terra Maurorum: & cum audisset quod decesserat pater ejus, festinavit venire Legionem, ut obtineret regnum patrum suorum. Eo tempore facta est perturbatio magna in regno Legionensi: multi namque milites 7 *Defuncto Alfonso Legionen.*

Galleci

Galleci & Astures, multas populationes, quas Rex Adefonsus fecerat absque murorum ambitu, incendio tradiderunt. Nitebantur etiam resistere Regi Fernando si possent: sed omnipotens Deus illum mirabiliter adjuvabat. Etenim Miles nobilissimus Didacus, cum esset Legione, fecit suos per palatium Regis furtive ascendere, & turrim & ecclesiam B. Isidori occupavit. Reverendus autem Pater Rodericus, Episcopus Legionensis, vir nobilis, providus, & honestus, ut hæc vidit, ecclesiam Legionensis Sedis armis, hominibus, & bellicis apparatibus munivit, ut civitas Regi Fernando servaretur; civesque turres murorum & ecclesiarum, ut potuerunt, similiter munierunt.

nequid quā obsistentibus seditiosis,

8 Erat tunc in ipsa civitate die ac nocte continua vox belli, & tribulatio, & angustia magna: sed misericordia Dei non defuit; & prædictus Didacus ægritudine valida est percussus, ita ut ipse vel in eo nescio qui clamaret, quod B. Isidorus, ob auxilium Regis Fernandi, volebat ipsum Militem interficere, eo quod occupaverit turrim & ecclesiam ejus. Præterea à capite dicti Militis oculi videbantur avelli, & concavitate sua egrediebantur, non sine magno dolore: unde compulsus, cum se videret tam gravissime vexari, consilio Sanciæ Comitissæ venerabilis matris suæ, Abbati & Conventui ipsius monasterii turrim & ecclesiam restituit, & damna quæ illis intulerat integravit: datoque super sancta Dei Euangelia juramento, quod de cetero esset miles & vassallus B. Isidori Confessoris, illico sanitati restitutus est, & statim cum suis de civitate egressus.

uno etiam divinitus punito,

9 Episcopus autem Rodericus & cives, gaudentes in Domino, quod etiam Sancti pro Rege Fernando pugnabant, miserunt nuntios illi, veniret cito suam accipere civitatem. Venit itaque Rex Fernandus (qui vere creditur Rex virtutis, eo quod sit virtuosus) una cum prudentissima D. Berengaria matre sua, & Legionen-

fit Rex Legionis.

gionensem civitatem ingressus cum gloria magna, obtinuit regnum patrum suorum. Tunc confluentibus ad eum de singulis civitatibus & oppidis viris nobilissimis, concessit eis bonos mores & foros antiquos, & etiam illis multa gravamina relevavit. Supererant duæ nobilissimæ sorores suæ, filiæ Regis Adefonsi, quas genuerat ex Regina *a* Tarasia, Sancia scilicet & Dulcia, quas habuit in magna reverentia, donans illis dum viverent annuatim triginta millia aureorum. Deinde pacificato toto regno suo, omnes Milites, qui populationes patris sui incenderant, exulavit. a

10 Post hæc, congregato Legionis & Castellæ exercitu magno, ingressus terram Maurorum, obsedit Ubedam & cepit eam. Eo fere tempore inclytus Adephonsus frater ejus, & Alvarus heros potentissimus de Castella, de mandato Regis, cum nobilium exercitu deprædantes terram Maurorum, usque ad mare mediterraneum hostiliter pervenerunt: quibus cum exercitu innumerabili occurrit Rex barbarus, nomine Abenfuth, juxta civitatem quæ vocatur Xerez. Commisso certamine fugati sunt Mauri, multis millibus suorum prostratis, & Christiani reversi sunt in patriam, cum multis opibus & gloria magna. Iterum Rex Fernandus movit exercitum; & fines Saracenorum invadens, cepit fortissimum castrum, quod dicitur S. Stephanus, & quædam alia: & acceptis à Saracenis thesauris multis; reversus est. Divulgabatur fama Regis Fernandi per universas regiones, & de fide, gloria, & victoriis ejus loquebantur omnes gentes. Siquidem magnanimitas ejus & sapientia omnes hostes ejus vehementissime deterrebat.

Cæsis ad Xerez Mauris.

ipse, relicta ad regni gubernationē matre,

11 Regina vero Berengaria mater ejus in tanto sapientiæ culmine ferebatur, ut in regni administratione, cuncta sapienter & nobiliter ordinaret: quapropter secure Rex Fernandus faciebat moram in expeditione contra Saracenos, eo quod Regina Be-

contra eosdem egreditur:

rengaria vices ejus ſapienter in regno Legionis & Caſtellæ ſupplebat: & tanta ſecuritate & pace utrumque regnum gaudebat, ut parvus vel magnus aliquis non auderet violenter res alterius occupare: tantus invaſerat cunctos hæreticos terror, ut cuncti de utroque regno fugere feſtinarent. Mittebat Regina Berengaria abundanter filio ſuo Regi Fernando, dum eſſet in expeditione, milites, equos, aurum, argentum, cibaria, & quæcumque erant neceſſaria exercitibus ſuis.

** an monaſterio?*

12 Era MCCLXXIII Regina D. Beatrix obiit, & ſepulta eſt Burgis in regali * cœmeterio, quod bonæ memoriæ fecerat Caſtellæ Rex Adefonſus. Ante paucos dies diſceſſerat filia Regis Fernandi & Reginæ Beatricis Maria puellula, quæ Legione in monaſterio S. Iſidori eſt ſepulta. Tunc temporis devotiſſimus Rex Fernandus, coram corpore B. Iſidori fixis genibus oravit, & votum faciens dixit viva voce: Adjuva me, Beate Confeſſor, contra Saracenos, & de his quæ acquiſiero huic eccleſiæ tuæ conferam honorabilem portionem.

manubias S. Iſidoro vovet.

Taraſia Alphonſi Legion. uxor 1.

a Taraſia, *Sancii Regis Portugalliæ filia, prius ducta quam* Berengaria; *ſed poſt ternam prolem ſuſceptam, propter affinitatem in ſecundo gradu, ab* Alphonſi *thoro ſeparata. Agit de hoc conjugio inceſto Rodericus Toletanus lib. 7 cap. 24; ac deinde de matrimonio* Berengariæ *& divortio.*

§. III *S. Ferdinandus Cordubam recuperat, & ablatas campanas S. Iacobo reſtituit.*

13 EO tempore quidam Catholici, viri ſtrenui, de frontaria Maurorum, qui Almugavares vocantur, collecta ſuorum multitudine, de nocte terram Saracenorum furtive ingreſſi ſunt. Qui cum veniſſent Cordubam, & cuſtodes murorum ipſius civitatis barbari minime vigilarent; per ſcalas & funes civitatem magnam Cordubam a intraverunt, & maximam obtinuerunt partem

tem turrium & murorum. Et cum adversus Saracenos fortiter dimicarent, & multos ex eis occiderent; festinanter miserunt nuntios ad Regem Fernandum, ut ad eorum properaret succursum. Erat tunc in partibus illis heros potentissimus, Alvarus de Castella; & veniens festinus ad succurrendum Christianis, extra Cordubam tentoria fixit. Paucissimi erant Christiani, habito respectu ad Saracenos: sed quotidie de barbaris, adjuvante Domino, triumphabant.

Capto à Christianis Cordubæ suburbio,

14 Quantæ autem magnanimitatis fuerit Rex Fernandus, ex hoc potest adverti, quod statim Beneventanis, & Zemorensibus, & aliis sibi adstantibus dixit: Si quis est hic amicus & fidus vassallus, sequatur me. Erat tunc hiems valde pluviosa: & dum non haberet secum centum milites, ingressus est audacter per frontariam regni Legionis, & cum paucis Cordubam venit. Magnus timor & dolor invasit amicos cunctos Regis Fernandi, cum pervenit ad eos Regem se tanto discrimini contulisse. Accelerabant cuncti tanto Domino subvenire, sed resistebant eis flumina inundantia & pluviarum tempestas. Rex autem Fernandus stabat fortis & imperterritus, & Saracenos cum suis fortiter feriebat. Et cum ingressum civitatis & egressum non possent Christiani Saracenis prohibere, eo quod prohibente flumine magno *b* Guadalquivir ad alteram partem non poterant transire, & Saraceni egrediebantur & ingrediebantur per Pontem; Rex Fernandus fecit fieri balsas *c* & navigia de lignis & coriis, & ipse Rex cum paucis primus transivit. Tunc prohibitus est Saracenis egressus & ingressus, & cepit Rex castrum quod erat in ipso ponte.

Sanctus eodem cum paucis prosequitur,

b

c

15 Obsessa fuit civitas Cordubensis, undique properante Christianorum exercitu: & cum quotidie ab utraque parte gladiis mortiferis & jaculis fortiter certaretur, tandem laboribus multis & fame victi Sa-

ac denique urbem obtinet

Saraceni, Regi glorioſo Fernando Cordubam civitatem inclytam tradiderunt: & ipſi Saraceni recedentes, ſe aliis Agarenorum oppidis contulerunt. Ingreſſus eſt Rex Fernandus Cordubam, cum gloria & lætitia magna; & eliminata omni ſpurcitia Mahometi, Pontifices ſacri, in feſto Apoſtolorum Petri & Pauli, ad honorem D. N. Jeſu Chriſti & Genitricis ejus Reginæ cælorum Mariæ, in eadem urbe divina myſteria peregerunt; magnum illud Saracenorum oratorium Genetricis Dei Mariæ nomine decorantes.

& reſtituit campanas S. Iacobi.

16 Inventæ ſunt ibi campanæ, quas ob inſigne ab eccleſia S. Jacobi Apoſtoli Rex Cordubenſis olim detulerat Almanzor *d*, & Rex Catholicus Fernandus fecit eas Saracenorum humeris ad eccleſiam S. Jacobi *e* reportari. Capta eſt civitas Cordubenſis Era MCCLXXIV: & reverſus eſt inclytus Rex Fernandus Toletum cum victoria & gloria magna. O quam beatus iſte Rex, qui abſtulit opprobrium Hiſpanorum, evertens ſolium Barbarorum, & reſtituens eccleſiæ S. Jacobi Apoſtoli campanas ſuas cum magno honore, quæ multo tempore fuerant Cordubæ, ob injuriam & opprobrium nominis Chriſti. Accepit etiam Rex Fernandus Turgellum, Sanctam-Crucem, Alhange, & quædam alia caſtra.

ANNOTATA.

a *Non* civitatem *acceperunt, ſed ejus ſuburbium unum poſt antemurale, ut ex ſequenti ipſius urbis oppugnatione apparet.*

Campanæ Compoſtellenſes.

b Quadalquivir, *antiquis* Bætis, *unde* Hiſpania Bætica, *nunc* Andaluzia.

c Balſa *Hiſpanice* ratis *dicitur.*

d *Circa an.* 990 *anno* 13 *& ultimo Regis* Almanſor, *occupata* Compoſtella, *minores campanas inde ablatas ſcribit Rodericus lib.* 5 *cap.* 16: *quod ſacrilegium Barbaro fatale fuit, etſi alioqui ab ulteriori injuria ſacro loco inferenda abſtinuerit, fulmine territus.*

e *Addit Legenda, quod* ſicuti humeris Chriſtianorum avectæ fuerunt campanæ, jubente Almanſore; ſic de mandato Ferdinandi, eas referre coacti ſint ipſimet Mauri.

DE

DE VITA S. FERDINANDI III Regis Castellæ & Legionis

PARS SECVNDA *a*. a

Ex libro Hispano dicto Flos Sanctorum anni MDXXXII.

§ 1. *Arjonenses, Granatenses, Giennenses Mauri recepti in ditionem Ferdinandi. Hispalis ab eodem recuperata.*

STatim post subactam Cordubam, abiit Rex 17 excursionem facturus inditionem Hispalensem: cui Arjona transeunti indicatum est, quod ibi esset Rex nomine Alhamad, idemque generosus eques, qui ei magnum posset inferre damnum, posteriora exercitus cum impedimentis carpendo. Hoc intellecto, statim versus Arjonam Rex tetendit, misitque ad Regem Alhamadum, causa tractandi cum eo. Qui cum egressus esset ad Regem, eique se subjecisset; promisit ei Rex, quod si Arjonam *b* tradere vellet, facturus eum esset Regem Granatæ; interim tueretur exercitus Christiani impedimenta, curaretque ne quid eorum periret. Quod cum ei Rex Maurus jurasset, abiens Fernandus incurrit in agros Hispalenses. b

Arjona Regem sibi concilians Sanctus.

18 Misit deinde Rex nuntios ad præcipuos quosdam Granatensis urbis incolas, ut exauctorato eo quem tunc habebant Rege, Alhamadum Arjonensem Regẽ assumerent: hoc vero cum eis persuasisset, eo quod Alhamadus nomen haberet viri fortis, isque ad regnum pervenisset, continuo tradidit Fernando Arjonã. Fernandus vero eumdem monuit, ut recordaretur, quod

faciensque Regem Granatæ,

per ipsum factus esset Rex Granatensis; ideoque petebat ut sibi traderet civitatem Jaën c, sub hac conditione, ut eam ipsi redderet quandocumque is postulasset: atque ita urbem illam obtinuit, arcemque in ea, quæ nunc est, ædificavit. Molitionem autem istam ægre ferentibus Mauris, & cur id faceret interrogantibus, respondit; hoc se facere, ut ne civibus cogeretur esse molestus, sed sibi suisque illac transituris absque incommodo eorum hospitium inveniret.

Jaën ab eo sibi concessam munit.

c

19 Toletum deinde rediturus Fernandus, Cordubæ reliquit Magistrum D. Pelagium Correa, & D. Rodericum Alvarez Asturicensem, aliosque plures, Hispalim usque excursuros. Metatus est autem Magister Pelagius in loco, qui dicitur Sant-Lucar d de Albayda, inter Hispalim & Tejadam; Rodericus autem, Alcalæ e de Guadayra: atque ex his locis adeo infestos habuerunt agros Hispalenses, ut ad magnas angustias Mauros compulerint. Inito ergo cum Proceribus suis consilio, convenerunt de certa auri summa, duobus istis Equitibus danda, pro pace cum iis habenda: quam illi haud difficulter concesserunt. Quia autem sciebant Mauri, Fernando Regi constitutum esse manere in Castella totis tribus annis, decreverunt quantam maximam possent sementem facere: quod ita eis successit, ut si messem colligere permitterentur, deesse iis non potuisset annona per annos viginti, adeo fœcundus fuit annus iste. Tunc Magister Pelagius & D. Alvarus significarunt Regi quidquid actum erat, & quod, nisi ipse novam messem nunc collecturus veniret, non deberet intra vi-~~tra vi~~ginti annos de capienda Hispali cogitare.

Mauros Hispalenses excursionibus fatigat,

d

e

20 Hoc nuntio accepto Rex, statim & absque mora Burgis f discessit, cum Equitibus circiter centum: & evocatorias misit per regnum totum, mandans ut omnes Hispalim convenirent. Advenit autem eo Rex Fernandus medio Martio, anno Domini

dein urbem obsidet:

f

mini g MCCXLVIII, civitatemque tam arcte cinxit ex omni parte, ut necessaria ad victum inferri in eam non possent, nisi per h Axarafam: quæ non poterat præcludi, eo quod prope Trianense i castrum tensa erat catena perquam grandis, trans ipsum fluvium, à turri aurea usque ad alteram partem: quæ catena adjumento magno Mauris fuit. Quidam autem, Romanus k Bonifacius dictus, civis Burgensis, dixit Regi: Habeo navim valde bonam, quacum si bonum ventum annuerit Deus, velis expansis provectus, intendo catenam istam perfringere. Tum Rex per triduum integrum se recepit ad orandum, & nec ullius alloquium suscepit; ab oratione autem regrediens mandavit, ut nautæ navim appararent. Quæ cum velis expansis promoveretur, tam validus ea implevit ventus, ut sursum in flumen provecta, non tantum catenam illam perruperit, sed etiam pontem justo ab inde spatio dissitum. Qui successus magnam Mauris molestiam attulit, utpote jam omni ulteriori spe necessariæ annonæ obtinendæ privatis.

g
h
i
k

21 Ergo parvo post tempore petierunt Mauri loqui cum Rege, qui eis transmisit Rodericum Alvarez Asturicensem; cui dixerunt quod ei tradituri essent civitatem, modo sibi liceret egredi cum uxoribus, liberis atque fortunis; manere autem volentibus sub Regis obedientia atque ad ejus servitium, id liceret. Rex vero arbitrium conditionum ad Adefonsum filium retulit, qui respondit, faceret pater suus quod bonum videbatur. Postea vero redierunt Maurorum legati, petentes inducias sibi dari, ad demoliendam turrim & mezquitam majorem: qua de re Adefonsus interrogatus edixit, quod si vel unicam tegulam in civitate moverent, omnes mactari juberet. Videntes igitur talia frustra peti, supplicarunt Regi, ut septem dies sibi concederet, intra quos civitatem traderent, ea qua Rex vellet conditione & forma. Intravit ergo.

eamque per deditionem accipit.

l go Rex Fernandus in urbem Hispalensem die VIII *l* Novembris, anno Domini MCCXLVIII: mansit autem m in urbe major *m* pars incolarum.

ANNOTATA.

a *In hac secunda parte multa dicuntur plane aliter quam à Garibaio ac Mariana, Chronicam* Ferdinandi *antiquam secutis, cui nos quoque plus fidei inesse arbitramur: volui tamen Legendæ istius verba hic dare, judicium discriminis faciendi Lectori relinquens.*

b Arjonam *volunt aliqui* Albam Virgaonensem *Plinii, vel* Aurigiam *Livii fuisse, inter Iaën & Anduxar, quam hodieque scimus superesse, non ex tabula ubi deest, sed ex relatione de inventis ibidem an. 1630 Reliquiis commemorandis ad 21 Augusti, quando agemus de SS. Bonoso & Maximiano. Chronica urbem obsessam fuisse scribit & deditione captam.*

Giennii deditio. c Jaen, *Latine scribentibus Roderico & aliis* Giennium & Gienna, *quam Chronica dicit prius obsessam & ad extrema redactam, quam Rex barbarus, se suaque fidei* Ferdinandi *committens, urbem tradi juberet; nec meminit adjectæ conditionis, imo Christianos incolas illuc inductos scribit, utique Mauris omnibus aut plerisque egredi jussis. Nihil etiam ibi de promotione* Alhamadi, *per* Ferdinandum *curata.*

d San Lucar de Albayda, *hodie*, San-Lucar la Major, *urbi Hispalensi ad Occidentem jacet, cis flumen Guadiamar, intervallo circiter leucarum 4; distinguendum à* San-Lucar de Barrameda, *maritimo oppido ad æstuaria Bætis, ac veluti portu urbis Hispalensis.*

e Alcala de Guadayra, *ad Orientem ejusdem urbis, vix duabus leucis inde abest.*

f *Chronica ait*, Cordubæ *fuisse* Regem, *cum obsidendæ Hispalis consilium cepit, mutato priori proposito redeundi in Castellam:* Cordubam *quoque jussum convenire exercitum, cum quo plura oppida prius occuparit quam inchoaret obsidionem.*

g *Chronica ait obsidionem* sedecim menses *tenuisse, proinde deberet cœpta fuisse anno priori 1247 mense Majo.*

h Axarafæ *vulgo dicuntur excelsæ porticus seu ambulationes: sed eo nomine hic intelligitur ingens terræ tractus trans Bætim, quia forte excelsior quam citerior ripa.*

i *Dabimus in Actis plenam urbis descriptionem, & ipsius* Catenæ, *cujus tamen nulla sit mentio in Chronica.*

k *In Chronica dictus* Raymundus: *nempe inter nomina vulgaria* Ramon & Roman *sola vocalium transpositio significationem variat.*

l *Fortasse legendum* XVIII, *quamvis neque tunc in urbem ingressus est* Rex; *sed tali ut summum die signatæ sint conditiones faciendæ deditionis die* XXIII.

m *Imo exire coactos omnes docet Chronica.*

§. 11. *Mora Regis sancti in Bætica, & pius obitus.*

POst hæc tam Rex quam Magnates ejus in Castellam redeundum esse censuerunt, dimissis eorum aliquibus ad custodiam civitatis. Verum hoc ne fieret tali ratione dicitur fuisse impeditum. Parasitus *a* quidam Fernandi Regis, Paya dictus, conscendit turrim majoris ecclesiæ, numeravitque plateas à Christianis insessas, facile utique distinguendas ab aliis, quia unusquisque Magnatum vexillum suum extulerat è loco in quo hospitabatur. Hinc agnovit quanto in periculo, si Rex discederet cum exercitu, futuri essent reliqui. Ergo ad Fernandum accessit, & dixit: Domine, unam à te gratiam peto, videlicet ut cum omnibus Primoribus tuis mecum velis prandere in summa turri majoris ecclesiæ. Cumque responderet Rex, quod locus omnes non caperet; In illa, inquit, turricula, ô Rex, quam superne vides, & existimas tam parvam esse, plus quam quinquaginta viri contineri possunt.

22 Rex in Castellam rediturus

a

23 Tum Rex petitioni annuit; & abiit Paja: hora autem congrua accersivit Regem cum suis Magnatibus. Qui cum ascendissent, Prandium, inquit Paya, quod vobis paratum habeo, est ut videatis hanc civitatem, quam Dominus Deus noster donavit vobis. Cui Rex, Video eam perquam bene, & benedictus sit Deus per cujus misericordiam acquisimus eam. At ego, replicat Paya, faciam ut multo melius eam videas: & monstravit ei vexilla Magnatum & Tribunorum, qui ibi erant; & quam exiguam partem civitatis occuparent, jussit considerare. Ad quæ Rex, Vere, inquit, miseret me civitatis hujus. Tum parasitus: Si modo, cum hic sunt Castella & Legio, non habitatur Hispalis: quomodo hinc abiens credis re-

ne id faciat sapienter monetur à parasito,

 lictu-

ibique manere vovet: licturum te, qui eam faciat habitari? Equidem edico tibi, quod si semel hinc abieris, nunquam in eam sis rediturus. Tum vero Rex, inquit, Etiam ex ore fatuorum prudentia quandoque consilia proficisci audivi sæpius; atque ex nunc promitto Deo, me nunquam in Castellam rediturum, sed hic sepulcrum habiturum. Atque ita Fernandus Hispali mansit, eamque à frequenti populo habitari fecit, incolis ex omni Hispania accersitis: & post captam urbem in ea vixit sanctus hic Rex tribus cum dimidio annis.

jubet Regi Granatæ Jaën restitui, 24. Quando autem se vidit morti vicinum, accersito ad se filio Adefonso, post multa sancta ac salutaria monita, ei dixit: Urbem Jaën à Granatensi Rege teneo, sub ea conditione, ut eam redderem quandocumque reposceret: volo autem ut fides mea etiam post mortem meam præstetur integra, sicut eam servavi cuicumque ipsam obligavi cum viverem. Itaque volo ut reddas eam Granatensi Regi, quandocumque volet; tibi autem serves arcem, quia ædificavi, & est mea. Hoc autem præstitit Rex Adefonsus post mortem patris sui. *susceptisque devote sacramentis,* Fernandus vero, cum res ad animæ suæ statum pertinentes composuisset, magna cum devotione petivit Sacramenta: & recepturus Corpus Christi, surrexit de lecto, seque in terram prostravit, dicens, Domine, unde merui, ut venires ad me? Et prius quam ipsum susciperet, accepit restim colloque circumjecit: tum genibus ac cubitis terræ innixus, dixit: O Domine mi, amore mei passus es aliam magis crudelem restim collo tuo circumdari: ego vero miser quid feci pro te? Obsecro Domine, ne consideres quam male possim tibi rationem reddere eorum quæ mihi commendasti, & temporis impensi: sed considera qualis ipse sis, & miserere mei. Atque ita cum multis lacrymis recepit Dominici Corporis Viaticum, petens ab omnibus sibi ignosci, si cui gravis fuisset

vel causam querendi de se dedisset.

25 Mox testamentum suum condidit, filio suo Adefonso expresse mandans, ut magnam curam Reginæ gereret, fratres bene educaret, famulis suis esset munificus, & subditis omnibus æquus *b*. Denique Clerum totum ibi præsentem, post recitatas Letanias, præcepit canere, Te Deum laudamus. Sumptaque in manus candela, & Cruce ante se posita, inclinavit caput : ac magna cum devotione animam tradidit Creatori, in urbe Hispali, die XXX *c* Maji, anno Domini MCCLII, regni vero sui XXXV.

pie moritur an. 1252.

b

c

ANNOTATA.

a *Hispanice* Truhan, *quod etiam* Morionem *significat, quales Regibus ad delicias esse solent, sapienter fatui.*

b *Rodericus Santius Palentinus Episcopus, parte 3 cap.* 40 Habent, *inquit*, Hispanorum Annalia, quia cum hic gloriosus Princeps in agonia mortis esset constitutus, à quodam Milite interrogatus est quale sepulcrum aut statuam sibi jubebat apponi. Cui ille; Immaculata, inquit, ut potui, vita mea ac gesta sint mihi sepulcrum & statua.

c *Idem eodem loco addit.* Quo die auditæ sunt voces in cælo, En moritur justus & nemo considerat. Cuncti fideles ob ejus obitum ineffabiliter flebant, dicentes, Utinam talis Princeps aut non nasceretur aut non moreretur!

S. FERDINANDI III
Regis Castellæ & Legionis
ACTA PROLIXIORA.

Ex Libro VIII Ruderici Archiepisc. Toletani, & Chronicâ Hispanicâ sancti Regis, juxta Ms. Hispalense editâ Vallisoleti.

RUderici *textum integrum, iisdem quibus est editus verbis, legendum proponens, sed nonnullis ex* Chronica *acceptis Capitibus interpolatum; primum quidem necessarium duxi numeros Capitum quibus distinguitur textus ille, notare in margine usque ad num.* 99, *ubi* Roderici *historia finem accipit: deinde congruum censui, hic præmittere distributionem Capitum in ipsa* Chronicæ *editione servatum, adscribendo è regione numeros nostros, initio talis cujusque Capitis respondentes; ut, cum aliquis incidet in libros Hispanicos, in quibus* Chronica *prædicta citatur per Capita, promptum ei sit sensum Latine expressum invenire. Quod si numero addatur *, notabis istic inchoari, quod ei respondet Caput, ubi tale signum reperitur in contextu.*

PROLOGUS PRIMI EDITORIS

In Chronicam Sancti Regis Ferdinandi.

Magnifico & Prænobili Domino, Don Fernando Enriquez.

INter alias ſcripturas, Magnifice ac Prænobilis Domine, quæ reperiuntur in bibliotheca hujus ſanctæ Eccleſiæ Hiſpalenſis, inveni hiſtoriam ſancti Regis Don Fernandi, qui acquiſivit ſibi hanc inſignem & prænobilem civitatem. Quamvis autem Summaria quædam hujuſmodi Chronicæ fuerint impreſſa; conducibile tamen mihi viſum eſt, etiam hanc prælo ſubjicere: utpote copioſiorem, & quia in ea diffuſe narrantur Regis illius heroica facinora, æternâ memoriâ digna; ac denique ne diutius concluſa detineatur hiſtoria, tantopere expetita, præſertim in hac prænobili civitate quam obtinuit non ſine labore maximo, propriæ vitæ periculo, impendioque ſuorum redituum & theſaurorum; quos præmiſit in cælum, iſtic ſibi reſtituendos. Quia autem ad perfectionem hiſtoriæ opus eſt paulo altius repetere ejus originem; incipit narratio à Rege Alphonſo, ſancti Regis avo, filio Sancii cognomento Deſiderati, quo melius intelligatur ordo Regii ſui ſtemmatis, nobiliumque & illuſtrium ejus operum. Longum enim & confuſionis plenum opus foret, ipſum deducere per omnes illos Reges, qui Sanctum regnando præceſſerunt; noſtræque intentionis dumtaxat eſt texere illius hiſtoriam. Hæc vero emendanda fuit, aut (ut expreſſius loquar) renovanda, quoad pronuntiationem nonnullorum vocabulorum antiquorum, ut à modernis melius intelligantur.

Poſt quædā Summaria antea edita *ipſa Chronica integra profertur:* *& tantum quoad voces aliquas innovata,*

2 Quia autem ad Dominationem veſtram, tamquam

offerturque D. Fernando Enriquez,

quam primum Equitem civitatis hujus, & ejuſdem cum Sancto nominis conſortem, pertinet præcipue favere magnis & nobilibus facinoribus ejus; exiſtimavi quod merito deberem ipſi inſcribere hanc Chronicam, ut ſub ejus auctoritate & favore publicetur in gratiam legere cupientium: idque eo magis, quod Dominatio veſtra, hoc anno milleſimo quingenteſimo decimo quinto, in feſto S. Clementis, efferens Gladium ipſius ſancti ac beatiſſimi Regis, quando celebratur ſolenniſſima proceſſio, in memoriam ejus diei quo acquiſita hæc civitas fuit; & exiſtens in capella Regum, demonſtravit deſiderium videndi ipſius Chronicam. Hoc enim me permovit, ut ad obſequendum voluntati iſti tuæ eam emendarem, ſicut dixi, & nomini veſtro inſcriberem: quo ſcilicet, nec non ingenuis tuis ac nobilibus moribus, imitaris eumdem.

cum excuſatione mutati leviter Styli.

3 Credo equidem non defuturos, qui me reprehendant, dicantque non debuiſſe mutari vocabula antiqua, quæ plus majeſtatis & auctoritatis, quam moderna videntur habere. Verum illis facile reſpondetur, quod dum hiſtoria aliqua Latina in linguam noſtram vulgarem convertitur, non utamur Latinis vocibus, quantumvis magis ſonoris quam ſint noſtra Romana; ſed idiomate ſecundum tempus uſitato: quem uſum videmus intra ſpatium quadraginta aut quinquaginta annorum notabiliter mutatum ab eo qui ante fuerat. Verum favente Dominatione veſtra, hæc & alia maledicorum dicteria parum mihi curæ ſunt, aliud non ambienti quam ut maneam, quod ſum, famulus veſter. Tali ergo fiducia & robore nitens Hiſtoria invocato nomine Dei, & Virginis Mariæ Dominæ noſtræ matris ejus; ſuiſque & veſtris protecta armis, initium accipit, quemadmodum ſequitur.

VETUS

VETUS DIVISIO CHRONICÆ.

Incipit Chronica Sancti Regis Don Fernandi, hoc nomine Tertii, qui acquisivit Hispalim.

cum

51

pag. 91

IMPERIVM S.FERDINANDI

OCEANUS

MEDITERRANEUM MARE

GALLÆCIÆ REGNUM

ASTURIÆ

BISCAIA

NAVARRÆ

CASTELLÆ VETERIS ET NOVÆ

LEGIONIS REGNUM

PORTUGALLIÆ REGNUM

EXTREMADURA

ANDALUZIÆ REGNUM

GRANATÆ REGNUM

MURCIÆ REGNUM

VALENTIÆ

ARAGONIÆ PARS

GASCONIÆ PARS

ALGARBIÆ REGNUM

ESTRECHO DE GIBRALTAR

Milliaria Comm. — German. Hispan. Gallica.

Coruña, Mondonnedo, Betanços, Lugo, S. IAGO de Compostella, Ponte Vedra, Tuy, Bayona, Orense, Miño R., Braga, Porto, R. Doura, Lamego, Viseu, Coimbra, Guarda, Sabugal, Leiria, Lisbona, Santarem, Portalegre, Setuval, Estremos, Evora, Lagos, Silves, Faro, Tavira

Oviedo, Leon, Astorga, Villalon, Palencia, Burgos, Zamora, Toro, Tordesillas, Simancas, Valladolid, Medina del Campo, Bragança, Miranda de Douro, Salamanca, Ciudad Rodrigo, Avila, Olmedo, Coca, Segovia, Madrid, Alcala de Henares, Siguença, Bilbao, Fuentarrabia, Bayonne, Vitoria, Pamplona, S. Domingo de la Calçada, Calahorra, Tudela, Tarraçona, Borja, Caragoça, Soria

Plazencia, Alcantara, Merida, Truxillo, Guadalupe, Badajoz, Medellin, Ellerena, Xeres de Badajoz, Toledo, Orgaz, Ciudad Real, Alcaraz, Cuenca, Huete, Valencia, Alarcon, Origuela, Murcia, Caravaca, Lorca, Cartagena

Sierra Morena, Andujar, Ubeda, Baeça, Jaen, Cordova, Cantillana, Carmona, Sevilla, Ecija, Lucena, Estepa, Ossuna, Antequera, Alhama, Granada, Guadix, Baça, Huescar, Almeria, Malaga, Ronda, Medina Sidonia, Arcos, S. Lucar de Barrameda, S.te Maria, Cadiz, Tarifa, Gibraltar, Tanger, Ceuta, Niebla

Atque hic finitur Chronica Sancti Regis Don Fernandi, hoc nomine tertii, qui debellavit & obtinuit Hispalim ac totam Andaluziam, quam amiserat Rex Rodericus, Gothorum Regum ultimus. Fuit autem impressa Vallisoleti in ædibus Sebastiani Martinez juxta S. Andreæ, absolutaque impressio est die quarto mensis Augusti, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto.

Placet autem ad faciliorem intellectum totius sequentis historiæ, expeditiones bellicas Sancti complexæ, tabellam proponere geographicam earum provinciarum, quas suo imperio ille tenuit.

CAPUT I.

Alphonsi Regis Castellæ, qui sancto Regi avus maternus fuit, res gestæ & obitus.

REx Alphonsus, qui obtinuit victoriam dictam de las Navas de Tolosa, fuit filius Regis Sancii cognomine Desiderati, & nepos Regis Alphonsi, appellati Imperatoris Hispaniarum. Nobilis iste Rex Alphonsus cœpit regnare à quarto anno ætatis suæ *a*, & regnavit annis quinquaginta tribus; habuitque uxorem D. Alienor filiam Regis Angliæ, ex qua genuit D. Henricum, qui post ipsum regnavit: & D. Ferdinandum *b*; & D. Berengariam, Legionensem Reginam; & D. Alienor *c* Regi-

Ferdinandi avus maternus Alphonsus.

a

b
c

Reginam Arragoniæ; & D. Urracam, Reginam Portugalliæ; & D. Blancam, Reginam Franciæ, quæ fuit mater S. Ludovici Regis; & D. Constantiam, quæ fuit Abbatissa monasterii de las Huelgas, quod Rex pater suus fundavit Burgis, sicut infra dicemus.

Institutor Equitum S. Iacobi.

d 2 Idem nobilis Rex instituit Ordinem *d* Equitum S. Jacobi, cujus Caput jussit residere in oppido Ucles: deditque hujus Ordinis Equitibus pro tessera sanguineum gladium, in memoriam victoriarum & sanguinis Maurici per eos effusi. Ut autem terra habitaretur defendereturque contra Mauros, deduxit colonias secundum ripam Tagi & per montem Ocaniæ: quem tractum, una cum montibus Orejæ & castello Mora, aliisque locis & oppidis, dicto Ordini tradidit possidendum. Quia autem pater suus Rex Sancius Abbati Fiteriensi Ordinis Cisterciensis dedit Calatravam, confirmavit eidem ipsam possessionem, & exaltavit Militiam istius Ordinis, dando eidem multa loca & oppida, per quæ ipsa Religio valde crevit & sublimata est, ad Dei gloriam & Coronæ Regiæ ornamentum.

Palentinæ urbis & academiæ fundator ac monasterii Burgensis.

3 Prosequens autem bene cœpta, ædificavit civitatem Palentiam, incolis eo deductis, fecitque in ea ecclesiam Cathedralem, ornans eam mitra & Episcopo *e*. Similiter ædificavit monasterium de las Huelgas
e *f* Burgis, in quo posuit monachas, nobilium filias,
f dotans ipsum multis fundis: & juxta illud erexit hospitale, quod similiter dotavit ad pauperum receptionem. Et quia in Hispaniæ regnis non parum defecerant scientiæ, propter Mauros qui totam fere regionem occupabant; sancto suo desiderio impulsus Rex, Palentiæ constituit Studium universale, viros eruditos ac litteratos accersens è Francia & Italia, ut subditis suis illas prælegerent: quod Studium diu *g* in
g Castella floruit.

circa Arcos victus à Mauris

4 Postea cum bellum Mauricum continuaretur, quidam Maurorum Alarabum Rex, Miramolinus nomine,

mine, ex familia Almohadarum, venit cum maxima suorum multitudine: cui obviam processit Rex cum suis circa *h* Arcos: sed quia Mauri erant longe plures h numero, velut locustæ, profligatus est, ægreque ac violenter à suis quibusdam Equitibus extractus è campo, in quo velut miles generosus mori decreverat: deinde vero nullum suscepit gaudium, priusquam rediret ad ultionem sumendam. Ut autem tam Equites suos quam reliquam omnem armigeram gentem exerceret ad pugnam; edixit ut dimitterent vestes pretiosas & aurifrigia aliasque superfluos ornatus, utque eorum pretium impenderent armis: quam enim displicebat Deo inanis ille luxus, tam placituras expensas factas in comparando contra Mauros belli instrumento.

5 Hunc in modum præparatis rebus exivit ad bellum, & in regionem Maurorum ingressus est trans fluvium Xuecar *i*, occupavitque multas villas atque oppida, spolians & occidens plurimos Mauros. Paulo i post venit Toletum; ibique copiosum militem colligens, cum exercitu suo egressus est, occupavitque *k* Calatravam atque alia oppida, donec pervenit us- k que ad fauces Muladarii *l* supra las Navas de Tolosa l ubi obtinuit celebrem victoriam à dicto loco nuncupatam, in qua feruntur occubuisse usque ad ducenta Maurorum millia, & dumtaxat viginti quinque Christiani; unde hodieque ibi inveniuntur plurimæ cuspides ferreæ lancearum ac sagittarum, fræna equestria, aliaque similia ingentis prælii monumenta; adeo ut manente ibidem Rege cum exercitu, totis duobus diebus non aliis lignis ad ignem usi sint, quam hastis sagittisque confractis, sicut scribit Archiepiscopus Toletanus Rodericus, testis oculatus. Commissum fuit hoc prælium die lunæ XVI Julii, anno Incarnationis Dominicæ MCCXIII.

eosdem profligat ad Navas Tolosanas.

16 Julii 1213.

6 Inde porro Rex progrediens obtinuit Ubedam, Vilches, *m* Vaños, Tolosam, & Castrum-Ferral, alia- m que loca plurima, quæ usque hodie remanent sub po-

testate Christianorum, cum magno gloriæ suæ regiæ ac fidei Catholicæ incremento, tempore Apostolici Romani Innocentii Tertii. Post eum annum, divino id agente judicio, cessarunt pluviæ per totam Hispaniam, & vehemens regionibus fames incubuit propter siccitatem; adeo ut multi morerentur per plateas, quibus nec suppetebat quod comederent, nec ab aliis præberi poterat. Quare tam Rex quam Prælati ac Nobiles largas erogarunt eleemosynas: sed annonæ caritas tanta erat, ut non solum deficeret panis, verum etiam aves & pecora; quia propter siccitatem deerat palea & fœnum, neque in agris quidquam viroris reperiebatur.

& post famem publicam utcumque levatã

moritur 17 Sept. 1214.

7 Inter hæc nobilis iste Rex Placentiam tendens infirmari cœpit in via, venitque Arevalum, & mortuus est anno suæ ætatis quinquagesimo octavo, quorum quinquaginta quatuor regnavit, anno autem Domini MCCXIV, die XXIII Septembris: sepultusque est Burgis in monasterio de las Huelgas, quod fundarat; tanto sui relicto desiderio apud omnes, ut numquam oblivioni danda sit gloria bonitatis suæ: imprimis autem filia ejus Berengaria eum luxit, tantopere hac morte affligens sese, ut & ipsa ad vitæ discrimen deducta fuerit *n*.

n

ANNOTATA.

a *Era* 1198, *inquit lib. 7 cap. 15 Toletanus, id est anno Christi* 1160, *&* trimus, *inquit*, successit.

b *Si alia potiora argumenta non suppeterent de ætate Blancæ, quam quod hic quarta nominetur, parvi sane id facerem: quia apparet inter filios quoque ordinem ætatis neglectum, cum* Ferdinandus *primogenitus fuerit, octo minimum annis ante* Henricum *natus, sed patri præmortuus an.* 1211.

c *Ita nomen hoc scribitur Toletano, Hispanice* Leonor, *quod multis* Eleenora *redditur.*

d *De tribus* Ordinibus *Militaribus*, S. Iacobi, Calatravæ, *&* Alcantaræ *insignem librum scripsit Franciscus Carus de Torres, ediditque Madriti an.* 1629.

e *Antiquior Vrbis ac Sedis hujus instauratio est, & Regi* Sancio *patri* Aldephonsi *adscribenda probatur ex diplomatis Regiis Era* 1175 *signatis, translato illuc ab Ovetano Episcopatu ad hunc novum Pontio.*

f *Ita passim, quando ex Hispanico reddendum quid erit, Hispanica nomina locorum hominumque retinebimus: posset alias* Monasterium-

ria

deliciarum *verti, scilicet spiritualium: sunt enim* Huelgæ, *viridaria & domus recreationi & quieti comparata. Toletanus passim & simpliciter appellat* monasterium Regale, *vel* S. Mariæ Regalis; *deque ejus & Academiæ fundatione agit lib. 7 cap. 33 & 34: fuit autem Ordinis Cisterciensis. Mariana Hispanam vocem Latina forma donans,* Olcas *vocat.*

g Academia Palentina *multum celebratur propter* S. Dominicum, *Ordinis Prædicatorum auctorem, qui ex illa prodiit. Alphonsus Garcias Matamori an. 1553 opusculum scripsit* de Academiis Hispaniæ, *sed conditam ait ab eo quo scribebat tempore annis circiter 380, ergo circa annum Christi 1173. Atqui tunc necdum natus* Ferdinandus *erat, multo minus ejus filius, quem ipse Academiæ conditorem facit, pronepotem scilicet loco proavi accipiens. Quando autem desierit esse non addit.*

h Alarcurim *appellat Toletanus, agensque de clade hic accepta à Christianis lib. [illegible] cap. 29, adscribit eam Eræ 1233, qui nobis est annus 1195.*

i *Toletano* Sucatis *cap. 36, ubi de hujus belli apparatu.*

k *Vide hac de re lib. 8 cap. 6, & reliquam celeberrimæ pugnæ ac victoriæ historiam lege.*

l *Toletano,* Mansio in radice montis de Muradal; *Hispanice,* Puerto de Muladar; *eo scilicet sensu, quo* Portus siccos *gens illa appellat, quasvis Angustias montium.*

m *Eidem* Bilche & Balnea: Ubeta *autem cum* Beatia, *vulgo* Baëza, *licet hic prius nominatæ, posterius tamen captæ fuerunt, ut patet legenti lib. 8 cap. 12.*

n *Hactenus historiam* Aldephonsi IX, *ex* Roderico Toletano, *compendio sumptam habes, ut est in* Chronica *nostra: nunc ipsamet* Roderici *verba, id est totum librum octavum consequenter accipe, capitibus nonnullis ex* Chronica *additis interpolandam; quandoquidem auctor* Chronicæ, *in iis quæ à* Roderico *accipere potuit, dumtaxat interpretem egit.*

CAPUT II.

Henrici pueri breve regnum in Castella, sub Alvaro Comite & sorore Berengaria, Sancti matre.

EO igitur jam sepulto, filius ejus Henricus g
parvulus & heres à Pontificibus & Magnati- *Cap. I.*
bus, universo Clero Te Deum laudamus can- *Alphonsi*
tante, ad regni fastigium elevatur. Undecim *Regis duodenuis filius*
annorum erat cum regnare cœpisset, & duo- *Henricus,*
bus annis & decem mensibus regnavit. Verum post mortem Regis nobilis, viginti quinque diebus transactis, Alienor uxor ejus fuit rebus humanis exempta. Hæc erat Henrici Regis Angliæ filia, pudica, nobilis & discreta, & sepulta est in prædicto monasterio juxta

ta virum: & custodia pueri Regis & regni gubernatio remansit penes Berengariam Reginam, sororem ejus. Cujus diligentia sic apparuit, toto tempore sui Regiminis, ut pauperes, divites, ecclesiastici, seculares, sicut tempore Regis nobilis fuerant, in suis statibus servarentur; licet Baronum varietas, zelo invidiæ circumacta, diffidia procuraret.

Sub tutela sororis Berengariæ

traditur ab eadem Comiti Alvaro,

9 Cum vero essent tres Comites, Ferdinandus, Alvarus, Gundisalvus, filii Comitis Nunii, cœperunt ad custodiam Regis pueri inhiare, ut concepta odia possent in his quos oderant vindicare, sicut pater eorum fecerat, tempore pueritiæ patris ejus. Aliqui etiam, quibus Regina Berengaria se credebat, eorum studiis consenserunt, mediante quodam Milite Palentino, qui Garcias Laurentii dicebatur, & de mandato Reginæ erat custodiæ Regis pueri deputatus. Hic promissa sibi a Comite Alvaro in hereditatem villa, quæ dicitur Tabulata *a*, Regi suasit ut ad Comitis Alvari custodiam se transferret Quod cum solers Regina Berengaria percepisset, animo gratanti concessit: sed timens insolentias quæ venerunt, fecit jurare Comitem Alvarum & Magnates, ut sine ipsius Reginæ consilio, nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec vicinis Regibus guerram moverent, nec mulctam imponerent in aliqua regni parte: & juramenta & hominium in manu Roderici Toletani Pontificis firmaverunt; ut, si contrarium facerent, proditionis infamia tenerentur.

a

Accepta ejus & procerum fide:

10 Sed quia Regina, propter importunitatem Militum & Majorum, tædio erat affecta, timebat ne regnum in sui custodia turbaretur, & ideo Comiti Alvaro dedit puerum conditionibus supradictis. Qui cum Gondisalvo Roderici & fratribus suis, tunc sibi faventibus, incontinenti Burgis egrediens, cœpit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi divites exhaurire, Religiones & Ecclesias ancillare, & decimarum tertias, quæ ad ecclesiarum fabricas pertinebant, cœpit

pit similiter infiscare. (Sed excommunicatus à Rode- *ille vero ec-*
rico Toletano Decano, qui vices Archiepiscopi tunc *clesias &*
gerebat, coactus fuit restituere, & jurare *b* ne de cete- *nobiles ve-*
ro attentaret) & ecclesiarum homines, qui privile- *xans.*
giorum regalium immunitate gaudebant, cœpit ex- b
actionibus subjugare.

11 Verum cum apud Vallem-Oleti Curiam cele- CAP. 11
brassent Magnates alii, Lupus Didacus *c* de Pharo, c
Gonsalvus Roderici & fratres, Rodericus Roderici &
Alvarus Didaci de Camberis, Alphonsus Telli de *ideoque in*
Menesis & alii nobiles, Regni exterminio condolen- *Comitiis*
tes, curaverunt tantis cladibus obviare: & Reginæ *accusatus.*
Berengariæ prudentiam adeuntes, humiliter suppli-
carunt, ut regni miseriis condoleret. Comes autem
Alvarus cœpit Reginam nobilem infestare, adeo ut
ea, quæ sibi pater suus dederat, occuparet; & ei etiam
ore temerario demandavit, ne in regni finibus rema- *contra*
neret. Tunc Regina nobilis, cum sorore sua Alienor, *Reginam*
quæ fuit postea Regina Aragonum, & erat tunc *insurgit.*
temporis domicella, in castrum Gonsalvi Roderici,
quod Aptellum dicitur, se recepit, ibique deguit usque
ad mortem fratris. Sed prædicti Magnates, tamquam
naturali Dominæ fideliter adhærentes, Regi parvo
fidelitatis debitum in omnibus servaverunt. Cete-
rum prædictæ Reginæ solers industria, omnia sic pro-
vide ordinavit, cum Magnatibus illis, ut & Comitis
Alvari insolentias refrænaret, & jura sua Regi parvo
conservaret.

12 Verum cum Rex tenellus intentionem Comitis *Regem im-*
sagaci indole jam sentiret, libenter volebat ad soro- *puberem u-*
ris custodiam se transferre. Sed Comes Alvarus per *xori jungit.*
suos complices ita cavit, quod Rex puer quod vole-
bat non potuit effectui mancipare. Nam Comes cal-
lide cogitavit uxorem ex Portugallia sibi dare, qua
mediante posset puerum in suo beneplacito retinere.
Sed in contrarium res evenit: nam cum Mafaldam
filiam Regis Portugalliæ adduxisset, & puer non esset
in

in ætate nubili, remansit Domina conjugali commercio defraudata: & quia se consanguinitatis linea attingebant, de mandato Innocentii Papæ fuit contubernium separatum: & post, ut fertur, inter se & Dominam voluit Comes Alvarus connubium pro-
d curare: sed ipsa, cum esset pudica *d*, verbum respuit indignanter.

Cap. III *magnam colligit factionem;*

13 Post Curiam Vallis-oleti Comes Alvarus cum suis complicibus, & cum Rege Extrema-Dorii peragravit, Majorum animos sibi concilians, ut eorum favore posset aliis imperare, & habentium divitias exhaurire; & inde se transtulit ultra Serram. Et cum venisset Maquedam, quæ est oppidum in diœcesi Toletana, Regina nobilis misit nuntium de fratris statu clanculo percunctari: erat enim solicita, eo quod à Comite Alvaro negligentius servabatur. Et cum Comes Alvarus de nuntio comperisset, fecit scribi litteras imposturæ, & falso sigillo Reginæ nobilis intercludi, in quibus continebatur, quod Regina no-
e bilis scribebat aliquibus, de consilio Magnatum *e* de campis, ut cum toxico sibi misso fratri suo exitiale poculum propinarent, ut sic puerum ad sororis odium gravius provocarent: & hominem continuo suspenderunt.

conatus Regem alienare à Sorore,

14 Sed cum labia malignorum sibi velut ebria mentiantur, qui Susannam à falso testimonio liberavit, Reginam nobilem & innocentem ab imposturæ mendacio liberam declaravit: & ut in suis mendaciis caperentur iniqui, communis & fidelis assertio omnium sine dubio affirmabat Reginæ nobilis veritatem; detestans maledictis & conviciis quod iniquitas adinvenit. Et licet effronti superbia Comes Alvarus niteretur, tanta tamen efferbuit subsannatio populi contra eum, ut cogeretur recedere à partibus
f diœcesis Toletanæ: & Optam *f* veniens ibi aliquamdiu fecit moram. Advenit autem Miles nobilis Ro-
g dericus *g* Gondesalvi de Valle-viridi, qui beneplaci-

refutatur à populo.

tum

tum Regis pueri jam habebat, ut ad sororem suam inscio Comite Alvaro se transferret. Sed cum Ferdinandus Nunionis, Comitis Alvari fautor & nepos, comperisset; ex improviso assumptis militibus supervenit, & captum duxit ad *h* Alarconem. h *Regis transitum ad sororem impedit:*

15 Tunc Comes Alvarus, ut in regno excidia excitaret, fautoribus Reginæ nobilis movit guerram; & assumptis quos habere potuit, cum Rege ad Vallem-oleti in sequenti Quadragesima pervenerunt: & Paschate Resurrectionis Dominicæ celebrato, cum Militibus Castellanis & de Extremis-Dorii *i* Vallem *k* triticariam vastaverunt, & domos Magnatum qui Reginæ favebant hostiliter dissiparunt. Deinde in castro quod Mons-alacer *l* dicitur, Suerium Tellii obsederunt. Sed cum Gonsalvus Rodericii & fratres ejus & Alphonsus Tellii pluribus militibus præminerent, Regis præsentiam reverentes, noluerunt obsesso fieri in succursum: sed ipse Suerius Tellii Regi petenti protinus castrum dedit. Exinde Comes cum Rege procedens in campis, plurima devastavit, & apud Carrionem per dies aliquot fecit moram. Deinde ad Villam-albam de Alcor contra Alphonsum Tellii properavit: & quidam milites ex agmine præcurrentes, extra munitionem Alphonsum Tellii repererunt: & captis equis & armis ipsum etiam vulnerarunt, & vulneratus in municipio se recepit: ubi per aliquot dies obsessus, viriliter se defendit.

i

k

l

arma contra ipsam movet:

16 Ab obsidione vero Comes recedens Palentiam festinavit. Regina autem & sui Nobiles in Aptello & castro *m* Cisinario morabantur, & nesciebant quid agerent: eo quod in exercitum Rege præsente non poterant insilire, nec illatas injurias sustinere. Unde communiter decreverunt Regi restituere terram suam, & de cælo auxilium expectare. Cum igitur terra, ut dictum est, variis incursionibus vastaretur, & Comes cum parvo Rege Palentiam advenisset; contigit eum in domo Episcopi hospitari, & res ecclesiæ

CAP. IV *quæ mortuo puero Rege,*

filium accersit. clesiæ ut hostem consumere & devastare. Quadam autem die, cum Rex puer instaret ludicris cum coætaneis Domicellis, minus provide custoditus; Domicellus quidam, è turri casu tegulam projiciens, Regem in capite vulneravit: ex quo ictu post dies paucos fuit mors lugubris subsecuta. Sed antequam rumorem loquacitas divulgasset, Regina sapiens misit Lupum Didaci & Gondisalvum Roderici Magnates pro filio suo Ferdinando, qui apud Taurum cum patre tunc temporis morabatur. Qui euntes rumorem de morte Regis pueri * sumpserunt, & Regi Legionis causam aliam suadentes, cum Infante Ferdinando ad Reginam Berengariam redierunt.

**an suppresserũt?*

ANNOTATA.

a *Iuxta Chronicam (unde deinceps vulgaria nomina apponemus)* Talada quod est in Cerracco: *sed forte legendum* Tablada; *quo nomine etiam planities infra Hispalim nominabitur num* 80: *in confinis autem veteris Castellæ ac novæ reperio notatos* Montes Tabladæ, *unde colligo fuisse hujus nominis oppidum.*

b *In notis ad Historiam Roderici Toletani, editionis Francofurtensis pag.* 161, *proferuntur chartæ duæ,* Henrici *scilicet Regis pueri & tutoris* Alvari, *apud Soriam* 15 *Febr. Era* 1254, *nobis* 1216, *quibus uterque, Comes vero etiam sub juramento & multo prolixius, abdicat tertias Ecclesiarum.*

c *Vulgariter* de Haro, *quomodo* Hurtado *pro* Furtado, Herrera *pro* Ferrera, Hernando *pro* Fernando, *aliaq; infinita paulatim invaluerunt, mutato* F *in* H, *tam in verbis quam in nominibus adjectivis substantivisque.*

d *Vitam hujus* Mafaldæ, *ut* Sanctæ, *dedimus in Appendice primi Tomi ad diem* 1 *Maji, ubi & Virginis titulum ei vindicavimus, & consanguinitatem explicuimus quæ ipsam inter & Henricum erat, vixit autem deinceps Arocæ in Lusitania, in fundato à se Virginum Cisterciensium monasterio, ibique colitur, defuncta an.* 1252.

e Magnates de campis, *eos dicere videtur, qui dimissa Curia ad suos se fundos receperant,* Reginæ *contra* Alvarum *adhærentes.*

f Opta, *vulgo* Huete *vel* Guete, *inter Toletum & Concham, huic quam isti vicinius: in tabulis* Alcazar de Guete.

g *Chronica*, Ruy Gonzalez de Valverde.

h Alarcon, *veteribus* Illerco, *ad Sucarim flumen, medium fere inter Toletum & Valentiam.*

i Extrema-Durii, *Vulgo* Estremadura, *inter Castellam & Portugalliam flumine Durio intersecta: quod vero porro extenditur ad mare secundum eumdem fluvium,* Extremadura Portugallica *nuncupatur ab aliquibus.*

k Vallis-triticaria, *vulgo*, Val de trigueros.

l Mons-alacer, *vulgo* Mont-alegre. Carrionem *vero esse credo, quod hodie adhuc dicitur* Carrion del Conde, *inter Burgos & Legionem. Cetera loca ubi sita sint, Hispanis permitto quærere.*

m *Male impressum* Cinisarium, *vulgo* Castro Cisneros.

CA-

CAPVT III.

Regnum Castellæ à matre Berengaria filio traditur, frustra obnitente Comite Alvaro a. a

FIeri potest ut circa hanc successionem lectori nascatur dubium, quod expedit prius breviter absolvi, quam porro progrediar. Dubium autem tale est. Quandoquidem D. Berengaria de jure erat heres Castellæ, mortuo fratre Henrico, quare opus habuit secreto accersere filium Ferdinandum, elevandum ad Regnum; maxime cum haberet maritum viventem, Alphonsum scilicet Regem Legionensem; ipsa autem succedente in regnum Castellæ, simul cum ea videbatur succedere maritus ejus. Præterea non absque ratione interrogabit aliquis, quare D. Berengaria manebat in Castella, & non potius apud maritum Regem? Ratio utriusque rei hæc est, quod matrimonium inter D. Berengariam & Regem Legionensem Alphonsum coaluerit causa pacis & concordiæ conciliandæ: gravia enim extiterant bella inter patrem Berengariæ & Regem Legionis; & Magnates Castellæ, præcidere volentes cursum damnorum ex ejusmodi bellis provenientium, ac Reges inter se conciliare, utrumque crediderunt per ejusmodi nuptias obtineri posse, non considerantes quam arcta consanguinitate jungerentur inter se Berengaria & *b* Alphonsus, ex quibus prognatus est D. Ferdinandus, præsentis historiæ argumentum. Pontifex autem conjugium istud irritum esse declarans, sejunxit eos: ideoque Rex Alphonsus aliam *c* uxorem duxit; Regina autem Berengaria redivit in Castellam, atque post mortem patris mansit apud Regem fratrem suum D. Henricum, paterni Regni hæredem. Hoc prænotato ad historiam regredior.

17 Mater Ferdinandi Berengaria, post susceptos ex Alphonso Rege Legion. liberos separata,

b

c

astu recipit filium ex ejus potestate,

18 Mortuo ergo, sicut dictum est, Rege Henrico, D. Berengaria cum aliqua cautela accersivit filium suum Ferdinandum: Mittens ad eum finem Equites duos, Lupum Diaz & Gonsalvam Ruyz, in quibus multam habebat fiduciam. Hi profecti cum ad Regem Alphonsum venissent, nullam mentionem facientes de morte Regis Henrici, sicuti præscriptum eis erat; alia omnia & quæ ipsi grata fore sciebant locuti cum Alphonso, tandem, opportunam horam nacti & facilem Regis animum, supplicarunt ei, ut daret licentiam Infanti D. Ferdinando eundi secum ad visendam D. Berengariam matrem suam, quæ magno illius desiderio tenebatur; promittebant autem, quod post mutuum filii matrisque congressum reducturi eum salvum essent. Adeo autem gratam habuit Rex Alphonsus supplicationem duorum istorum Equitum, ut petitam licentiam facilis concesserit. Alacres ergo cum Infante regressi Aptillum, eumdem adduxerunt ad Reginam matrem.

& Alvaro parere recusanti opponit,

19 Interim autem Comes Alvarus tulit Regem à Palentia, ut in castrum quod Tarecum dicitur celaretur: sed quia res non potuit occultari, soror ejus Regina, funestis rumoribus concitata, Palentiam cum Magnatibus properavit: ubi à Venerabili Tellio Episcopo civitatis cum processione solenniter sunt recepti, & inde ad castrum, quod Doniæ dicitur procedentes, continuo vi ceperunt. Tunc Magnates cum Comite Alvaro de concordia tractaverunt, sed nihil voluit Comes Alvarus acceptare, nisi Infans Ferdinandus Rex futurus suæ custodiæ, ut avunculus, traderetur. Cui pactioni Regina nobilis & Magnates, verentes præterita, nullatenus consenserunt; & procedentes ad Vallem-oleti venerunt; & consilio habito ad Extrema-Dorii processerunt: & cum venisset ad villam quæ Cauca *d* dicitur, habitatores villæ eos recipere noluerunt, sed ad aldeam quamdam quæ S. Justus dicitur secesserunt, & ibidem nuntios receperunt,

cum eoque Vallis-oletū accedit.

d

runt,

runt, ne Secobiam vel Abulam vel ad aliquam Extremorum-Dorii accederent civitatem.

20 Nuntiatum est etiam quod Sancius Ferdinandi, frater Regis Legionensis, contra Reginam & filium ejus magna cum multitudine adveniret: unde & Regina nobilis & filius suus, cum his qui aderant, ad Vallem-oleti protinus redierant. Cum autem audisset Regina potiores Extremorum-Dorii & de ultra terram Secobiæ convenire, misit nuntios, qui eis fidelitatis debitum suaderent. Cumque viri Extremorum-Dorii hoc audissent, venire ad Reginam nobilem continuo consenserunt. Et cum ad Vallem-oleti communiter convenissent, ibidem tam Extremorum-Dorii Potiores, qui pro omnibus venerant, quam etiam Magnates & Milites Castellani, communi consensu regnum Castellæ, fidelitate debita, Reginæ nobili obtulerunt. Ipsi enim decedentibus filiis, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur: & hoc ipsum patris privilegio *e* probatur, quod in armario Burgensis Ecclesiæ servabatur. Et etiam totum Regnum, antequam Rex haberet filium, bis juramento & hominio hoc firmarat.

CAP. V ubi in Comitiis Regina declarata,

e

21 Ipsa autem, intra fines pudicitiæ & modestiæ supra omnes mundi Dominas se coarctans, regnum sibi noluit retinere; sed extra portam Vallis-oleti educta multitudine Extremorum-Dorii & Castellæ, ubi forum agitur, convenerunt: eo quod tantam multitudinem domorum angustia non ferebat. Et ibidem filio regnum tradens, Infans Ferdinandus, de quo diximus, omnibus approbantibus ad ecclesiam S. Mariæ ducitur, & ibidem ad regni solium sublimatur, anno ætatis suæ decimo octavo, clero & populo decantantibus, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Et ibidem ei omnes fecerunt hominium, & fidelitatem Regi debitam juraverunt. Et sic honore regio ad regale palatium est reductus.

Regnum tradit filio,

22 Cum autem audisset Regina nobilis, Alphon-

f ſum Regem Legionenſem ad villam quæ Ayroum *f* dicitur advenisse; modeſtiæ ſuæ inſiſtens pudori, per Mauritium Burgenſem & Dominicum Abulenſem Epiſcopum humiliter ſupplicavit, ut ſe ab inquietatione filii temperaret. Sed ipſe Rex elatus ſuperbia, quam cordi ejus Comes Alvarus inſtillarat, ſupplicationi & precibus contradixit, eo quod imperio inhiabat. Imo tranſivit Piſoricam *g* & venit Lacunam; ubi cum diebus aliquot permanſiſſet, direxit faciem contra Burgos: & cum loca plurima & domos Militum devaſtaſſet, & alias incendio concremaſſet, ad villam quæ Arcus dicitur ſupervenit, ſperans civitatem Burgenſem ſe capturum. Sed cum audiſſet in eadem urbe Lupum Didaci & multos Milites congregatos, fruſtratus ſpe vacua & inani, contra conſiliarios indignatus, in terram ſuam propere remeavit.

fruſtra obmitente Alphonſo Legionenſi.

g

CAP. VI *Recipit & ſepelit corpus Henrici Regis:.*

23 Regina autem in Regem filio ſublimato, dum hæc fierent, Palentiæ morabatur: & ibi venerunt ad eam ex Secobia & Abula & aliis oppidis Extremorum-Dorii Milites copioſi, Conciliorum ſuorum ſervitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles Pontifices, Tellium Palentinum & Mauritium Burgenſem miſit Tarecum, ut Henrici Regis corpus reciperent, cum ſuis parentibus tumulandum; præſertim cum & hoc ipſum Comes Alvarus jam mandaſſet. Et præfati Pontifices recepto corpore Palentiam redierunt: & inde Rex novus, cum matre ſua Regina nobili, ad caſtrum quod Munio dicitur advenerunt. Et dum Rex oppidum impugnaret, Regina nobilis fratrem Henricum Regem in ſarcophago nobiliter præparato detulit ad monaſterium prope Burgos, & ibidem juxta fratrem ſuum, Ferdinandum Infantem, cum planctu magno exequiis celebratis, regaliter ſepelivit. Inde vero Regina, veniens *h* Munionem, invenit caſtrum à Rege Ferdinando & ſuis fidelibus occupatum, Militibus qui inerant captivatis. Poſt hæc ad Lermam & Laram, quas Comes Alvarus deti-

h

detinebat, cum Burgensi *i* Concilio procedentes, invasas, fortiter occuparunt, & rebellantes Milites vi ceperunt. *& oppida quædam Alvaro eripit,* i

24. Inde ad urbem Burgensem redeuntes, à Pontifice Clero & Populo honorifice & processionaliter sunt recepti, gaudentibus omnibus, quod liberati ab hostibus in Dominæ naturalis dominio remanserunt *. Verum quia, perturbatione hujusmodi obsistente, Regales reditus ad stipendia defecerunt, & Regina nobilis quidquid habuerat in largitionibus dispensarat, ad argenti & auri & gemmarum donaria misit manum: & quæque ex talibus reservarat, in auxilium filii liberaliter erogavit: & de consilio Magnatum qui secum aderant, ad partes Belli-foraminis *k*, Anagari, & Najaræ processerunt: & receptis villis, quas sibi incolæ gratissime reddiderunt, Burgis iterum sunt reversi: Munitiones enim quas Comes Gonsalus Nunii detinebat, non potuerunt propter sui fortitudinem expugnare. CAP. VII. *gaza sua ad belli sumptus distructa.* k

ANNOTATA.

a *Initium hujus Capitis, usque ad num. 14, accipientes ex* Chronica, *interponimus textui* Roderici.

b Ferdinandus, *Rex Castellæ filius* Sancii, *avus* Berengariæ, & Alphonsus *Rex Legionis, filius* Ferdinandi, *maritus ejusdem* Berengariæ, *communem habebant avum, scilicet* Alphonsum, *qui (ut scribit Rodericus lib. 7 cap. 7) cum fratrem suum* Ranimirum *Arragoniæ Regem coëgisset sibi clientelam profiteri*, imposuit sibi Imperii diadema, & vocatus fuit deinceps Imperator: *moriens autem regna divisit in filios*, Sancium & Ferdinandum *prædictos*: *atque ita* Berengaria *avi sui consobrinum* Alphonsum Legionensem *contingebat solum tertio-quarto gradu consanguinitatis: & excusabiles videri possent, qui publicum bonum tam grande, quantum fuit duorum regnorum secuta pacificatio, censuerunt impedimento adeo remoto prævalere; quia licet Pontificum Romanorum* Clementis III, & Cælestini *item* III, *rigorem experti procurando divortium propter consanguinitatem in secundo; iis mortuis fortasse sperabant clementiorem successorem in gradu minus propinquo futurum. Sed sua eos spes fefellit: nam, uti Rogerius Hovedenus scribit ad annum* 1198 *in fine*, Defuncto Cælestino Innocentius Papa III substitutus, iterum suspendit Aldephonsum Regem de S. Jacobo, & totam terram suam à celebratione divini Officii, propter uxorem suam filiam Regis Castellæ: erant enim consanguinei in tertio gradu. Et licet Rex ille de S. Jacobo obtulisset D. Papæ & Cardinalibus viginti millia

Consanguinitas causa imperati divortii

inter Berengariam & Alphonsum Legion.

millia marcarum argenti, & obtulisset tenere ad stipendia ducentos milites, per unius anni spatium, ad defensionem Christianorum contra Paganos, tali conditione ut D. Papa permisisset iis insimul morari, donec Deus daret iis sobolem saltem per tres annos; noluit tamen D. Papa Innocentius in hoc illis consentire. *Nempe (ut in simili Alphonsi Arragonii & Vrracæ Castellanæ divortio, ad an.* 1110, *observat Mariana)* Nondum moribus receptum erat, ut Pontificum Romanorum veniâ lege cognationis soluta, conjugia inter cognatos coirent: itáque passim consideramus per hæc tempora, connubia Principum dirempta esse, cognatione inter conjuges illegitima injustaque. *Quis & qua occasione cœperit in istis dispensare, nec dum comperi. Ad Alphonsum & Berengariam quod attinet non fuerunt illi statim separati, sed prius duos filios genuerunt* Ferdinandum *atque Alphonsum, item filiam* Berengariam, Joanni Briennio *Imperatori Constantinopolitano nuptam anno* 1232, *aut etiam alios, fortassis usque ad annum* 1210: *quandoquidem* Aldephonsus *infra num.* 33 *pro anno* 1235 *adhuc dicatur* juvenis inexpertus. *Anno tamen* 1213 *nullum fuisse matrimonium constat ex Roderico lib.* 8 *cap.* 13.

c *Nihil de alia uxore alibi legimus.*

d *Ita lectio in margine notata, magisque id placet quam* Cauca, *ut pote magis vicinum nomini* Cabezon, *quod habetur in versione vulgata.*

e *Nihil hoc obest, quo minus verum sit (si tamen est verum) quod rebelles Proceres scripserunt in Franciam de ultima voluntate* Alphonsi, *in favorem liberorum* Blancæ *declarata, ut supra ostendimus.*

f *Alias* Arroyum: *quod etiam habet vulgata versio.*

g *Vulgo* Pisuerga y Laguna.

h Castrum Munionis, *nunc in tabulis non reperitur, uti & alia plurima à Roderico nominata loca, videtur tamen haud procul abfuisse Burgis: hinc enim intervallo sex dumtaxat leucarum absunt mox nominatæ* Lerma *ac* Lara, *ad alteram Arlanzi fluvii ripam sita oppida, primum ad Austrum, alterum ad Ortum Burgensi civitati objectum.*

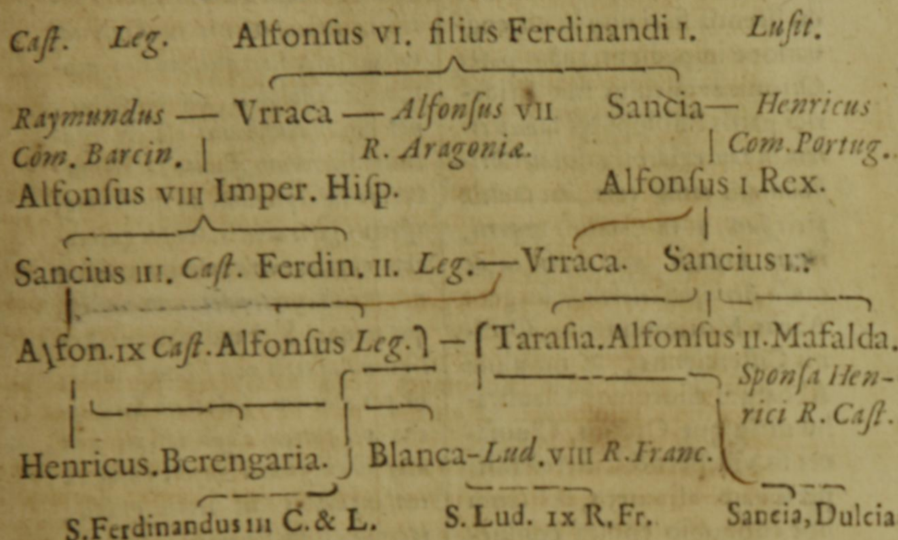
i Concilium, *etiam in vulgata versione sæpe recurrens* Consejo, *ignotum hodie in militia Hispana nomen, videtur hic significare cohortem Militum, à civitatis alicujus communitate submissam Regi, ad expeditionem quampiam, absque obligatione ulterioris obsequii, redituram ad propria illâ peractâ: & sic Rodericus lib.* 8 *cap.* 9 *ejusmodi subsidiarios appellat* Communia civitatum.

k Bellum-foramen, Anagarum & Najara, *in versione vulgari nominantur*, Bilborado, Anajara & Navarra, *forte* Najarra *legendum.*

CA-

STEMMA GENEALOGICVM

Regum Castellæ, Legionis, & Lusitaniæ.

VIdes hic quomodo ab Alfonso VI, filio Ferdinandi Magni procedant, hinc quidem Reges Castellæ ac Legionis per Urracam, ex primis cum Raymundo Comite Barcinonensi nuptiis (nihil enim huc faciunt secundæ nuptiæ cum Alfonso Aragonio, nisi quatenus ex tali causa is inter Castellæ Reges numeratur VII) inde vero Reges Lusitaniæ per Sanciam, Henrico Comiti Portugalliæ conjunctam. Vides præterea, quomodo Henricus puer Mafaldam Lusitanam in quinto dumtaxat gradu, Alfonsus vero Legionensis Tarasiam Lusitanam in secundo, Berengariam Castellanam in tertio gradu contingebat: atque hac ratione commodissime correctum manet, quidquid vel hic erratum est in Annot. b, vel ad 2 Maji ante Vitam B. Mafaldæ num. 5, confundente se memoria inter tot similia Regum consanguineorum nomina. Romanorum autem Pontificum severitas in dirimendis eorum conjugiis, absque Apostolicæ Sedis dispensatione initis, neglectum potius illius petendæ vindicabat, quam indicabat nullo unquam casu eam posse concedi. Habemus enim pro hoc ipso tempore evidens testimonium in contrarium, apud tunc viventem Continuatorem Ottonis Frisingensis, dictum Ottonem à S. Blasio, pro anno 1209, quo Innocentius III ad tollendum Imperii schisma, non solum indulsit, sed etiam præcepit

Ottoni *Saxoni, Regi Romanorum electo contra* Philippū *Suevum, ut acciperet in matrimonium ejusdem Philippi jam mortui filiam*, quod *alias* sine Apostolicæ Sedis licentia fieri non licuit, cognatione impediente: nam pater Ottonis avunculus fuit Friderici patris Philippi. *Est tamen etiam in tam evidenti utilitate Christianitatis totius cum hac cautela processum, ut in Comitiis Imperii, coram Legatis Apostolicis ea de causa Herbipoli celebratis*, surgens Abbas Morimundensis, Ordinis Cisterciensis, & omnium Abbatum aliorumq; Claustraliū utriusque Ordinis, Cluniacensis videlicet & Cisterciensis, personam assumens, delictum hoc connubio contra consuetudinem Ecclesiæ, quantumvis dispensatorie, committendum, monastico Ordini auctoritate Apostolica imposuerit, *orationibus scilicet & pœnitentiis luendū: & nihilominus* Regi propter hoc injunxerit pœnitentiam, ut monasteriorum aliarumque ecclesiarum pro posse defensor existeret, viduis & pupillis justo judicio præesset, monasteriumque Cisterciensis Ordinis in fundo proprio ædificaret, ac post hæc in propria persona Ecclesiæ Hierosolymitanæ subveniret: *quæ omnia Rex humiliter & gratanter implenda suscepit. Sciendū tamen quod defectus Pontificiæ dispensationis in istiusmodi casibus impediret quidem ne vinculum indissolubile contraheretur, non tamen censebatur officere legalitati liberorum, stante tali contubernio susceptorum, ad quoscumq; effectus juris civilis, consanguineorum nuptias extra primum gradum non prohibentis: adeoq; nihil obest, quo minus* S. Ferdinandus *Rex legitimus fuerit, non solum* Castellæ *per matrem, sed etiam* Legionis *per patrem: qui ipsemet non alio jure regnavit, utpote natus ex consanguineis in tertio gradu, ideoque etiam separatis; prælatus tamen liberis, ex secundo thoro* Ferdinandi II *&* Urracæ Lopez *magis canonice natis. Præterea saltem Principissæ ipsæ excusabiles erant, & bona fide matrimonium contraxerant, cui nemo Episcoporum Regni sese opposuerat: & pleraque juniores erant, quam ut scrupulo sibi ducere possent conjunctionem parentibus probatam: solet autem etiamnunc tali in casu bona fides matrum suffragari proli ne notha censeatur.*

CAPUT IV.

Victoria de Alvaro rebelli relata; ejuſque ac fratris infelix exitus.

DUm Rex & Regina nobilis eſſent Burgis, 25
Comes Alvarus, cum fratribus & complici-
bus, per Aggerem-Alliorum *a* & Quinta- a
nam-Fortunii tranſierunt; & in Belli-fo- *Regi ſe opponens Alvarus,*
ramine hoſtiliter irruentes, nec ætati nec
ſexui pepercerunt, ſed cuncta cæde & incendio conſumpſerunt: quod ceſſit novo Regi & Reginæ nobili in amaritudinem & dolorem. Et hac vaſtatione peracta, Comites ad propria redierunt: & Rex novus cum matre Regina nobili & ſuis Magnatibus à Burgis Palentiam cœpit ire. Et dum ad villam, quæ Palentiola *b* dicitur, perveniſſent; Comes Ferdinandus in b
ripella vallis *c* Guiariæ aciebus diſpoſitis ſubſiſtebat. c
Comes Alvarus cum ſuis militibus Ferrariolam ſe recepit. Et quarta feria *d* quatuor-Temporum menſis d
Septembris, cum Rex Ferdinandus & Regina nobilis *temereque ad explorandum egreſſus,*
ituri Palentiam juxta Ferrariolam pertranſirent; collateralem aciem cum Alphonſo Tellii & Suerio Tellii ſeparavit, ne agmen exercitus tranſeuntis à Militibus Comitis læderetur.

26 Et cum Comes Alvarus extra villam cum aliquibus Militibus reſediſſet, in villam ceteris intromiſſis, ut poſſet exercitum contemplari, rem inſit cum paucis, in villam colligi dedignatus. Sed cum Alphonſus Tellii & Suerius Tellii & Alvarus Roderici, & quidam alii eum eminus agnoviſſent, contra eum equorum impetu proceſſerunt: & videns multitudinem præminere, jam exanimis, quamvis ſuperbus, recolligere ſeſe cœpit. Sed cum prædicti Milites adveniſſent, Comes Alvarus de equo deſcendit, & jacens *vivus capitur*
in terra clypeo ſe obtexit. Sed illi manibus eum

trahentes, captum cum duobus Militibus concaptivis Regi & nobili Reginæ præsentarunt: & qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali Dominæ ejus dominium abnegarat, divino judicio nunc prostratus, suorum Militum & Fratrum intuentium auxilio destitutus, capitur inglorius & confusus. Tunc Regina nobilis, gaudio & lacrymis Deum laudans, diu gratiarum institit actioni, quod inimicum suum & regni & filii sibi tradidit tam facili captione.

Cap. VIII cumque se redemisset usurpatis cedendo,

27 Videntes igitur cuncti qui ad erant, quod Deus omnipotens Reginæ nobilis opera dirigebat, cum gaudio & actionibus gratiarum, Palentiam intraverunt, & inde ad Vallem-oleti iverunt: ubi fuit Comes Alvarus in captione & vinculis custoditus. Cumque ibidem de compositione aliquamdiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, ut Comes Alvarus restitueret castra omnia quæ tenebat, scilicet Cannetum & Alarconnem, Amajam & Tarecum-Cæsareum & Villam-francam, Turrim Belli-foraminis, Anagarum & Pandicurgum *e*: & his deditis solveretur. Castrum Xeriz *f* & Orzejonem detinebat Comes Ferdinandus frater ejus, & ad eorum captionem tenebatur Comes Alvarus cum centum Militibus Regem sequi, donec ea suæ potentiæ subjugaret. Comes autem Alvarus Gundisalvo Roderici fuit commissus, donec compleret superius prænotata.

28 Rex autem duxit exercitum versus Castrum: & licet Comes Ferdinandus, fultus copia victualium & multitudine armatorum inibi rebellaret, ea conditione restituit Castrum & Orsejonem, ut ejus vasallus fieret, & ab eo ut vasallus proprius castra teneret. His peractis, Domino disponente, quievit perturbatio novi Regis: & sex mensium spatio fuit seditio sic sedata, quæ credebatur perpetuo duratura, quod Rex Ferdinandus susceptus ab omnibus cœpit ubique jurisdictionem Regiam exercere.

29 Post

29 Post hæc autem Comites, videntes in regno potentiæ suæ gloriam minoratam, imo potius annullatam, in Valle-Juniperi *g* territorii Palentini, cœperunt iterum rebellare, & prædas in Campis *h* Gotthicis exercere: sed Rex Ferdinandus, cum Regina nobili matre sua & aliqua parte Magnatum, venit ad Aggerem-fumorum *i* & Medinam de Rivo-sicco, & sic Comitum insolentiæ pro parte maxima cessaverunt. Sed videntes Comites in Valle-juniperi non posse resistere, Regis Legionensis dominio se dederunt; & ut moveret guerram filio, suaserunt. Cumque utrimque exercitus convenissent, & quidam Nobiles ex Castella versus partes Salmanticæ intravissent, videntes Regem Legionis sibi cum suo exercitu occurrentem, in aldea *k* Medinæ del Campo, quæ Castellio dicitur, intraverunt. Cumque Rex Legionensis eos inibi obsedisset, & Comes Alvarus cœpisset caligis ferreis calceari, percussus à Domino cœpit gravissime infirmari: & firmata treuga inter patrem & filium ab invicem discesserunt. Comes autem Alvarus, morbi & treugæ dolore vexatus, Taurum semianimis est delatus: ubi mortis anxietate coactus, Militiæ S. Jacobi sese dedit, & ibidem vitam finivit, & Uclesii est sepultus.

Cap. IX ac Legionem fugisset, g h i k *bellumque resuscitasset, moriturs*

30 Et post modicum temporis Comes Ferdinandus frater ejus, cujus non ut voluit in regno Castellæ desideria provenerunt, in Africam transfretavit, & ab Amira *l* Momenino susceptis muneribus varia jactitavit. Et dum ibi longa mora, ut moris est *m* Arabum, traheretur, cum contigit infirmari: & fecit ad vicum prope Marochos, qui Elbora dicitur, se transferri: vicus enim à Christianis dumtaxat incolis colebatur. Et dum percepit ex incurabili morbo interitum imminere; à Gondisalvo Fatre Hospitalis, qui Innocentii Papæ III familiaris extiterat, suscepit habitum Hospitalis; & universæ carnis viam ingressus, cum aliis qui ibidem obierunt ad domum Hospitalis,

uti & frater ejus Marocci, l m

n ſpitalis, qui Pons-Fiterii *n* dicitur, in diœceſi Palentinenſi, in ſarcophago eſt delatus: & ibidem ab uxore ſua Comitiſſa Majore, & filiis ſuis Ferdinando & Alvaro, & multis aliis eſt ſepultus.

ANNOTATA.

a Agger-alliorum, *&* Quintana-Fortunii; *in vulgari*, Oterdajo, Quintana, y Fortunio, *ut videatur tria loca ponere.*

b Palentiola, *in eodem vulgari (per aliquem forſan errorem)* Herrera: *quod nomen mox iterum ponitur pro* Ferrariola.

c *Vulgariter* Ribera de la val de Grajera.

d *Annus* 1217 *litteram habuit Dominicalem* G, *proinde hæc quarta feria incidit in diem* 19 *Septembris.*

e *Eadem loca in vulgari ſic nominantur*, Cañete, Alarcon, Tariego, Cicafeo, Villa francadi monte d'Oca, Torre di Bilborado, y Najara: *omittitur autem* Pandicurgum.

f *Ibidem* Caſtro Xeriz y Monzon, *quod ultimum valde diſcrepat.*

g Vallis-juniperi, *vulgo*, Val de pero.

h Campos-Gothicos *ignoravit interpres, ideoque ſimpliciter vertit*, terras, *ſeu* agros.

i Agger-fumorum & Medina de Rivo-ſicco, *vulgo*, Tor de humos y Medina di Ruyſeco; *horum locorum ultimus locus abeſt Palentia ad Occaſum circiter* 7 *leucis, unde de ſitu aliorum locorum Camporumque Gothicorum facilis ſit conjectura, cum in confiniis Regni Legionenſis fuiſſe.*

k Aldea *Hiſpanis* Villam *ſeu* Burgum *denotat: eſt autem* Medina del Campo *media inter Valliſoletum & Salmanticam via.*

l Amiras *Saracenis & Mauris Dux ſeu Rex dicitur: hic vero, contractis in unum duabus vocibus, paſſim vocatur ab hiſtoricis* Miramolinus: *quod tamen non eſt proprium, ſed appellativum nomen, ſummi Saracenorum Principis, & Latine redditur* Imperator fidelium. *Vide Cangium in Gloſſario.*

m *Interpres vulgaris*, inter multas delicias.

n *Idem*, Puente di Fitero en la ribera de Piſuerga: *qui fluvius, nunc Legionenſis & Caſtellani regni limes, ſupra Caſtrum Melgar exoriens, à Septentrione procurrit in Auſtrum, atque infra Septimancam Durio ſe immergit.*

CA-

CAPUT V.

Ferdinandi matrimonium cum Beatrice, ex eoque liberi: repreßi seditiosi.

ADversariis itaque sic à Domino judicatis, 31
Rex Ferdinandus regnum obtinuit pacifice & quiete, Regina nobili omnia dispo- nente: quæ adeo solicite filium educavit, ut regnum & patriam juxta morem avi sui nobilis Alphonsi in pace & modestia gubernaret, usque ad vigesimum quintum *a* filii sui annum. Sed quia indecens erat, ut tam magnus Princeps extraordinariis petulantiis traheretur; mater sua, quæ semper voluit eum ab illicitis custodire, procuravit ei uxorem nomine Beatricem, quæ fuit filia Regis Philippi *b* in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ filiæ *c* Isac Constantinopolitani Imperatoris: quæ fuit optima, pulchra, sapiens, & pudica. Missique pro ea nuntii, Mauritius Burgensis Episcopus, vir laudabilis & discretus; Petrus Abbas S. Petri de Aslantia, Rodericus Abbas de Rivo-sicco, Petrus Odoarii Prior Hospitalis, ad Fredericum *d* Romanorum Regem, sub cujus custodia erat tunc temporis Domicella, in Teutonia accesserunt; ab ipso Rege honorabiliter sunt recepti. Cumque legationis causam, ut injunctum fuerat, explicassent; prædicti nuntii expectarunt.

Cap. X Petita à Frederico Imp. Beatrix

a

b

c

d

32 Tandem Rex Fredericus, in Imperatorem electus, consobrinam suam Beatricem, Domicellam nobilem, pulchram, compositam & prudentem, Regi Ferdinando per dictos nuntios, cum apparatu nobili, destinavit. Et cum Parisios advenissent, Rex Francorum Philippus nomine, qui tunc Gallis præsidebat, eam honeste recepit, per terram suam honorifice dans ducem; ad regnum Castellæ felici itinere

impetrataque,

pervenerunt, & Regina nobilis Berengaria, cum comitatu nobili religiosorum & secularium Magnatum & Dominarum, ultra Burgum qui Victoria *e* dicitur, occurrit nobili Domicellæ; & Burgis exinde venientes invenerunt Regem Ferdinandum, cum Magnatibus & Nobilibus & civitatum Primoribus expectantem. Qui Domicellam & Nuntios honore quo decuit receptavit, & tertia die *f* ante festum S. Andreæ, in regali monasterio prope Burgis celebrata Missa à venerabili Mauritio Burgensi Episcopo, & armis militaribus benedictis, ipse Rex suscepto gladio ab altari manu propria se accinxit cingulo militari: & mater sua Regina nobilis ensis cingulum deaccinxit.

e *Ferdinando conjungitur*

f

in festo S. Andreæ.

33 Tertia die, in festo scilicet S. Andreæ, Beatricem dulcissimam Domicellam duxit solenniter & legitime in uxorem, Missam venerabili Mauritio in Cathedrali ecclesia celebrante, & benedictionem nubentibus largiente: & fuit ibi Curia nobilissima celebrata, assistentibus totius regni Magnatibus, Dominabus, & fere omnibus regni Militibus & Primoribus civitatum.

g

CAP. XI

Rex compescit insolentiam Roderici de Camberis,

34 Post modicum vero temporis, propter injurias quas Rodericus Didaci de *g* Camberis in terra sibi credita exercebat, licet esset Cruce signatus in subsidium Terræ-sanctæ; Rex Ferdinandus citavit eum, ut ad Curiam veniens satisfaceret de objectis. Cumque ille ad Vallem-oleti Curiam advenisset, cum naturaliter iræ inconstantia duceretur, à falsis amicis suasus, inviso & insalutato Rege recessit. Rex autem pro hujusmodi indignatus, abstulit ei Terram suam. Et cum prædictus Rodericus Didaci nollet restituere munitiones, tandem restituit ex pacto, ut Rex daret ei quatuordecim millia aureorum. Et cum pecuniam suscepisset, tunc demum reddidit castra Regi.

h

35 Anno postea iterum revoluto, Gonsalus Petri Dominus Molinæ *h*, consilio Comitis Gondisalvi, cœpit contra Regem minus provide rebellare, &

partem

partem Reginæ, Molinæ vicinam, rapinis & vastationibus molestare. Cumque monitus nec desisteret nec satisfacere voluisset, Rex Ferdinandus super eum exercitum congregavit. Sed superveniente nobili Regina Berengaria matre sua, cum Rex non posset castrum Zaphare expugnare, concordiam procuraverat, & certis pactionibus Rex soluto exercitu à Molina recessit, & diebus aliquot interpositis Comes Gundisalvus Nunii, qui ad Arabes se transtulerat; cum à Rege Castellæ beneficia non posset assequi ut optabat, iterum se restituit Agarenis: & dum in partibus Cordubæ moraretur, in villa quæ Beatia dicitur infirmitate gravissima contigit ipsum mori: & delatus à suis sepultus est in *i* Cephinis, ubi habent oratorium Fratres Templi.

item alium sibi rebellem:

i

36 Suscepit autem Rex Ferdinandus ex uxore sua gratissima Beatrice filios hic notatos, Alphonsum primogenitum, Fredericum Ferdinandū, Henricum Philippum *k*, qui oblatus à Domina Berengaria, Regina nobili avia sua, Deo & Roderico Toletano Pontifici, per manus ejusdem Pontificis ad titulum Ecclesię Toletanæ in sortem Domini est vocatus: & in continenti idem Pontifex Præbendam & alia Beneficia in prædicta Ecclesia assignavit. Habuit alios filios, Sancium *l*, qui oblatus Roderico Toletano Pontifici, à quo cum Clericali tonsura Psalmistæ officium est adeptus, Præbendam & Beneficium in Toletana Ecclesia est consecutus; Emanuelem, & duas filias, Alienor, quæ decessit parvula; & Berengariam quæ in Regali monasterio degit, Virgo Domino consecrata.

CAP. XII *octo liberos ex uxore suscipit:*

k

l

37 Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis, volens eum à Christianorum injuriis alienum, militiæ suæ primitias voluit Domino dedicare; & Treugam cum Arabibus noluit ulterius protelari: sed exercitu congregato, assistentibus sibi Roderico Toletano Pontifice & aliis Magnatibus regni sui, per

procedit contra Mauros semel,

m Beatiam & *m* Ubetam vastationes exercens, aggref-
n sus est *n* Caseatam: & captis & interfectis multis
millibus Saracenorum, quia castrum variis impu-
gnationibus erat dirutum, tunc noluit retinere. Rex
autem Caseata, ut diximus, occupata, per ripam
o Bætis magni fluminis ad partes pervenit *o* Giennii:
& destructis quibusdam munitionibus & urgente in-
stantia hiemali ad propria est reversus. Post hæc au-
tem iterum exercitum congregavit; & tradente eas
sibi Avomahomat, qui erat Arabum Princeps nobi-
p lis, filius *p* Avoabdellæ filii Abdelmurris, cepit Bea-
q r tiam, *q* Andujarum atque *r* Martos; & castrum istud
nobilissimum dedit Fratribus Calatravæ. Et destru-
ctis aliis castris & municipiis, ad sua feliciter est re-
versus.

38 Et tertio ingressus terram Arabum, cepit Se-
s vioth *s*, Xoparum & Gartiez, & bellatoribus obfirma-
vit; aliisque vastationibus peractis, ad urbem rever-
sus est Toletanam. Eo tempore erat in Hispaniis
t Legatus Romanæ Ecclesiæ, Joannes *t* de Abbatis-
villa, quę est in Comitatu Pontivi, Sabinensis Episco-
dus Cardinalis, vir bonus, sapiens, litteratus: qui
celebratis in singulis regnis Conciliis, postquam mo-
nita salutis proposuit, ad Sedem Apostolicam est re-
versus, tribus annis legationis expletis. Post hæc
iterum Rex Ferdinandus terram Arabum est ingref-
v sus, & cepit Eznatoraph, *v* Turrim de Albet, S. Ste-
phanum, & Chorlanam. Et alia vice duxit exercitum
per Giennium circa festum S. Joannis, quod propter
sui fortitudinem non potuit expugnari. Et inde pro-
x cedens cepit *x* Pegum: & captis incolis & occisis
munitionem funditus desolavit. Et veniens ad op-
y pidum quod *y* Alhama dicitur, captis habitatoribus
& occisis, locum destructione simili dissipavit. Post
quod ad propria cum exercitu remeavit. In hac ex-
peditione non interfuit Rodericus Pontifex Toleta-
nus, qui Guadalphajare remanserat, febris acumine

Gasp: Bouttats fecit Antverp:

fatigatus, ubi finis periculum vix evaſit. Sed miſit cum exercitu Dominum Capellanum ſuum, virum venerabilem Epiſcopum z Placentinenſem: qui in exercitu loco ejus Pontificalia exerceret. z

39 Et procedens iterum contra Mauros obſedit Capellam, caſtrum munitiſſimum in diœceſi Toletana, & diutinis impugnationibus tandem cepit. Et expletis quatuordecim hebdomadibus expeditionis, ad urbem regiam eſt reverſus. Et tunc jecerunt primum lapidem Rex & Archiepiſcopus Rodericus in fundamento eccleſiæ Toletanæ, quæ in forma Mezquitæ tempore Arabum adhuc ſtabat. Cujus fabrica opere mirabili de die in diem, non ſine grandi admiratione hominum exaltatur *a**. a*

Cap. XIII Novam Toleti Cathedralem ædificat.

ANNOTATA.

a *Cum Toletanus dicat* S. Ferdinandum *creatum fuiſſe Regem' anno ætatis ſuæ* 18, *idque factum ſit anno Chriſti* 1217; *oportet ut is natus ſit anno circiter* 1198, *ſic & annus* 25 *illius erit* 1223 *Chriſti. Corrigendum autem hic fuit evidens mendum, textui Hiſpanico neſcio quomodo inductum; dum numeratur annus* 25 regni. *& quidem velut ex auctoritate Toletani; hic enim annus eſſet Chriſti* 1241 *quouſque dici nequit regnum gubernaſſe mater: quæ tamen rationabiliter credi poteſt, ea lege tradidiſſe filio ſuo Regnum ut ipſa illud gubernaret, quouſque is annum ætatis* 25 *attigiſſet, licet aliquot annis prius ei uxorem jungendam curaverit.*

Ætas Sancti regnare incipientis

b Philippus Dux Sueviæ, *Alphonſo à Cartagena dictus* Dux Bavariæ, *Frater Imperatoris* Henrici, *an.* 1197 *defuncti, electus an.* 1198; *cui oppoſitus diſcordi electione fuit Dux Saxoniæ* Otho. *Obiit Bambergæ, occiſus anno* 1208.

c Iſacius Angelus, *ab anno* 1185 *Conſtantinopolitanus Imperator, & anno* 1195 *excæcatus depoſituſque à fratre* Alexio; *à Francis & Venetis, victo tyranno regia urbe potitis, reſtitutus fuit. Hujus ſecunda filia* Maria, *aliàs* Irene, *nonnullis etiam* Cæcilia *nuncupata, primum* Rogerio *Tancredi Siciliæ Regis filio nupſerat; hoc autem mortuo, & Sicilia ab* Henrico *Imperatore occupata anno* 1195, *ab eodem tradita eſt fratri* Philippo, *eodem quo hic anno mortua, & in Lorchenſi ad Tubingam monaſterio ſepulta: uti accuratiſſime tradit, in ſuo de familiis Byſantinis eruditiſſimo opere, amicus noſter Dominus du Cange pag.* 294. *Loco*, Iſac, *in textum irrepſerat*, Corſac, *ſive (ut vulgaris interpres legit)* Coyſat: *quod in gratiam lectoris correxi. David Blondellus volum.* 2. *Tabula genealog.* 144 Beatrici *noſtræ, quam unigenitam aliqui fuiſſe volunt, ſorores addit (ſed forſitan ex alio patre)* Mariam *Brabantiæ Duciſſam, uxorem Henrici II*, Cunigundim *uxorem Wenceſlai Regis Bohemiæ, &* Eliſam *Ottoni IV Imperatori deſponſam.*

d Fredericus II, *Henrici Imp. filius, adeoque* Beatricis *patruelis, Rex Romanorum factus* 1215, *Imperator*

Beatricis Reginæ genus,

perator coronatus 1220 *Romæ* 22 *Novembris. Sed quoniam ab eo tempore usque ad obitum* Philippi *Regis Franciæ (qui sponsam transeuntem excepit & mortuus est an.* 1223) *non facile est invenire menses quatuor continuos, quibus in Germania Imperator fuerit; oportet Imperatorem vocari per prolepsim; & hoc matrimonium conclusum fuisse in celebribus illis comitiis Norimbergensibus, quorum ad annum* 1219 *meminerunt Annales Augustenses; & hoc indubitabiliter confirmat Zuniga ad an.* 1251 *num.* 9, *allegans Privilegium Fitirensi monasterio datum die* 12 *Decembris, signatumque sub hac formula,* Anno regni mei tertio, anno videlicet quo ego præfatus Rex Ferdinandus, in monasterio S. Mariæ Regalis de Burgis, manu propria cingulo militari me accinxi; & Dominam Beatricem Reginam, Philippi quondam Regis Romanorum filiam, duxi solenniter in uxorem. *Probat autem ex multis instrumentis idem Zuniga, cœpisse* Ferdinandum *annos sui Regni numerare à* 31 *Augusti an.* 1217.

tempus celebrati inter ipsam & Sanctum conjugii.

e Victoria *oppidum in Cantabris, conditum an.* 1180 *trans Iberum, distat Burgis ad leucas circiter* 20.

f *Idest* 27 *Decembris, quæ anno* 1219 *incidit in Feriam* 4 *& Festum S. Andreæ in Sabbato, cum esset littera Dominicalis* F.

g *Vulgariter* Ruy Diaz de los Cameros.

h Molina, *oppidum montanum, in finibus Castellæ novæ versus Aragoniam, unde vicinis montibus appellatio* Sierra de Molina: *cujus dominio videtur postea investitus fuisse frater Regis Ferdinandi* Alphonsus, *cum eo titulo semper appellatus à Morgado.*

i Cephini, *in vulgata,* Zafinos.

k *De* Philippo *vide annotanda ad Caput.* 18 *lit.* C

l Hunc *Sancium*, Franciscus Tarapha Archiepiscopum Toletanum fuisse, & in prælio contra Mauros occubuisse, refert. *Ita nota ad Rodericum marginalis. Idem autem confirmatur ex Catalogo apud Tamayum* 25 *Octobris, ubi* Sancius *sedisse dicitur ab anno* 1262 *ad* 1266, *obiit* 1295.

m Ubeta *seu* Ubeda, *Baëzæ propinqua ad Orientem, qua oppidum respicit trans Bœtim situm, vulgo* Punta de Ubeda. *Primus hic forsitã antiquæ urbis situs fuerit; ita ut hæc prædicto fluvio nomen suum vel dederit vel debuerit: urbes enim plerasque in alioquam ubi antiquitus fuerant situ locarunt Mauri, servato quandoque veteri nomine, etiam in longiori distantia.*

n Caseata, *vulgo* Quesada, *à caseis dicta, nescio an adhuc superstes: infra num.* 65 *conjungitur Baëzæ & Vbedæ, notis in extima Andalusiæ ad Ortum urbibus.*

o Giennium, *vulgo* Jaën, *distat* Baëza 6 *circiter leucis.*

p *In vulgata nominantur* Aben-Mahomat & Aben-Abdale filius Abdel-Moyn. *De quo apud Zunigam ad an.* 1252 *num.* 10 *habetur memoria, sub diplomate signato per Regem,* 8 *Ianuarii, anni deditionem proxime secuti* 1226, anno *autem* regni sui nono (~~*à præcedenti Septembri cœpto*~~) quo anno Azehid Abu-Mahomad, Rex Baëciæ, devenit Vassallus Regis & osculatus est manus suas. *Quem sane modum annos regni signandi aliquo memorabili facto, jure laudat Zuniga, tamquam historiæ commodissimum.*

q Andujar, *oppidum cis Bætim, aliquanto vicinius Cordubæ quam Giennio.*

r Martos, *nominatissimum in hac historia castrum, hodieque superstes trans Bætim, pari fere à Corduba atq; Granata leucarum* 12 *intervallo.*

s *Chro-*

s *Chronica de horum locorum acquisitione tacet, uti & de adventu Legati Apostolici.*

t *De hoc* Joanne *Ferdinandus Vgellus tom. 1 Italiæ sacræ in Episcopis Sabinensibus:* Vix sub Gregorio IX roseo pileo fuerat donatus *anno* 1227, cum ad prædicandam Cruciatam contra Saracenos statim in Hispaniam ac Lusitaniam missus est.

v *Hodie* Iznatoraph, *& ultimum locum* Chiclanam *dici, monet nota marginalis: neutrum tamen reperitur expressum in tabulis, sicut nec alia plura.*

x Pegum *vulgo* Pliego, *in tabulis* Priego, *6 circiter leucis ultra Martos in Austrum.*

y Alhama, *in vulgari* Alhambra.

z *Chronica, Placentinum hunc Episcopum, tunc Archiepiscopi vice functum, nominat* Dominicum, *quem Tamajus in Catalogo ad 16 Octobris sedisse ait ab anno 1221 ad 1233, & adfuisse pugnæ ad Navas Tolosanas: locum autem in quo ægrotavit Archiepiscopus, Chronica vocat* Guadalajar.

a* *Eadem Chronica:* Perfecta autem nobiliter ecclesia ista novis quotidie augetur ornamentis & ædificiis.

CAPUT VI.

Maurorum dissidentium motus. Ferdinandi in regnum Legionense successio.

IN diebus hujus Regis Ferdinandi, surrexit quidam 40
nomine Abenhuch, in castro Rechoc *a* in territo- a
rio Murtiensi & cœpit contra Almohades *b* rebel- b
lare, qui cismarinos Arabes adeo crudeli dominio *Mauri mutuis cædibus debilitati*
opprimebant, quod de facili Abenhuchi proposito consenserunt. Et obtenta Murtia & finitimis oppidis & castellis, omnes Almohades quos habere potuit capite detruncavit: & omnes Mezquitas præsentia Almohadum judicans inquinatas, aspersione aquæ fecit à suis Sacerdotibus expiari, & armorum suorum insi- c
gnia fecit *c* nigra, quæ in bellis & alibi præferebat, quasi luctu præsignans excidium gentis suæ. Et in modico tempore obtinuit Vandaliam *d* Hispanorum, præter d
Valentiam & confinia, in quibus Zahen de genere Regio rebellavit.

41 Erat autem Abenhuth de genere Abohaget olim Regis Cæsaraugustæ: & cum fere Monarcha in cismarina Vandalia haberetur, audacia, largitate, justitia, veritate (prout gentis ejus infidelitas seu versutia *Christianis fiunt causa rei bene gerendæ.*

ſutia tolerat) præminebat. Sed a quodam ſuorum, qui Aben-Raman dicitur, invitatus ad epulas & delicias familiares, quas gentis illius colit voluptas, factione hoſpitis & vaſalli occiditur in conclavi,
e apud præſidium *e* Almariæ. Et tunc invaluit Arabs
f quidam, dictus Mahoma *f* Alienalaginar, qui paulo ante boves & aratri veſtigia ſequebatur. Hic Arjonæ, & Giennii, Granatæ, Vaſtæ & Accii & locis aliis adhuc hodie principatur: & poſt interitum Abenhuthi Vandalia Ciſmarina in plures Regulos eſt diviſa, & ab Almohadibus ſeparata, quod Chriſtianis utile invenitur.

CAP. XIV *Mortuo Alphonſo Legion.* 1230

42 Poſt hæc iterum Rex obſedit Giennium, & machinis validis impugnavit: ſed videns quod civitas tantâ fortitudine præminebat, quod non poſſet humano ingenio expugnari, habito Magnatum
g ſuorum conſilio, inde receſſit. Et cum *g* Abdalarfarteam perveniſſet, rumor advenit patrem ſuum in Villa-nova de Sarrea ab hoc ſeculo migraviſſe, & in
h eccleſia B. Jacobi *h* traditum ſepulturæ, Era MCCLXVIII:
i & quod etiam regnum legaverat *i*, quas ex Regina Taraſia ſuſceperat, filiabus. Propter quod mater ejus Regina nobilis D. Berengaria ad eum materna ſolicitudine veniebat, ut ad recipiendum bonum paternum quantocyus feſtinaret, quod ei de mandato Patris Pontifices, Magnates, & Civitatum Concilia jurarant; ne forte in mora perturbatio aliqua oriretur.

Berengaria filium ducit Legionem,

43 Erant autem cum eo Rodericus Pontifex Toletanus, Lupus Didaci, Alvarus Petri, Gonſalvus Roderici, Garcias Ferdinandi, Alphonſus Tellii, Guillermus Gonſalvi, Didacus Martini, & alii Nobiles & Magnates, & plures Milites civitatum, qui cum Rege inclyto venientes, Reginam nobilem, in
k pago qui Orgatium *k* dicitur, invenerunt: & inde communiter urbem regiam intraverunt. A qua mora poſtpoſita omnes continue receſſerunt, & ad oppidum

pidum quod *l* Agger-sellarum dicitur, pervenerunt; l
indeque ad castrum S. Cypriani de Mozoth cum *qui per viā bene exceptus*
matre & comitatu veniens, castrum ei ut Domino
reddiderunt. Sequenti die eum similiter in Villa-
Lalii *n* receperunt, ubi ad Regem, tamquam ad n
Dominum, ex Tauro nobilissimo oppido Milites advenerunt, qui Regem sui & oppidi naturalem Dominum cognoverunt: & ut sequenti die Taurum adiret instantissime supplicarunt, nobili Regina hæc omnia solertissime procurante.

44 Altera vero die Taurum intravimus, ubi omnibus annuentibus Rex Ferdinandus, facto sibi hominio, in Regem & Dominum est receptus. Inde-
que per castra Dominæ *o* Reginæ aliquamdiu ince- o
dentes, recepimus ex aliis civitatibus Milites & nun- *& Tauri ab Episcopis regni,*
tios venientes, qui videbantur de receptione Regis aliquantulum dubitare. Sorores enim Domini Regis, Sancia & Dulcis, de quibus diximus, rebellionem cum complicibus præparabant. Sed tamen regni Prælati, quorum interest Regnum & Sacerdotium contueri, in auditu auris Regem Ferdinandum in Regem illico receperunt, scilicet Joannes Ovetensis, Nunius Astoricensis, Rodericus Legionensis, Michael Lucensis, Martinus Salamantinus, Martinus Mindonensis, Michael Civitatensis, Sancius Cauriensis. Hi omnes cum suis civitatibus, patre mortuo, filio se dederunt, nec rebellio cogitata potuit invalere: nam quam cito venimus Majoricam
& Mansellam *p*, Regi se protinus reddiderunt. p

45 Sequenti vero die intravimus Legionem, quæ *CAP. XV demum Legione Rex proclamatus*
in Regno illo Sedis regiæ præminet dignitate, ibique ab Episcopo & universis civibus ad regni Legionis fastigium elevatur, Clero & populo Te Deum laudamus cantantibus concorditer & jucunde: &
ex tunc Rex Castellæ & Legionis *q* pariter est vo- q
catus. Ibique nuntii advenerunt ex parte Reginæ *r* r
Tarasiæ, ut super compositione internuntia referentes.

rentes. Et licet verbum Magnatibus diſpliceret, tamen Regina nobilis in tantum timuit regni & pauperum vaſtationem, quod procuravit, ut Rex ſubſiſteret Legione, & ipſa iret Valentiam, de concordia cum Regina Taraſia tractatura. Cumque ambæ Reginæ

s Valentiæ *s* conveniſſent, ſic ſolertia Reginæ nobilis

aſſignata ſororibus dote Berengariæ procuravit, ut Regis ſorores Regi reſtituerent omnia quæ tenebant, & ipſæ eſſent proviſione contentæ, quam eis Rex & Regina nobilis aſſignarent: & ſi quid juris in regno habebant ſimpliciter reſignarent.

46 Et pacto hujuſmodi confirmato Rex advenit,

t & inde omnes ivimus *t* Beneventum, quo etiam Infantes filiæ Reginæ Taraſiæ advenerunt: ubi Rex Ferdinandus & Regina nobilis eis reditus triginta millium aureorum in locis competentibus aſſignarunt, percipiendos toto tempore vitæ ſuæ: & ſic obtinuit omnes munitiones & omnia caſtra quiete & pacifice

pacifice regnat: Rex Ferdinandus. Et in hoc enituit quam plurimum Reginæ nobilis ſolers cura: quæ non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Caſtellæ, quod ad eam jure hereditario pertinebat. Sic enim ſcivit omnia ordinare, ut, licet Regnorum unio fere omnibus diſpliceret, ipſa ſtuduit taliter providere, ut ſine ſanguinis effuſione Regnorum unio proveniret, & utrumque Regnum pace perpetua læta-

v retur *v*.

Toletanæ eccleſiæ plura loca donat 47 Indeque Rex ivit Zemoram, Salmanticam, Letheſmiam, Civitatem Roderici, & Albam, & per ceteras Regni partes, in quibus honore Regio & hominio ab omnibus eſt ſuſceptus. Tunc Rex Ferdinandus dedit Caſeatam jure hereditario Roderico Archiepiſcopo Toletano, quæ tamen aliquantulum reparata à Saracenis incolis tenebatur. Sed Rodericus Archiepiſcopus, evolutis à donatione menſibus tribus, exercitu congregato, ivit contra Caſeatam cum multitudine armatorum: & expulſis Mauris, qui ruinas oppidi

oppidi reparabant, illud retinuit, & ad honorem Regis, qui illud dederat Ecclesiæ Toletanæ custodivit hactenus, & custodit cum aliis castris; scilicet Pilos, Toyam, Lacra, Agasmo, Fonte-Juliani, Turribus, Dela, cum Ficu, Alaulula, Areola, Duobus-germanis, Villa-montini, Nubila & Castorla, Concha & Chelis *x*. x

48 Post hæc iterum Rex Ferdinandus obsedit Ubetam, oppidum populosum bellatoribus, & munitione magna tutatum: & adeo fortiter impugnavit, ut conclusi salvis corporibus oppidum resignarent. Et tunc Rex oppido acquisito ad urbem regiam est reversus, Era MCCLXXII, obiit Regina Beatrix in oppido quod Taurum dicitur, & ducta ad regale monasterium prope Burgis, juxta Regem Henricum regaliter est sepulta *y*. y

ANNOTATA.

a Rechoc, *in Chronica* Ret *dictum*, Murcia *autem*, *olim* Murgis *ad fluvium* Seguram *olim Setalim, modici sed fertilis regni caput, inter Granatense & Valentinum regnum, ad mare mediterraneum sinumque Vergitanum siti.*

b *De ortu* Almohadum *agit auctor noster lib.7 cap.*10, *tamquam nomen habentibus à pseudo-propheta quodam, Alcorani interpretationem novam & eatenus receptæ contrariam prædicante, sublato in Regem quodam* Aldelmone *figuli filio; qui regno Africano potitus, etiam Hispanos Arabes subjugavit, itáque in Africam rediit; ex cujus semine tunc regnabat in Africa* Miramolinus *ille vulgò dictus, de quo supra.*

c *Doctor Laurentius Galindez de Carbaxal, in suis fragmentis, apud Argote de Molina allegatum in Appendice ad Annales Zunigæ, pro anno* 1248 *ait, inter libros, quos Ferdinando & Isabellæ Regibus Catholicis tradiderunt Mauri Granatenses, inventa esse eadem omnia quæ referuntur de Almohadibus & Abenhucho: & addi, quod* Magus quidam, inter Mauros Propheta habitus, præsens cum tesseraria illa scuta sic tingerentur, exclamarit, nunc finem Maurici in Hispania regni adesse: & Abenhuch quidem pœnas daturum effusi Almohadum sanguinis, eoque die quo is necaretur, lapsura scuta istæc nigra, nec amplius Regem Maurum futurum Hispali. Itaque revera accidisse: nam mortuo Abenhuc scuta prædicta, in Mezquita Hispalensi appensa, delapsa esse: & Axatafium, sub quo amissa urbs fuit, Capitaneum dumtaxat non Regem fuisse. Mauros autem, ex die prædicti lapsus scutorum, certam habuisse perditionem urbis. *Almohades*

d Vandalia Hispanorum, *vulgo* Andaluzia, *quasi* Vandaluzia.

e Almaria *vulgo* Almeria, *nunc civitas*

civitas Episcopalis in regno Granatensi.

f *In vulgata est* Mahomat Alegrajae.

g *Alia lectio, ex Ms. in margine apposita, sic habet:* Et cum ad Daralferiam pervenisset: *in vulgata scribitur*, Guadalajara.

h *Videlicet* Compostellæ *in Galecia, regno Legionensi adnexa, unde etiam in Annalibus Rogerii de Hoveden passim vocatur*, Alphonsus Rex de S. Jacobo.

Cur filias pater præterito filio hæredes voluerit?

i *In quibusdam Roderici exemplaribus, juxta editionem Francofurtensem, non tamen in Ms. Toletano, similia, sed multo brevius, sic leguntur lib. 7 cap. 25 ubi de patre:* Reliquit duas filias, Sanciam atque Dulcem, quibus Regni successionem legavit. Sed quia omnes regni Nobiles, tam de civibus quam de aliis, olim filio suo Ferdinando juraverant, non potuerunt regnum filiæ obtinere: sed aliquantis diffidiis procuratis, & civitatibus & nobilibus in varia studia separatis. nobilis Berengaria Regina Castellæ interposuit partes suas; & sic omnes gratiæ solertia dulcoravit, quod, licet Infantes quam plurimos fautores haberent, & munitiones & castra quam plurima in omnibus fere regni finibus possiderent, ad hoc Infantes & matrem earum Reginam Tarasiam necessitate induxit, ut ejus gratiæ responderent: unde paternæ largitatis in omnibus imitatrix, curialitate sua, Infantibus quoad viverent magnos reditus fecit à filio assignari. *Porro jam diximus ab inveterato Castellanorum odio ad ejusmodi dispositionem adductum patrem, ingratum beneficiis acceptis à filio. Franciscus Macedo in Vita* Tarasiæ, *cujus ut Sanctæ ratio nobis habenda erit ad 17 Iunii, cap. 31 de hac* Alphonsi *dispositione agens, nescio an animadverterit agi de* Ferdinando; *non qualicumque, sed Sancto Rege; parentum observantissimo, indole mansuetissimo, bellicis æque ac civilibus curis exercito, & jam agente ætatis annum 31. Si enim animadvertisset, non puto scripturum fuisse, quod* Alphonsus filio Ferdinando, propter turbulentum ejus & ferox ingenium minus initio æquus & indulgens, postea & infensus fuit: hinc primum dissensiones, deinde simultates, tandem apertæ inimicitiæ extiterunt; adeo ut Alphonsus moriens regnum Legionense penes filias testamento reliquerit: tam abalienarant animum patris, filii mores. *Inter causas deinde quæ regnorum conjunctionem videbantur dissuadere potuisse, etiam hanc addit idem Macedo:* Obrutum in tanta mole rerum juvenem, minus & gratum & expertum rerum publicarum. *Ignoscendum viro, multiplici librorum scriptione de argumentis prorsus aliis distractissimo, quod historicas quæstiones levi nimium manu tractaverit, uti etiam ex Appendice ad Vindicias S. Hilarii Arelatensis, ab eodem infeliciter tractatas, poterit lector agnoscere ad diem 5 Maji: fuit alioqui amicus mihi, sicut in præfatione ad Vitam S. Mafaldæ demonstravi; sed amicis cunctis magis amica veritas.*

k *In Chronica dicitur* Orgaz circa Toletum, *ubi notatur in tabula intervallo leucarum circiter* 4.

l Agger-sellarum, *ibidem*, Tor de sillas, *ad alteram Durii ripam, distat Vallisoleto leucis circiter* 6. *Non tamen Vallisoleto, sed Abula venisse debuit Rex, cum fines regni Legionensis est ingressus, à Giennensi obsidione revertens.*

n *In topographica regni Legionensis tabulâ* Villalar, *simili unius diei itinere distans Tordesilla, recto versus urbem Legionensem itinere, unde mox retro vocatur* Taurum, *vulgo* Toro, *regio palatio nobile oppidum, & ubi*

ubi Ferdinandus fuerat moratus cum patre, quando est ad regnum Castellæ accersitus, uti dictum num. 11.

o *Castrorum horum aliqua enumerat auctor lib.* 7 *cap.* 8 *dicens*, Rex Castellæ & Rex Aragonum, ex Monte-Palumbario juxta Abulam, contra Regem Legionis processerunt & obtinuerunt Castrum-Legionis, & Ardon, & Castrum Gundisalvi, & Castrum-terræ, & Albam de Aliste, & usque ad Astoricam cuncta cæde & incendio vastaverunt. *Nullus interim horum locorum nunc exprimitur in tabula, & forte aliquorum etiam nomen mutatum est: nam* Moral del Reyna, *id est*, Habitatio Reginæ, *quod eo tractu est, à Berengaria Alphonso nupta potest excultum appellatumque fuisse: si quidem, ut mox dicitur cap.* 31, *celebratis nuptiis*, Rex Castellæ, omnia quæ abstulerat nunc genero, olim hosti, dedit filiæ suæ nuptæ: *& rursum, cum post factum divortium super dote reddenda controversia exitiissent*; Idem Rex (*ut dicitur lib* 8 *cap.* 13) cum Legionensi olim genero suo *anno* 1213 fœdus initum innovavit, & restituit Carpium & Montem-regalem, ita ut diruta de cetero non starent: *& sic mansit* Berengaria *in pacifica dotalium castrorum possessione quoad vixit; nec illorum tantum, sed etiam aliorum quæ avus nepoti acquisierat, erepta genero rursum hosti, ut supra ad Vitam ex Tudensi diximus.*

p Mansilla *in tabulis, in eodemque recto itinere Legionem versus, una solum dieta distat ab urbe*: Majorica *in tabulis non reperitur.*

q Quemadmodum, *inquit Chronica* aliquam diu factum fuerat præteritis temporibus, *scilicet sub Alphonso VIII, Imperatore Hispaniarum dicto.*

r *Receperat se* Tarasia *post divertium in Lusitaniam, & cum tra-ductis ad Lorvanense Benedictinorum cœnobium Monialibus Cisterciensibus vitam agebat, monacham inter eas professa, ut vult Macedo in ejus vita: qui cap.* 31 *fuse tractat, quomodo* Berengariæ *litteris, ad ipsam & ad patrem ipsius* Alphonsum *datis, evocata sit mediatrix inter* Infantes *&* Regem *futura: quas litteras, si extant alicubi, optaremus videre.*

Tarasia Lusit. ab Alphonsi Legion. thoro separata.

s Valentia, *non illa Valentini regni caput, quæ tunc Maurorum erat, longissime distans à Lusitania; sed altera (plures enim sunt, minoris notæ) dicta* Valentia Alcantaræ, *quod intra hujus propinquæ urbis districtum sita sit, in Extrema-duræ Lusitanæ atque Hispanæ confiniis, triplo fere longius dissita Legione quam ipsa Conimbrica, in cujus districtu Lorvanum est*: Tarasia *autem Legionenses fines omnino non attigit.*

t Beneventum, *vulgo* Beneventa, *medio fere inter Legionem & Zamorram itinere.*

v *Hic interserit Chronica, quod* Ferdinandus, post res compositas cum Sororibus, ivit in Sabogal, ad conferendum cum Rege Portugalliæ, quemadmodum inter eos condictum erat; peractoque colloquio circumire cœpit regnum, administrando ubique justitiam, atque ita pervenit usque Zamorram: *hac autem civitas est ad Durium fluvium, antiquis* Zentica, *Tauro propinqua.* Sabogal *ad confinia Portugalliæ situm est, duabus vel tribus leucis à Civitate-Roderici.*

x *In Chronica sic nominantur loca*, Toyalaera, Araysino, la fuente de Julian, Torres de Alecuz, Pegura, Aulala, Elervela, Dos Hermanas, Villa-montin, Nubla, Cazorla, Cuenza, Archillas.

y *Vereor ne* Roderici Toletani historia *insigni uno vel altero Capite mutilata casu aliquo sit: nam à captione* Ubedæ, *quæ contigit an.* 1234, *immediate transitur ab obtentâ Cordubam an.* 1236. *Hunc vero hiatum ex-*

plebit nobis Ferdinandæa Chronica, *cum qua deinceps progrediemur. De hujus fide ne possimus dubitare in argumento tam glorioso (quod alias non videretur Toletanus prætermittere potuisse) facit Lucas Tudensis numero 7, eamdem ad* Xerez *victoriam, ab* Alphonso *Regis fratre relatam, paucis verbis vehementer extollens.*

PARERGON I.

An & quomodo ad hujus temporis ac Regis historiam pertineat revelatio Crucis Caravacanæ.

49 *De Cruce Caravacana narratio,* IOannes de Robles, *Caravacensis Presbyter, anno* MDCXV *Madriti imprimendam vulgandamque curavit* Historiam apparitionis & miraculorum sanctæ Crucis Caravacanæ. *De miraculis, quæ sunt recentioris ævi fere omnia abundeque testata, nemo ambigit: apparitioni miraculosæ, quoad substantiam rei, sufficientem fidem faciunt, præter immemorabilis temporis traditionem, antiquissima ipso in loco monumenta, de quibus infra. Temporis circumstantiam, ratione cujus ea res admiscetur historiæ sancti Regis, tum à Roderico Caro tum ab aliis, Ioannis de Robles auctoritate motis, dubiam merito faciunt illa ipsa, quæ jam dixi antiqua monumenta.*

50 *Hoc prius quam ostendo, lubet verbotenus producere totum suspectæ nobis narrationis fundamentum, cujus auctor dicitur,* Fr. Joannes Ægidius Zamora, in Additionibus seu Adversariis, quas contra aliqua puncta Chronici, à Juliano Toletano Archipresbytero compilati, scripsit de mandato sancti Regis Ferdinandi, quemadmodum eæ reperiuntur in quaterno P. Mag. Hieronymi Roman de Higuera. *Io. Zamoræ tributa, ut coævo testi,* *Vereor, lector, ne cum Iuliani Toletani Chronicon & Higueram nominari vides; si intelligis qualis in talibus sit fides Higueræ apud eruditos, & quale illud Pseudo-dextero succenturiatum Iuliani opusculum, continuo præjudices, & apud te definias, has quoque Ioannis Ægidii Additiones Chronico isti oppositas, ab eadem prodiisse officina, ex qua tot alia figmenta emanaverunt, omnem ecclesiasticam historiam apud Hispanos & quidquid*

ibidem est rerum sacrarum inquinantia. Sed judicium, obsecro, suspende tantisper, & qualem qualem Joannem Ægidium *prius lege.*

51 Anno MCCXXXI, ut ex relatione Conchensi & Carabacensi constat, profectus est ex urbe Conchensi cum salvo conductu Regis Mulei Azebutei, Caralis & Valentiæ, Dominus Genesius Petri Chirinus, Persona Conchensis Ecclesiæ, nepos Chirini populatoris Conchæ, Carabacam ad prædicandum Euangelium Christi Christianis captivis & Mauris. Cumque iste sanctus vir Magister Genesius semel plusque quam alias inveheretur in sectam Mahometi; ipso die sanctæ Crucis Maji, jussus est à Rege Azebuteo inter captivos conjici in vincula. Postmodum, anno sequenti mense Januario in fine, cum Rex jussisset captivos duci ad se, visus est & ipse sanctus vir; qui questus est quod in vincula conjectus esset sub fide publica & salvo conductu. Rex dixit, nisi hujus rei rationem habuisset, plane interfecisset: & jussus est recludi; donec sub finem Martii, cum Rex inquireret singulos de suis officiis, Mag. Chirinus dixit, se Sacerdotem esse Christi. Et cum juberet Rex, ut sacrificaret; dixit, id fieri non posse sine sacris vestibus. Missus est qui Concha illas afferret: quibus allatis, & frontali, & ara, & calice & aliis necessariis ad divinam celebrationem, indutus vestibus cum subtristis stetisset, dixit Rex, quid subsisteret? Respondit Chirinus, Crucem deesse. Rex vero attollens oculos, vidit duos Angelos afferentes Crucem Patriarchalem, quam abstulerant ex collo S. Roberti Patriarchæ tunc Hierosolymitani, idque Angelis nuntiantibus scitum, & Carabacensibus misso nuntio est compertum.

annum signans 1231

& Crucem allatam Hierosolymis dicens,

52 Hæc Crux erat ex ligno sanctæ Crucis, ubi Christus pependit. Perfecit Sacrum Chirinus, & sunt qui dicant Regem in Hostia vidisse puerum formosissimum. Qui tantorum miraculorum magnitudine (ut quod Hierosolymis vulgo jactaretur ante, hanc

crucem disparuisse post annum MCLXXXIV, invenit autem Patriarcha Dositheus) stupefactus, proponit se Christianum fieri: vocatusque est Rex iste, Dominus Vincentius, idque sub Rege Jacobo Aragonum Bellatore. Hoc miraculum accidit ipso die inventionis sanctæ Crucis mense Majo, qui semper in Ecclesia dies illuxit faustissimus, & toti terrarum orbi celeberrimus. Crux etiam ex illo ad hunc diem cœpit multis clarere signis & miraculis, & per Hispaniam illustris haberi. Ego dum hæc scriberem aliquoties allocutus sum, scilicet Azebuteum vel Dominum Vicentem Velvisium. Erat homo comis, humanus, prudens, justus, procero corpore, jure regio, oculis pulcherrimus, facie decora plena majestatis, capillis demissis, integumento capitis serico, veste purpurea, semper multis famulis comitatus: filii eum sequuntur.

3 Maji,

peccat contra regiam

53 *Hactenus fidele istud & Latinum coævi testis, si Superis placet, monumentum: sed in quo difficile sit speciem aliquam vetustatis agnoscere, facillimum suspicari novitatem, ex vocibus recentioris plane usus, ut sunt,* Salvus conductus, Persona, Magister, Populator, Frontale, Sacrum, Ara, *isto seculo* XIII *non sic nominata.* Jacobus Arragoniæ Rex, *titulo* Bellatoris *hic insignitus, ac veluti jam mortuus memoratus (quid enim alias eum attinebat potius nominare, quam* Ferdinandum, *cui fingitur scribi fabula, cuique suberat* Caravaca, *medio inter Toletum & Concham itinere sita)* Rex, *inquam* Jacobus *anno* MCCIX *primum natus, vix dum excesserat adolescentiam, totis triginta annis* Ferdinando *superstes.* Robertus Patriarcha Hierosolymitanus *circa annum* MCCXI *primum ordinatus fuit, non* Hierosolymis, *sed* Accone, *post captam ab infidelibus urbem sanctam, sede exulantium Latinorum Patriarcharum, certe anno* MCCXXXVI *primum mortuus est.* Jacobus de Vitriaco, *postulatus in Patriarcham, post cujus obitum* Gregorius IX *ad illam Cathedralem evocavit Valentinum in Gallia Episcopum* Gerondum *vel* Geraldum,

& Patriarchalē chronologiam.

dum, *decessorem* Roberti. *Quomodo autem ad Latini Patriarchæ potestatem venisset Crux, à* Dositheo *Græco & schismatico Patriarcha inventa? Aut quomodo merebatur hic invenire, quod tribus ante captam à Saracenis urbem annis, Latinus Patriarcha* Heraclius *amiserat?*

54 *Cur autem vocatur* Crux Patriarchalis, *&* de collo sumpta *dicitur? Recentius omnino inventum est Patriarchis duplicem Crucem assignare: ut autem ad collum gestari potuisset vice* Encolpii *(quo nomine appellabant Græci reliquiarias thecas cruciformes, ex catenula de collo gestari solitas, sicut explicat Goar in Euchologio pag.313) debuisset superne habuisse annulum, per quem catenula seu vitta collo injicienda posset duci: Ast in ligno, undequaque integro & nusquam forato nullum uspiam est vestigium annuli, cui insereretur ipsa catenula. Sicut ergo ex eo quod in* Cruce Caravacana *inferne nec clavicula nec claviculæ foramen appareat, recte colligit Robles non esse ipsam ex earum genere quæ hastili impositæ præferebantur Episcopis vel Patriarchis; (Si tamen Græcis in hastili præferebatur, de quo valde dubito) sic & nos ex consideratione partis superioris inferre possumus, eamdem non fuisse eo factam, ut de collo portaretur. Est ergo simpliciter talis, qualem Græci, non solum Episcopi, sed etiam Presbyteri in Liturgia sua ante se constitutam habent super altari, nulli infixam basi, quo tractari facilius possit quando eâ utendum est, tum ad alia, tum ad benedictionem solennem aquæ, in festo Epiphaniæ eidem ter immergendâ, sicut ipse à Græcis nostris tali die usurpari Romæ vidi. Nec duplici ejus transverso ullum mysterium subest: cum videas à Græcis indifferenter usurpari Cruces, aut semel aut bis transversatas, tum alibi tum in imaginibus Sanctarum Parasceves, Barbaræ, & Marinæ ante tomum 1 Maji pag.* LXI *& in parvo Moscorum Triptycho, ubi M. Piatenka, id est Parasceva, in manibus duplicata Crux ponitur, uti & in vetustissima S. Rosaliæ Panormitanæ imagine in monasterio Marturanensi. Sed cum hujusmodi manuales Cruces inferius manubrium longius habeant, non item Crux Caravacensis; restat solum, ut eum quem dixi usum habuerit in Sacris,*

Fingit encolpion Patriarchale fuisse,

non alium ullum. Vnde vero allata sit, definire præsumat nemo; nemo etiam cum fundamento asseveraverit formatam esse ex ligno veræ Crucis, ex qua pependit Dominus. Satis nobis sit, quod Angelorum ministerio allata credatur; quod utique ad eam specialius venerandam fidelibus omnibus abunde sufficit.

& contraria est vetustissimæ inscriptioni Arabicæ

55 *Nunc quod attinet ipsum qui in principio notatur annum, non Hispanicæ Æræ, quæ tunc adhuc sola in usu erat, sed à Christi nativitate numeratum, communi omnium aliorum quæ Higuera produxit figmentorum vitio: quod, inquam, ad annum attinet* MCCXXXI, *propter quem ætati* S. Ferdinandi *res hæc adscribitur, falsitatis eum convincit,*

quamvis nesciat, ipse Robles, quando cap. 13 proponit formam orbicularis fenestræ, in turri Caravacana adhuc servatæ, per quam ipsi sacello, & altari ubi Crux sancta custoditur, lumen venit; & interpretatio characterum veterum Arabicorum in pariete circumcirca sculptorum, quam ait hanc esse, scriptam à peritissimo Linguarum peregrinarum interprete, Licentiato Michaele de Luna medico. Anno quingentesimo nonagesimo quarto Arabum, tempore Mahomet,

notanti an. Heg. 594

met, Abuzeyt Rex potentissimus, & triginta homines, in hoc habitaculo conversi fuerunt ad Salvamenti veram legem (& hoc Dei gratia Cruce duplicata mediante, quam Angeli Dei attulerunt) & alii multi eos comitantes & adjuvantes ad celebrationem: ad quorum memoriam hæ litteræ fuerunt cælatæ.

56 *Anni* Hegiræ Arabicæ *lunares sunt, dierum dumtaxat* CCCXLV, *quorum epocha ab omnibus nunc peritis constituitur in anno* DCXXII, *die* XV *Iulii; sic ut primus iste annus finiatur anno* DCXXIII *die* III *Iulii: atque ita retrogradiendo per dies* X, *progredimur, donec circulo nostrorum mensium revoluto, annus unus Arabum incipiat mense Ianuario, & sequens mense Decembri unius ejusdemque nostri anni; sicut fit anno* DCXL, *quando cum die* I *Ianuarii inchoatur annus Hegiræ* XIX, *& die* XX *Decembris annus* XX *ejusdem Hegiræ; tum vero post quoslibet triginta duos annos idem usuvenit. Sic ergo procedentibus annorum triginta duorum cyclis, contingit annorum numerum Arabibus, magis quam nobis crescere; & annum illis* DXCIV, *qui æqualiter progrediendo nobis debuisset esse* MCCXV *in isto progressu inæquali solum est* MCXCVIII *quemadmodum videre est in tabella chronologica, inserta novo Glossario Cangii ad vocem* Annus, *continente epochas, tum antiquiores recentioresque alias, tum etiam Arabum, in annis expansis à Ioanne Gravio Anglo reductas.* *quiesi Christi 1198.*

57 *Iste autem annus* MCXCVIII *Christi, ad quem prænotati characteres Caravacani reducuntur, optime convenit cum imperio* Mahumad; *qui videtur post cladem Christianis illatam anno* MCXCV *successisse patri suo* Miramolino, *in Africam compositis induciis regresso, qui his finitis parem ad Navas Tolosanas cladem recepit anno* MCCXIII: *post quam in Africam regressum volunt, relicto Hispaniarum regimine fratri suo* Zeyt Avozecrith, *sicut eum Rodericus appellat. Quidquid autem sit de isto recessu, dicit Robles* Mahomadum *obiisse anno* MCCXIX; *atque ita destruit, quod maxime probatum cupiebat, de anno* MCCXXII *quo* Crux Caravacana

pertinens ad tempus R. Mahumad.

cana *sit allata: siquidem jam non amplius vivebat* Mahomad, *quo regnante res contigit. Mirum est autem quod in annis Arabum ad communem calculum reducendis, neglecta methodo quam agnoscit tradi à Marmol in Historia Africana, & à Mariana in Hispana, utique talium intelligentissimis; maluerit sequi Pinedam, docentem quod Mauri lunares suos annos æquaverint solaribus, triennali quodam embolismo; atque ita eos habuerint æquales nostris. Nam etiam hoc posito, quod tamen non probatur in usu civili valuisse; posito etiam quod Epocha Hegiræ prędictæ sumenda sit ab anno* DCXXX, *quod tamen, jam non recipitur; additi ad* DCXXX *anni* DXCIV: *non plures faciunt quam* MCCXXIV; *atque ita transitur ætas Mahometi, nec tamen obtinetur annus qui prætenditur* MCCXXXII.

quando non regnabat S. Ferdinandus,

58 *Subverso in istum modum Higueræ figmento, & vel ex ipsis Caravacensibus monumentis falsitatis convicto; corruunt omnia quæcumque ruinoso isti fundamento Castellani Arragoniique scriptores, à Robles citati, inædificarunt; fingendo circumstantias, quibus orsam male fabulam adornarunt. Ut quod* Abuzeyt *fuerit ille à Roderico nominatus* Avozecrith, *frater* Mahomadi, *idemque Rex Murciæ, Valentiæ & Caravacæ: qui* Ferdinandi *atque* Jacobi *Regum armis concussus, pacis causa Concham venerit ad* Ferdinandum; *hospitioque* Genesii Presbyteri *usus, eidem fecerit facultatem Caravacam excurrendi: post miraculum vero allatæ, ut dictum est, Crucis, suumque baptismum coram* Ferdinando *Rege & filiis celebratum, regno privatus à rebellibus subditis, confugerit ad eumdem* Ferdinandum *cum uxore & filiis*, Alphonso & Ferdinando *in baptismo dictis: multisque donatus possessionibus, post rem fideliter contra Mauros gestam in obsidionibus Cordubensi ac Hispalensi, apud Concham consenuerit & vixerit usque ad annum* MCCLXX *octogenario major, quidquid in regno Valentino jam Christiano possidebat dono* Jacobi *Regis, relinquens prædictis filiis; de aliis vero in Murciensi regno possessionibus, disponens in favorem Hospitalis S. Iacobi Conchensis.*

59 Si conjectare liceat, mihi nihil propius verosimili occurrit, quam quod Abuzeyt iste Caravacanus, Alphonsi IX initio fuerit Rex Conchæ, & subditus Mahomado, sicut & alii plures civitatum majorum Reguli, Reges dicti, quod essent è regio sanguine, vel ex usu seculi XIII, cum plurimi sibi titulum istum sumerent inter Mauros. Hic vero, Concha ac tota circum regione per Alphonsum prædictum subjugata anno MCLXXVII, vitam ac libertatem pactus, permissus sit more suo vivere Caravacæ; Mauris autem circa annum MCXCV erectis præsentia Regis Almahadi, immani cum exercitu ex Africa trajicientis, amissa recuperare sperans Abuzeyt iisdem se conjunxerit, pugnæ & victoriæ ad Alarcurim, anno istius seculi XCV obtentæ, particeps; ex eoque ferocior erga Christianos, quorum complures abduxerit secum Caravacam. Inter captivos autem habuerit etiam Sacerdotem istum, cujus nomen ignorare malim, quam ex Higuera discere; & eo Missam celebrare jusso, factum sit miraculum, propter quod non solum ad obedientiam Alphonsi redierit barbarus, sed etiam ad Christianam fidem accesserit, cum aliquot è suis anno MCXCVII. Cum autem eodem isto anno natus sit S. Ferdinandus, dici potest præsagium hoc fuisse, quod per eum Crux exaltanda plurimum, atque ad sacræ religionis cultum toto istæc regio reducenda foret. Sic optime consistunt, nec nihil ad S. Ferdinandi laudem faciunt, quæcumque ante Higueræ figmenta Caravacæ sciebantur de revelatione & historia Sanctæ Crucis: atque imprimis relatio facta à Commendatore Caravacensi Garcia Lupi de Cardenaz, anno MCCCCLXXX exhibita coram testibus & Notario, ex suo originali Hispano apud Robles cap. 11 sic Latine sonans.

[Margin notes: sed avus ejus Alphonsus. — ipse vero nascebatur. — Rei gestæ historia]

60 Omnibus, quaternum hunc testimonii visuris, quos Deus honoret & servet à malo. Ego Garcias Lupi de Cardenas, Commendator Carabacæ, Concilium, Equites, Scutiferi, Rectores, Officiales & Boni-homines prædictæ villæ, inclinamus & commendamus nos vestræ gratiæ & nobilitati, tamquam iis quibus optamus, ut Deus honorem multum multamque felicitatem impartiantur. Sciatis, quod ad

[Margin note: multo verācius discenda ex Ms. Caravacensi anni 1480]

ad notificandum & demonſtrandum fidelibus omnibus Chriſtianis ſtatum veræ Crucis Caravacenſis, & miracula quæ per illam ſunt facta ac fiunt quotidie, uti viſibiliter conſpexerunt majores noſtri, & nos conſpicimus quotquot hodie ſumus habitatores hujus villæ; mittimus Gratiæ veſtræ Procuratorem noſtrum, Fr. Petrum Prædicatorem Ordinis Prædicatorum: quem etiam rogamus ut velitis habere cuſtodiæ ac gratiæ veſtræ commendatum, juvetiſque eleemoſynis veſtris, ad exornandam reparandamque ſanctam eccleſiam & turres ſanctæ ac veræ Crucis, quæ in hunc modum reperta eſt.

narrante, quod deficiente ad Miſſam Cruce,

61 Cum Rex Zeyt Abuzeyt, ſuo tempore potens Rex Carabacæ, haberet captivum Clericum quemdam Presbyterum; accidit ſciſcitari ex eo Regem, quare Miſſam celebraret. Qui reſpondit, Scito, Rex quod omnis Clericus ordinatus ad Miſſam, poſtquam ſacris veſtibus indutus eſt, & protulit ſancta illa verba, quæ Chriſtus dixit feria quinta in cœna, Hoſtia illa quam elevat fiat caro, & vinum in calice merus ſanguis: & ſic conficit Clericus corpus Dei puri ac veri. Dixit Rex, quod hoc non crederet, niſi ſeipſum faceret id videre. Reſpondit Clericus, Domine, ſi mihi facis adferri omnem apparatum neceſſarium ad faciendam Miſſam, faciam te videre quod cupis. Tum Rex mandavit ut quidquid neceſſarium erat referret in ſyllabum ad memoriam: & hoc fecit Clericus, niſi quod oblitus fuerit Crucis. Deinde miſit Rex nuntium ſuum; quo reverſo, die mane ſequenti ſurrexit Clericus, & recitavit Horas ſuas; unaque cum Rege ingreſſus turrim caſtri, ubi vera Crux eſt, veſtivit ſeſe, fecit confeſſionem devote, & accedens ad altare veneraturus Crucem, nullam reperit: quapropter animo conſternatus converſuſque ad Regem, dixit, Deficit una ex rebus maxime neceſſariis ad Miſſam dicendam. Quærenti vero, quæ; reſpondit, Crux, Domine. Tum Rex aſpiciens verſus altare, viſa ibi

ea ab Angelis allata ſit,

ſancta

ſancta ac vera Cruce, dixit: Eſtne iſta, quæ ſtat ſupra altare? Accepitque illam Clericus cum magna devotione, & cœpit Miſſam dicere. Et quando elevabat Hoſtiam, animadvertit Rex inter manus Clerici puerum candidum & formoſum: ille autem Miſſam abſolvit.

62 Eadem hora cognovit Rex Zeyt Abuzeyt, quod lex Chriſtianorum erat res ſancta: & liberavit Clericum, factuſque eſt Chriſtianus ipſe, & ſubditi ejus quotquot voluerunt: & dedit terram ſuam Chriſtianis: qui viciſſim ei dederunt turrim circa Concham, quæ vocatur turris Abuzeyt, ut illic vitam duceret: & ibi ſepultum jacet ejus corpus. Atque hæc eſt primigenia hiſtoria veræ ac ſanctæ Crucis, quamvis pro dignitatis ſuæ magnitudine ſatis deſcribi nequeat. *& converſus Rex barbarus.*

63 *Venio ad antiquiſſimas in Caravacenſi eccleſia picturas, quas idem Robles deſcribit cap. 14. tam conformes jam dictæ narrationi, quam nihil continentes quod faveat figmentis Higueræ & ſequacium ejus.* In pariete collaterali altari, quod eſt in capella ſanctæ Crucis, ad latus Euangelii, cernitur pictura Regis, equo inſidentis, & toga cerulea induti; juxta quem ſtare videtur multus populus, Clericum captivum adducens: in ora autem togæ extima, velut acupictæ cernuntur hæ notæ, *Conſonant his vetuſtæ picturæ,*

DNNVLLORRHELSVIN
SELONEIXH NNSJHTT

quas Licentiatus Luna ſic interpretatur: In memoriam meæ converſionis, & ad gloriam Dei, obtuli hanc Regiam veſtem, ad induendum eam in die ſanctæ Crucis, propter ſolennitatem feſti.

64 In arcu etiam ſellæ equeſtris, cui Rex videtur inſidere, ſimiliter notati leguntur characteres hi:

OMRONBEXJXAM.

Id eſt, Cum hoc equo exaltavi legem Dei, & vici inimicos ejus in prælio multis vicibus. In altero parietis latere ad cornu Epiſtolæ, exprimitur diſputatio Regis & Sacerdotum ejus cum Clerico, Rex autem ſedet in ſedili, & Clericus ſtat atque incipit Miſſam; *quarum hic explicantur epigraphæ,* interim dum Angeli demittunt Crucem, quæ eſt eâ magnitudine ac forma quam exprimimus.

65 In pariete, qui eſt è regione altaris, ubi eſt feneſtra rotunda, de qua ſupra, conſpiciuntur duo Sacerdotes Mauri, cum aliis magnæ gravitatis perſonis, aſſiſtentes baptiſmo Regis; qui baptizatur à quodam noſtro Sacerdote, eodem, quantum ex lineamentis faciei apparet, qui captus fuerat & Miſſam dixerat: Rex vero ad pedem Fontis apparet genu flexus, manibus junctis, hilari vultu, cum magna devotione; juxta autem aſſiſtit Regina togata, magnæ majeſtatis, & circum oram togæ videntur hæ notæ,

AMQP22KEESIQSTEVEN
CETTQISQLQAYDESEC

quæ ſignificant: Ego Regina Heyla, nunc Helena, uxor Regis Abuzeith & duo filii mei, fuimus converſi per Dei gratiam ad ſanctam fidem; in cujus rei memoriam hic effigiata ſum. Hæc converſio abiverat ex memoria omnium, imo contrarium videbatur indicare cantilena, quam antiquitus ſolebant cantare peregrini ſanctæ Crucis, denotantes quod Regina, converſione Regis mariti audita, manſerit Moratillæ, ubi erat quando fiebat miraculum.

66 *Atque hæc abunde ſufficiant ad inſtruendum lectorem,*

tam

Indulgentiæ cum Crucibus Caravacanis alias editæ,

tam de eo quod ante Higueram credebatur, nihil absurdi continens aut non verosimile; quam de eo, quod antiquis adjecit somniator iste, & stolidissimarum nugarum propola primus, nullo nisi emotæ mentis titulo excusabilis. Item quod in Gallica Historiæ Caravacanæ epitome, hic Antverpiæ vulgata per quemdam Carmelitam Discalceatum anno MDCLII, *aliisque Latine & Hispanice editis Relationibus quas non vidi, subtexantur* Indulgentiæ, *velut* applicatæ Crucibus, attactu Caravacanæ Crucis sacratis, per Papam Pium V, & confirmatæ per Papam Gregorium XV anno MDCXXII, ac denuo confirmatæ per Papam Urbanum VIII: *quarum indulgentiarum ultimus, articulus, qui debuisset à Gregorio fuisse adjectus, prioribus omnibus addit pro habentibus tales Cruces, Benedictones concessas in Canonizatione S. Caroli Borromæi facta à Paulo Papa V annis* XLVIII *post obitum Pii: hæ autem sunt tam amplæ, ut tales ulterius non propagandas, nec tanta cum plenitudine elargiendas censuerit* Papa Alexander VII, *id nobis suomet ore testatus anno* MDCLXI.

declarantur apocryphæ.

67 *Decretum ea de re promulgatum anno* MDCLVII *habes, apud nostrum P. Georgium Gobat in Quinario, Tract. 4 de Indulgentiis num. 678, in quo etiam diserte cavetur omnis alienatio rerum Indulgentiis præditarum; ita ut nec commodato quidem alteri concedi possint: Cruces autem istæ transeunt de manu in manus, non solum donatione, sed etiam venditione. Extat etiam apud eumdem Gobat num. 703 Indiculus Indulgentiarum, quas apocryphas declaravit sacra Congregatio Inquisitionis, sub die* XVIII *Maji ejusdem anni* MDCLVII; *ubi penultimo loco ponuntur* Indulgentiæ concessæ Crucibus de Caravaca: *ob quæ aliaque num. 705 idem auctor concludit, quod* manifestis impostoribus accensendi sunt omnes, qui vendunt donantve eas aliis, tamquam ornatas Indulgentiis, *saltem post hujusmodi Decreta; si tamen adhuc inveniuntur aliqui tam temerarii, quod non puto, nisi forte ex prædictorum ignorantia, cui consultum oportuit indicio abusus præteriti. Qui etiam ne latius apud nos serperet, cavere volens R. P. Guilielmus de*

Vael

VVael Flandrobelgicæ nostræ Societatis bis Præpositus Provincialis, anno MDCXLIX *Teutonice imprimendam vulgandamq; curavit Epitomen præmemoratæ Historiæ, sumptam ex eodem Robles, omissis istiusmodi Indulgentiis: qua occasione in formam aliquanto minorem, quam Robles dederat, & elegantiorem nonnihil, contracti fuerunt inscriptionum Arabicarum typi lignei, quibus hic usus sum.*

68 *His jam prælo subjiciendis, dum typos emendo, video characteres omnes Arabicos, qui à dextris ad sinistram duci debuerant, more nobis contrario, inversos reperiri apud Robles, quomodo eosdem etiam hic incidendos curarunt alii, quorum antiquis formulis usus sum, ea sola excepta quæ ponitur num. 64, quæ quia inter operarum manus amissa fuerat, de novo sculpta est. Non lubet ob rem tantillam prælum sistere, donec novæ figuræ sculptæ fuerint; cum eruditus lector excusaturus sit facile errorem ex aliena ignorantia commissum: Orientalium vero linguarum imperito perinde sit, quomodo scriptas inveniat litteras quas non intelligit.*

CAPVT VII.

Ingens victoria de Mauris ad Xerez relata per Alphonsum sancti Regis fratrem.

NArrat porro historia, quod cùm Rex Zamorram venisset, uti superiori capite dictum est, inde miserit fratrẽ suum Alphonsum ad incursionem faciendam in terras Maurorum, jungens ei D. Alvarum Perez de Castro, natione Castellanum, ut exiguam Infantis *a* juvenis experientiam grandi sua prudentia suppleret cum titulo Capitanei: erat enim Eques perquam strenuus & exercitus in armis: occasionem vero magnum aliquem successum sperandi contra Abenhuc Maurorum Regem offerebat subditorum ejus contra ipsum rebellio, postquam Ambalule Miramolinus Marocchos redierat, trajecto mari. * Infans ergo Alphonsus,

69 *Missus Alphonsus frater.*

a

cum Alvaro Perez belli duce, sus, secundum mandatum Regis Salamanca egrediens, cum Capitaneo suo D. Alvaro Perez & D. Ægidio Manrique, perrexit Toletum: & assumptis ibidem equitibus quadraginta, transito Muladarii portu, venit in Andujar: unde D. Alvarus in omnes partes emisit expeditos equites, qui prædam infinitam collegerunt, Cordubam usque progressi, quidquid poterant expilando destruendoque; & sic pervenerunt Palmam
b *b*, quam generose oppugnaverunt, eaque vi capta omnes intus repertos Mauros ad unum usque interfecerunt. Inde vero ingressi Hispalense territorium, conculcando omnia & mactando, transita Hispali
c procurrerunt usque *c* Xerez, miseruntque cursores & prædam multam fecerunt. Collectis autem manubiis, mandarunt Infans & D. Alvarus tentoria poni prope Xerez secundum fluvium Guadalete: ubi equitatum traduxerunt provide & caute.

contra Maurorum copiosissimum exercitum, 70 Rex interim Abenhuc, ex quo scivit quod Infans popularetur Andaluziam, quantasque prædas ibi ac ruinas faciebat, jussit convocari quidquid erat Maurorum ex hac parte maris, secumque proficisci Xerez ubi erat Alphonsus: itaque collecta est undique multitudo magna, non solum imperio Regis sui sed etiam famâ Infantis excita. Considerans ergo Abenhuc Christianorum exercitum, & minime numerosum esse intelligens, certo credebat quod non posset elabi sibi de manibus: idemque credidisset, quicumque collatas utrimque vires inter se comparans, non cogitasset Deum posse in paucis æque ac multis vincere. Quare castris positis in oliveto, inter Christianos & oppidum, ante omnia peditibus suis edixit, ut præpararent multa vincula funesque ad vinciendos captivos; quod sane neutiquam frustra fuit, suum enim usum opportune habuerunt, ad ipsosmet constringendos abducendosque.

71 Non tamen Christianos, quia pauci erant, contempsit Rex Abenhuc: sed curavit, ut aciem instrueret

quam

quam ordinatissimam contra eos, eamque in septem turmas distribuit; quarum minima mille quingentos equites, quædam bis mille numerabant, aut etiam amplius: adeo ut totus equitatus Christianorum non posset cum minima Maurorum cohorte æquiparari, quamvis conjunctus eis esset filius Regis *d* Baëzæ; qui erat Regis Ferdinandi vasallus, Infantique ad expeditionem progressuro submiserat istum suum filium, cum equitibus ducentis ac trecentis peditibus. Venerant etiam ad Infantis subsidium multi Fratres militarium Ordinum S. Jacobi & Calatravæ: sed simul omnes respectu Maurorum pauci erant. Reperti quoque in eodem prælio fuerunt Tellus Alphonsus, & Ruy Gonsalez de Valverde, in eoque generosissime se gesserunt: universus autem Christianorum numerus, tam equitum quam peditum, vix censebantur mille quingenti.

ipse modicas copias ducit,

d

easque novorum hostium adventu territas:

72 Hi tam pauci, videntes tantam Maurorum multitudinem collectam, haud parum fuerunt conterriti; maxime cum hostibus subsidio venit quidam Rex Arabum cum septingentis equitibus: qui post Christianorum terga se collocantes, majores etiam angustias fecerunt, neque progredi neque regredi valentibus: utpote quibus ab una parte objiciebatur fluvius valde profundus Guadalete, ab altera Maurorum exercitus. Nihilominus D. Alvarus, ut erat dux strenuus, animos addere suis conatus, tam efficaces adhibuit rationes, ut excusso metu expeterent prælium, ac si decuplo plures Mauris fuissent. Frontem aciei obtinebat Alvarus, posteriora tuebatur Alphonsus, habens apud se Mauros quingentos ea excursione captos, quos omnes ut decapitari juberet Infans, edixit Alvarus, id enim in præsenti casu convenientius videri. Inito deinde cum præcipuis militiæ suæ capitibus consilio, decreverunt peditatum ab equitatu sejungere, sicuti & Mauri fecerant; non tamen in turmas dividere suos, sed in unam omnes phalangem componere.

omnibusque in unam phalangem collectis,

Mandavit etiam ut pedites quam multi possent mulas & jumenta sarcinaria conscenderent, turmamque construerent, & sese ad eam partem jungerent quæ magis urgeretur.

73 Ingens erat Maurorum clamor fremitusque, tympanorum vero æneorum crepitus atque tubarum clangor tam horrendus, ut cælum terraque misceri viderentur. Illo autem die, quo pugnandum erat, tunica delicata se vestiit Alvarus; sumptaque in manus virga, veluti satis superque instructus ab armis, adhortabatur milites ut parvi facerent Maurorum potestatem, fiduciam omnem collocantes in Deum, qui eis daturus esset victoriam de sanctæ suæ fidei inimicis. Tum Christiani, quotquot habebant copiam Sacerdotum, confitebantur eis peccata sua; alii vero mutuas excipiebant *e* confessiones: prius autem quam congrederentur exercitus, D. Alvarus Perez. Equitem ordinaverat Garciam Perez de Vargas, cujus deinde multa erit mentio in historia, & hoc principium fuit armorum ejus.

animati ad pugnam milites & expiati,

c

74 Absolutis Confessionibus Christianorum, cum sibi invicem mutuas condonassent offensas, seque Deo commendassent ex animo; misit D. Alvarus nuntium ad Infantem in fine consistentem, ut (quemadmodum convenerat) in unam phalangem conjungerent sese: quo facto exorsus denuo est Alvarus omnes animare, in hanc illamque partem discurrens, eaque suggerens magna cum prudentia quæ res locusque postulabant, ad excutiendum timorem & alacritatem ciendam. Itaque juncti simul omnes, inclamantes S. Jacobum & aliquando Castellam, invecti sunt in Maurorum turmas; quarum primam perrumpentes, moxque secundam ac tertiam, singulas denique unam post aliam profligarunt, disjicientes ac mactantes quoscumque obvios, cum maxima ubique clade. Adeo autem se illis permiscuerunt Christiani, ut unum Maurum cum altero non sint passi consistere.

invehuntur in hostem, eumque fundunt,

Sic

Sic disjecti confusique verterunt terga, qua maxime poterant fugientes, insequentibus eos Christianis atque mactantibus & infinitos captivantibus, usque ad portas Xeresii: ubi ingens fuit Maurorum invicem se prementium, imo & occidentium strages facta. Pedites autem, præ numero cadaverum super campum stratorum, vix poterant progredi, & tamen multos etiam ipsi captivos fecerunt.

75 Grande eo die miraculum in favorem Christianorum creditur operatus fuisse Deus, misso ad eos in prælio juvandos sancto Apostolo Jacobo, idque duabus de causis sustineri potest. Primum quia impossibile erat, Christianos tam paucos, de Mauris decuplo pluribus, reportare victoriam istiusmodi absque simili auxilio: deinde quia plurimi ipsorummet Maurorum dixerunt, se vidisse Equitem equo albo invectum cum vexillo albo in manu una, gladio evaginato in altera, quem alii multi Equites albi sequebantur: vidisse etiam per aërem discurrentes Angelos: quodque Equites isti multo plus damni inferebant Mauris, quam ipsimet Christiani, quorum etiam aliqui idem se conspexisse testati sunt. *à S. Iacobo apparente adjuti.*

76 Sed regrediens ad historiam, dico, quod cum eo modo campum obtinuissent Christiani, Mauris partim cæsis partim captis fugatisque, inter mortuos numeratus fuerit Rex Gazularum aliique honoratissimi multi: in cæde autem prædicti Regis præcipuam laudem retulit novus, quem diximus, Eques Garcias Perez de Vargas: hic enim occidit eum. Ipse autem adduxerat septingentos illos equites Arabes, unde maximus terror Christianis in principio fuerat incussus. Quamquam enim historia eos superius Arabes nominet, hic vero Gazulas, de una tamen eademque gente ac Rege intelligenda est. Hic siquidem quasi ex voto, in sui Mahometi honorem peregrinatione suscepta, cum transitum hac haberet, accepit à Rege Abenhuc civitatem dictam de los Gazules *f*, utique *Rex Gazularum occumbit.* f

utique ab iis qui in hoc prælio adfuerunt. Porro Rex Abenhuc, cæſis ac diſperſis copiis ſuis, non credidit ſatis tutum ſe eſſe Xereſii, & quam occultiſſime potuit, ſe recepit, ea via qua ſperabat poſſe evadere.

Rex Abenhuc fugit.

77 Chriſtiani vero plena potiti victoria, redierunt in campum ad colligenda ſpolia, quæ plane innumerabilia erant; adeo ut faſtidio denique eſſent colligentibus, maxime quia tentoria inveniebantur tam plena ac referta omnis generis annona, ut nihil eſſet aliunde conquirendum. Toto etiam tempore quo ibi ſubſtiterunt, non aliis ad focum lignis uſi ſunt quam haſtis lanceiſque & telis confractis; vincula & manicæ ac funes, quæ præparari Abenhuc juſſerat pro abducendis captivis Chriſtianis, perquam neceſſarii fuerunt ipſiſmet colligandis, quorum tamen numerus copioſior fuit quam apparatus vinculorum. Poſt hæc effuderunt ſe pedites per oliveta, in quorum denſitate adeo multos Mauros mactarunt & ceperunt, ut licet eos dumtaxat occidiſſent atque cepiſſent, ſolæ hæ poſtremæ manubiæ abunde eos potuiſſent locupletare. Multi Equitum Chriſtianorum inſignia in hoc prælio patraverunt facinora: imprimis autem D. Alvarus Perez, quamvis eum ſola virga armatum ad pugnam veniſſe g Hiſtoria dicat. Similiter fecerunt etiam Ægidius Manrique, Tellus Alphonſus, & Ruy Gonzales, atque alii plures, ferientes lanceis, gladiis & clavis; Equites etiam Toletani varii, quorum geſta narrantur, ei qui non viderit difficilia creditu: Fratres quoque militarium Ordinum grandem Maurorum fecerunt ſtragem; omnes denique, per gratiam Dei auxilium ferentis, generoſiſſime ſe geſſerunt.

Chriſtiani præda ingenti potiuntur;

heroica quorumdam facinora,

g

78 Inter ceteros celebratur quidam, Didacus Perez de Vargas dictus, ipſius D. Alvari ſubditus, cui contigit ingentes ſuas vires hac occaſione monſtrare. Cum enim amiſſis inter præliandum haſta atque enſe, aliud nihil haberet quo manum armaret; reſcidit ab

imprimis Didaci

ab olea quadam nodoſum ramum, cum eoque ingreſſus qua maxime calebat pugna, à dexteris & à ſiniſtris graves ictus incutiebat, patrabatque facinora juſtis armis vix exequenda; quibus cum delectatus plurimum Alvarus identidem acclamaret Eia, eia Didace, Machuca, Machuca, id eſt Contere, Contere, manſit Equiti iſti ex eo die cognomen iſtud, quod hodieque ex poſteris ejus aliquibus adhæret.

79 Alius ejus frater germanus, dictus Garcias Perez de Vargas, ille quem creatum Equitem ante pugnam fuiſſe diximus & Regem Gazularum interfeciſſe, alia plura inſignia opera eo die fecit, quamvis cæſo tertium ejus equo ſumendus toties novus ei fuerit. Deinde autem in aliis occaſionibus quibus adfuit magna effecit, quemadmodum in decurſu hiſtoriæ apparebit: æquum eſt enim virorum fortium generoſorumque Equitum commemorare heroicas actiones, non minus quam degeneres aliorum culpas. *& Garciæ Perez fratrum.*

80 Accidit autem caſus perquam notabilis die iſta duobus inter ſe cognatis Equitibus, odio invicem proſequentibus: ſcilicet, quod cum ſibi mutuo confitebantur milites inituri certamen, is cui magis videbatur incumbere ut alteri ſatisfaceret, veniam à commilitone petiit ſolum *h* pro die illa: & hic erat jam nominatus Didacus Machuca, alter vero Petrus Michael vocabatur, Toletani ambo. Sed Petrus ignoſcere Didaco noluit, quantumcumque à Clericis ac viris religioſis admonebatur (quamvis etiam ipſe Infans D. Alphonſus ac D. Alvarus Perez eum rogarent) niſi hac ſola conditione, ut Didacus complexum ejus admitteret; id ſcilicet agens, ut eum occideret: tantarum enim erat virium, ut quemcumque poſſet complexu ſtringere *i* eliſum ſuffocaret. Cum ergo Didacus conditionem abnueret, nolens tali periculo ſe exponere, nec aliter quam in Dei ſervitio mori propoſitum habens; ambo adpugnam ſunt progreſſi.

Quidam nolens inimico ante pugnam reconciliari, h

i in eadem ſtultus perit.

Placuit autem Deo, quod ex omnibus Equitibus Christianis ad prælium eductis, solus Petrus Michael, qui commilitoni noluerat condonare offensam, desideratus sit, neque inventus postea aut vivus aut mortuus; quamvis visus sit in ipso conflictu singularia multa patrare facinora, præ grandi virium suarum robore; & licet post receptum fuerit diligenter quæsitus. Sunt quidem qui affirment, quod nimio prosequendæ cædis ardore abreptus, inter fugientes Mauros Xeresii portam sit ingressus, ibique numero obrutus & occisus: verum nihil certi potuit de eo resciri, ad exemplum eorum, qui audent prælio se committere, prius quam offensam deprecanti sodali eam condonarint.

Victores revertuntur ad Regem.

81 Grandes fuerunt favores quos Deus in illa die Christianis fecit, grandis honor & gloria quam hi retulerunt, nec minor confusio barbarorum, quando quidem ex toto fidelium exercitu vix decem homines occubuerint, Maurorum vero cæsorum atque captorum numerus modum omnem excesserit. Itaque Infans Alphonsus & D. Alvarus Perez multa laude clarum & spoliis opimis onustum exercitum reduxerunt ad propria; filius autem Regis Baëzæ gloriosus & opulentus revertit in patriam. Illi vero Palentiam venientes, ubi Rex Ferdinandus erat, perquam benevole sunt excepti. Victoria porro ista, causa fuit cur Christiani postea acquisierint totam Andaluziam: tantus enim terror incussus est Mauris, ut numquam potuerint pristinos animos viresque resumere *k*.

k

ANNOTATA.

a *Rudericus lib.* 8 *cap.* 13 *docet*, Alphonsum *Castellæ Regē an.* 1213 *celebrasse Pentecosten*, præsentibus uxore Alienor & filio Henrico & filia Berengaria & nepotibus Ferdinando & Alphonso: *erat ergo* Alphonsus *tunc saltem trium aut quatuor annorum puer, atque adeo nunc agebat ætatis annum haud minus quam vigesimum quintum.*

b Palma, *oppidum Andaluziæ inter*

inter Cordubam & Hispalim, trans Batim.

c Xeres de la frontera, *juxta fluvium qui paulo post in mare influit ad sinum Gaditanum, dicitur* de la frontera, *quia respicit confinia Regni Granatensis, quod diu mansit in potestate Maurorum, sub tributo tamen, ut mox videbimus; atque ita distinguitur ab altero ejusdem nominis oppido, in confiniis Andaluziæ & Alegarbiæ, dicto* Xerez de Guadiana, *quia ad Anæ flumen situm circa ejus ostium.*

d *Cum ergo supra num. 37 dicitur* Rex, *tradente Arabum Principe, cepisse* Beatiam *aliaque vicina loca; intelligo non omnia retinuisse, sed quadam restituisse amico jam ac tributario, cum titulo Regis, ad continendos facilius Mauros Granatenses;* Beatia *tamen ipsa Christianis incolis data, cum Episcopo inferius nominando, non fuit reddita.*

e *Etiam hoc tempore, in defectu Sacerdotum urgente periculo certaminis vel naufragii, aliquando tale quid usurpatum scio; vix credo tamen aut olim aut recentiori memoria fuisse adeo rudes Christianos, ut crederent ejusmodi Confessionem æque esse Sacramentalem, ac est Baptismus in casu necessitatis collatus à laico, sed solum pro actu aliqualis pœnitentiæ eamdem usurpavisse.*

f Alcala de los Gazules *exprimitur in tabula, unius dumtaxat diei itinere distans à loco pugnæ, inter Medinam Sidoniam & Arundam.*

g *Historiamne suam, an priorem aliam à se transcriptam, auctor intelligat, haud facile est dijudicare ex phrasi, identidem licet recurrente. In Summario Processuum num. 50* Testis primus super art. 51 dixit, quod omnes historiæ; tam impressæ quam manuscriptæ, narrent miraculosum successum conflictus ad Xerez, & quod ibi apparuerit S. Jacobus: eumdemque etiam refert Lopez Garzia de Salazar, cujus Ms. est omnium quæ sunt in Hispania Mss. Codicum auctoritate præcipuum fol. 647. *Mox autem narratur successus hic relatus inter duos milites dissidentes, & supponitur* Ferdinandi *Regis mandatum fuisse, ut milites sui ante conflictum mutuas sibi invicem condonarent offensas. Si quis prædictum Ms. habeat & simul Chronicam Ferdinandeam, dijudicare poterit uter auctorum alterum transcripserit, & junior sit.* *Fides conflictus memorandi ad Xerez.*

h *Non credo τὸ* solum *ita intelligendum, ut voluerit post pugnam resumere inimicitiam is qui reconciliari petebat; sed idem hic valere, quod* saltem: *quamquam & hoc non minoris simplicitatis fuit, quam quod supra dicitur Rex Legionensis petiisse,* ut saltem per tres annos *sibi liceret cum consanguinea matrimonio uti.*

i *Nemini id incredibile videatur: nam & parentum nostrorum memoria fuit in Antverpiensi arce Hispanus miles, tantarum virium, ut rhedam, à duobus equis effuse currentibus protractam, retro apprehendens sisteret, vectem ferreum grandem trans fossas latissimas murosque sat altos in arcem jaceret, stannearum lancium oras flectendo crisparet solis duobus digitis, & pomum manu comprehensum non dimitteret, quamvis quatuor alias robustissimi viri simul id niterentur extorquere.* *Hispani unius stupenda fortitudo.*

k *Hic primum ponit Chronica ex Roderico captam* Ubedam *& mortem Reginæ* Beatricis, *ut videatur hanc victoriam relatam dicere ipso anno 1234.*

CAPUT VIII.

Cordubense suburbium intercipitur, urbs deinde ipsa obsidetur.

82 a *An.* 1235. QUinque annis *a* post patris sui Alphonsi mortem, jam bene stabilitus in regno suo Legionensi strenuus Rex Ferdinandus, captaque Ubeda gloriosior, anno MCCXXXV obsedit Cordubam, civitatem Regiam, unamque ex præcipuis Andaluziæ, idque hac ratione. Cum Ferdinandus Regnum Legionense visitando obiret, administrans justitiam & curans publicum commodum populorum; contigit eum venire in oppidum Benavente, eo ipso tempore, quo Christiani Mauris vicini equites ac pedites, cum velitibus ac veteranis, convenerunt in Andujar quod Christianorum erat.

Mauris captivis suggerentibus.

Factaque in regnum Cordubense excursione, inter spolia quæ retulerunt, etiam adduxerunt Mauros aliquot; ex quibus intellectum est, gentem istam Cordubæ perquam securam agere, neglectis vigiliis custodiisque, eo quod à Christianis nihil sibi crederent formidandum. Offerebant autem illi se parandam eis viam, designaruntque modum quo capi suburbium unum posset, Arabice Axarquia *b* nuncupatum; de quo facile convenit, quia credebatur per illud posse obtineri civitas, sicut & factum est.

83 Tum deliberatum est, qua ratione disponerentur omnia, ad executioni mandandum adeo salutare consilium; parat æque sunt scalæ & omnis alius necessarius apparatus. Visum deinde est occupandam noctem aliquam obscuram & pluviam, qualem cito promittebat mensis, qui tum currebat, Januarius. Rebus sic compositis, omnium certiores fecerunt Petrum Ruyz Tabur, & Martinum Ruyz de Argote, miseruntque Martos, ut id de quo conventum erat indica-

indicaretur D. Petro Ruyz, & D. Alvaro Perez fratri ejus; significantes quod pro tali, quam nominabant, nocte cuncta habebant ordinata; adessent illi cum justo militum numero in succursum. Dum nuntius excurrit Martos, ipsi quantas potuerunt copias aggregarunt, & in eam qua condictum erat noctem scalas suas expediverunt, ac minimo strepitu subiecerunt usque ad pedem antemuralium; maceriamque circumeuntes, auscultabant solicite an in turribus & antemuralibus vigiliæ agerentur; inveneruntque mutire neminem, sed omnes alto sopore teneri, plenumque mediæ noctis silentium servari.

persuasi suburbium tentare Christiani.

84 Cunctis autem probe exploratis, suoque consilio favere judicatis, locuti sunt cum quibusdam illic repertis Christianis, quid agendum esse putarent. Respondit autem iis Dominicus qui viam monstraverat. Domini mei, suaserim ego, ut bene facientes signum Crucis, commendemus nos Deo vero & gloriosissimæ Virgini matri ejus benedictæ sanctoque Apostolo Jacobo, & sic viribus omnibus connitamur hoc opus effectui dare; ideo enim huc venimus, fidentes Deo ejusque benedictæ Matri quod nos juvabit, quia agitur de ejus servitio & honore atque exaltatione sanctæ fidei ejus. Quod si nequeamus jacere sparteas hasce scalas, utamur ligneis, atque per eas conemur ascendere. Primi autem ascendant qui melius è nobis callent Arabicam linguam & gentis more vestiti sunt, ut occursuri forsitan eis Mauri suos esse credant, neque agnoscant qui sint. Qui autem sic ascenderint, satagant primam turrim occupare, donec ascenderit multitudo reliqua.

hibernæ noctis silentio accedunt,

85 Placuit omnibus Dominici consilium, ipsumque executioni mandantes experti sunt tres ligneas scalas: cumque has nimium curtas esse viderent, alias aliis adnectentes applicuerunt ad primam turrim. Ascenderunt ergo priores Alvarus Colodro & Benedictus de Baños, quia hi accuratius callebant idioma Arabi-

turrim unā inobservati occupant,

Arabicum: ſecutique ſunt alii quotquot veſtibus ac mitris Mauricis induebantur: ceperuntque turrim quæ uſque in hodiernum diem nomen habet Alvari Colodro. Hic quatuor Mauros ſopitos invenerunt, quorum unus ex illis erat qui cum Chriſtianis ad hoc negotium conſpirarant, in ea quam ſupra dixi excurſione capti, & tentandæ rei auctores primi. Cum ergo accedentes ad turrim Chriſtianos interrogarent Mauri, quinam eſſent & quid quærerent, reſponderunt Arabice ſe eſſe inſpectores vigiliarum.

86 Tum Maurus, quem dixi è conſpiratis fuiſſe, Alvarum Colodrum ex voce agnoſcens, apprehendit manum ejus, atque in aurem clam dixit: Ego ex eis ſum quos noſti; cura ut hos qui mecum ſunt occidas, & ego vos juvabo. Tunc Chriſtiani manus in ipſos miſerunt, oribuſque obſtructis dejecerunt ex turri, ubi mox ab aliis mactati ſunt; cœperuntque Chriſtiani ceteri confeſtim aſcendere: cumque jam pro parte majori aſcendiſſent in turrim iſtam, progreſſi ſunt per murum, & ſigillatim occuparunt turres omnes, uſque ad portam ducentem Martos, qua ipſa etiam ſunt potiti. Jam illuceſcebat aurora, & Chriſtiani, omnes quas dixi turres ipſamque portam habentes in poteſtate, aperuerunt illam, atque intro miſerunt Petrum Ruyz Tabur cum ſuo equitatu. Mauri autem ut viderunt ſuburbium totum, quod Axarquia dicunt, Chriſtianorum eſſe; coacti fuerunt dimiſſis domibus ſuis confugere ad civitatem, cum modico eo quod quiſque auferre potuerat fortunarum ſuarum, quorum ingens ſtrages facta eſt a Chriſtianis, uſque dum civitati ſeſe incluſiſſent.

ac deinde ceteras cum porta:

admiſſiſque ſociis potiti loco,

87 Hoc facto Chriſtiani firmiter ſepierunt omnes plateas ſuburbii, excepta principali atque directa, per quam inſequebantur fugitivos. Mauri vero, poſtquam in civitatem intulerunt quidquid rerum ſuarum ſalvare quiverant, eruperunt contra Chriſtianos, cum eiſque cœperunt pugnare; aliis interim

ex

ex urbis mœnibus ſagittas jacientibus & petras, tanta cum rabie & contumacia, ut victores tertium coacti fuerint uſque ad murum recedere. Videntes ergo tam acriter ſe urgeri à Maurorum multitudine, inito conſilio duos viros emiſerunt, alterum ad Regem Ferdinandum Dominum ſuum; alterum ad D. Alvarum Perez, qui in Martos habitabat, eratque ex nobilioribus ac potentioribus regni Caſtellæ; & ad quemdam Equitem, Ordonium Alvarez nuncupatum; huic autem poſteriori nuntio imperarunt, ut per quæcumque tranſiret Chriſtianorum Mauris finitimorum loca, propalaret quod actum erat, ſicut & fecit. Qui vero ad Regem fuerat miſſus, diu noctuque accelerans iter, venit in Benavente, offenditque Regem ipſo quo ad menſam erat accubiturus tempore, ac genibus flexis epiſtolam tradidit. *nuntios ad ſubſidia petenda expediant.*

88 Viſa Rex epiſtola, nec unam quidem horam cunctari voluit; ſed illico conſcendens equum, cum equitibus centum ſe dedit in viam, mandans ut ſubditi ceteri ſequerentur (idque per omnes civitates, oppida, & loca munita) atque in confiniis convenirent. Tempeſtate illa vehementer abundabant aquæ, adeoque intumuerant fluvii, ut cum vado tranſiri nequirent, Rex non potuerit tam cito quam optabat adeſſe ſubſidio ſuis: clementiori tamen aura reddita, proſecutus eſt iter, valdeque opportune ſupervenit Chriſtianis. Iter autem quod tenuit fuit hujuſmodi. Benavente venit ad Civitatem Roderici *c*, & hinc Alcantaram. Alcantara digreſſus, tranſito navi Guadianâ, Metellinum venit, Metellino Magazelam *d* & Bienquerenciam. *Rex continuo advolans* c d

89 Bienquerencia Maurorum caſtrum erat, cui ex ea gente præfectus obtigerat, Eques generoſus & valde probus; qui intelligens Regem Ferdinandum tentorium tetendiſſe in campo prope fontem viciinum caſtro, exivit ad manus ei deoſculandas, adferens ei dono panes, vinum, carnes, & avenam. *cum ſolis 30 armatis eo pervenit,*

Excepit

Excepit hominem Rex per quam humaniter & honorifice, rogavitque ut castrum sibi traderet: qui respondit, Domine, tu modo proficisceris ad Cordubam capiendam, donec autem hoc fueris executus non poterit usui tibi esse hoc castrum; postquam vero urbem ceperis, & hoc & quidquid habeo, meipsum quoque, tibi in servitium tradam. Hoc autem ficte dicebat & ironice; pro certo habens fore ut numquam Rex Cordubam caperet; quippe qui solum triginta armatos viros secum ducebat, quorum præcipui erant D. Ferdinandus Ruyz, Caputvaccæ cognominatus; D. Didacus Lopez de Vaya, tunc adhuc Scutifer; Martinus Gonzales de Jamacos, Sancius Lopez de Allos; D. Joannes Arias de Mexia, & alii plures nominatim ab Historia non expressi.

90 Porro à castro Bienquerenciæ transiit Rex ad Duas-germanas & Guadalbacar; hinc vero descedens, relicta ad dextram Corduba, tetendit ad Pontem Alcoleæ; ibique explicuit tabernaculum, cum paucis illis quos post se trahebat Equitibus. Quando autem illuc advenit Rex, jam à diebus aliquot suburbium Axarquiæ ingressus erat Alvarus Perez in auxilium Christianorum; & D. Petrus Ruyz frater ejus, quem Mauri Alastac nominabant, quia simus erat. Similiter ex confiniis omnibus accurrerat eodem magna multitudo tam equitum quam peditum, augebaturque quotidie numerus, mox atque mandatum Regis innotuit, ex tota Castella, Legione & Extremadura, ut Deo Regique præstarent obsequium, ad honorem nominis Christiani fratrumque auxilium. Hi vero ut intellexerunt adventum Regis Ferdinandi Domini sui, dici non potest quanto fuerint repleti gaudio; utpote jam vehementer fatigati, atque in angustiis positi; obliviscentes quidquid passi erant malorum, & novas vires resumentes, ad facinus, quod feliciter cœperant, consummandum.

quo alii ex variis locis jam prævenerant.

AN-

ANNOTATA.

a *Obrepserat Ms. Latino Ruderici Toletani vitium, quod & impressa retinent, &* biennium *legebatur, pro* quinquennio: *hoc tamen revera exigunt Era* 1268 *ab auctore notata in morte Regis Legionensis, & Era* 1272 *notata in captione* Ubedæ; *idque non per litteras numerales, sed per verba ad longum descripta: quod mirum est non observatum fuisse ab interprete, pro annis Era Hispanica annos Christi substituente, & hic signanter obsidionem Cordubensem ad annum* 1235 *referente. Quia vero multo prolixior hic est textus Hispanicus quam Latinus Ruderici; Latinum infra post cap.* 9 *seorsim exhibemus.*

b Axaraquia, *Ruderico (ut jam vidimus)* Exarquia, *non tam* ambitus *debet Latine dici (quamvis ita reddat Rudericus) quam* suburbium, *cui voci respondet in Chronica Hispanum* Arraval. *Et hoc ipsum innuere videtur Rudericus cum dicit Christianis promissum* ambitum unum: *possent enim ac debent plura unius urbis ad præcipuas portas suburbia, non plures circumcirca ambitus concipi. Talia autem suburbia notare est in expressione ipsius urbis Tab.* 5 *lib.* 6 *Theatri Urbium ad utramque secundum flumen extremitatem, quarum suprema, Orientem versus, Andujarium respicit, & videtur portam ac pontem habuisse Martos ducentem: ibi enim hodieque notatur cataracta cum titulo* Molendinum de Martos: *hic autem dicuntur victores occupasse* portam de Martos, *eamque subsidiis ab altera fluminis parte venientibus aperuisse.*

c *Magna hæc itinera sunt & 12 leucarum singula, nec potuerunt uno die nisi citatissimis equis confici; non ducunt autem recta* Cordubam, *sed multum declinant, fortassis propter commoditatem pontium, istic magis quam alibi paratorum: qualis si tunc, ut nunc est, fuisset Emerita, non habuisset* Rex *necesse transire Anam navibus* Metellini; *nisi forte id factum causa rectioris itineris deinceps tenendi. Locus autem ille hodie* Medelim *vocatur: extatque liber de Sanctis ibidem passis aut natis auctore Io. Ant. de Figueroa ibidem Archipresbytero, editus Madriti an.* 1650, *totus ex novitiis Pseudo-dexteri ac Iuliani & sequacium figmentis consarcinatus, quod ad Sanctos attinet; quod autem ad secularem medii ævi historiam, multa utilia continens.*

d Magazela *distat Metellino leucis circiter octo, & Magazela tantumdem fere distat* Benalcazar, *aliis* Belalcazar, *quod hic fortassis* Bienquerencia *dicitur: unde porro Andujarium ire volenti media via occurrit fluviolus, innominatus in tabulis, hic verosimiliter* Guadalbazar *dictus; post quem transitum fuerit Batis ad* Pontem Alcoleæ, *ubi nunc forsan est* Aldea del rio.

CA-

CAPUT IX.

Ecijensis Regis succursu aliorsum verso, Urbs Sancto deditur.

91 ILlo tempore Ecijæ *a* morabatur Rex quidam Maurus, nomine Abenhuc, multum habens militem peditem equitemque: apud quem versabatur Christianus Eques, D. Laurentius Xuarez nuncupatus, atque à Rege Ferdinando propter facinora quædam relegatus. Dum ergo ante Cordubam erat Ferdinandus & exercitus Christianorum adhuc exiguus, licet ex variis partibus identidem novus miles accederet, si voluisset Rex ille Maurus, ad cujus ditionem Corduba spectabat, contra eum progredi cum omnibus quibus poterat viribus, haud difficulter eum inde pepulisset. Sed Deus, qui suppetit remedium adversus quæcumque pericula, istiusmodi cogitationem menti ejus excussit, in gratiam Regis Ferdinandi. Siquidem Abenhuc iste vehementer formidabat alia facinora aggredi, jam sæpe in similibus castigatus, & numquam sine clade regressus ab ejus generis expeditionibus. Quare licet ei diceretur, Regem exiguas tantum copias habere, non audebat iterum tentare fortunam: deinde non poterat persuadere sibi, quod vir talis, qualis Ferdinandus erat atque tam potens, cum parva manu obsideret Cordubam.

a *Rex Abenhuc Cordubensibus auxilio venturus,*

92 Deliberandum igitur sibi maturius ratus, inter alios voluit etiam audire D. Laurentium Xuarez, quia existimabat hunc sibi quod utilius foret consulturum, idque duabus de causis: quia scilicet multum fidebat ei credebatque in omnibus, & quia existimabat ipsum pessime velle Ferdinando, à quo fuerat ejectus. Talia considerans, vocavit eum, & dixit: Laurenti, quid hic mihi agendum suades? Respondit ille;

consilio Castellani apud se exulantis,

ille; Domine, quandoquidem Celsitudo tua me interrogat, quid agendum sit, dicam. Ego, Domine mi, transferam me ad castra Christianorum, tribus Christianis equitibus comitatus; in eaque secreto me insinuans accurate perlustrabo omnia, & quo res loco sit cognoscam, ac deinde revertens dicam, quid faciendum sit; interim mihi promittas velim, quod nihil omnino moturus sis usque dum regrediar, nec moveri ab aliis sines. Placuit autem consilium Regi, & ut ita faceret imperavit.

93 Tunc D. Laurentius, tribus secum pariter equitibus comitantibus, in viam se dedit; perveniensque ad illos colles qui sunt ad alterum caput pontis, desiliit in pedes; unumque ex tribus sequi etiam peditem jussit, duobus aliis commendans equos usque in reditum suum. Ingressus in castra lento passu pervenit usque ad tentorium Regis, ibique reperit venatorem in excubiis positum, atque ei dixit: Amice, gratiam quæso hanc mihi facito, ut aliquem ex ministris Regiis voces, dicasque hominem adesse, qui ei loqui velit, idque confestim, magni enim momenti rem esse. Introivit ergo in tentorium venator, vocavitque Martinum de Otiella, qui continuo consurgens egressus est foras. Hunc rogavit Laurentius ut vellet secum in partem secedere, ubi secreto loqui cum eo posset, dixitque ei, Noscis me? Ego sum Laurentius Xuarez: ingredere ad Regem & dic ei, quod hic sim, & cupio loqui ei; rogo autem ut Celsitudo sua mihi det licentiam introeundi ad se, nec enim aliter ausim quidquam.

atque ad castra Christiana exploranda emissi, b

94 Ingressus Martinus excitavit Regem, tum forte dormitantem, indicavitque adesse Laurentium Xuarez, qui Celsitudini suæ loqui volebat, modo daretur ingrediendi licentia. Ingredi ergo jussum interrogavit Rex, quomodo audebat in suo conspectu apparere. Respondit Laurentius, Domine, tu

& cum R. Ferdinando clam locuti,

me ejecisti in regionem Maurorum, ad male faciendum mihi; ego autem credo quod hoc fuerit ad meam vestramque utilitatem. Atque inde narravit ex ordine quidquid acciderat; jubebat autem, ut porro dispiceret Celsitudo sua, quid mandatum ac factum vellet. Placuerunt verba Laurentii, quæsivitque ab eo ecquid ipse faciendum judicaret. Tunc dixit ei D. Laurentius; Domine, videtur mihi quod Celsitudo *c* vestra debeat hic manere quieta, ubi nunc castra fixit cum exercitu suo, sed majori quam nunc adhibeat vigilantia opus esse: videat autem quantum militem habeat in suburbio Axarquiæ: qui si sufficiat ad tuendum illud, id tibi satis sit, ceteros autem omnes ibi non necessarios junge exercitui tuo. Ego autem revertar ad Regem Abenhuc, & meliori quo potero modo conabor eum divertere à proposito, dicamque quod omnia quæ ei sunt relata sint falsissima; & vestram Celsitudinem hic esse cum copiis numerosis, nec ulla ratione ipsi expedire ut huc veniat, atque ita dimittat militem quem collegit. Duarum autem rerum alterutra continget; ut scilicet vel ego divertam eum, ne veniat adversus Celsitudinem vestram; vel si efficere id non potuero, promitto Celsitudini vestræ, quod continuo veniam cum omnibus qui ibi sunt Christianis ad serviendum tibi in propria persona, ac vitam reliquam eidem impendendam: quid autem ibi factum sit, tertio abhinc die intelliges per epistolam meam, ab hoc quem adduxi scutifero deportandam.

c de modo periculi imminentis avertendi,

95 Tunc Rex Ferdinandus D. Laurentio gratias egit, pro tam bona voluntate ejus erga se; eique veniam præteritorum concedens, recepit in subditum, dimisitque dicens, ut quemadmodum promiserat ita ageret. Osculatus manum Regis Laurentius abiit, & abiens dixit Regi, ut per tres aut quatuor sequentes noctes juberet in castris excitari focos

cos multos, ut si forte Abenhuc mitteret alios exploratores Mauros, numero focorum persuasi crederent vera esse quæ ipse retulisset. Respondit vero Rex, iret in pace, curandam rem ita ut consuluerat. * Dimissus à Rege Laurentius egressusque é castris, rediit eo ubi dimiserat comites & equos; subditisque calcaribus, quam potuit celerrime iter suum relegens, primo mane pervenit Castrum, atque inde Ecijam appulit sequenti nocte sub primum somnum; moxque ad Regem Abenhuc accessit. Gavisus est eo viso Rex, & quid vidisset interrogavit. Ipse vero respondit: Domine, haud equidem libenter dixero, certus non habendam mihi fidem: sed mitte alios qui videant, & invenient Regem Ferdinandum bene armatum & munitum in castris suis valde copiosis: quod autem moram aliquam traxerim, eo feci ut melius cuncta circumiens explorarem, & explorata referrem certius. Quid ergo, inquit Abenhuc, suades? Cui D. Laurentius: Non convenit mihi consilium dare Celsitudini tuæ, sed ipsi omnibus viribus meis servire & mandata exequi.

abducitur à proposito:

96 His auditis quievit nocte illa Abenhuc, sequenti die consilium initurus. Tunc autem advenerunt legati Regis *d* Valentiæ, significantes quod Jacobus Arragoniæ Rex, cum omnibus copiis suis imminebat Valentinæ civitati, contra quem ut auxilio sibi veniret Abenhuc etiam atque etiam rogabat. Ille vero lectis litteris, in consilium advocans Satrapas Mauros, interque eos D. Laurentium, exquisivit eorum sententiam super postulatis Valentini Regis; quorum omnium mens una fuit, videlicet, quod cum Christiani jam tenerent suburbium Axarquiæ, ipsa vero civitas diu resistere eisdem posset, satius esset succurrere quantocyus periclitanti Valentino Regi: quo facto satis tempori veniretur ad succursum Cordubæ, postquam interim copiæ Ferdinandi

& in auxilium R. Valentini progressus,

d

 nandi

nandi Regis (ut fieri assolet) magna parte diffluxissent. Hoc consilium cum Regi Abenhuc placuisset, instructis mox copiis progressus est Almeriam, ubi habebat naves quasdam, ad custodiam Valentini portus servituras. Almeriæ porro cum esset Rex Abenhuc, Maurus quidam ipsi perquam carus invitavit eum, ac probe potum suffocavit in piscina sua: mox autem atque innotuit militibus mors Domini sui, dissoluti sunt & singuli ad sua reversi. Laurentius autem, assumptis secum Christianis omnibus, transiit ad Regem Ferdinandum, qui eum gratanter excepit pro tam insigni servitio sibi præstito. Ex hoc vero tempore dominium Maurorum eorum qui portus obtinebant multifariam divisum est, eo quod nollent Regem qui simul omnibus imperaret, sicut factum eatenus: & Regem Ferdinandum Deus infinita sua misericordia liberavit à discrimine tali, de medio tollens Regem barbarum, qui exaltationi fidei sanctæ ejusque restaurationi per Ferdinandum curandæ potuisset obsistere: eademque via Jacobo Arragonum Regi expeditam reddidit victoriam de Valentinis Mauris, quorum civitatem intercepit, sicut narrat Historia.

perfide occiditur ab amico Mauro.

97 Interim Ferdinandi Cordubam obsidentis copiæ augebantur quotidie, multis ex utroque regno Nobilibus, & Communitatum plurium delectis eodem accedentibus. Tum vero arctius cœpit obsideri civitas & in majores angustias cogi Mauri, audientes extinctum esse Regem Abenhuc, Principatumque multifarie divisum & novis identidem viribus auctum Ferdinandum. Quare cum animadverterent, non destiturum eum ab incepto opere prius quam id ad finem perduxisset, se vero plurimum fatigatos fame, consumptis fere victualibus omnibus, & undique pressos; petierunt pacisci de conditionibus tradendæ urbis. Conditio autem non alia eis data est, quam ut vita personisque salvis egre-

Auctus interim copiis Ferdinandus,

egrederentur quo vellent, urbem cum rebus suis omnibus victori dimitterent. Ita civitas, ex præcipuis Andaluziæ una, tradita est in festo Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, atque à Mahumeticis spurcitiis evacuata: Rex autem Ferdinandus jussit continuo Crucem in summa turri collocari, unde execrabilis Mahometi nomen invocari solebat: & cœperunt Christiani magno cum gaudio laudare Deum adjutorem suum, atque exaltare sanctam ejus fidem. Sua quoque insignia juxta Crucem collocari mandavit Rex, & Episcopos cum universo Clero in exultatione vocum Te Deum laudamus decantare, sic ut ab omnibus Christianis exaudirentur; qui similiter præ devotione lacrymantes dabant laudes Deo *e*.

urbem deditione capit,

e

98 Et tunc venerabilis Joannes Oxomensis Episcopus, Regalis aulæ Cancellarius, cum Gundisalvo Conchensi, Dominico Beatiensi, Adamo Placentinensi, Sancio Cauriensi Episcopis Mezquitam ingressus est Cordubensem, quæ cunctas Mezquitas Arabum ornatu & magnitudine superabat. Et quia venerabilis Joannes, de quo diximus, Roderici Toletani Primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud Sedem Apostolicam *f* morabatur, eliminata spurcitie Machometi & aqua lustrationis perfusa, in ecclesiam commutavit, & in honore Beatæ Virginis erexit altare, & Missam solenniter celebravit. Et sermonem exhortationis divinæ proponens, secundum sapientiam sibi datam & gratiam suis labiis instillatam, diffudit eum in cordibus auditorum; adeo ut pœnitentiali gaudio recreati, contriti cordis sacrificia & labiorum vitulos immolarent: & Rex Ferdinandus novæ Ecclesiæ dotem obtulit competentem.

CAP. XVII
Mezquitam expiat dedicatque,

f

99 Postea consecrato ibi Episcopo Magistro Lupo, Rodericus Primas & Pontifex Toletanus aliquos reditus privilegio confirmavit, & Lucenas insuper dedit ei. Et tanta est urbis illius abundantia, amœnitas

S. Iacobo ablatas campanas restituit.

amœnitas & ubertas, quod audito præconio tantæ urbis, ex omnibus Hispaniæ partibus habitatores & futuri incolæ, relictis natalibus sedibus, quasi ad regales nuptias cucurrerunt: & sic incolis continuo est repleta, quod domus habitatoribus, non habitatores domibus defecerunt. Et cum in opprobrium populi Christiani, campanæ S. Jacobi, quas Almanzor detulerat in Cordubæ Mezquitam, dependerent functæ officio lampadum; Rex Ferdinandus easdem campanas fecit ad ecclesiam B. Jacobi reportari: & ecclesiæ B. Jacobi restitutæ sunt: ubi cum ceteris cymbalis benesonantibus, peregrinorum devotio laudat Deum in Sanctis suis.

ANNOTATA.

a Ecija, *olim Asti, ad alteram Singulis fluvii ripam, inter Cordubam & Osunam, qua limites Cordubensis & diœcesis Hispalensis terminos proxime contingunt*.

b Pontem *intelligo Bæti instratum, de quo supra, ad quem castra* Rex *habebat in succursum suorum, trans flumen in Axarquiæ turribus consistentium*.

c *In vulgari* Alteza: *& hic titulus sufficiebat quando composita est Chronica, nec eum judicavit uspiam mutandum, qui ante 120 annos eamdem curavit imprimendam, licet tunc* Majestas *daretur Regi: quod ideo solum noto, ut appareat quam fidelis editio hæc sit, quamque ab originali mutatum nihil, quod intelligi eo tempore poterat, licet modus loquendi tunc alius esset*.

d Zahenum Valentiæ Regem *appellat Mariana lib. 12 cap. 19 agens de exitu belli Valentini, quod finem habuit dedita urbe, Arragoniisque in eam ingressis mense Septembri in pervigilio S. Michaelis, die 28 mensis. 1238.*

Obsidionis Cordubensis historia ex Ruder. Tolet.

e *Hactenus* Chronica: *quod ultra nunc possumus ex* Roderico *dare; consequenter accipe ipsis ejus verbis*.

f *Hæc* Roderici *absentia causa fuisse potuit, cur de victoria ad* Xerez *nihil; de* Corduba *capta, brevius scripserit: cujus tamen contextum propter auctoris reverentiam hic addendum censeo: est autem hujusmodi.* Ceterum elapso * biennio à morte patris sui Regis Legionensis, obsedit Cordubam, regiam & patriciam civitatem: ad cujus obsidionem hoc modo venit. Saraceni quidam, offensi Primoribus civitatis, venerunt ad quosdam Milites Christianos, Spondentes se daturos unum ambitum civitatis. Hi autem Milites, qui Almogavares dicuntur Arabice, verbum gaudii audientes, licet non crederent, periculo sese dederunt, & in noctis silentio ad murum Cordubæ pervenerunt. Et cum vocem vigilum non audissent, quia soporis ignavia tenebantur, appositis scalis quas secum tulerant, ad muri altitudinem adscenderunt, & turres aliquot occuparunt; in quibus vigiles occi-

* *imo* quinquennio

CAP. XVI

occiderunt, & ambitum qui Exarquia dicitur invaserunt, multis ex Arabibus interfectis qui in hoc ambitu habitabant. Et ipsi metu postposito in turribus resederunt, licet ex alio ambitu Arabes sagittis, fundis, jaculis, & lapidibus fortiter impugnarent: & successum hujusmodi nuntiarunt Christianis qui in Frontaria morabantur. Quod cum audisset Miles quidam de familia Regis, qui Ordonius Alvari dicebatur; statim omnes, quos habere potuit, Cordubam secum duxit, & statum obsidionis Domino Regi continuo intimavit: interim autem advenit Alvarus Petri, de Regni Magnatibus, potens & nobilis, & obsidentibus se adjecit. Et Rex Ferdinandus, qui in Regno Legionis eo tempore morabatur, recepto nuntio, convocatis civibus & militibus, licet non expectatis, vix cum centum militibus cœpit continuo proficisci. Sed imbrium & fluviorum inundationibus aliquantulum impeditus, non potuit tam cito occurrere ut volebat. Advenit tamen tempore opportuno, & quotidie tam ex Castella quam ex Legione veniebant Milites & Magnates & Communia civitatum. Cœpit Corduba gravius coarctari: tandem affecta pugnis, & inedia victa, redditur & invita; & vitæ tantummodo conservati inclusi Arabes exierunt, & in festo Apostolorum Petri & Pauli à sordibus Mahometi patricia civitas expurgatur; sed Rex in turri majori, ubi solebat nomen perfidi invocari, præcepit lignum Crucis vivificæ exaltari: & cœperunt omnes cum gaudio & lacrymis, Deus adjuva, conclamare, & subsequenter regale vexillum juxta crucem Dominicam collocari. Et cœpit in justorum tabernaculis gaudii & lætitiæ vox audiri, Clero cum Pontificibus acclamante, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. *Hactenus verba ipsiusmet Roderici.*

CAPUT X.

Ferdinandi cum Ioanna Pontivensi matrimonium, cura confiniis tuendis & muniendis impensa.

Stabilita igitur incolis & bellatoribus civitate, 100
Rex Ferdinandus Toletum ad Reginam nobi- *Rex Toletū*
lem est reversus; quæ pari victoria jucunda- *regressus ad*
ta (utpote quæ consilio & subsidio, licet ab- *matrem.*
sens, omnia procurarat) gratias cum lacrymis egit Deo, quod antiqua dignitas, ignavia Principum, liturata, sui solertia & studio filii fuit Hispaniæ restituta. Hæc enim Regina nobilis Berengaria sic filium in bonis operibus enutrivit, quod bona studia, quæ Regina nobilis, nullius virtutis oblita,

nullius charismatis expers, ut lac mellifluum gratiis circumfusum, cordi ejus influere non cessavit, nec umquam ab ubere pleno virtutibus ablactavit. Et licet vir factus, in ætate roboris confirmatus, mater ejus numquam cessavit nec cessat, quæ Deo & hominibus sunt accepta studio vigili suadere: quia nec umquam feminea, sed semper magnificentiæ opera persuasit.

laudatissimam matronam;

101 Hæc enim Regina nobilis, tanto studio conservavit, & adeo dilatavit recepta charismata gratiarum, ut omnis ætas, omnis sexus, omnis conditio, omnis professio, omnis natio, omnis lingua affectum sentiat cum effectu, & virtutum fasciculo non partito, omnibus misericordiæ opera compartitur: & paternorum operum provida executrix, plus invenitur regni & rerum prodiga quam virtutum. Quam merito nostra tempora admirantur, cui numquam similem nec moderna nec patrum nostrorum tempora habuerunt: pro qua Dominum exoremus, ut eam dignetur diutius conservare & sibi profutura concedat, & bonis operibus abundare, donec felicem spiritum suo restituat Redemptori.

CAP. XVIII *anno 1237 ducit Ioannam Francicam;*

102 Et ne Regis pudicitia alienis commerciis læderetur, Regina nobilis mater sua Domicellam nobilem, generosam, proneptem Regis Francorum Illustrissimi Ludovici, filiam Simonis Comitis de Pontino & Mariæ illustris Comitissæ ejusdem, Jo-
a annam *a* nomine, procuravit in conjugem sibi dari.
b *b* Era MCCLXXV Burgis adveniens, more regali curia & nuptiis celebratis, ad Reginæ assumitur dignitatem. Hæc vero Regina pulchritudine, præstantia & modestia sic floruit, ut in conspectu viri virtutibus gratiosa, coram Deo & hominibus sit accepta. Et suscepit ex ea filium, qui dicitur Ferdinandus;
c & filiam parvulam, quæ à proavia Alienor *c* est vocata, & alium parvulum Ludovicum.

103 Verum Rex Ferdinandus, cum filiis suis Alphonso

phonso & Ferdinando, qui tunc in flore adolescentiæ lætabantur, Cordubam est reversus: & in adventu suo multa castra Saracenorum, quæ Christianorum incursibus & intestinis cædibus longo tempore tabescebant, volentes colere pacifice terras suas, supradictis interpositis se Regis Dominio tradiderunt. Tunc datæ sunt ei civitates & castra, quorum præsidia Christianis ut diximus investivit: & ab Arabibus tributa suscepit; & eorum nomina notantur, Ecija, Almodovar, Luc, Luxena, Stepa, Sitefilla *d* & multa alia, quorum nomina longius esset enumerare. Atque hactenus historiam suam perduxit Rodericus Archiepiscopus Toletanus, finem eidem ponens per hæc verba. Hoc opusculum ut scivi & potui consummavi [anno Incarnationis Domini MCCXLII], Era MCCLXXXI, anno XXVI regni Regis Ferdinandi, quinta Feria, pridie Kalendas Aprilis, anno Pontificatus mei XXXIII, Sede Apostolica adhuc vacante anno I, mensibus VIII, diebus X, Gregorio Papa IX viam universæ carnis ingresso *e*. Ut autem tam nobilis Regis facinora non hæreant imperfecta, compilationis hujusce Auctor ex hinc eumdem pertexuit, ut sequitur.

quædam oppida Mauris eripit.

d

e

104 Solent ii qui cœptam ab alio historiam prosequuntur, supplere siquid ab auctore priore omissum videant, memoratu dignum. Cum igitur Archiepiscopus Rodericus, relata Regis profectione ad confinia, finiat nominando loca quæ eidem in Castellam revertenti se submisere, neque explicet illius profectionis causam, hinc resumendum argumentum censeo. Dicit ergo Historia, quod Rex, post consummatum suum cum Regina Joanna matrimonium, regnum suum perlustrans, Toletum venerit, ibique intellexerit, civitatem Cordubensem aliaque recens acquisita loca in confiniis, magna annonæ penuria laborare ac premi. Quare vehementer tristatus Cordubam misit viginti quinque mil-

Finitam hic à Roderico Archiep. historiam prosequens auctor.

f millia *f* Maravedisiorum in auro, totidemque per alia loca munitiora distribuenda, cum multa annona, pro numero hominum in unoquoque loco commorantium; atque hoc facto discessit Toleto Vallisoletum, ubi diebus aliquot mansit, animum relaxans cum matre & uxore plurimum dilecta.

f addit quod laborantibus inopia confiniis,

105 Hic vero iterum ei nuntiatur in Dominica Palmarum, Cordubam & cetera loca gravi fame laborare: statimque regressus Toletum aperuit thesauros suos, indeque quod necessarium videbatur promens Alvaro Perez tradidit, & ipsi cunctos obedire jussit, tamquam sibi. Quod is perquam bene executus, in nullo defuit personæ & potestati sibi commissæ, omniumque amorem & æstimationem sibi conciliavit. *Cunctis autem recte dispositis, atque excursionibus aliquot factis, revertit ad Regem, relinquens apud Martos, cujus arcem tenebat beneficio Regio, Comitissam uxorem suam, cum nepote Tello & quadraginta quinque equitibus sibi subditis; invenitque Dominum suum Toleti, intentum apparando commeatui annonario ad tuitionem confiniorum.

106 Interim Benalhamar Rex Arjonæ, sic enim (quia inde erat oriundus) principio regni sui nominabatur, postea Rex Granatæ dictus; contra prædictam arcem de Martos magna cum multitudine Maurorum venit, eamque obsidens oppugnare disposuit; parumque abfuit quin eam caperet. Quando enim illuc appulit, omnino vir nullus in arce erat, Tello cum suis quadraginta quinque equitibus in aliquam contra Mauros excursionem profecto; & locus necdum tam bene munitus erat, atque est modo. Comitissa autem obsideri se videns, puellis & mulieribus mandavit, ut capillitio in modum virilem composito arma sumerent, cum iisque inter pinnas murorum comparerent conglomeratæ: modum etiam invenit, quo per emissum nuntium ad-

& Martana Arce absente Alvaro Comite

moneret

moneret D. Tellum, de iis quæ ad Martos agebantur.

107 Accurrit mox cum ſuis Tellus; ſed viſo Maurorum numero, & quomodo cœpiſſent arcem quatere, herebat anceps conſilii; hinc pudore confuſus, quod Dominam turbamque muliebrem tanto periculo expoſitam videret, per ſuam improvidam temeritatem; inde impoſſibile exiſtimans loco ſuccurrere. Erat in numero Equitum Tellum ſecutorum Didacus Perez de Vargas, is cui diximus Machucæ cognomen, à nobili ad Xeres oppidum ſucceſſu, adhæſiſſe. Hic ſuccurſum tentandum vel per medios Mauros ſuaſit ſociis, oratione g tam efficaci ut perſuaſerit. Quare calcaria ſubdentes equis invehuntur in Mauros, nonnulliſque eorum generoſa morte defunctis, alii pro majori parte penetraverunt ad rupem: & eo ſuo facto ita conſternaverunt barbarum, ut exiſtimans nequaquam id auſuros fuiſſe, niſi certos quod locum poſſent tueri, inde diſceſſerit; atque ita ſoluta obſidio Martana eſt, & Comitiſſa periculo liberata. *ab ejus uxore mirabiliter ſervata,* g

108 Dies aliquot poſt hæc tranſierant, & Rex Ferdinandus Ayllone erat, quando ſub noctem à confiniis advenit D. Alvarus Perez, contulitque cum Rege de rebus bellicis, atque obtinuit promptum expeditumque ſubſidium pecuniarium & annonarium, pro urbe Cordubenſi totiſque confiniis, quibus utrumque vehementer neceſſarium erat: deinde vero confeſtim rediit, tum quia mandatum Regis urgebat, tum quia res ipſa id exigebat. Licet enim, ex eo tempore quo capta eſt civitas, ibi pro Rege manebat Tellus Alphonſus, Alvaro tamen commiſſa erat ſumma poteſtas, cum titulo Viceregis omnium Confiniorum iſtorum. Ceterum à Rege digreſſus, ubi Orgaz pervenit, graviter infirmatus, ibidem defunctus eſt, & ſepultura tam honorifica donatus, ac ſi Rex ipſe fuiſſet. Interim Ferdinando *mortuo deinde ipſo Alvaro,*

dinando Toleti existenti allatus est nuntius de obitu D. Didaci Lopez de Haro, quod sane perquam dolenter ille tulit: erat enim ex nobilioribus & fidelioribus Proceribus regni, multamque in eo fiduciam collocatam Rex habebat. Superveniente autem altero quoque nuntio de obitu Alvari Perez, geminatus est dolor, quia defectu personæ tam necessariæ ad res bellicas, quarum scientissimus erat, periclitabatur quidquid conquisitum fuerat: ideoque oportuit ipsummet confestim proficisci Burgos atque inde Cordubam. Ita primum illuc rediit Ferdinandus ex quo capta urbs fuerat, propter prædictam D. Alvari mortem.

Rex Cordubam revertit,

109 Veniens autem Cordubam Ferdinandus, eidem communiendæ impendit tres menses, quibus ibi substitit, nisi quod aliquoties, optimo cum successu, excurrit in Mauros, eisque loca quædam ademit. Interim multos illuc habitatores induxit, optime iis prospiciens de fundis hereditariis Regio beneficio tenendis, liberalis tamen maxime erga eos, qui causa obtinendæ civitatis fuerant, scilicet erga Dominicum Muñoz Veteranum, & socios ejus in capiendo suburbio Axarquiæ, unde initium victoria habuit. Eodem tempore Rex etiam cepit Regem quemdam Maurum, qui trans mare venerat cum spe occupandi Andaluziam. Similiter obtinuit Rex, partim vi, partim conditionibus pactis, Ecijam, Estepam, Almodavar, Siete-villam, quorum Rodericus Archiepiscopus meminit Historiam suam finiens: alia vero loca quæ nominare prætermisit, appellantur Moratilla, Hornachulos, Mirabel, Fuente-Romiel, Zafra, Ynogon, Rubefella, Montorum, Aguilar, Bennaexit, Zambra, Offuna *h*, Cazalla, Marchena, Zaheros, Curet, Luque, Porcuna, Corte, Moron, præter alia ignobiliora.

& plura loca capit,

h

110 Causa autem cur Moron, oppidum tam frequens populo, tamque munitum, adeo cito venerit

in

in poteſtatem; fuit Nobilis quidam, nepos Laurentii Xuarez, dictus Meledon Rodriguez Gallinatus: qui non minus expertus belli quam generoſus, cum turrim quamdam in vineis poſitam, nomine Magazamaram, non niſi quarta leucæ parte Morono diſtantem, occupaſſet; ter quotidie excurrebat ad oppidum prædabundus: eoque tantum ſui metum Mauris incuſſit, ut nomen plorantibus pueris matres objicerent, & ita facerent conticeſcere, dicentes, Tace, quia Meledon venit. Cum ergo nullum finem faceret Moronenſes vexandi, nec quidquam ſecurum eis extra muros permitteret, elegerunt ipſi tandem ſe Regi tradere, ſicut fecerunt, ſe ſuaſque facultates ſalvas pacti. Rex porro loca ſic conquiſita ut plurimum diſtribuit inter Ordines militares, aut eorum fructus applicavit eccleſiis.

que Christianus Eques excurſionibus crebris vexarat.

ANNOTATA.

a Joanna, Pontivi *ſeu* Pontini *(utrumque enim reperitur)* & Monſtrolii Comitiſſa, *aviam maternam habuit* Aliſiam *Sororem* Philippi, *adeoque magnam amitam* S. Ludovici, *ſic ut hic &* Joannæ *mater* Maria, *parentum ſuorum heres unica, eſſent ſubgermani.* Joannæ *autem pater* Simon de Dommartin *nominabatur, frater* Reginaldi *Comitis de Dommartin: & avus maternus vocabatur* Willelmus.

b *Ignatius Ioſeph à Ieſu Maria, in Hiſtoria Abbavillana lib.* 1 *cap.* 28 *graviter hallucinatus eſt, quando matrimonium hoc adſcripſit anno* 1250, *& in eo vixiſſe Ioannam* annis quatuor tantum aut quinque. *Nam* ſanctus Rex *obiit anno* 1252, *& ſecundæ huic uxori junctus fuit anno* 1237: *potuiſſet ergo Ignatius, ſi Hiſpanos auctores conſuluiſſet, ſcribere* annos quatuordecim aut quindecim.

c *Hac mortuo patre reverſa eſt cum matre in Franciam; ubi nupſit* Edoardo I *Regi Angliæ. Mater vero anno* 1255, *tamquam* Regina Caſtellæ & Legionis, Pontivi & Monſtrolii Comitiſſa, *fecit inſignem donationem Decano & Canonicis S. Vulfranni; & mortua anno* 1278, *ſepulta eſt juxta propylæum eccleſiæ de Valloriis Ordinis Ciſtercienſis. Quomodo autem puniti fuerint, qui ſub ſpe alicujus theſauri reperiendi tumbam ejus aperuerunt, narrat prædictus Ignatius loco jam citato. Matris & filiæ meminit Chronicon Triveti his verbis:* Obiit anno MCCLXXVIII Regina Caſtellæ, mater Reginæ Angliæ, ad quam jure hereditario poſt mortem matris devolutus eſt Pontivi Comitatus.

Ioanna Pontivi, ſancti Regis uxor 2

eorumque filiæ Alienor.

d *Ita junctim legendum, quod impreſſum legitur,* Sed & Fila, *vel,* Site & Filia, *docet nos interpres Hiſpanus: qui deinde ſuo marte proſequitur hiſtoriam. Eſt autem* Lucena *ad eumdem ad quem Eejia &*

Corduba jacent Xenilem fluvium, media fere utrimque via: Stepa ab Ecija versus meridiem procurrit in confinio Andaluziæ & Granatensis regni; hinc de situ aliorum duorum locorum conjecturâ fiat.

e *Obierat* Gregorius IX 21 *Augusti* 1241, *post quem electus quidem fuerat* Celestinus IV, *sed & ipse* 19 *Novembris sequentis obiens Sedem vacuam reliquerat: vacavit autem usque ad* 29 *Iunii anni hic signati* 1243, *quando coronatus est* Innocentius IV. *Ceterum annis* Incarnationis Domini, [ ] *inclusimus. Cum enim auctor nulla suorum operum parte utatur nota Eræ vulgaris; vehementer dubito utrum ea verba vere sint* Roderici; *nisi hoc forte loco ea addere voluerit propter externos, suam historiam forte lecturos, quibus jam ubique in usu erat vulgaris Eræ numerus, quamvis Hispani, receptorum semel verborum æque ac suorum retinentissimi, omnino ultimi cum receperint ad historiam usumque civilem: & quidem haud diu post mortem* Roderici *atque* Ferdinandi, *si ante finem seculi* 13 *scripta est Chronica Ferdinandæa quam Latine reddimus, quæque annos numerat ab Incarnatione.*

f *Ita superius num.* 46 *ubi agebatur de annua pensione Sororibus à Rege addicta etiam scripserat: ubi Rodericus nullam certam expresserat.*

g *Non fuit visum operæ pretium ipsam orationem, satis prolixam, Latine reddere.*

h Offuna *hodieque celebratur, tamquam nobilis iis in partibus Academia, distatque Ecija versus meridiem leucis circiter quinque: ac porro versus Xerez ituris, pari circiter intervallo, occurrit castrum* Moron, *de quo mox. Cetera loca quærere nihil attinet.*

CAPUT XI.

Rebus domi compositis Sanctus in fidem suam suscipit Regem Murciæ, & Arjonam occupat.

111 *Rex Toletum regressus*

POstquam Rex Ferdinandus munitionibus omnibus rite prospexisset, trium prædictorum mensium spatio, Corduba Toletum revertit, ubi uxor sua & mater erant; quas deinde, expeditis ibi negotiis, assumpsit & secum Burgos duxit. *Hic Regi cum Didaco Lopez, Biscayæ Domino, subnata discordia est, propter quam eum sua spoliavit ditione. Sed Didacus statim se recipiens, non modo sententiæ Regiæ se opposuit, verum etiam in ipsam Castellam incurrens cœpit damna quanta poterat irrogare subditis Ferdinandi. Qui coerciturus audaciam hominis, inter altissimos duos montes se continentis, eduxit contra eum

eum copias. Didaco autem non auſo expectare venientem, deſtruxit munitiones quibus præcipue fidebat, ac nominatim *a* Briores; recedenſque filium ſuum Alphonſum reliquit in confiniis Biſcayæ, eadem defenſurum. Mox autem ad hunc accedens Didacus, gratiam apud eum invenit: qui ſecum aſſumptum ad patrem duxit, ipſique reconciliavit. Inde ſimul abierunt Burgos, ac demum Vallisoletum.

a Biſcaye Dominum rebellantem ſemel,

112 Paucis diebus poſt neceſſe habuit Rex Olmedum proficiſci, quando Didacus Lopez iterum in Biſcayam abivit: quod ubi Rex inaudiit ſuſpectum habuit, eumque ſequi inſtituit, ne denuo damni quidquam crearet. Poſtquam autem in ſua ſe recepit Didacus, copias aliquas Rex colligens, iterum tradidit eas filio Alphonſo ad tuendos Biſcayæ fines, rectaque contendit Valmaſam, Infantem præmittens. Hoc intellecto, ſaniori conſilio uſus Didacus, ultro ad Regem venit, ejuſque ſe commiſit poteſtati, ſane perquam feliciter; humaniter namque exceptum Rex Burgos deduxit, ibique, intercedentibus pro eo Reginis, non ſolum eidem ablata reſtituit, ſed etiam Alcaraz condonavit.

iterumque compeſcit.

123 Rebus ſic pacatis, Ferdinandus in morbum Burgis incidit; & finitæ induciæ ſunt, quas cum Granatenſi Rege pactas habebat. Cum autem per mortem D. Alvari Perez confinia eſſent cuſtode deſtituta, miſſus eo eſt Infans Alphonſus, omni neceſſario apparatu inſtructus, una cum D. Roderico Gonzales Giron. Qui Toletum perveniens obvios ibi habuit legatos Habenhucdi Murciæ Regis, tendentes ad Regem Ferdinandum, ut ei pro Domino ſuo ac toto regno Murciæ fidelitatem jurarent, ſub conditionibus quibuſdam quas ferebant accurate deſcriptas. Viſis iis noluit longius ire Alphonſus, ſed ipſemet patris ſui nomine conditiones acceptavit; Murciamque regreſſos ſubſecutus eſt. Venienti autem

Murcia miſſi ad Regem Legati

b autem in Alcaraz *b* obviam processerunt iidem legati, attuleruntque confirmationem pactorum, & Infantem invitarunt ad ineundam regni possessionem.

114 Comitabatur tunc Alphonsum Pelagius Correa *c*, Magister Ordinis de Ucles dicti, magnoque ei adjumento fuit, tum recte consulendo ea quæ ad negotium conducebant, tum militem annonamque sumptibus suis subministrando, ubi opus esse videbatur. Hoc ergo comitante Infans Murciam intravit, obtinuitq; arcem cum toto dominio regiisque redditibus, salvo eo dumtaxat quod inde debebatur ipsi Abenhucdi, toparchisque in Crevillen, Alicante, Delche, Orihuela, Alhama, Aladeo, Ricote, Cieka, aliisque dynastiis, jus ad dictorum redituum partem habentibus. Atque ita D. Infans suscepit de manibus Maurorum possessionem Regni nomine patris sui, exceptis dumtaxat Lorca, Cartajena & Mula: quibus parum profuit quod in pacta ab aliis sancita noluerint consentire: si quidem brevi ad ea vi compulsi sunt, D. Alphonso cum Magistro Pelagio regnum universum perlustrante, munitiones reficiente, Mauros pacificante, rebellium villas pro merito tractante, sicut postea suo ordine refertur.

c *Alphonso Infanti urbem suam tradunt;*

115 Restitutus interim ab infirmitate Ferdinandus, digressus est Burgis ad visitandum regnum suum justitiamque administrandam: quod valde necessarium fuit, præsertim Palentiæ, ubi multorum querelas audivit, & malefactores plurimos districte punivit. Ibi existenti Corduba & Murcia advenerunt nuntii, annonam postulantes, quia magna istic fame laborabatur. Auditis illis, statim Rex Toletum se contulit, ibique constituit Murciam deportandum magnum commeatum victualium, per loca noviter acquisita distribuendum. Venerat ad eum excipiendum Alphonsus, sed prius quam Murciam

quem eodē cum annona regressum

rever-

reverteretur, abiit cum patre suo Burgos: ubi per manus D. Joannis Cancellarii velum sacrum impositum fuit D. Berengariæ, sorori Alphonsi: qui peracta ceremonia festinavit; cum præparato sibi commeatu, unde venerat regredi, comitante eum Magistro Pelagio, & apud Regem manente D. Ruyzio Gonzalez.

116 Rex autem ipse, quam citissime potuit, curavit ad confinia proficisci, secum ducens D. Joannam uxorem suam, & D. Rodericum filium Comitissæ *d*, nec non quinquaginta circiter equites, peditum vero numerum haud multo majorem: atque ita non sine periculo transiverunt portum de Muladar. Etenim grandis ibi metus erat Regis Granatensis, superbi ac tumidi propter victoriam, paulo ante relatam contra Dominum Alphonsum, filium Regis Legionensis & fratrem Regis Ferdinandi: quo in prælio occubuerat D. Isidorus, Eques generosus & Commendator in castro Martos, utpote Ordini Calatravæ donato à Rege. Ibidem etiam cæsi fuerunt alii plures Fratres Ordinis prædicti, & Martinus Ruyz de Argote, rebus in conquisitione Cordubensi gestis memorabilis; captus est autem Martinus Ruyz frater ejus. Ceteri autem ex Equitibus majoribus cæsi numerantur usque viginti, multaque gregariorum turba; & hoc successu elatus Rex Granatæ, valde formidabilis erat toti isti regioni.

secutus pater Ferdinandus,

d

117 Transito eo quem diximus portu, venit Rex Ferdinandus in Andujar, moxque eodem post ipsum appulit frater ejus D. Alphonsus, cum D. Nonnio Gonzales aliisque, numero quidem non admodum multis, sed robore animoque præstantibus: qui simul omnes iverunt Arjonam, demetendo fruges, hortos subruendo, oliveta scindendo, magnum ubique Mauris damnum facientes. Inde proficiscentes versus Jaën, tantumdem fecerunt *e* Alcaudetæ, unde Rex Nonnium Gonzales & D. Rodericum filium

Arjonam occupat:

e

Comitissæ remisit Arjonam, ut eam obsiderent oppugnarentque, cum majori parte eorum quos secum ipse habebat militum. Hi mandata facientes, brevi Mauros ad magnas redegerunt angustias; sequenti autem die mane cum reliquis supervenit Rex ipse. Quo cognito rebus suis diffisi Mauri, miserunt qui agerent de facienda deditione. Factum hoc die Mercurii: die autem Veneris tradiderunt oppidum, vacuum illud dimittentes, præter eos quos ibi manere Rex voluit. Qui cum ibidem biduo mansisset, cunctis bene prospiciens quæ videbantur ad loci tuitionem necessaria, victor recessit.

& alia loca non nulla, f

118 Eadem excursione obtinuit etiam Pegalhajar, Bexixar, & Escarenam *f*: indeque fratrem suum Alphonsum Granatam direxit, quidquid posset ferro ac flamma deleturum, jungens ei quos apud se habebat ex Ubeda, Baëza, atque Quesada delectos, nec non Sancium Martinez de Xodar, cum bono, licet non valde numeroso, peditatu. Cum his Granatensem regionem, qua plana erat, ingressus Alphonsus, stragem ut fuerat jussus fecit.

vastat agrũ Granatensem.

119 Rex autem revertit in Andujar, sumptamque inde uxorem Reginam deduxit Cordubam; & mox festinato abiit Granatam versus, fratri præmisso se conjuncturus. Hic eo in tractu jam decimum diem agebat, nec absque periculo; quia Rex Maurus tenebat urbem cum equitibus octingentis. Nec tamen ideo dimiserat cœpta Alphonsus. Postquam autem Rex advenit, nihil integrum relictum est in hortis aut turribus usque ad portas ipsius urbis, cuncta pro arbitrio conculcantibus vastantibusque Christianis, per totos viginti dies, quibus ante Granatam Rex mansit. Contigit autem una dierum istorum, ut Mauri, tanta rerum suarum jactura irritati, eruptionem subitam in Christianos facerent, magna cum vociferatione. Sed immissis in eos equitibus, ita erumpentes excepit Ferdinandus,

ctus, ut cum multa clade fuerint coacti terga dare, insequentibus & cedentibus eos usque ad portas Christianis: neque posthac ausi sint urbe egredi, tam duriter castigati.

ANNOTATA.

a Briones *castrum, Ibero adjacens in confinio, & pontem fluvio impositum habens, 7 milliaribus supra Lucronium.*

b Alcaraz, *Castellæ novæ oppidum, unde nomen vicinis montibus ex quibus Batis oritur; à Caravaca, in finibus Murciensibus sita, adhuc bidui itinere distans.*

c *Huic* Pelagio Correæ *tribuitur in Relatione Romana*, quod de ordine sancti Regis, juxta oppidum de Segura Legionensis diœcesis, persequens Saracenos, & committens cum iis prælium; quia sol inclinabat, commendavit se gloriosissimæ Virgini ut sol sisteret, donec victoriam consequi posset: & sol miraculose stetit per notabile spatium: & quia dicta die, sciens Rex quod prælium committendum esset, continuo Deum oravit, ut sibi concedere victoriam dignaretur contra infideles; ideo fuit successus hujusmodi miraculi orationibus sancti Regis, mediante ejus Generali, reputatus. *Allegatur numerus* 51 *Summarii, in cujus margine dicitur*, Miraculosus successus juxta oppidum de Segura Legionensis diœcesis. *Verum in toto illo Numero nec semel quidem tale oppidum nominatur: sed neque ullum ejus nominis in Legionensi diœcesi est, neque in corde regni potuerunt ad conflictum venisse Mauri. Quid ergo? Ibi lego ad urbem* Seviliam, *idest Hispalim, factum tale quid esse; iterumque in Montibus-Maurianis, vulgo* Sierra de Morena *dictis, territorii Cordubensis; & allegatur auctor Rades de Andrada, in historia trium Ordinum impressa an.* 1609. *Agit hic lib.* 1 *cap.* 16 *de dicto Magistro, creatumque ait anno* 1242, *ac sequenti anno profectum in expeditionem cum Infante* Alphonso. *Tum verbotenus fere describit omnia, quæ in hac Chronica de illo narrantur, sine ulla talis miraculi ad Hispalim facti mentione; ac denique narrat prælium, à* Pelagio *commissum ad Sierram Morenam, ubi hodieque stet ecclesia, in memoriam prædicti miraculi ab eo constructa, vulgo dicta* S. Maria de Tudia, *quod traditio vulgi interpretatur sic abbreviate dici, pro,* S. Maria de Ten tu dia, *eo quod* Magister *solem sistens dixerit,* Ten tu dia *id est*, Siste dies. *Eadem magis confirmat Espinosa lib.* 4 *cap.* 7, *dum allegat antiquas memorias Ordinis Mss. in quarum aliquibus id tribuatur nocturnæ Sancti Regis orationi; in aliis etiam addatur, quod* idem Magister post victoriam, lancea percutiens rupem, elicuit, velut alter Moyses, fontem exercitui fesso ac sitibundo, qui hodieque fluens mirabilia multa operatur circa infirmos inde bibentes. *Opera pretium esset scire quam antiqua sint Mss. illa. Vixit autem* Magister Pelagius *& pugnavit cum Mauris usque ad annum* 1275.

Solem stitisse dicitur Correa Mag. Ord. de Veles.

d Comitissam *intelligo, uxorem* D. Alvari Perez *supra laudatam.*

e Alcaudete, *inter Cordubam & Iaën.*

f *Nescio an horum locorum nunc supersit memoria: uti & plurium infra nominandorum.*

CAPUT XII.

Expugnatâ Mulâ, Giennium obsidetur & deditur: decernitur obsidio Hispalensis.

120 *Rex succurrit, arci Martanæ,*

DUm Rex ad Granatam esset, Mauri, Gazulæ dicti, excurrerant ad Martos, locumque obsederant: quo intellecto, statim missus est Alphonsus Regis frater: hic autem cum Magistro Calatravæ ejusque Fratribus illuc properans, invenit Mauros jam recessisse. Etenim qui intus fuerant Fratres, adjuti ab aliis qui auxilio venerant, contra ipsos erumpentes ita generose pugnarant, ut multis eorum cæsis, & captis non paucis, plenam de barbaris victoriam per Dei gratiam reportarint, magna præda equorum aliarumque rerum ditati. Interim Rex Ferdinandus, satis diu circa Granatam hæsisse, & Maurorum insolentiam repressisse visus, populata regione eorum ut libuit, sicut prædictum in Historia est, paulatim sese recepit Cordubam; ubi honorifice lætanterque receptus, apud uxorem suam D. Joannam, necessaria sibi suisque quiete corpus refecit, & copias refocillavit.

& Cordubam redit,

dum interim filius Mulam fame expugnat,

121 Dictum etiam superius ab Historia est, quomodo Rex Ferdinandus Alphonsum filium suum Murciam miserit; nunc addendum, quod illuc cum credito sibi commeatu appulsus, eodem per munitiones & arces distributo, omnes perlustrarit; & ubique justitiam administrans ac bene meritos remunerans, cuncta optime disposuerit. Tum demum excurrit Mulam, a Lorcam, & Cartagenam, quæ ei se noluerant tradere, ac multa singulis damna intulit per campos. Intelligens autem, quod Mulæ magna esset annonæ penuria, eamque si obsideretur fame cogi ad deditionem posse; consulto prius

D. Pe-

D. Pelagio Correa oppidum cinxit, atque ante illud tam diu perſeveravit, donec fames ipſi locum tradidit: ex quo atque ex arce ejus Mauros omnes ejecit, exceptis paucis quos in ſuburbio permiſit manere. Hunc primum locum Infans Alphonſus obſedit & obtinuit, præſente ad omnia Magiſtro Pelagio, qui numquam ab ejus latere diſcedebat. Eſt autem Mula oppidum validum ac bene munitum, cum arce inſigni & turribus circumſepta, opulentum præterea terris cultis ac paſcuis, fructibus item & aquis commodum, atque diſtrictu territorii ſui complectens montes bene fertiles ſpatiumque peramplum. Sed nunc in Murciæ regno dimittentes Infantem, redeamus ad patrem ejus Ferdinandum.

122 Erat is cum Regina uxore ſua Cordubæ, poſt reditum ex agro Granatenſi; ibique à filio Alphonſo accepit lætiſſima ſibi nuntia de Mula intercepta, deque ſtatu Maurorum necdum ſubjugatorum: præterea nuntiatum ibidem ei eſt, Regem Arjonæ, cum maximo commeatu plus quam mille beſtiarum oneratarum, proficiſci Jaën, ut civitati illi proſpiceret de annona. Statim ergo Alphonſum fratrem, cum delectis Ubeda atque Baëza adductis, miſit, qui venientibus ſe medium interponeret, adituque ad urbem prohiberet. Mox ipſe poſt eum ivit, iveruntque cum eo D. Rodericus de Valduerna, D. Didacus Gomez, & D. Alphonſus Lopez de Vaya. Profecti ſunt autem Arjonam indeque Jaën, biduo toto expectantes venturum commeatum: ſed fruſtra: neſcitur tamen utrum Mauri, adventu ejus cognito, an alia ex cauſa venire prætermiſerint. Rex vero, nolens ibi tempus terere, poſt grandia damna circum urbem facta, revertit Cordubam; ubi priuſquam aliquam requiem caperet, intellexit matrem ſuam D. Berengariam Toleto ad ſe venire. Hoc cum gratiſſimum ei accidiſſet, ad excipiendam eam confeſtim egreſſus eſt cum Regina Joanna; tranſitoque

& frater impedit commeatũ Giennenſi urbi deſtinatum.

Rex cum matre extremum congreſſus.

que portu venerunt ad locum, tunc Pozuelo dictum, ubi filius eorum Alphonsus postea insigne oppidum condens, Villam-regalem *b* nuncupavit. Ibi inter se viderunt mater & filius, mutuoque aspectu & convictu recreati sunt totis sex hebdomadis, numquam amplius invicem revisuri; nam ipsa Toletum reversa, Rex cum uxore ad confinia abiit, neque in Castellam amplius venit.

b

post vastatos Maurorum agros

123 Transito autem portu ivit in Andujar, ubi totum suum exercitum colligens, cum Regina uxore profectus est Jaën. Ac primum vastavit hortos vineasque & messem totam, nec quidquam quod reperit dimisit integrum: deinde progressus est Alcalam Abenzaidæ, & similiter egit, multos Mauros abducens in servitutem. Postea transiit Illoram, intravitque suburbium & expilavit; oppidum vero incendit, occisis captivatisque Mauris toto illo districtu. Fuit autem præda copiosa quam inde avexerunt, tam in gemmis lapidibusque pretiosis, quam supellectile ac vestimentis, copiaque magna pecorum ac jumentorum: erat enim oppidum dives valde. Inde nobilis iste Rex ad campos Granatenses populabundus excurrit, idemque fecit in montanis locis, donec veniret usque Granatam: circa quam mansit diebus aliquot, destruens ac vastans omnia quæ Maurorum erant, absque eo quod hi auderent contra eum procedere. Videns ergo frustra se ibi hæsurum, recessit Martos, ubi ad eum Murcia venit Magister D. Pelagius Correa, Regique narravit quam prospere ibi egisset D. Alphonsus filius, ejus victoria relata de resistentibus Mauris, quod Regi lætitiam non parvam attulit.

Giennium obsidet.

124 Tum illius consilium exquisivit, interrogans, quid ei de Jaën civitate obsidenda videretur: qui respondit optimum id factu esse; idemque sensus fuit omnium aliorum Procerum. Convenerunt ergo Magnates hominesque opulenti & cuncta soda-

litia

litia militaria, & statuerunt qua ratione alii hoc, alii alio tempore, adessent ad obsidionem per vices continuandam, donec urbs traderetur. Et hoc ita quidem cœptum est; sed cum vidisset Rex, post dies aliquot ibi consumptos, non procedi quemadmodum constituerat & volebat; ipsemet eodem accessit, mansitque, licet incommodissimo tempore, frigido utique & pluvio, quia media hiems tunc agebatur: unde fiebat ut tam homines quam jumenta plurimum damni paterentur, nec tamen ab obsidione recessum.

125 Videns ergo Rex Arjonæ, qui idem & Granatæ, Ferdinandum tam pertinaciter inhærere proposito, neque recessurum nisi capta urbe; quæ longa fame pressa, non videbatur diu posse resistere, fatigatis extenuatisque propugnatoribus; se vero non sufficere ad auxilium obsessis ferendum c, omni ex parte sic clausis, ut nec egredi quisquam nec ingredi ad eos posset; statuit ad Regem supplex accedere, seque ac sua omnia ejus fidei tradere, confidendo in ejus magna bonitate, quod clementer habiturus eum esset. Hoc suum consilium cum Mauris proposuisset Rex barbarus, quo nullum ei occurrebat salubrius, ad ipsis suoque honori ac regno consulendum; perrexit ad Regem Ferdinandum, seque subditum ejus professus, cum osculo manuum tradidit in illius potestatem; simulque obsessam urbem in pignus perpetuæ fidelitatis. Excepit eum sic humiliatum Rex humanissimus, cum ea clementia qua tales solebat; pactusque cum eo est, ut maneret in regno ac dominiis suis sub tributo centum & quinquagies mille maravedisiorum annue pendendorum, & obligatione sequendi suam Curiam, ac fidæ societatis pace & bello; solum urbem obsessam, utpote jam propemodum subactam, dimitteret. Quod cum utrimque placuisset firmatumque esset, tradita est Ferdinando urbs Jaën.

Cujus defensionem desperans Granatæ Rex

C

ultro se Ferdinando subjicit.

relicta eidē urbe Iaënsi, 126 Est autem urbs hæc perquam populosa & ampla, multisque ac fortibus turribus munita, abundatque aquis bonis intra muros,& copia rerum omnium quæ possent in nobili atque opulenta civitate optari: bellicosa etiam multumque formidata erat, antequam veniret in potestatem Christianorum; postquam vero his cessit, fuit semper propugnaculum confinium, quæ ex hinc secura manserunt, atque extra periculum habitari ab eisdem potuerunt. Sed regrediamur ad Historiam.

qua Christianis habitanda traditur. 127 Tradita in illum modum civitate, ingressus eam est Rex cum processione totius Cleri, rectaque procedens ad Mezquitam majorem, dedicari in ecclesiam fecit sub invocatione S. Mariæ, Missam cantante D. Guiterio Episcopo Cordubensi. Stabilivit etiam ibidem Cathedram *d* Episcopalém, attribuens ei oppida & Castella ac fundos sufficientes; misitque in omnem partem, invitans ad implendam urbem, sub pollicitatione multarum immunitatum ac privilegiorum,quæ venientibus illuc habitatum fideliter præstitit, dividens eis civitatem & agros. Mansit autem ibidem Rex mensibus octo, pacem constituens, munitionesque restaurans quatenus opus erat.

Decernitur obsidio Hispalensis. 128 Postea convocatis in consilium Magnatibus atque ditioribus regni Magistrisque Ordinum, dixit, aliquid denuo tentandum videri, quandoquidem jam pridem otiabantur. Singulis vero sententiam dicentibus, & quibusdam excursionem versus Hispalim suadentibus, aliis castella quædam Maurorum adhuc relicta in confiniis expugnanda; Magister Pelagius & varii Equites Ordinis S. Jacobi, rerum bellicarum experientissimi, magis probaverunt ut obsideretur ipsa Hispalis, qua urbe superata prona essent futura omnia. Erant tamen quibus consultius videbatur, excursionibus iteratis prius depopulari agros circumquaque, ac tum demum defatigatos obsidere;

obſidere; ita minori tempore atque periculo capiendam urbem. Nihilominus Magiſter Pelagius aliique multi perſtiterunt in ſententia, aſſerentes, tempus illud quod ponendum eſſet eundo ac redeundo, & ſumptus faciendos in expugnandis minoribus locis melius impendendos metropoli capiendæ; ita uno eodemque labore omnia ſimul abſolvi: quod conſilium etiam Regi magis placuit, & ſtabilitum fuit.

ANNOTATA.

a Lorca *ad fines Granatenſes jacet*, Cartagena *ad mare, portu & Epiſcopatu inſignis: ſed quæ prima ac præcipua hic nominatur* Mula, *nuſquam apparet in tabulis.*

b Villa-regalis, *media fere via inter Toletum & Cordubam trans flumen Guadiana: nec adeo procul, intervallo circiter 6 milliarium ad ortum, eſt* Civitas-regalis, *urbs ampla, olim etiam florentiſſima.*

c *Addit Mariana*, Regem Oyſemelium, factione inter ſuos tumultuante, de vita deque imperio periclitantem, præſidium quæſiviſſe à Chriſtianis.

d *Ægidius Davila tom. 1 Theatri ſui Eccleſiaſtici pag. 245 primum hujus urbis Epiſcopum facit* Dominicum, *qui tamen Baëzæ ſederit totis 59 annis, fueritque* Ordinis *Prædicatorum, & ſucceſſorem habuerit* Petrum, *à quo* Giennium *relata ſit Sedes anno 1249, annuente* Innocentio IV. *De Petro nulla occurrit dubitandi cauſa, de* Dominico *longe maxima; cum S. Dominicus Patriarcha, teſte Bzovio Dominicano in Annalibus, primos in Hiſpaniam Prædicatores ſolum miſerit anno 1219. &* Baëza *tunc necdum fuerit Chriſtiana, primum capta à* Ferdinando *aliquot annis poſt: ut ſi ibi revera fuerit Epiſcopus* Dominicus *iſte, fortaſſis id ſolum fuerit annis 19.*

Primus Baëzæ Epiſcopus quis?

PARERGON II.

De situ & munitionibus urbis Hispalensis tempore obsidionis mox narrandæ.

129 P*Rius quam porro pergam Latine reddere textum* Chronicæ Ferdinandææ, *expediet, ad eum clarius & facilius intelligendum, præ oculis ponere situm statumque urbis, qualis erat cum eam obsedit* Rex sanctus, *præeunte & prælucente accuratissimo Hispalensis historiæ & antiquitatum urbis scriptore* Alphonso Morgado, *annis ab hinc ferme centum impresso Hispali. Hic cum lib. 1 cap. 14 dixisset, quod* Mauri Hispalenses, progeniti à primis ex Africa transgressis Hispaniarum domitoribus Arabibus, eo tempore Rege destituti, numquam se voluerunt subjicere Maurorum Granatensium Regi, utpote ignobiliorum & ex Palæstina post ipsos advectorum, quamvis diu eos multumque solicitasset; sed unius inter suos præcipui, Axataf dicti, consilio fere & auctoritate regebantur; *hæc inquam cum dixisset* Morgadus, *quam fuerit urbs armis annonaque & omnis generis apparatu ad vitam bellumque ducendum instructa, colligi jubet ex diuturnitate obsidionis toleratæ.*

Describitur urbs amplissima

130 Sed & hæc, *inquit*, brevis temporis fuit, respectu ingentium hujus urbis virium. Etenim ambitu præcipui sui muri complexa spatium non minus quam octies mille septingentarum ac quinquaginta virgarum, plena erat populo bellicoso ac fere innumerabili. Muri alti ac firmi, absque rima aut ruptura ulla; utpote numquam bello pulsati, instructique turribus per circuitum centum sexaginta sex & pluribus. Præcingebat eamdem antemurale, quale cuicumque magnæ civitati vel solum sufficere ad munitionem posset, cum fossa bene profunda ac larga. Portæ ejus principales duodecim (ut de posticis

cincta turribus 166,

poſticis duobus taceam, Alcazarii & Atarazanarum dictis) cum procurrentibus oblique propugnaculis, denſatæ clavis & ferreis laminis obductæ, ſupra duriſſima boum tergora, craticulis chalybeis ſubſtrata.

131 Quia tamen ex latere uno, atque adeo dimidia ſui parte, ſex portas habente, ſecuram magis urbem faciebat fluvius Bætis, ad cujus ſiniſtram verſus Occidentem ripam jacet; ideo ex altero latere ſublimiores firmioreſque muros turreſque cum antemuralibus fecerant de induſtria, foſſam etiam latiorem profundioremque, ſicut hodie videntur. Sed nihil æque magnam Mauris fiduciam dabat, ut ſeſe inexpugnabiles crederent, quam commoditas ſubſidii tam hominum quam alimentorum, inferendorum ex famoſo illo & fertiliſſimo Herculis horto (Axarafam ipſi appellabant) qui ex adverſo urbis trans flumen incipiens, decem leucas in longitudinem & quinque in latitudinem extenditur, triginta autem leucas ſuo ambitu complectitur, uſque ad oliveta Nieblenſia pertingens; in quo centum millia prædiorum, præter arces vicoſque, numerabantur; habebatque in fronte Caſtellum Trianæ nuncupatum, quod ex una parte, qua Hiſpalim reſpicit, flumen alluit; ex altera muri cingunt, inſtructi turribus altis ac firmis, quales nunc quoque conſpiciuntur.

paratum habens ex Axarafa ſubſidium

132 Hinc porro vix dimidia leucæ horariæ parte diſtabat perquam munita civitas Haznalpharache, quæ omnes totius Axaraphæ Mauros tuebatur, poſita ſupra jugum montis, ad dexteram Bætis infra Trianam, turrita etiam ipſa: quæque una cum caſtro Trianæ clavis erat regionis iſtius. Caſtro autem, præter turres, prætenſa ex hac parte erat foſſa grandis, quæ nomen uſque nunc retinet foveæ Trianenſis; per quam derivabatur fluminis ipſius brachium, Caſtello ac turribus ejus circumductum. Ut autem faci-

per caſtelli Trianæ, & pontem.

facilior eſſet inter urbem caſtellumque iſtud communicatio, ligneum ſupra naves grandes ac robuſtas pontem ſtraverant Mauri, quem ferreis catenis ipſi caſtello adſtrinxerant. Ut vero naves cis pontem ſtantes, & occupantes grande illud quod ante urbem protenditur fluminis ſpatium, ab omni incurſu ſecuriores conſiſterent, ad Turrim auream affixa erat ingens catena ferrea, quam quoties viſum fuerat tendere poterant trans ipſum flumen, affigendam cuidam firmiſſimo muro, hodiedum manenti in platea quadam Trianenſi, ab inde nomen Parietinæ habenti.

Ejusſdem icon in theatro Vrbium

133 *Hæc* Morgadus, *tam clare omnia, ut præter ichnographiam urbis atque ſuburbiorum, oculis ipſis ſubjiciendam, deſiderari amplius nihil poſſit: hunc autem defectum curioſo lectori ſupplere poterit triplex iconiſmus urbis Hiſpalenſis, ſecundum varium ejus aſpectum inſertus* Theatro civitatum orbis, *per* Georgium Braun *ſocioſque & ſucceſſores ſex libris vulgato Coloniæ, ab anno* MDXXIII *uſque ad* MDCXVII, *ſcilicet lib.1 tab.2 lib.4 tab.2 & lib.5 tab. 7, quarum ſecunda inſtituto huic accommodatior eſt, quia ad planum aptatur, cum enumeratione ac deſignatione ſingularum portarum, præcipuorum templorum, fororum atque ſuburbiorum. Intereſt tamen inter hic deſcriptam antiquam, & ibi notatam deſignationem recentiorem, quod ibi nulla appareant indicia antemuralium, & quod ſuburbium Trianæ, ex quo conſpiciendus urbis ſitus datur, repræſentetur abſque exterioribus ab averſa parte mœnibus, turribus ac foſſa, fortaſſe ſolo jam æquatis; pro quibus ibidem videre eſt ad caput pontis Trianenſis Carceres formidabiles ſacræ Inquiſitionis, in modum caſtelli octonis turribus ſepti, & ultra illos longam ſecundum fluminis flexum plateam utrimque habitatam, uſque ad monaſterium de las Cuevas ſeu Cavearum, Patribus Carthuſianis attributum, quod originem ſuam primum ſumpſit circa finem ſeculi* XIV.

non valde ab antiquo diſcrepans.

134 *Vltra pergendo, ſecundum fluminis ejuſdem flexum, eadem tabula oſtendit Amphitheatri ampliſſimi rudera,*

cum

cum monasterio S. Isidori, locisque nomen à Sanctis Brigitta & Pontio sortitis; additurque epigraphe Sevilla la Vieja, *id est* Hispalis vetus. *Et sane verosimillimum prorsus est, quod Mauri, qui vix ullam Hispaniæ civitatem aut ne vix quidem ullam dimiserunt, quam non aut aboleverint penitus, aut alio transtulerint; eam quæ sub Romanis Gothisque fuerat Hispalim, à dextero Bætis fluminis latere ad sinistrum transportarint. Hoc autem si tenere quis velit, cessabit ei omnis quæstio de situ veteris ante Maurorum irruptionem Cathedralis; eamque frustra requireret aliquis eo loco, ubi etiam illi ædificarunt Mezquitam, totius Hispaniæ speciosissimam: quam victor Ferdinandus in Deiparæ Virginis ecclesiam convertit, & cujus adhuc turris claustrumque ex parte supersunt. Non desunt quidem aliqui, existimantes veteris* Italicæ, *potius quam* Hispalis, *reliquias esse amplissimorum, quæ istic adhuc reperiuntur, rudemm vestigia: sed verosimilius est, fideli traditione transmissum nomen loco isti remansisse. Quod ad* Italicæ *situm attinet, eum non audeo in* Tablada *concipere, nedum suspicari* Hispali *in nominis appellatione* Italicam *successisse: paris enim antiquitatis utrumque nomen esse liquet ex Itinerario Antonini Imperatoris,* Ab Hispali Italicam P. M. VI *constituente. Est autem & alius locus,* Talca *dictus, in partitione territorii Seviliensis à sancto Rege decreta, qui proprius nomen veteris* Italicæ *repræsentat: quod tamen non ausim definire, donec partitionis prædictæ liber publici juris factus, plura tali conjecturæ fulcimenta suggerat. Ceterum ipsa Hispalis antiqua proprium ex re nomen habuerit; si (quemadmodum docuit Ortelium nostrum Arias Montanus)* Phœnicium *illud est,* ex spila vel spala deflexum, quod planiciem sive virentem regionem significat, *qualis est omnis ea, ubi Amphiteatri vestigia videri diximus.*

Vetus Hispalis ubi?

quam procul ab Italica,

& unde nomen?

CA-

CAPVT XIII.

Progressus Hispalim Rex oppida quædam per iter capit: ejus classis Mauricam vincit.

135 *Post vastatos agros Carmonenses,* REbus apud Jaën compositis, uti dictum est, obsidioneque Hispalensi decreta, Ferdinandus pro se reliquit Ordonium Ordoñez urbis Præfectum, qui reliquam domorum agrorumque partitionem prosequeretur, secundum mandata sibi facta; & ipse Cordubam rediit, atque post paucos dies egressus tetendit *a* Carmonam, quotquot extra portas reperit Maurorum mactans aut capiens. Eorum qui hac vice comitabantur Regem præcipui erant hi: Alphonsus frater Regis, filius D. Henricus; Magistri Ordinum S. Jacobi & Calatravæ, Didacus Sanchez & D. Ferdinandus Xuarez. Comitabatur eumdem equitatus Cordubensis, perquam bene exercitatus; & Rex Granatensis, jam Regis Vassallus, cum equitibus quingentis, apud Carmonam eumdem assecutus. *occupatamque Alcalã Guadayræ,* Desolatione autem circa Carmonam quanta potuit facta, Rex cum exercitu abiit Alcalam Guadayræ: Mauri vero qui Alcalæ erant, intelligentes Granatensem Regem esse in comitatu, egressi ex oppido ipsum ei tradiderunt: qui continuo illud consignavit Ferdinando in manus. Hic vero Alcalæ subsistens, fratrem suum Alphonsum cum Magistro Pelagio jussit incurrere in Axarapham Hispalensem, Regem vero Granatensem, cum Magistro Calatravæ ac filio suo Henrico, immisit contra Xerez.

nuntiatur Regi mors sua matris. 136 Ibidem Alcalæ existenti Regi locumque munienti, nuntiatur obiisse ejus matrem D. Reginam *b* Berengariam: nec dici potest quantum ex illa morte sensum doloris hauserit atque monstrarit. Succurrit tamen ei, ne tristitiæ succumberet, innatum animi

robur,

robur, invictaque constantia ad quosvis casus perferendos. Neque vero præter rationem erat, quod talem jacturam dolenter se ferre Rex tantus monstraret. Perdebat enim matrem, cui parem generositate atque virtute Rex nullus habuit: quæ utrique regno, Legionensi atque Castellano, imo Hispaniæ universæ, speculum omnis probitatis fuerat; cujus unius consilio, non unum tantum sed plura regna gubernabantur; quæque omnes ætatis suæ Reginas meritis exuperavit. Deplorata autem mors ejus fuit per omnes civitates, oppida, villas Castellæ ac Legionis, à magnis æque ac parvis; sed præcipue à nobilibus egentioribus, erga quos beneficentissima erat; perfecta & consummata in virtute, Dei rerumque divinarum amans, virtutis exemplum: quam bonorum omnium remunerator ut veram famulam & amicam dilectam faciat cum Sanctis suis regnum æternum hereditare. Amen.

137 Meminit historia nostra superius, quomodo Rex Ferdinandus, Alcala Guadayræ potitus, fratrem suum in fines Hispalenses, Regem vero Granatensem jussit in Xeritanos excurrere; nunc refert, quomodo iisdem à demandata sibi expeditione regressis, Ferdinandus ratam ac gratam habens operam sibi à Rege Granatensi navatam, eumdem in regnum suum remiserit, ab ulteriori servitio absolutum. Hic magnas ei gratias agens, lætus atque hilaris ad propria rediit; ipse autem Ferdinandus Cordubam ivit, propositum habens in Castellam regredi. Sed suorum consilio desuper audito mutavit mentem: considerabat enim rebus suis perquam noxium tali tempore fore regressum in Castellam, ubi inventurus esset multa, quæ ut remedio sic etiam mora longiori egebant; interim vero messem facturos Mauros viresque sumpturos, quas postea difficilius multo frangeret, atque ad eam in qua nunc erant imbecillitatem reduceret.

Qui dimisso ad sua Rege Granatensi,

jussaque parari classe,

138 Hoc

138 Hoc ergo consilio approbato, Corduba discedens versus Jaën redivit; ibique intendentem bello contra Mauros prosequendo convenit Burgensis quidam civis valde opulentus, nomine Raymondus Bonifacius: cujus adventus Regi gratissimus fuit, quia erat vir instruendæ regendæque classi navali idoneus, & ipse decreverat fabricandam unam, qua uteretur in mari ad subjiciendam sibi facilius Hispalim. Quare post longos cum illo sermones, remittens eum, in mandatis dedit, ut quam maximam c possset classem *c* compararet navium & triremium, cum eaque veniret versus Hispalim. Raymundo cum talibus mandatis dimisso, regressus est Cordubam Ferdinandus: ibi enim condixerat Proceribus atque Magistris Ordinum ac populorum deputatis: mox autem atque exercitus convocatus adfuit, procedere versus Carmonam jussit, ipsemet continuo subsecuturus.

Carmonam deditione capit,

139 Præcessit ergo ille, & Rex quinto post die assecutus eum est: quo presente, statim cœperunt vastari suburbana omnia, horti, vineæ, fruges; crescente continuo numero Christianorum, per eos qui ex regno Legionensi, Coriâ item, Granata, Motanches, Medellino, Caceres, aliisque ex locis affluebant. Quod videntes Mauri Carmonenses, ratique se obsidendos, petierunt inducias mensium sex, quibus manerent quieti à bello sub certo tributo, interim vero tractaretur de oppido Regi tradendo. Placuit Regi propositio talis, libenterque eis postulata concessit: quippe cui minime in animo esset, ob- d sidioni isti se suasque vires impendere *d*. Similiter etiam Mauri illi, qui Constantinam, quique Reynam incolebant, accesserunt ad Ferdinandum, postulantes conditiones, sub quibus oppida sua traderent ei; quas continuo eis definivit, & Constantinam Cordubæ, Reynam Ordini S. Jacobi concessit, manentibus ibidem Mauris, quia sic convenerat.

140 Tum Priori S. Joannis, qui postea Commendator fuit, mandavit Rex, ut cum numero congruo militum peteret *e* Loram: cujus incolæ diffidentes sibi, mox pacti deditionem, locum Priori pro Rege tenendum tradiderunt; hic vero illum cum districtu suo donavit Ordini Hospitalariorum S. Joannis. Deinde Carmona discedens, transivit vado flumen Guadalquivir dictum, non sine magno suo suorumque periculo, propter spatiosas salebras ibi occurrentes, quibus operiendis superandisque contextæ fuerunt plurimæ crates ex ramis arborum, per quas solo stratas utcumque transgredi multum laborantibus contigit. Transito autem flumine, itum est Cantillanam, quæ Maurorum erat; & hanc vi obtinuerunt Christiani, occisis captisque quotquot intus erant, numero septingentis.

deinde Loram; e

Cantillanã,

141 Tum porro processum Guillenam, Mauris quidem refertissimam, sed excidio Cantillanæ facto sic territis, ut elegerint pacisci quietam in loco commorationem, salvis rebus ac fortunis suis, seque Regi sic subdere: qui eis in fidem receptis, perrexit Gerenam *f*, ubi Mauri sese ad strenuam defensionem paraverunt. Hoc cognito crates ac vincas Rex fieri jussit, & resistentes validissime oppugnari. Qui ad angustias magnas redacti, pacisci quidem voluerunt; sed audire eos Rex noluisset, omnes perditos volens, nisi Magnates sui ei suasissent, ne istic se pateretur occupari. Quare indulsit iis ut liberi egredi è loco possent, nihil secum auferentes; ipse vero Guillenam rediit, ubi gravi pressus infirmitate, ne cursus victoriæ sisteretur, exercitum misit versus *g* Alcalam del Rio, obsiderique eam jussit & oppugnari usque dum caperetur.

f *Guillenam,*

g *Alcalam del Rio.*

142 Hoc dum machinis adhibitis conantur exequi duces militesque, convaluit Rex; illucque profectus, præsentia sua accendit oppugnationem: exiguo tamen cum successu, quia balistæ murales tertia

quartaque vice rumpebantur. Erat autem intra oppidum Axataf Maurus, qui cum equitibus trecentis frequentes ac damnosas Christianis faciebat eruptiones. Ideo mandavit Rex omnes hortos, vineas segetemque succidi: quo viso Maurus, non ausus ibi diutius subsistere, egressus inde sese Hispalim recepit; ceteri vero, quibus potuerunt conditionibus, fecerunt Regi deditionem.

Ejusdem classis pro obsidione Hispalensi adducta

143 Oppido huic muniendo dum intendit Ferdinandus, nuntiatum ei est Raymundum Bonifacium venire quidem cum classe, ab epibatis, militibus, annona, & omni apparatu bellico optime instructa; in magno tamen periculo positum esse, propter ingentem vim copiarum Mauricarum ex Tanger, Zeuta, atque ipsa Hispali terra marique venientium in occursum, proinde opus esse auxilio festinato. Ad hujusmodi nuntium exhilaratus Rex, ne quid damni classis pateretur ex mora, misit continuo Rodericum Flores, Alphonsum Tellez, & Ferdinandum Diañez, cum sufficienti equitatu ac peditatu. Hi cum venissent eo ubi in anchoris stabat *h* classis, nullos conspexerunt Mauros; nec adventuros rati, rediverunt Alcalam, ubi Regem dimiserant.

Maurorum classem profligat,

144 Verum vix abierant, quando advenerunt Mauri, cœperuntque acriter oppugnare naves Christianorum. Qui viso discrimine, nequaquam dimiserunt animos: sed generosissime præliantes, Deoque cujus causa agebatur fidentes, adjuvante eos benedicta Virgine Maria suique Regis Ferdinandi fortuna, adeo strenue rem egerunt contra fidei inimicos, ut turbatis eorum ordinibus triremes tres ceperint, unam combusserint, tres mari merserint, ceteras in fugam egerint, quæ usque triginta advenerant, cum Raymundus solum tredecim numeraret. Ita in aquis res acta: terra autem magna quoque vis Maurorum egressa erat, tam Hispali quam ex aliis partibus; quando ex castris regiis processit

Eques

Eques D. Rodericus Alvarez: qui intelligens Mauros eo tendere, ut claſſem aditu prohiberent; quam potuit celerrime cucurrit in auxilium Chriſtianorum, inciditque in cohortem Maurorum, cum quibus confligens diſpulit in fugam, & magnam in fugientes ſtragem exercuit.

ANNOTATA.

a Carmona, *etiam Ptolomæo ac Straboni nota, urbs olim ampla, nunc exiguum oppidum, diſtat Hiſpali ad ortum leucis ſex, uti ait Morgadus cap. 15 ex quo plurimam huic & ſequentibus capitibus lucem adferemus, utpote qui hanc ipſam Chronicam præ oculis habuerit, & accurate expenderit.*

b *Annus agebatur* 1247, *quare cum (ſicuti dictum eſt) à prima* Berengariæ *cum* Conrado *deſponſatione, facta circa annum* 1185, *anni ut minimum* 62 *effluxerint, ipſaque tunc eſſe debuerit ſaltem duodennis, apparet longe ultra ſeptuagenariam obiiſſe. Moriens humiliter & in plano ſepeliri voluit, in regio Huelgarum monaſterio Burgis: ſed cognominis ei ex ſancto filio neptis, anno* 1251 *honorificentius transferendam curavit; & ne ſoli præſenti ſeculo pompa illa ſerviret, ab* Innocentio Papa IV *obtinuit Indulgentias, omnibus ipſo die ac decem poſt ſecuturis pro anima ibidem oraturis, de quibus Indulgentiis vide Odericum Raynaldum in Annalibus num. 27 anni jam notati* 1251.

c *Incolæ* S. Vincentii de Barquera, *iſtam claſſem apud ſe fabricatam fuiſſe gloriantur, apud Zunigam ad an.* 1247. *num.* 1.

d *Sed neque conſultum erat urbem hoſtilem tam potentem, qualis erat Carmona, habere à tergo.* Conſtantina *autem* & Reyna, *in tabulis* Venta la Reyna, *Caſtellæ finibus propiores cis Bætim, etſi longius ab Hiſpali poſitæ (præſertim* Reyna, *quatridui itinere diſſita) incommodare tamen vehementer poterant commeatibus, ad caſtra vel Murciam deducendis.*

e Lora, *Media fere via inter Cordubam & Hiſpalim, ad dexteram Bætis ripam.*

f Cantillana, Guillena, Gerena, *uno fere tractu ab Ortu in Occaſum tendenti occurrunt, prior ab urbe leucis* 5, *ſecunda* 3, *totidem quoque diſtat ultima.*

g Alcala, del Rio *dicta, quia in dextra Bætis ripa ſita, duobus leucis ſupra urbem.*

h *Quamvis* Hiſpalis *decem circiter leucarum ſpatio ab Oceano diſtet, æſtuario tamen amplo dilatata pars extrema fluminis, navibus copioſis aditum præbet, eaſque ad urbem uſque tranſmittit: itaque Claſſis Chriſtiana non niſi una alterave ab urbe leuca videtur ſtationem ſumpſiſſe.*

CAPUT XIV.

Terrestres aliquot victoriolæ de Mauris, post pugnam navalem.

145 *Rex traje-cta parte exercitus* NEcdum intellexerat Ferdinandus relatam à classe sua contra Mauros victoriam, quare in illius auxilium festinans etiam ipse, nocte prima dormivit ad Vadum quod à
a Palis *a* nuncupatur, idque ad decimum quintum diem Augusti. Altero die pervenit ad Tur-
b rim *b* appellatam ab Aquæductu; multumque exhilaratus est, audito pugnæ navalis successu; jussitque
c retroagi classem, & istuc *c* ubi ipse erat appelli. *Pelagius autem Correa Magister Ordinis S. Jacobi, cum equitatu suo, tam Fratrum quam secularium
d circiter ducentorum septuaginta capitum, fluvium *d*
e transivit subtus *e* Aznalfarache. Audax profecto consilium: ad eam enim partem posuerat sese, tran-
f situm exercitui prohibiturus, Abenamafon Rex *f* Nieblæ; tota autem exinde terra erat Maurorum numero fere infinitorum, ipsumque Aznalfarache habebat equites peditesque, & ex toto districtu plurimi undique accurrebant. Ita Magister cum Equitibus
eaque ripam alteram obtinente, suis quotidie pugnare debuit, modo cum unis, modo cum aliis, nullam ei requiem permittentibus:
g *g* & nihilominus semper remanebat victor, modo confusis ordinibus recedere eos cogens, modo grandes eorumdem strages edens.

146 Videns autem Ferdinandus Rex, quanto in discrimine versaretur Magister; Non est æqua, inquit, partitio inter nos & eos qui sunt trans flumen: hic enim sumus ad mille equites, & illi trecentos non numerant: oportet ergo ut aliqui adhuc eis se jungant. Itaque mandavit Roderico Flores, Alphonso Tellez, & Ferdinando Diañez ut & ipsi ad alte-

ram

ram ripam transirent: quod feliciter factum, magno rebus adjumento fuit, sicut infra dicetur. *Interim Rex ipse, cis flumen metatus castra, quotidianis etiam Maurorum incursibus fatigabatur, nec pauca recipiebat ab iis damna, tam hominum quam jumentorum; idque hi faciebant citra periculum suum, eo quod regio tota esset plana, ubi insidias nullas timere debebant; opusque erat Christianis continuo manere in armis. Quare visum est Regi transferenda esse castra *h* Tabladam.

cis flumen castra metatus incommodè

h

147 Huc ergo cum procederet exercitus, latus ejus tegebat Eques quidam, Gomez Ruyz Manzanedo nuncupatus, cum cohorte Madritensi: in quem incurrentes magno cum impetu Mauri, equites duos & sex equos occiderunt. Tamen adeo generose repulsi sunt à Christianis, ut denique eos in fugam egerint fere Hispalim usque, multis Maurorum mactatis, & equis captis; atque ita probe suorum cædem ultus est Gomesius. Traductus autem Tabladam exercitus, ut melius potuit castra munivit, pro exiguo numero quo constabat: necdum enim advenerant delecti à communitatibus milites: quare ut ab incursibus Maurorum tutiores se redderent Christiani, circumduxerunt iisdem castris profundam fossam.

stationem mutat.

148 Contigit porro quosdam equites egredi ad custodiam pabulatorum, post quos egressi sunt, aliquantam moram in castris trahentes, Don Garcias Perez de Vargas & alius quidam Eques, videruntque obviam sibi venire septem Mauros: quibus conspectis dixit ille alter D. Garciæ, Domine, vertamur retro, ipsi enim septem sunt, nos autem dumtaxat duo. Cui Garcias, Non ita, inquit, mi Domine, sed progrediamur; neque enim nos audebunt expectare. Visa est alteri fiducia ista plena dementiæ: quare adducto fræno retro egit equum, rediitque in castra quam occultissime potuit, seque in

Garcias Perez septem Mauris occurrens,

tentorium recepit. Erat interim in ſpeculis Rex, & quoniam regio plana erat, ipſe vero tentorium in editiori nonnihil loco habebat, vidit omnia quæ agebantur, mandavitque ut in auxilium illius, qui ſolus pergere contra ſeptem præſumebat, egrederentur aliqui. Sed Laurentius Xuarez, lateri aſſiſtens, qui viderat egredientem ex caſtris D. Garciam Perez, certoque ſciebat ipſum hunc eſſe; Nihil, inquit, eſt opus, Domine mi Rex: eques enim ille eſt Garcias Perez, nec eget auxilio contra ſeptem Mauros; qui, ſi noverint eum, cavebunt congreſſum; ſin autem, videbit Celſitudo ſua quantus ille ſit.

ſpectante eminus Rege,

impune eos tranſit:

149 Cum ergo Mauri appropinquarent, petiit à ſcutifero arma ſua, mandavitque à ſe ne abiret longius; caſſidem vero alliganti excidit pileolus inobſervatus, atque ita viam eſt proſecutus Garcias, pone ſubſequente ſcutifero. Mauri vero agnoverunt eum (erat enim inter ipſos famoſus ex rebus quacumque occaſione geſtis) nec præſumpſerunt eum aggredi, ſed in utrumque latus viæ partiti comminabantur. Tranſivit ergo Garcias, irretorto vultu eos intuens. Tunc illi abeuntes, ſubſtiterunt in loco, ubi Garciæ pileolus de ſub caſſide exciderat: quem deinde galeam diſſolvens, ut deeſſe vidit, quæſivit ex ſcutifero ubinam is eſſet. Hoc autem reſpondente, ſe nihil de eo ſcire; intellexit Garcias excidiſſe eum ſibi: ideoque reſumens arma, relegere iter quo venerat voluit, mandans ſcutifero, ut attento oculo elapſum requireret. Graviter id ferens armiger, Eia, inquit, Domine, an tu propter pileolum vilem redire in tantum diſcrimen cupis? nec ſatis gloriæ tibi eſſe putas, quod unus non timueris ſeptem equitibus occurrere, eiſque deſpectis progredi via tua? At Garcias: Tu vero, non vides, ſine pileolo ſi ſim, ſine capite me eſſe? (erat enim calvus) & hoc dicens regreſſus eſt eo, ubi primum atma induerat.

iterumque codẽ rediens ob amiſſum pileolum,

150 Tunc

150 Tunc Laurentius Xuarez redeuntem videns, inquit Regi: Vide quomodo regrediatur ad Mauros, aggressurus ultro eos, qui se aggredi transeuntem timuerunt: nunc videbis quam fortiter in eos invecturus se sit, si forte eum audeant præstolari. Ast hi redeuntem versus se conspicati, receperunt sese, nec ausi sunt hominem exspectare. Tum iterum Laurentius: Eccum, ut dixeram; non audent septem Mauri expectare unum Garciam Perez, quod Celsitudini tuæ specimen sit ejus famæ, qua etiam hostibus noti sunt generosiores Equites tui. Denique perveniens ad locum Garcias ubi pileolus exciderat, armigero desilire in pedes jusso ipsum recepit capitique imposuit, atque ad pabulatores perrexit *i*. Reversis autem equitibus iis, quos egressos diximus, ad illorum custodiam, cum iisque Garcia; quæsivit ex eo coram Rege Laurentius, ecquis fuerit Eques iste, qui eum deseruerat. Sed Garcias negavit se novisse hominem, neque patienter tulit se in faciem laudatum: idem vero postea sæpe interrogatus, semper excusavit se scire quis esset, quamvis hominem quotidie videret in castris; nolebat enim quidquam ejus famæ detractum, qui vulgo bonus Miles habebatur; sed & armigero inhibuerat, ne cuiquam faceret illum notum, interpositis minis si aliter fecisset.

In fugam agit solo sui terrore.

i

151 Translatis, ut dictum est, Tabladam castris, impetum in ea Mauri fecerunt, ex ea parte quam tenebant Magistri Calatravæ, Alcantaræ *k*, & Alcanizii *l*, inventosque ibidem verveces aliquot abducebant. Quod intuens Ferdinandus Ordoñez Magister Calatravæ aliique Magistri, una cum suis Fratribus, celeriter insecuti sunt Mauros. Cum vero eos jam pene attigissent, inciderunt in locum ubi Mauri Equites quingenti se collocaverant, porroque pergentes venerunt in locum alium insidiarum, ubi equites trecenti subsistebant cum multo peditatu. Tum vero utrimque erumpentes in Christianos, in medio

k

l

Protracti ad insidias Christiani pauci

medio eorum deprehenſos, acriter eos cœperunt hinc & inde urgere. Qui tali in diſcrimine poſitos ſe reperientes, & vel moriendum ſibi vel vincendum eſſe, Deo commendaverunt animas ſuas; tantoque cum impetu inſiluerunt in barbaros, ferientes à dextris atque ſiniſtris, ut denique in fugam utroſque compulerint, quamvis nonnumquam ſubſiſtentes ac pugnam redintegrantes. Duravit autem certamen iſtud ab aurora uſque in horam nonam, in quo multi Mauri tam equites quam pedites occubuerunt; Chriſtiani vero,obtenta victoria revertentes ad caſtra, obviam habuerunt Ferdinandum Regem auxilio ſibi venientem,cum quo pariter regreſſi ſunt exultantes ob ſucceſſum.

victores redeunt:

alii ſimiliter

152 Talia dum agerentur ex hac fluminis parte apud Regem Ferdinandum, in altera erant Magiſter Pelagius Correa, Rodericus Flores, Alphonſus Telles & Ferdinandus Diañez, ſtationem habentes ſubtus Arnalfarache: qui procedentes inde irruerunt in
m Gelves *m*; atque adeo ſtrenue oppugnarunt, ut vi locum ingreſſi occiderint aut ceperint Mauros omnes intus repertos, cum opulentis ſpoliis. Hinc vero perrexerunt Trianam, unde contra eos egreſſi Mauri multi pedites equiteſque: ſed eos ſic excepere Chriſtiani, ut denique in fugam actos perſecuti ſint uſque ad portas caſtri: atque ita cum honore & nemine ſuorum amiſſo, redierunt ad ſtationem prædictam. * Ibi cum eſſent, Mauri Arnalfarachenſes quotidie excurrebant, non ſine aliqua jactura hominum noſtrorum ac jumentorum: cui malo remedium poſituri illi, conſilio inter ſe habito, poſuerunt inſidias. Cum ergo ſolito more egreſſi eſſent Mauri, veniſſentque in præparatum ſibi locum; prius quam eum omnino tranſiſſent, detexerunt inſidias.Quod ipſis quidem nonnihil principio profuit; ſed antequam ſe recipere poſſent, adeo acriter invecti Chriſtiani ſunt, ut occiderint ceperintque plures

minutas aliquot victorias

quam

quam trecentos, perſecutique ſint uſque in Arnalfà-rache, neque deinceps illi auſi ſint amplius è ſua munitione prodire.

153 Poſt hæc intellexit Magiſter quod Capitaneus quidam nauticus, Hiſpali miſſus, tranſiſſet Triana, venturuſq; eſſet in Arnalfarache ad ſubſidium ſuorum ibidem exiſtentium, itaque tetendit ei inſidias: quas quidem evaſit Maurus exerrans à via, aſſecuti tamen eum Chriſtiani ſunt; & occiſis novem è comitatu, ipſummet dejecerunt de equo; parumque abfuit quin caperetur, niſi maximo numero erumpentes præſidiarii, periculo eum ſubtraxiſſent, quamvis non ſine jactura ſuorum. *referunt.*

ANNOTATA.

a Vadum hoc, *inquit Morgadus*, eſt ſupra Alcalam duabus leucis, ſed propter commoditatem tranſitus, utendum hoc circuitu fuit: *vulgo eſt* Vado de las Eſtacas. *Cur autem omiſſa commoditate, quam ad obſidionem formandam ex eadem parte fluminis præbere videbantur jam occupata oppida* Cantillana, Guillena *&* Gerena; *maluit* Rex *iterum trajicere flumen, paulo ante tanto labore-tranſitum? Cauſam addit Morgadus*, quia, ut ex illa parte occurreret claſſi, tranſeunda fuiſſet tota Axarapha, Mauris confertiſſima.

b *Vulgo* Torre del Caño, quæ hodieque permanet, ſed modo nominatur Turris-pabulatorum, juncta magno Aquęductui (*vulgus* Caños de Carmona *vocat*, *Romanæ magnificentiæ æmulum opus, uti in tabula videre eſt, Carmonâ deductum*) diſtans à ſiniſtra Bætis ripâ quarta circiter leucæ parte, ab urbe autem leucis duabus, & ſex à vado prænominato de las Eſtacas.

c Confuſa hæc narratio eſt, *inquit Morgadus*, dum tacetur, qua ratione à Turri-aquæductus pervenerit exercitus ad ripam fluminis infra civitatem, vel ubi metatus ſit prima caſtra: ex eo tamen quod mox dicitur Pelagius tranſiſſe fluvium infra Aznalpharache, colligimus caſtrorum locum fuiſſe media circiter leuca infra Hiſpalim. Ibi ergo ſteterit claſſis, ubi circa annum MDLX eruta fuit anchora antiquiſſima, & formæ prorſus differentis ab hodierno uſu, quæ potuit à tempore hujus obſidionis ibi jacuiſſe.

d *Cum fluvius ibi profundiſſimus ſit, & maximas etiam naves uſque Hiſpalim tranſmittat, fieri non poteſt ut eum* Correa *tranſiverit* Vado *ſicuti impreſſum legitur, & bene obſervat Morgadus. Quid ergo? Vitium fuerit tranſcribentis librarii, qui omiſſis ſyllabis aliquot legerit*, à vado, *ubi legendum erat* à Puente-levado; *fuerit autem ſic dictus Pons eo loci poſitus, quia in medio ligneus attolli poterat & navibus præbere tranſitum.* Pontem *certe ibi fuiſſe probat Morgadus, ex pilis ibidem adhuc remanentibus, atque ad juſta* inter-

intervalla dispositis, qui debent à praeternavigantibus magna cum cautela transiri, ne alterutro latere naves impingant.

e *In tertia Hispalensis civitatis tabula, notantur velut rudera magni oppidi atque turriti, uno quadrante ab urbe, cum titulo* S. Joannis del Foratche.

f Niebla, *oppidum nunc, tunc ampla satis urbs, trans Rivum-tinctum sive Azecham, Hispali fere ad Occasum sita, intervallo circiter* 10 *leucarum.*

g *Iterum hic erratum videtur à librario, scribente* Embarcandolos; *est enim* embarcar *navigio imponere; neque satis commode id explicat Morgadus de fuga Maurorum ad naves suas, vel de captivorum transmissione ad castra Regia: quare credo scribendum fuisse* Embarazandolos *quod est* impedire, confundere, *vel* Embargandolos, *quod idem est.*

Tablada planities Hispali propinqua.

h Tablada, *inquit Morgadus,* nomen ab eo habet, quod sit campus planus ac spatiosus (*Latine* Tabulatam *diceremus*) ab ipsis Hispalensibus muris patens versus meridiem, atque adeo locus in quem translata castra dicit Chronica, magis ex fronte respiciebat civitatem, paulo amplius quam media leuca ab eadem distans, trans pontem Guadayrae, mediam Tabladam percurrentis, donec se in Baetim immergat. *Tam igitur commode illuc subvehi omnia poterant, quam ad ipsam Baetis ripam, meliusque muniri castra quam in uliginoso fundo, qualẽ ad Baetim longo tractu esse scribit Morgadus. Zuniga num.* 7 *addit ibi hodie visi Eremitorium S. Mariae de Valme, atque ex traditione haberi quod ipso loco steterit sancti Regis tentorium. In Theatro Urbium lib.* 4 *fol.* 2 *dicitur, quod hoc loco* plurima antiquitatis monumenta eruuntur: veluti tymbi, lapideae ac vitreae lampades, urnae, numismata, & alia id genus, ex quibus Romanorum sepulturam hic quondam fuisse intelligi potest.

i *Zuniga, in Appendice ad Annales, pro an.* 1247 *num.* 8, *fatetur non deesse, qui putent totam hanc narrationem esse apocrypham: neque ipse pro ea fide jubere audet: ad ejus tamen qualemcumque confirmationem ex Argote de Molina in* 3 *parte Nobiliarii Andaluziae, ipsam refert rythmo vulgari expressam: qui cujus aetatis sit nescitur, scitur autem etiam typis vulgatus fuisse ante annos ducentos. Non video tamen quomodo res plane fabulosa irrepere in Chronicam hanc potuerit, nisi haec successu temporum transcripta ex originali fuerit & transcribendo interpolata, quod probari deberet, non simpliciter praesumi. Ego ut inveni sic dedi: penes auctores fides sit.*

k Alcantarae Magister VI D. Petrus Yañez, *ab anno* 1234 *usque ad* 1254, *cui Rex donavit Metellinum & Bienquerenciam.* Calatravae Magister XII D. Ferdinandus Ordoñez, *ab anno* 1243 *ad* 1254: *sub quo Ordinem istum ingressus est Regis Frater* Alfonsus, *Dominus de Molina, licet uxorem filios ac filias haberet, ut dicitur in Historia trium Ordinum.*

l Alcanizium, *oppidum Legionis ad confinia Portugalliae juxta Mirandam-Durii: sed de Ordine inde nominato hactenus nihil reperi: ac neque Morgadus eum nominat, unde intelligimus pridem eum extinctum esse, vel uni ex tribus aliis incorporatum.*

m Gelves, *oppidulum seu vicus,* Trianae *proximus ad occasum est.*

CA-

CAPUT XV.

Pugnæ & velitationes terra fluvioque eventu vario.

POst tot tantasque strages, quas Mauris Christiani intulerunt, perseverante in obsidione Hispalensi Ferdinando, illi in arctum se cogi videntes tam aqua quam terra, & undique oppugnari; magis tamen senserunt damna quæ patiebantur à classe fluvium insidente, atq; adeo auxilium, quod ea parte facilius haberi poterat, præcludente. Quare, ut incommodum istud à se amolirentur, construi fecerunt ex trabibus inter se contextis ratem adeo magnam, ut totam fluminis latitudinem occupans caveri nullatenus posset: hanc autem onerarunt vasis, igne Græco pice, ac resina plenis, stuppisque & alia materia multa ad flammam concipiendam diffundendamque idonea. Ita instructæ machinæ imposuerunt militem multū, antecedentibus aliquot navibus bellicis; magnaq; cū ferocia invecti sunt in naves Christianorum, ignem omnibus, si possent, injecturi. 154 *Mauri fluvium sibi aperturi* *conantur classem Regiam incendere,*

155 Eodem vero tempore etiam terrestres eorum copiæ se moverunt, & horrendo utrimque tubarum ac tympanorum strepitu vociferationeque terribili commissum est prælium: ad quod nec aqua nec terra imparati Christiani, sic exceperunt advenientes, ut utrimque tandem eos verterint in fugam, cœpti sui sero pœnitentes. Magna tamen diei parte duravit conflictus, potissimum navalis, prius quam vinci se fassi Mauri fugam arriperent cum clade magna, eorum præcipue qui de navibus atque de rate desilientes in fluvium hauriebantur aquis. Neque damni quidquam passi sunt Christiani ab igne Græco, quem ipsimet succendentes reddiderunt inutilem, æque ac ceteram materiam flammi- *sed frustra.*

miseram. Terrestres etiam Christianorum copiæ, in utraque fluminis ripa, stragem magnam ediderunt fugientium tam equitum quam peditum, donec eos compulerunt partim intra portas Hispalenses, partim intra Trianense castellum: atque hunc exitum habuit Maurorum machinatio tam formidabilis.

156 Interim explebatur tempus induciarum cum Carmonensibus pactarum: qui considerantes Ferdinandi Regis fortunam proficere, res autem Maurorum retro ferri, pepigerunt cum Rege ut oppidum & omne ejus dominium ei cederent, ipsi vero ibidem vivere permitterentur salvis suis rebus omnibus. Hac conditione firmata misit Rex illuc D. Rodericum Gonzales Giron, ut suo nomine possessionem iniret: quo facto, relictoque in arce idoneo præsidio, redivit ad Ferdinandum Rodericus; actorumque reddens rationem, perquam bene receptus est. Contigit autem diebus illis castra regia pene absque milite relicta fuisse, dum aliqui egressi erant ut impedirent commeatum annonarium civitati inferendum, alii in Maurorum regionem incurrerant, alii denique pabulatores comitati aberant, Rege cum valde paucis castra custodiente.

Castra regia pene vacua esse referenti,

credere non audent:

157 Tali rerum statu Eques quidam Maurus, exploratum egressus, recta ad tentorium Regis se contulit, meditata pridem fraude simulans, quod se & creditam sibi arcem vellet in potestatem ejus contradere. Ita benigne auditus & exceptus, castra perlustravit securus; cunctisque pro libitu exploratis, cum adeo male custodita omnia comperisset, lanceam sumpsit; cursuque versus civitatem arrepto, obvium quemdam balistarium occidit. Ubi vero civitati appropinquavit, immensum vociferari cœpit, ne tardarent erumpere in Christianos, quorum nemo posset eorum manus evadere propter eorum paucitatem. Sed frustra omnis adhortatio fuit, & nemine egredi audente, etiam hac vice discussum periculum est a capite Regio.

158 A-

158 Alias accidit Regem trans fluvium abiiſſe ad Magiſtrum Pelagium, caſtraque cum exiguo milite tuenda reliquiſſe Infanti Henrico, Dominiſque Laurentio Xuarez & Ariæ Gonzales Quixadæ. Hoc intelligens Axataf, cum omnibus copiis ſuis bene numeroſis egreſſus Hiſpali, ingenti cum ſtrepitu atque clamore prorupit contra Chriſtianos, tamquam ordinatis ad prælium turmis impreſſionem facturus in caſtra; ſperans vel ſolo ſui adventus terrore agendos in fugam eſſe cuſtodes. Sed Infans Henricus, cum ducibus prædictis & exigua illa militum manu, ſubjicientes calcaria equis ſic procurrerunt in barbaros, ut adjuvante ipſos Deo in fugam averterint multitudinem totam: quo viſo, generoſe eos inſecuti ſunt, ferientes atque necantes, donec eos in civitatem retruſerunt. Prius autem quam portas tenere poſſent omnes qui egreſſi fuerant, incurrentes in cohortem equitum quinquaginta & turmam peditum plus quam quingentorum, eos compulerunt in flumen, mactandos à Chriſtianis qui cum navibus ſuis occuperaverant ripam: atque ita magna ſtrages eo die eſt facta.

egreſſi pluries *profligantur à paucis,*

159 Quia autem conſueverant Mauri cum navibus ſuis ſæpe accedere illuc, ubi claſſis Chriſtianorum ſtabat in anchoris; viſum his eſt ponere inſidias in quadam arbuſtorum denſitate, media inter civitatem & exercitum ſuum. Mauris ergo ut conſueverant venientibus, progreſſi in eos Chriſtiani tam diu ſecuti ſunt fugientes, quoad necatis circiter quadraginta, ceteri in tutum ſe receperunt. Alio porro die triremes ſuas in ipſum illum deduxerunt locum, ubi inſidias tetenderant antea Chriſtiani: qui omnium ſecuri cum illac præterveherentur, ſubito erumpentium adventu ac multitudine conſternati, coacti ſunt fugam retro quærere viamque vi facere, quod abſque cæde hominum circiter triginta ipſis non licuit: ita par pari redditum fuit.

navali pugna vincuntur & vincunt.

160 Ce-

ad impactas fluminis alveo ſudes

160 Ceterum quia Chriſtiani vehementer timebant navibus ſuis ab igne Græco, quem Mauri jaciebant; conſuluerunt Ferdinandum Regem ecqua poſſent ratione amoliri periculum; qui reſpondit, ſucceſſurum illis qualecumque remedium excogitaſſent. Illi ergo trabes duas craſſiſſimas altiſſimaſq; in medium flumen defixerunt, qua Maurorum navibus tranſeundum erat. Quod cum fieret ægre admodum ferentes Mauri, & tranſitum ſibi præcludi videntes, rem impedire conati ſunt; itáque fiebat, ut ad trabes iſtas quotidiana committerentur certamina. Cum autem die quadam minus attenderent ſibi Chriſtiani, venerunt Mauri in lembis ſuis, quos probe armatos habebant; & prius quam obſervarentur grandibus funibus unam trabium conſtringentes, eamque extrahentes defundo, abierunt magno cum plauſu propter ſucceſſum. Raymondus autem Bonifacius, irritatus injuria & probro ſuis facto, aſſumptis triremibus ſuis bene inſtructis acceſſit ad ipſam navium Mauricarum ſtationem, ſeque de iis egregie eſt ultus, multis barbaris occiſis & captis, nec paucioribus ſubmerſis; abduxitque ſecum grandiorem navem unam ſatis pretioſam, cum minoribus quatuor, nullum ipſe paſſus damnum ſuorum.

ſæpe certatur,

crebro excurrentium lembi [illegible],

161 Hunc in modum quotidie inter Chriſtianos ac Mauros terra & aqua res gerebantur: habebant autem Mauri quoddam baliſtariorum arcuum genus, quod adeo certos validoſque perferebat ictus, ut excuſſum telum tranſiret equitem quantumcumque gravibus armis munitum: cumque eo utebantur, evibratis telis in naves Chriſtianorum, adeo celeriter recipiebant ſeſe, ut conſequi eos Chriſtiani nequirent; hoc vero ſæpe facientes magnum inferebant terrorem & damnum. Suos ergo videns aliquando Ferdinandus ſine fructu reverti, mandavit Raymondo Bonifacio ut iterum venturis Mauris

poneret

poneret insidias aliquas, eisque si posset illuderet. Ille ergo navigia duo bene instrui & generoso milite mandavit impleri, collocarique intra hortum quemdam Aycafæ, ex parte Axarafæ, abscondique & operiri ramis, sic ut conspici nequirent: paratas etiam esse jussit triremes, in subsidium dictorum navigiorum, quandocumque opus foret.

162 His ita dispositis venerunt Mauri in lembis suis, omnino securi nec aliquid insidiarum suspicantes; ad locum tamen earum cum venerunt, ibidem substiterunt. Christiani ergo ut eos pertraherent quo volebant trans ipsum locum, suorum unum Arabicæ scientissimum immiserunt in flumen, tamquam esset Maurus, qui natatu evadere cupiebat ad lembos. Hoc itaque Arabice vociferante & auxilium inclamante, festinaverunt Mauri eidem succurrere; itáque prætervecti sunt locum, ubi occultabantur Christiani. Hi autem, navigiis mox in aquam protractis, subsequi prægredientes cœperunt; & triremes ex parte altera iisdem occurrentes, medios intercepere Mauros, frustra reditum ad civitatem tentantes. Ita lemborum unus captus est, Maurique in eo venientes occisi omnes, exceptis quatuor quibus vita servata: secundus autem lembus, dum altero capiendo occupantur Christiani, evadere se posse speravit, sed frustra: nam & in hunc victores insilierunt, præcisisque remis fugam inhibuerunt, & gemina præda læti redierunt ad ceteros, nullo damno accepto.

trahuntur ad insidias sibi positas.

CAPUT XVI.

Incursiones utrimque ancipites, inter obsessos & obsidentes.

163 *Ad vacua iterum castra progressos prædones insequendo* ITerum porro contigit ut militibus in varia partitis, scilicet ad tutandos pabulatores, ad impediendum commeatum inferendum in urbem, ad excursionem aliquam in Mauros, & demum ad excipiendum Infantem Alphonsum Murcia venientem, castra Regia pene desolata manerent. Tali occasione venientes Mauri equites ex Gazulis decem, audacter ingressi sunt versus tentorium Prioris S. Joannis; sed nihil repererunt quod auferrent, præter paucas vaccas ante illud oberrantes, quas continuo abigere studuerunt. Prior vero cum Fratribus nonnullis, injuriam animadvertens, sumptis mox armis progressus & insecutus est prædones; qui dimissis inter oliveta vaccis fugam capessiverunt. Tum Prior receptas vaccas armigero cuidam per occultam semitam reducendas commisit; ipse vero fugientes aliquousque secutus, receptum cogitabat; *deducti ad insidias Christiani pauci* cum vidit peditum suorum aliquos longius progressos periclitari de vita, si dimitterentur soli. Hos ille ut recolligeret, equites suos promovens, incidit in locum, ubi centum quinquaginta equites Mauri cum multo peditatu se latenter abdiderant.

164 Videns igitur præclusum sibi receptum ad castra, adeoque aut pugnandum aut moriendum, licet viginti solum equites apud se habens & pedites paucos, tamen generose in hostem invectus est: quorum multitudine cito obrutus fuisset, nisi eodem ardore sui omnes pariter impressionem facientes, ducem eripuissent periculo, amisso Equite uno Commendatore Sietefillæ & scutiferis septem. Tum vero recruduit pugna, tanto generosior ex parte Chri-

Christianorum, quanto spes minor erat evadendi periculum; idque agebant tantum, ut ne inulti morerentur: quare ex his universim viginti, ex Mauris longe plures occubuerunt: donec denique totis castris clamatum est ad auxilium, Priori jam capto vel mortuo (ut credebatur) ferendum. Tum scilicet, egressis inter primos Episcopo Cordubensi D. Guiterio & D. Sancio Episcopo Coriæ, cum delectis Equitibus satis multis, ad festinatum eorum adventum, cœperunt Mauri receptum circumspicere, dimissis quos cinxerant Christianis; quare advenientes subsidiarii, paucos solummodo pedites in fuga tardiores assecuti, satis habuerunt Priorem non sine clade aliqua salvum recepisse.

post acrem ac longam pugnam juvantur à suis.

165 Alia die D. Henricus, cum Magistris Calatravæ atque Alcantaræ, nec non D. Laurentius Xuarez & Prior Hospitalis S. Joannis, communi consilio ad spoliandum suburbium Benaljofar *a* dictum noctu egressi, magnum ei loco damnum intulerunt, bona ejus parte incensa, abductisque pecudibus & jumentis non paucis, cum multa præda vestium rerumque aliarum: licet non sine vulneribus multis, quæ receperunt à barbaris, quorum plurimos vulnerarunt atque mactarunt, & sic tandem victores redierunt in castra. Iterum vero iidem Equites cum Infante Henrico ad suburbium alterum, Macarena *b* dictum, per nocturnas invecti tenebras, plurimos Mauros occiderunt & ferierunt: locoque ex parte combusto & spoliato, cum opulenta præda regressi, desolatum dimiserunt. Hujusmodi autem incursus multi facti sunt durante obsidione.

spoliant suburbia Hispalensia,

a

b

166 Interim Rex Ferdinandus, recepto ad se Infante Alphonso, qui Murcia accersitus venerat, propius urbem castra admovere constituit, mandavitque Infanti ut metaretur intra olivetum civitati propinquum, ipse vero cum reliquo exercitu Tabladæ

Mauros ex insidiis occupant,

bladæ ſubſtitit: quod perquam moleſte tulerunt obſeſſi. Igitur Alphonſus, cum loco ſibi præſcripto metatus eſſet, militibus ſuis & Arragoniis à Rege Jacobo ſubmiſſis imperavit, ut quod è re videretur pararent: qui conſtituerunt erupturis mox Mauris inſidias ponere, quod & fecerunt. Et Mauri quidem (ut credebatur) excurrerunt; ſed qui erant in loco inſidiarum locati, citius quam par erat egreſſi, fortiter nihilominus rem egerunt; cumque iis ſe Infans Alphonſus junxiſſet, ſimul omnes ſecuti ſunt fugitivos, mactantes & cædentes uſque ad portas civitatis. Arragonii vero, propriam aliquam gloriam cupientes, ſeparaverunt ſe ab Alphonſo, quod eis nequaquam bene ceſſit.

167 Duobus poſt adventum Alphonſi Infantis menſibus, venit cum novis copiis etiam D. Didacus Lopez de Haro: qui optime receptus, metari juſſus eſt circa portam Macarenæ, juſſus etiam eſt eidem ſe jungere Rodericus Gonzales de Galicia. Mauri autem videntes quod milites horum duorum Equitum non erant valde numeroſi, ſæpius contra eos erumpebant, quotidie laceſſentes, ſemper tamen generoſe excepti. Quadam ergo die equites ex Gazulis Mauris fortiſſimis multi, cum congruo peditatu progreſſi contra D. Didacum, cum eodem ad pugnam egreſſo aliquamdiu ancipiti marte pugnarunt; ſed denique, victoriam Chriſtianis largiente Deo, compulſi in fugam ſunt; & quamvis aliquoties ſeſe converterent ad reſiſtendum, multitudine freti & hoſtium paucitate, identidem tamen acti ſunt retro uſque ad portas civitatis. Chriſtiani vero, multis equis obtentis, ovantes regreſſi ſunt ad ſtationem ſuam.

pauci plurimos fundunt ſemel

iterumque.

168 Alias iterum contra prædictos duos Equites emiſſum è civitate eſt omne robur Maurorum, ordinataque bene acie progrediebantur ad pugnam: expectabant autem eos obviam egreſſi Chriſtiani, nihil

nihil minori cum fiducia. Infans autem Alphonsus, qui promota ultra locum designatum statione, jam progressus erat trans fluvium supra Trianam, videns tantam Maurorum multitudinem, contra eos qui erant in altera ripa progredientem; confestim conscensis navibus trajicere properavit ad auxilium periclitantium: quo facto & Mauris se ultra non moventibus, quies utrimque fuit diesque elabebatur: quare priores se Christiani moverunt, sed Mauri expectare eos non ausi in civitatem se receperunt.

169 Eodem tempore & obsidione durante Almogavares c, qui erant in castris Ferdinandi, pro sua quique virili parte fatigabant Mauros, nunc incursione aperta vastando agros, nunc ex insidiis rem agentes, ea qua fieri solet in obsidionibus fortuna, dum utrimque ingenium solertiaque intenditur in mutuum damnum. Contigit ergo aliquando ad eum locum, ubi Christiani insidias posuerant, appropinquare multo copiosiores Mauros quam expectaverant. Quare videntes se latere difficulter posse, generose egressi in occursum sunt; sed Mauri tam validum impetum in eos fecerunt, ut fugere compulerint amissis viginti è suis. Atque ita Almogaveres hac vice victi sunt, sed aliis deinde vicibus se egregie ulti. Magister etiam Templi, in statione sua sæpius impetitus à Mauris, & toties iteratarum molestiarum pertæsus, mane quodam sub auroram exivit, seque in insidiis collocavit cum suis tam prope civitatem quam potuit. In horum manus cum incidisse se viderunt Mauri, solito more egressi, conati sunt quidem sese recipere in urbem; sed non ita cito fugere potuerunt, quin equites è suis septem, pedites autem plures quam centum amitterent. Itáque factum est, ut sæpe repulsi barbari, multum remiserint de fiducia egrediendi, qua initio utebantur.

C *vario marte pugnant Almogavares,*

Templarii fortiter agunt:

170 Solebant etiam iidem Mauri sæpe erumpere per portam Alcazarii, quæ est propinqua vico nunc appellato Judæorum, transeuntesque per portam Guadayræ aggrediebantur castra Christianorum, ac multis illatis quotidie damnis recipiebant sese ad pontem. Quibus indignatus D. Laurentius Xuarez, inito consilio cum Garcia Perez de Vargas & Equitibus aliis, ut eos deinceps ab hujusmodi cœptis absterreret, egressus cum iisdem est ad ponendas insidias. Dum autem irent, edixit omnibus, quod si forte ad manus veniretur cum Mauris, eosque contingeret in fugam dari, nemo procurreret ultra portam Guadayræ; fore enim ut ibi perirent, quandoquidem ab exploratoribus didicerat, trans portam illam, inter pontem & civitatem, resedisse magnam vim Maurorum, cui resistere non possent si pontem ingrederentur. Hoc autem dicebat, experiri volens quid acturus esset Garcias Perez: itáque se collocaverunt expectaturi Mauros, solito more trans pontem venturos contra castra.

Victoriam fervidius prosequentes aliqui

171 Cum ergo venissent, & locum insidiarum transiissent, prodiere in hostem qui latebant, accepto signo à D. Laurentio, adeo ferociter insilientes in eos, ut Mauri cœperint se recipere trans *d* pontem, insequentibus usque eo Christianis. Illis autem hic pedem figentibus, iidem Christiani eos generose pepulerunt trans pontem, multis fugientium in flumine demersis. Porro victoriæ dulcedine abreptus Laurentius jam pervenerat usque ad medium pontem; unde rediens atque post tergum respiciens, & animadvertens Garciam Perez minime sequi; recurrit ad pontem, viditque permixtum Mauris periclitari, quatuor eorum jam præcipitatis ab equo.

d

dimissum inter Mauros Garciã Perez

172 Tum vero Laurentius, Decepit nos, inquit, Garcias Perez, eo progressus ubi nobis opus erit manibus strenuis uti, si eum velimus recipere salvum.

Hoc

Hoc vero formidans, caveram ne quis noſtrûm tranſiret pontem. Verumtamen, quoniam eo loci nunc eſt, progrediamur in auxilium ejus; grande enim dedecus nobis foret, ſi tam inſignis Eques per noſtram culpam hodie amitteretur. His dictis irruerunt contra Mauros pontem tenentes, feriendo, mactando, & præcipitando barbaros, quorum multi de ponte in flumen dati, alii ex ripa tranſitum natatu tentantes, ſubmerſi omnes ſunt; ceteri turbatis ordinibus perquam confuſe intulerunt ſe in portam Alcazarii, deſiderantes è ſuis vice iſtâ plus quam tria millia hominum. Cum vero redirent victores Chriſtiani, dicebat eis Laurentius Xuarez, non inveniſſe ſe eatenus cui inferior haberi vellet animi & corporis robore, præter Garciam Perez, qui omnes eo die fecerat fortiter agere. Atque ex hoc tempore omnino non fuerunt amplius auſi Mauri redire ad oppugnanda caſtra Chriſtianorum, ſed quieti ſe continuerunt intra civitatem. *Ægre recipiunt hoſte caſo.*

ANNOTATA.

a *Liber quartus Theatri urbium, cujus Tabulâ* 2 Hiſpalim *exhibet in plano, cum nominibus portarum, platearum, eccleſiarum precipuarum, atque etiam ædium ſuburbanarum, nuſquam hujus nominis meminit: ſed plura ex eo tempore mutata eſſe patet ex* portis Alcazarii *&* Guadayræ, *mox nominandis ac* Vico Judæorum, *quæ hodie aliter nuncupantur.*

b Macarenæ ſuburbium *nomen dedit ei portæ quæ eſt in orientali urbis latere, incipiendo à Turri aureâ ſeptima inter decem.*

c Almogavares, *inquit Mariana lib.*10 *cap.*10, hoc eſt veterani equites, præcipua dexteritate & multis bellis adverſus Mauros exerciti: *& hujuſmodi adſcribit Rodericus ſupra initium expeditionis Cordubenſis.*

d Tagaretta, *ultima ſui parte urbis fere mœnia lambens, videtur ponte inſtratus fuiſſe inter portam & pontem Guadayræ ubi erant caſtra regia: quæ porta nunc à carnibus nomen habet, propter macellum ei propinquum, unde carnes ad urbem inferuntur; eſtque ſecunda à Turri aurea: quæ igitur inter hanc & Turrim auream eſt porta prima, & nunc nominatur à* Xerez *quo ducit;* porta *eſt* Alcazarii, *diverſa à Poſtico alibi dicto inter hanc portam & turrim.*

CAPVT XVII.

Varia ad Trianensem pontem arcemque fortuna partium.

173 *Trianensi ponte navali destruendo*

HAbebant Mauri pontem ligneum, navigiis instratum, & catenis ferreis perquam firmiter connexum, ea parte qua transibatur ab urbe Trianam: qui pons magno commodo obsessis erat, sublatus autem ad extremam eos poterat rerum omnium penuriam deducere. Ferdinandus ergo, cui propositum erat vel urbem capere vel in ejus obsidione mori, considerans omnem annonam omneque auxilium civitati per pontem istum venire, itaque differri cupitam victoriam, forte etiam se numquam potiturum ea; in consilium advocavit Raymundum Bonifacium & alios maritimarum rerum expertos, eosque jussit excogitare modum quo posset pons Trianæ frangi. Post longam deliberationem, imprimis placuit accipere è tota classe navigia majora ac firmiora duo, eaque instruere omni necessario apparatu, ac denique expansis velis immittere in pontem. Intravit autem Raymundus in unum eorum cum congruo numero suorum, alterum vero conscenderunt ii quos idem Raymundus adhoc delegerat: quando circa meridiem ventulus aliquis assurgens rei bene agendæ spem fecit. Huic intenti Christiani naves prædictas aliquanto spatio siverunt flumine secundo delabi, ut ex majori intervallo accipientes deinde impetum vehementius in pontem impelli possent.

parata navigia duo

174 Dies sanctæ Cruci sacer agebatur & mensis Majus, quando tentanda res erat. Jussit igitur Ferdinandus Rex, pro sanctæ fidei exaltatione servituris navibus aplustria sericeis crucibus signata imponi:

in festo inventæ Crucis.

poni:

poni: quæ cum tensis quantum ventus aspirabat velis sursum proveherentur, subito requievit aër, & remittens se ventus mœstitiam movit Christianis. Sed brevi alius isque valentior ventus insurrexit: quo impellente provectæ sunt naves, frustra id conantibus impedire Mauris, qui per Arenariam a dispositi, arcubus balistisque & fundis atque omnis generis machinis jaciebant majora minoraque tela, quod idem fiebat à custodibus Turris-aureæ, & ex altera ripa à præsidiariis Trianensibus: sed exiguo utrimque cum damno. Itaque prior navis, quæ secundum latus arenariæ provehebatur, acta in pontem est; sed confracto in quod impegit navigio, ipsum pontem frangere ac perrumpere non potuit. Hoc autem fecit navis altera, qua Raymundus Bonifacius vehebatur, magno cum plausu spectantium rem eminus Christianorum; quorum Rex Ferdinandus, volens fracto jam ponte tutum navibus prædictis receptum parare, cum filio Alphonso multisque Equitibus ac numeroso milite, impetum fecit in Mauros arenariam insidentes, omnesque retrusit in civitatem.

a *rem conspicuum,*

175 Ex hinc cœperunt Mauri rebus suis omnino diffidere, præcisa cum ponte etiam spe omnis ulterioris subsidii. Rex autem, cum filio & Magistris Ordinum totoque exercitu, movit contra Trianam, eamque cœpit ex omni parte quatere; accesserat enim eo per flumen etiam Raymundus Bonifacius cum universa classe. Verumtamen Christiani, tam aqua quam terra, grandia patiebantur incommoda à saxis sagittisque ex castello in ipsos continuo denseque emissis: quod animadvertens Ferdinandus, neque id pro tempore caveri à se posse, receptui signum dedit. Cupiens nihilominus obtinere locum, moram alioqui facturum victoriæ de civitate speratæ, Infantem Alphonsum aliosque filios suos, D. Fredericum & D. Henricum, emisit ad castellum pro-

Triana ipsa obsessa

propius lustrandum: qui mandata patris executi, jusserunt fieri crates ac vineas, quibus protectus miles ad murum subiret. Comitabantur eos Magister de Ucles, D. Rodericus Gomez & D. Rodericus Flores, Alphonsus Tellez & Petrus Ponce, qui stationem ceperunt ad Trianam juxta flumen, totusque eodem mox accessit exercitus: parsque adoriri vi aperta castellum cœpit, pars ad illud cuniculum ducere. Sed latere Trianenses conatus iste non potuit: quare cuniculo è contra acto occurrerunt fossoribus Christianorum, atque in omne periculum tam vigilanter intenderunt, ut Christiani desierint cuniculos nihil proficientes moliri.

176 Mauri porro Trianenses, qui per pontem jam ruptum sperare auxilium nullum poterant, collatis ex omni circum regione necessario ad sustinendam obsidionem apparatu, non desponderunt hic animos: sed crebris eruptionibus fatigabant obsidentes, & balistis quas habebant fortissimis fundisque tela & saxa jaciendo, haud parvum nocumentum inferebant. Judicavit ergo Rex Ferdinandus, murariis tormentis & machinis sibi esse opus ad oppugnationem promovendam: quibus paratis & admotis, fortiter quidem quatiebatur castellum: sed Mauri suis contra machinis usi, adversas aut impedire aut etiam frangere conabantur; sæpe etiam erumpentes & mox sese recipientes, haud infeliciter fallebant adversarios, ardore pugnæ & hostis persequendi propius protractos ad munitiones, à quibus non facile erat absque damno reverti, quantumcumque ageretur caute. Atque in hunc modum ducebatur tempus ad castellum, aliis illud expugnare, aliis propugnare nitentibus.

frustra oppugnatur.

177 Interim ad castra venit nobilis quidam, ex iis quos Infanzones *b* nominant; qui ibi conspiciens Equitem, eâdem qua ipse tessera militari utentem, undis scilicet albis & ceruleis, accessit ad alium Equitem, indignans quod eadem qua ipse tessera uteretur

b

retur aliquis minoris conditionis, dicensque quod eam ipsum cogeret abdicare. Cui is qui rogabatur respondit, idemque affirmarunt alii præsentes, Etiam atque etiam videret quid inceptaret. Iste enim, inquiebant, Eques, licet exteriori habitu despicabilis videatur, est Garcias Perez de Vargas, Eques honoratus & in dignitate positus, mireque generosus & fortis in armis, qui si verba tua intellexerit, haud facile manus ejus evades: tantum enim in armis valet, ut ceteri Equites libenter ei primas deferant. His ille auditis verecundatus conticuit: res autem, nescio quo deferente, ad aures Garicæ Perez pervenit, qui quidquam se scire dissimulavit.

Quidam indignatus Garciæ Perez propter scutariam tesseram,

178 Quodam autem die, cum simul ad claustra castrorum observarent ipse & nobilis iste, Equitesque nonnulli alii; egressi Triana Mauri, nonnullis Christianorum cæsis, accedebant versus ipsos illos Equites, uno inter ceteros præcedente atque monstrante, quod eorum aliquem ad singulare certamen deposceret. Hoc viso, Garcias Perez subdidit equo calcaria, & Maurum tam felici ictu perculit, ut eum in terram prosterneret: tum ceteri similiter in Mauros provecti, pepulerunt eos usque sub arcem. Hic enimvero pugna recruduit, animadversa paucitate Christianorum, ita ut totum fere diem duraret. Validis autem utrimque ictibus agebatur res, lanceis, gladiis atque clavis, dum interim ex arce densissima sagittarum ac lapidum pluvia mittebatur in Christianos, quorum sane multi læsi fuerunt, sed multo plures Maurorum cæsi: atque ita his intra arcem compulsis, isti victores reverterunt in castra.

eodem contra Mauros pugnante fortiter

179 Ingentia eo die facinora Garciaz Perez ediderat, ictusque tam multos & grandes clypeo suo exceperat, ut totum pene confractum referret, atque è tessera undarum eidem appictarum nihil amplius appareret. Videns ergo Infanzonem prædictum, ad claustra castrorum eodem loco consisten-

& tesseram in conflictu abolitam referente,

 tem,

tem, ubi eum dimiserat (nec enim inde se moverat) Domine, inquit, Eques, talibus in locis depono ego tesseram undarum, quæ expungitur eo quem vides modo: si placet, altera vice, quando Mauri redibunt, simul ambo egrediamur in occursum; ibi apparebit uter nostrûm magis mereatur undas istas *atque ad simile experimentum provocante,* gestare. Non fuit Equiti illi, jam pridem dictorum à se temere verborum pœnitenti, gratus sermo; jamque metuebat, ne suas ipse undas cogeretur deponere; quapropter voce modesta respondit: Domine Eques, bene tibi convenit undulata tessera, multumque decoris ipsa ex te recipit, ac majori deinceps in pretio erit: obsecro te, ut tamquam generosus, qualis es, ignoscas mihi, si quid contra te *confunditur.* locutus sum priusquam haberem cognitum. Benigne, quod petebat ille jam bene humiliatus, indulsit Garcias; gratiasque accepit à supplice suo, multum gaviso, quod tam parvo culpam redemisset. Scivit autem rem gestam D. Laurentius Xuarez & Regi Ferdinando retulit, vehementer probanti factum, utpote cui jam pridem notus erat Garcias: mox autem totis vulgata castris, confusionem haud modicam attulit Nobili isti; passim enim explodebatur, & interrogabatur, ecquid ei cum Garcia Perez accidisset.

180 Eodem tempore D. Arias Archiepiscopus S. Jacobi venit in castra, & stationem sibi elegit circa C c Tagarete; moxque infirmari cœpit tum ipse tum *Mauri stationem infestantes Compostellani Archiepiscopi,* comites sui. Mauri ergo, videntes ipsum adeo procul abjunctum ab aliis, frequentius incurrebant in eum, & magna inferebant damna. Hoc cognoscentes D. Petrus Ponce, D. Rodericus Flores, & D. Alphonsus Tellez; atque inurbanum ac minime ferendum rati, quod adversus infirmum Archiepiscopum adeo insolenter agebant Mauri; conspirarunt ut eis insidias struerent. Quare accersitis viarum ductoribus, quorum unus fuit Dominicus Muñoz, illa-

illarum expertiſſimus, idemque vir fortis ac generoſus, aſſumpſerunt ſecum equitatum aliquem ex copiis Infantis D. Alphonſi, modicum illum, ſed bonum; ſeque convenienter diſpoſuerunt, & venturis Mauris ad ſe pertrahendis expoſuerunt oves Archiepiſcopi. Ut ergo venerunt barbari, oveſque à ſtatione aliquantum abjunctas ſunt conſpicati, pertranſeuntes inſidiarum locum, abigere eas cœperunt: ſed egredientibus qui latebant, dimiſſa præda fugam inierunt qua quiſque poterat. Inſecuti autem eos Chriſtiani, ferientes atque mactantes, ſic caſtigarunt, ut plerique in loco occubuerint, interque illos equites Gazulæ quinquaginta ex generoſioribus (ex iſtis enim erant qui prodierant) peditum vero ad quingentos: pluresque periiſſent, ni non tam cito ex inſidiis ſuis prodiiſſent Chriſtiani. *caſtigantur.*

181 Solebant equites Ferdinandi Regis, per vices cohorteſque ſuas egredi ad cuſtodiam pabulatorum, ſecundum ordinem à Rege conſtitutum: quodam ergo die, cum vices cuſtodiæ obveniſſent Didaco Sanchez & Sebaſtiano Gutierrez, exiverunt cum equitibus viginti, viderunt autem eos centum quinquaginta equites Mauri, Xerez egreſſi: contemptaque Chriſtianorum paucitate irruerunt ſuper illos. Qui in orbem collecti, defendebant ſe quo meliori poterant modo, Mauris circumquaque prementibus, tantumque non obruentibus telorum ac ſagittarum multitudine. Sed profuit Chriſtianis conſilium, quo jacta in ſe miſſilia frangebant omnia, non retorquebant in hoſtem: læſi tamen fuerunt ambo duces, ex quibus Sebaſtianus Gutierrez ſtatim expiravit; Didacus vero Sanchez nequaquam evaſiſſet, niſi fideliter adjutus à ſuis fuiſſet. Hi autem adeo fortiter ſe premi ſentientes, aliquoties impetum fecerunt in hoſtes: fuitque tam pertinax utrimque pugna, quia neutris ſubſidio veniebatur, ut totum fere diem tenuerit. Chriſtiani vero omnes, nimio

Pabulatorũ cuſtodes ab eiſdem invaſi

ægre mortẽ evadunt.

nimio fessi labore, mactandi fuissent vel capiendi, nisi tandem, audita in castris Regiis prælii fama, itum fuisset in auxilium: quo viso receperunt se Mauri, & prius se muris incluserunt, quam assequi eos possent qui sequebantur. Alias accidit, ut equites ad pabulatores tuendos designati, serius egrederentur, atque prægressi illi in Mauros inciderent: qui cæsis circiter ducentis viris, jumenta multa abduxerunt, prius quam advenientes præsidiarii attingere eos possent.

Simulatus transfuga spe sua frustratur.

182 Eques Maurus, ex voto peregrinus, Andaluziam intraverat, Hispalensibus Mauris adjutor futurus: qui eos videns tam arcte obsideri, modum aliquem ultionis per fraudem de Christianis sumendæ excogitavit, communicavitque cum obsessorum primoribus. Probato eo, misit ad Alphonsum Infantem qui nuntiaret, quod ei traditurus esset duas turres quas tenebat, tantum cito veniret ad eas occupandas. Suspecta Alphonso erat fides Maurica; ideoque non ausus ire ipse, pro se misit D. Petrum de Guzman cum aliquot equitibus; quos neci continuo destinarunt Mauri: sed D. Petrus fraude agnita, subditis equo calcaribus, velocissime se recepit aliique post eum; insequentibus Mauris, & unum, qui minus cito ab iis se expediverat, assequentibus, quem etiam occiderunt, de reliquo votis suis insidiisque frustrati.

quotidiani conflictus partium.

183 Rex porro Ferdinandus, videns Archiepiscopum S. Jacobi infirmari, ipsum, cum majori suorum parte æque infirma, in propria remisit curandum; transivitque ad stationem ejus Magister D. Pelagius Correa cum suis, juxta muros civitatis; usque eo enim stringebatur, nec nisi natatu poterant Mauri egredi: non tamen propterea cessabant ultro citroque Hispalenses ac Trianenses inter se commeare, non valentibus Christianis claudere aquas. Ægre valde id ferebat Ferdinandus Rex, mul-

multumque angebatur, quod neque commercium istud communionemque præsidii & auxilii mutui posset præscindere, nec Trianam pugnando obtinere. Advocato igitur in concilium Raymundo Bonifacio & reliquis nauticæ rei peritis, deliberavit de transitu illo occludendo, atque ad eum finem voluit arenariam occupari, admotis illuc triremibus suis. Sed Mauri tanta mox copia se infuderunt in arenariam, ad tuendum eam, ut tota die peragi nihil potuerit.

ANNOTATA.

a A Turri-Aurea usque ad Portam Almenillæ, *inquit Morgadus*, Arenaria ea extenditur, *id est secundum totum latus urbis Occidentale, reflectendo per Boreale urbis cornu ad latus Orientale, ubi secunda à dicto cornu* porta Almanillæ *est. Latissima tamen est* Arenaria *in spatio, quod inter Turrim prædictam & pontem procurrit, ubi inter Portam Trianensem & Posticum Ataracanarum id est Armamentarii (hodie Posticum Carbonarium dictum) media est speciosissima nunc* Porta del Arenal: *Morgadus autem tam spatiosam Arenariam esse asserit*, ut capere possit plusquam quinquaginta millia bellatorum, præter suburbanas domos quæ tunc nullæ erant.

b *De* Infantionibus *multa & erudita Cangius: eorum tria genera apud Aragones distinguit Vitalis Episc. Oscensis. Michael de Molina in Repertorio*, Militum filios *appellat, ita ut hi nascantur, illi creentur.*

c Tagarete *rivulus infra Turrim-auream Bati influit, vario flexu ante illam oberrans, & ex Tablade planicie exoriens, inter Guadayram & civitatem. Quacumque porro hic de illo Episcopo dicuntur, omnia habet Davila in Episcopis Compostellanis pag. 55, veluti accepta ex Chronica generali Alphonsi Sapientis. Notat autem Zuniga, quod rivuli illius aquis inundantibus pratum S. Iustæ, vapores inde exurgentes verno tempore, valde insalubrem viciniam reddant.*

CA-

CAPUT XVIII.

Deditio Hispalensis urbis ejusque descriptio.

184 *Capto Oria Mauro*

EXpectatione sua circa transitum frustratus Rex Ferdinandus, edixerat, præmia se largiturum ei, qui ipsum impedire posset. Cum ergo quadam die Hispali Trianam Orias & alii quidam Mauri transissent sine obstaculo ullo, non ita expeditum invenerunt reditum: siquidem Raymundus Bonifacius eis se objecerat, cum navibus & lembis bene armatis. Quo viso, reditum ad suos desperans Orias & qui cum eo erant, petierunt adduci ad colloquium Regis. *agitur de urbis deditione.* * Hic vero ad audiendos eos misit Rodericum Alvarez: ac primam ab iis propositam conditionem attulit ex parte Axatafi, quod arcem Hispalensem Ferdinando traderet, pecuniam vero annue pendi solitam Miramolino, ipse & Axataf partirentur; itaque Mauri permitterentur manere in civitate. Sed Rex, qui eos tam arcte constrictos tenebat, nec audire quidem voluit conditionem ejuscemodi: quare alias *a* ei obtulerunt Mauri, quas æque rejecit; omnino volens civitatem sibi liberam ab illis relinqui.

185 Tum denique petierunt ut egredi sibi liceret, cum liberis, uxoribus, & facultatibus suis: quod si ad Regis militiam transire vellent aliqui, in ea reciperentur: atque in hanc conditionem Rex non invitus consensit. Petierunt deinde, ut liceret sibi æquare solo Mezquitam majorem, quod Rex arbitrio filii sui Alphonsi reliquit: hic vero respondit, quod si vel unicam tegulam inde dejicerent, nec Maurum nec Mauram vivam dimitteret ex tota civitate. Tum supplicarunt ut saltem liceret sibi demoliri turrim, pro qua essent aliam fabricaturi: sed etiam ad hoc respondit Alphonsus, quod vel

propter

propter laterculum unum ablatum Mauros omnes esset interfecturus. Ergo nihil his profici videntes Mauri, promiserunt quod intra septem dies evacuatam urbem traditturi essent. Atque ita obtinuit Rex civitatem in die S. Clementis XXIII *b* Novembris anno MCCXLVIII. *qua conclusa urbem obtinet Rex 23 Nov.* b

186 Firmatis deditionis faciendæ conditionibus, continuo Alcazarium *c* traditum Regi est, & Mauri ab eo petierunt unius mensis spatium, quo possent quæ collibitum foret vendere. Hoc autem obtento, distractaque qua volebant carere supellectile, ac pretio recepto, claves civitatis tradiderunt Regi, liberam eam vacuamque facturi; quibus Rex mandavit ituris mari naves atque triremes *d* consignari, terra autem discessuris jumenta & custodes præberi, qui salvos ubi optassent sisterent. *e* Egressi autem versus Xerez sunt terrestri itinere trecenta hominum millia, quos comitatus usque Xerez est Magister Calatravæ. * Ipse vero nobilis Rex Ferdinandus, cujus tot illustria gesta refert præsens Historia, nobilissimam civitatum Andaluziæ Hispalim ingressus est in festo translationis *f* S. Isidori, quondam Hispalensis Episcopi XXII Decembris; solenni cum processione exceptus ab Episcopis & plurimo Clero, communique gratulatione laudantium Deum ac benedicentium, propter favores Regi impensos, tantasque victorias de fidei Christianæ inimicis concessas. Ingresso autem Rege in ecclesiam S. Mariæ, Missam celebravit nobilis quidam Prælatus D. Guterius Electus *g* Toletanus: qua finita Rex abiit ad arces suas, comitatus Magnatibus omnibus; festumque ibi diem cum iis agens, cunctis lætitiæ signis eum celebravit. c *& Mauris egressis,* d e f *eam 22 Decembris ingreditur;* g

187 Incredibile porro est quantis laboribus vigiliisque Ferdinando steterit conquisitio civitatis prædictæ; quantis periculis ærumnisque, in tot præliis, excursionibus, velitationibus; in adducendo ad ca- *post infinitos 16 mensiũ labores*

stra

ſtra ſua commeatu omnis annonæ, eumque hoſtibus præſcindendo; inter plurimas ſuorum mortes, neceſſariarum rerum defectus frequentes, aſſultus Maurorum fere quotidianos, graveſque & vulgatos per exercitum morbos, quos generabat intenſiſſimus æſtus, aërem ſic inflammans, ut ſudore omnium diffluerent corpora, caſtrenſibus operibus pridem fatigata & debilitata. Habuerat autem idem
h Rex caſtra inſtar *h* populoſæ urbis, in plateas vicoſque diſtributa; ut cuique opificum generi ſua eſſet ſpecialis habitatio, in quibus & textores, & campſores, & aromatarii, & pharmacopœi, & frænarii nominabantur; fora item piſcaria & macella: ut quicumque illa vidit, dicere potuerit, nihil illis caſtris magis ordinatum, opulentum ac nobile ſe conſpexiſſe, nequidem in potentiſſimis civitatibus. Ita enim ibi fixus hærebat exercitus, cum mulieribus, infantibus, ſupellectileque domeſtica, ac ſi perpetuo habitandum eo loci fuiſſet: ſciebant enim omnes, Regem Ferdinandum habere propoſitum, imo votum, toto vitæ ſuæ tempore numquam diſcedere niſi capta urbe: certaque perſuaſio de conſtantia Regiæ in quocumque cœpto voluntatis, fecerat homines undiquaque affluere, ibique tam fixe permanere *i*.

in caſtris ordinatiſſimis, exantlatos.

i

188 Sexdecim menſes operi iſti Rex beatus impendit: & vero operæ pretium retulit. Eſt enim Hiſpalis circuitu ampliſſima, conditione nobiliſſima civitas regionis totius: cujus muri altiſſimi, ampliſſimique ac fortes valde, ornantur turribus pulchre diſpoſitis & eleganter elaboratis. Antemurale quoque ejuſmodi eſt, ut quælibet civitas eo ſe ſolo perquam bene muratam crederet. In ripa fluminis ab aquis ipſis turris aſſurgit, Aurea nuncupata, propter venuſtiſſimam qua nitet ſpeciem. De turri autem S. Mariæ quid dicemus, cum in ejus ornatum humana omnis induſtria conſumpta videatur? Eſt

Vrbs ornatiſſimis turribus inſtructa.

autem

autem ſexaginta pedes lata, alta ducentos quadraginta. Scalæ interiores, per quas aſcenditur, gradibus tam amplis planiſque aſſurgunt, ut mula vel equo conſcendere eam Reges, Reginæ, ac Magnates poſſint. Supra hanc *k* turrim alia minor eminet octoginta ſolum pedes alta, ſed opere admirando fabricata: ſupra quam ænei *l* orbes ſeu ſphæræ quatuor gradatim conſiſtunt, ita ut minima ſummum locum teneat, ſecundum major aliquantulum; ſub illis major ſit etiam tertia: quæ licet omnes ſint ſpecioſiſſimæ, neque ſimiles ſibi fortaſſis uſpiam habeant, quarta tamen & infima, ut magnitudine ceteras, ſic & elegantia ſuperat. Diſtinguitur enim quaſi per canales duodecim, ſingulos quinque palmorum amplitudinis; adeo ut cum inducenda hæc machina in urbem eſſet, nec ulla portarum ſatis ampla ad ipſam excipiendam, latior aperiendus aditus fuerit: quando autem radiis ſolaribus illuminatur, viſendam ſe præbet plus quam ſpatio diurni itineris.

k

l

189 Alia præterea ornamenta multa & prærogativas habet hæc civitas, paucis communes: ad ipſam enim ac pene ſub muros ejus, appellunt undequaque advectæ naves ex Tanger, Zeuta, Tunez, Bugia, Alexandria, Genua, Luſitania, Anglia, Piſa, Burdegala, Bajona, Catalaunia, Sicilia, Vaſconia, Arragonia, Francia, aliiſque regionibus tranſmarinis, tam Maurorum quam Chriſtianorum, qui ibidem omnes cenſent aliquos nationis ſuæ habitatores. Oleo præterea ſic abundat, ut terra marique ſufficiat magnis etiam regionibus, aliaſque innumerabiles opes: & in diſtrictu ejus numerantur centum millia prædiorum abſque portubus, unde ingens annue reditus provenit. Denique victoria hæc ex memorabilioribus fuit, quæ umquam tam brevi tempore relatæ in mundo ſunt: cui credi poſſunt cauſam dediſſe, primo ac præcipue divini favoris indulgentia erga ſervum ſuum, nobilem ac beatum Regem D.

& totius orbis commerciis nobilis:

Ferdinandum: deinde eximia fides optimorum ſubditorum erga eumdem, quia nullus Rex umquam tam bonos tamque obſequentes habuit, quam Caſtellanos ſuos Ferdinandus; cum ipſa eorum natio ex propria natura Regibus ſuis fideliſſima ſit, præ alia quacumque; cujus utinam probitatem provehat Deus porro, evehatque ad ſui honoris incrementum!

190 Nobiliſſima autem civitas iſta obtenta fuit
m anno Domini MCCXLVIII *m* die S. Clementis, id eſt
ſtatumque Eccleſiæ & politiæ ordinat. XXIII Novembris: & poſtea nobilis Rex Ferdinandus obtinuit alias multas civitates & regiones, ſuoque adjunxit imperio. Subjiciendo ſibi Reges & regna, quæ ei clientelari jure ſubdiderunt ſe, tamquam Domino ſolventes tributa & vectigalia: quidquid enim cis mare ex parte Caſtellæ Mauri poſſident, in ejus venit poteſtatem. Primum autem opus Regis hic fuit, reſtituere pridem vacantem Sedem Epiſcopalem, ad Dei Matriſque ejus honorem, cui eccleſia
n ipſa eſt dedicata; ſtabilire in ea Canonicatus *n* ac
o Dignitates alias, perquam bene fundatas; dotare *o* illam multis poſſeſſionibus oppidorum atque vicorum opulentia inſignium, præter ingentem gazam,
p quam donavit primo ejus Archiepiſcopo *p* Raymundo. Eccleſiaſticis porro rebus tam bene diſpoſitis, etiam politicum ſtatum optime conſtituit, collocans in urbe habitatores omnium ordinum atque conditionum, quibus domos fundoſque diſtribuit liberaliter; accerſens etiam cunctarum artium opificiorumque magiſtros, & cuique generi ſuos ſigillatim vicos tribuens; litteratos etiam ac doctos vi-
q ros invitans; ea denique omnia curans *q*, quæ civitatem aliquam ornare ac nobilitare poſſunt. Similiter & territorium circumjectum habitari colique præcepit: & civitatem magnis communivit inſtruxitque privilegiis, quibus gaviſuri in poſterum eſſent, tam qui illuc habitatum venirent, quam

quam quos ibi ab initio collocavit, propter fidelem operam sibi navatam obsidionis tempore *r*. r

ANNOTATA.

a *Morgadus ait secundas conditiones fuisse*, ut Mauri Regi penderét totum quod Miramolino dabatur, & prǽter Alcazarium traderent partem tertiam civitatis: denique, ut traderent partem dimidiam cum eodem tributo, & suis expensis ducerent murum, qui utramque partem separaret.

b *Hunc diem festivum quotannis agunt cives, solenni cum processione, in qua circumfertur* Gladius *de sepulcro sumptus, quem creditur in manibus habuisse* Rex Sanctus *cum urbem inveheretur; quod tamen non nisi unico mense post factum mox indicatur. Dicit autem Morgadus tunc* Regi traditas claves urbis: moxque non solum arcem, sed omnes etiam turres & Mezquitam fuisse præsidio regio occupatas, post annos quingentos triginta quatuor, quibus civitas fuerat in potestate Maurorum.

c Alcazarium *olim dicebatur quod nunc* Palatium, *istic ubi Australe cornu civitatis à turri aurea versus ecclesiam majorem procurrit in modum trianguli: cujus basis à dicta turri ultra portam Xeritanam se extendit, murisque ac turribus per singula latera denis aut pluribus instruitur, & versus ecclesiam suam portam habet quæ Palatii dicitur, propterea quod ducat ad palatium ibi situm ~~respondetque postico extra urbem ducenti~~: atque ita habes* portam Alcazarii *supra quæsitam, eique adhærentem* Vicum Judæorum.

d Centum millia hominum *mari se commisisse scribit idem Morgadus*, quibus Rex indulserit quinque naves, per Bætim subductas usque Hispalim, cum decem triremibus & una carraca; *id est navi Majori rotunda, qualem Nonius in Plautum videtur appellare* Circerum, *quam* Navim Asianam prægrandem *interpretantur Lexicographi: hæ tamen naves debuerunt sæpius ivisse & redivisse, ut tanta turba eveheretur.*

e *Addit idem Morgadus* concessum Axatafo, *quem Maurorum Archithalassum appellat*, ejusque partiariis & fautoribus, ut qua possent meliori fortuna remanerent in Sanlucar, Aznalpharache & Niebla.

f *De* S. Isidoro *ejusque translatione egimus 4 Aprilis.*

g Roderico *scriptori defuncto sub an.* 1241 *succedens* Joannes *Vxamensis, supra laudatus, ac deinde Burgensis Episcopus, uno vix anno tenuit Primatialem Cathedram Toletanam; suffectus autem eidem* Guiterius, *dicitur vixisse biennium in eo gradu, & obiisse anno* 1250. *Verum observat Zuniga, num.* 23 *hujus anni* 1248, *vacasse Sedem Toletanam adhuc mense Martio anni* 1249. *Cum autem ex Canonico Episcopus factus* Guiterius *sit, Electus licet, non potuit ejusmodi actione perfungi, quæ soli Episcopo consecrato competit, ideoque suspicatur ille, erroris occasionem ex Synonymia sumptam, & eum qui ecclesiam dedicavit fuisse* Guiterium Episcopum Cordubensem. *Quia autem præcipuum domandæ urbis instrumentum fuit navalis illa machina, quæ pontem fregit; ideo credit idem Zuniga*, Capitulum Hispalense pro Sigillo, *cujus formam repræsentat, sumpsisse* navim, tensis provectam velis, residente ad puppim Deipara.

Sigillum Capituli Hispal.

h *Simile quid in triennali obsidione*

Ostendæ in Flandria contigisse memoria parentum nostrorum, audivimus.

Sancti abstinentia à bonis ecclesiasticis gravandis.

i *Testis 11 super art. 54 in Summario dicit ex historiis, quas legit & habet, quod* sanctus Rex, quantumcumque gravatum se videret in expensis ad bellum faciendis, Deo tamen & justitiæ armorum suorum confidens, numquam aggravaverit populum sibi subditum novo aliquo tributo. Quæ ejus abstinentia maxime patuerit in obsidione Hispalensi; ubi cum hoc ei suaderetur, quin etiam suggereretur; posse eum in causa fidei etiam uti argentea suppellectili ecclesiarum, quibus eamdem deinde copiose restitueret; responderit, aliud se subsidium ab ecclesiis earumque ministris non sperare quam orationes, aurum vero aut argentum nequaquam (sicuti in particulari narrat Mariana de Regis institutione) quantum autem ad regnum gravandum attinet, magis timere se maledictionem unius edentulæ vetulę, quam totum exercitum Maurorum: posse enim Deum, qui tali loco ipsum posuerat, & regni defensionem commiserat, prospicere de mediis ad victoriam necessariis, sicut eatenus fecerat, & hoc narrat Fr. Dominicus de Baltanas aliique. *Marianæ libellus hic citatus ad manum mihi non est: Baltanas Dominicanus post an. 1560 obiit, eumq; Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispanica scribit edidisse* Compendium rerum Moralium in Hispania gestarum; *& curasse ut ederetur apud Ioannem Truxillo* Flos Sanctorum. *In alterutro, Lector, credo, invenies dictum hic allegatum.*

k *Quamvis vox Hispanica* Brazas, *communiter* ulnas *notet, mensuram scilicet duorum & semis pedum geometricorum: apparet tamen ex omnium recentiorum consensu*, pedes *dumtaxat hic numerari: & quidem cum aliqua varietate. Nam ubi Chronica numerat latitudinis Brazas 60, illi solum habent 50; & 240 brazas altitudinis mutant in 250. His vero securius stabimus, credemusque numeros Chronicæ à transcribentibus vitiatos, quod mox infra certiori exemplo constabit. Operæ pretium fuerit legere Morgadum lib. 4 cap. 1 describentem quam minutissime & accuratissime totam istius molis fabricam; quam una cum adhærente Mezquita totam esse à fundamentis opus Maurorum evidenter probat, contra nonnullos, à Romanis petentes illius originem;* esto, *inquit,* nulla uspiam appareat Arabica inscriptio, quam Catholici dejecerint, sicuti inventus est Corbubæ similiter dejectus titulus, marmori albo insculptus, quo dicebantur Alderamen & Issen, pater ac filius, Mezquitam Cordubensem condidisse. *Allegat etiam idem Morgadus auctoritatem Ludovici del Marmol Caravajal lib. 3 cap. 40 in descriptione Africæ, asserentis ex quadam Chronica Africana quod* Jacob Almanzor, nepos Abdulmumeni ædificavit ad Mezquitam majorem apud Marocchos turrim, quæ hodieque ibi visitur, eâdem omnino forma ac fabrica, qua structa est Hispalensis & Rabathana in Mauritania Tingitana: casque fecit unus idemque architectus. *Et turris quidem ut dictum est, hactenus fere manet: Mezquitæ vero solum superest pars Atrii sive Claustri, reliquis ejus partibus dejectis ad ædificium novæ Cathedralis.*

l *Similiter ait de* Marocchẽsi turri *quod* supra ejus cacumen elevabantur quatuor orbes aurei, per axem ferreum trajecti, quorum infimus capiebat octo Hanegas tritici, secundus quatuor, tertius duas, quarta unam. *Hanega autem creditur idem esse quod Romanus*

Me-

Medimnus, *& sex modios continere. Porro testatur Morgadus, quod ingenti quodam terræ motu fractus sit axis, cui vasti illi orbes inserti erant, in die S. Bartholomæi anno* 1394: *& quod hanc ruinam reparaverit Archiepiscopus* Ferdinandus de Valdes, *suis & Capituli sumptibus, ultra* 250 *pedes quos à principio turris habuerit,* elevando ipsam ad alios 100 pedes, qui post tertiam quartamque zonam novi operis desinunt in ornatissimam pyramidem, cui incumbens sphæra ænea inaurata altitudinis pedum quinque, sustinet simulacrum Victoriæ similiter ex ære fusum & inauratum ulnarum quatuor & dimidiæ. *Qua de re ibidem insculptus lapidi legitur titulus, à Canonico Francisco Pacieco compositus in hunc sensum:*

ÆTERNITATI SACRUM.
Magnæ Matri Virgini Sospitæ; sanctis Pontificibus Isidoro & Leandro; Ermenegildo Principi, pio, felici; illibatæ castimoniæ & virilis constantiæ Virginibus, Justæ & Rufinæ; Divis Tutelaribus; hanc Turrim, Punicæ structuræ molisq; admirandæ, atque in pedes CCL olim editæ, in augustiorem faciem, opere accurato & splendidiore, aucto insuper C pedum operosissimo fastigio, auspiciis Ferdinandi Valdesii, Antistitis pientissimi, Hispalensis Ecclesiæ Patres ingenti sumptu instaurandam curarunt: cui, ob pietatis res egregie compositas, capite diminutis atque sublatis Romanæ Ecclesiæ perduellibus, victricis fidei colossum, ad universa cæli tempora captandæ tempestatis ergo versatilem, imponendum jussere: absoluto opere, anno instauratæ salutis MDLXIX, Pio V Pontifice Opt. Max. Philippo II Aug. Cath. Pio, Felici, Victori, Patri patriæ, rerum Dominis.

Dabimus sub finem tabulas aliquas, in quibus etiam hæc turris spectanda occurret. Proportionem fenestrarum, interiores scalas illuminantium, & cum iis sic paulatim assurgentium de latere in latus, ut oculos intuentium pene fallat differentia, contemplandam exhibet Georgius Braunius in Theatro Urbium lib. 5 tab. 8 sicut ipsam anno 1565 excepit Georgius Hoefnaglius: ubi sic collocatam invenies, ut duo simul latera spectare possis. Sed ne te fallat adjuncta ibidem scalarum ipsarum delineatio, in quadrum recte quidem circumductarum, sed ita ac si nihil mediaret; cum interim, teste Morgado, ipsæ circumeant quamdam quasi minorem turrim, pedes 23 unoquoque in latere protensam, inter quam & turrim exteriorem procedunt; non ut ibi pinguntur gradatim (per tales enim scalas numquam eques ascenderet) sed leni ac plano clivo quinque pedum per latera singula; sic ut universim pedibus 20 distent inter se singulorum laterum fenestræ; quæ adscendentibus lumen præbent, nec non conclavibus iis, quæ intra mediam turrim cuique elevationi respondent.

III *Hinc supposititia esse convincitur Charta jurium ac privilegiorum Carmonensium, cui sic subscribi fingitur, apud Carum lib. 3 cap. 44.* Facta carta, Rege Christo, VIII die Maji, anno quo dictus Rex Ferrandus, felix, populator, invictus, cepit Hispalim nobilissimam civitatem de populo Christiano, æra millesima ducentesima nonagesima. *Hæc enim respondet anno vulgaris æræ* 1252, *quando obiit* Ferdinandus, *non* Ferrandus, *sed* Fernandus *scribi suo ævo solitus. Eodem anno primum etiam electus & ordinatus est, mortuo Ioanne, Cancellario Fernandi,* Apparicius Episcopus Burgensis, confirmans *eamdem Chartam, post Reginam Ioannam, Infantes Ferdinandum & Philippum, eorumque pa-* *Chartæ Carmonens. vitium.*

truum Alphonsum & Ioannem Archiepiscopum Compostellanum: qui tamen æger remissus in Galiciam fuerat; & aderat Toletanus Electus Guiterius *cui id potius competebat, si ipso captæ urbis anno talis charta scribenda fuisset: sed tunc* Apparicius *necdum erat Episcopus Burgensis.*

n *Constat* Capitulum *Præbendatis nonaginta, inter quos undecim* Dignitates. *qui Archiepiscopo Pontificaliter celebranti assistunt mitrati. Omnium autem in frequentando divino Officio commendatur assiduitas: sed imprimis* Beneficiatorum *quos appellant* Vicenæ, *eo quod viginti Presbyteri, voce & cantus peritia præstantiores, suffragiis Capitularibus ad hoc eligantur, ut diurnis nocturnisque Horis indesinenter assistant. His accedunt plures quam quadraginta* Capellani, *suffragiis Capituli similiter delecti. Hujus tertiæ atq; ultimæ classis fuit* Venerab. P. Ferdinandus de Contreras, *Apostolici plane spiritus concionator, tantoque animarum zelo æstuans, ut non solum ad Confessiones audiendas esset assiduus, sed frequenter etiam trajiceret in Africam, captivos Christianos de barbarorum servitute redempturus. Hujus tamquam viri sancti causa cum in Romana Rota versetur, & pro impetranda canonizatione magna fiat ex parte Regis & Capituli instantia, erit fortassis de eo plenius aliquando agendum in Supplemento Februarii, cujus mensis die 20 an. 1548 obiit, insigni tumulo conditus inter utrumque chorum, ubi nec Archiepiscopis quidem sepultura conceditur. Ad commendandam quoque* Regii *hujus* Capituli *præcellentiam facit, quod ex instituto Catholicorum Regum* Ferdinandi & Isabellæ, *quotquot in novo Orbe instituuntur Ecclesiæ, titulo Capellaniæ subjiciantur Ecclesiæ Hispalensi, jubeanturque secundum statuta & ceremonias illius ordinari. Item quod* Urbanus VIII 18 *Novembr.* 1637 *speciali indulto cesserit provisioni Præbendarum intra Pontificios menses vacantium, jure hoc in Archiepiscopum Capitulumque translato, etiamsi contingeret defunctum Præbendatum ipsius S. R. E. Cardinalem fuisse: uti & hæc & alia plura nobis Hispali perscripta fuerunt.*

o *Extat apud Odoricum Raynaldum tom.* 13 *Annal. ad annum* 1248 *num.* 47 Innocentii Papæ IV *epistola, eodem anno data* Lugduni III Kal. Aprilis, anno Pontificatus V, *scilicet usque ad Iunium adhuc currente; qua hoc ipsum ut fieret solicitus Pontifex præmonuerat, scribens* Illustri Regi Castellæ & Legionis, & nobili viro Alphonso primogenito suo, *hoc tenore.* Virtutum Dominus discretionis tantæ gratiam utrique vestrûm contulisse dignoscitur, ut libere devotis mentibus agnoscatis, quod suæ Majestatis oculis pro eo placiti semper debeatis existere, quia ipse multa & grandia regna vestro Dominio, cum interventu famosi nominis, noscitur subjugasse. Propter hoc itaque securâ fiduciâ magnitudinem vestram, affectione qua possumus, rogandam duximus & monendam, in remissionem vobis peccaminum injungentes, quatenus Sedes Episcopales terrarum illarum; quas virtus Altissimi principaliter per vestra & aliorum fidelium victoriosa subsidia de manibus Paganorum eripuit, & ad lucem religionis Christianæ deduxit, de multiplici bonorum vestrorum affluentia, pro divini honore nominis, dotare magnifice studeatis; ita quod præsentibus & posteris nomen vestrum semper effulgeat, & Deo propitio vobis augmentum gloriæ triumphalis accedat, succedentibus postmodum felicibus præmiis, quæ recompensat æterni Regis benig-

nitas

nitas pro fructuosæ operibus pietatis.

p *Sic etiam infra num.* ... Raymundus *vocatur* Archiepiscopus Hispalensis, *saltem per prolepsim; erat autem cum Hispalis caperetur* Episcopus Segoviensis. *Hic quia anno* 1285 *baptizavit* Sancium *filium* Aldephonsi X, *postea Regē, vocat eum* Aldephonsus *Rex* Compatrem *suum, in quodam instrumento relato apud Davila tomo* 2 *Theatri Ecclesiastici pag.* 52. *Mox autem idem Davila subjungit Raymundi Epitaphium, tamquam si corpus ejus Hispali translatum fuisset Segoviam ad tumulum parentum. Sed perquam inepte. Quia sunt quatuor diversi tituli, per totidem ecclesiæ Parochialis S. Ægidii parietes distributi, cum ejus & parentum ibi tumulatorum memoria. Hoc intelliges, si placeat dividere versus & correctis mendis, cum quibus eos edidit Davila, legere, quomodo legi potuerunt, ac vero etiam debuerunt ut aliquem tolerabilem sensum haberent.*

I

Gloria Raymundi, perlustrans climata mundi,
Ejusdem nomen & felix prædicat omen.
Segoviæ micuit Pastoris culmine pridem
Hispalis Archiepisc. factus modo floret ibidem.

II

Templum dotavit præsens ac ædificavit
Præsul præfatus Raymundus, quo est tumulatus
Præsulis ipsius pater Hugo, Ricardaque mater,
Presbyter ipse pede quos calcat marmoris æde.

III

Hæc loca fundavit propriis, & fundata paravit
Præsul expensis Raymundus Segoviensis.

IV

Hoc fundamentum sancti tenet ossa parentum
Præsulis; Hugo pater, mater Ricarda vocatur.
Claruit ex meritis ejus Segovia pridem,
Hispalis & tandem fuit Archiepiscopus idem.

ERA MCCLXXXXVII

Annus hic est Christi 1259, *videtur ergo tunc vere* Archiepiscopus *fuisse; nec debet aut potest dici solum successisse* Philippo, *titulum Archiepiscopi abdicanti anno* 1261, *ut vult Tamayus in Catalogo Archiepiscoporum Hispalensium ad* 11 *Martii.*

q *Mariana lib.* 13 *cap.* 8 Regium, *inquit*, Senatum, cujus hoc tempore litibus dijudicandis summa in Castella est auctoritas, ab hoc Rege excogitatum esse memoratur, duodecim virorum collegio creato, ad quos majores controversiæ spectant, & causæ ab aliis dijudicatæ ex provocatione, periculo pecuniæ si is qui provocavit sit victus. Paulatim gliscente calumnia multitudineque causarum increscente, novum constituere forum opus fuit, cum antea civitates, domesticis judiciis contentæ, aut certe ad proximos conventus juris petendi causa appellantes solummodo, turpe ducerent atque importunum Regium auxilium implorare. Magnis præterea viris legum condendarum potestas data est, colligendarum cura injuncta earum quas Partitas vulgo vocant: quod opus ingentis laboris Alphonso demum Rege perfectum est. *Qualem porro Hispali juris dicendi rationem* Rex Sanctus *instituerit, colligere licet ex ea quam suo tempore servatam scribit Morgadus lib.* 2 *cap.* 16, *primo loco constituens* Audientiam Regiam, à qua non detur appellatio. *Senatus Hispalen.*

Universitatem filius successor instituit.

r *Cœptam à* S. Ferdinando *distributionem civitatis, ac territorii totius ab ea pendentis, perfecit & legitimis tabulis consignavit successor* Alphonsus, *proximo anno à morte patris* 1253: *quas tabulas integras exhibet Morgadus lib.* 2 *cap.* 1, *ex eoque transcripsit Carus parte* 2. *Earum principium, relatu dignum, hoc est ex Hispanico translatum.*

Partitio urbis & agri Hispalens.

Seviliæ die Jovis primo Maji, æra millesima ducentesima nonagesima prima, ex scientia & magna voluntate quam habuit D. Alphonsus, Dei gratia Rex Castellæ, Toleti, Legionis, Galitiæ, Seviliæ, Cordubæ, Murciæ, Jaën, præstandi obsequium Deo, & ad honorem prænobilis Regis D. Ferdinandi patris sui, & ad remunerandum Infantem D. Alphonsum patruum suum, suosque Fratres & Homines divites suos, & Ordines suos, & Nobiles suos, & omnes qui juverunt ipsum in obtinenda prænobili civitate Sevilia, propter servitium & auxilium quod fecerunt Regi D. Ferdinando patri suo & sibi in ea acquirenda, subjugandaque Andaluzia, populandaque & componenda prædicta nobili civitate Seviliæ; necesse habuit scire quot essent ibidem prædia, ficeta, oliveta, horti, vineæ, agri: & hoc scivit per D. Raymundum Episcopum Segoviensem & per Lupum de Mendoza .... qui totum Hispalense territorium circuiverunt, & sigillatim omnia cognoverunt: & secundum quod illi retulerunt esse in quovis loco, distributionem fecit Rex, prout describitur in hoc libro. *Videtur hic etiamnum in Regio tabulario asservari; essetque operæ pretium ad notitiam vetustatis aliquando publicari: multorum enim nominum nunc abolitorum cognitio haberi ex eo posset ex nominibus vicinorum locorum adhuc in usu vulgi quadamtenus superstitibus. Cum autem* Raymundus *hic solum vocetur* Episcopus Segoviensis, *qui in Titulis præmissis dicitur* Archiepiscopus Hispalensis, *sequi videtur quod* Philippus *inter annos* 1253 *&* 1259 *deposuerit voluntatem perseverandi in Ordine Clericali, & denominationem suam transtulerit in* Raymundum, *eatenus titulo Segoviensis usum, & veluti Chorepiscopi munere functum.*

PA-

PARERGON III

Ad quatuor præcedentia Capita.

Ex Hiſpanico Spinozæ, Zunigæ, & aliorum.

§. 1. *Devotio ſancti Regis erga Deiparam durante obſidione, miraculo inſigni probata.*

LIcentiatus Paulus de Eſpinoſa, *Presbyter & ci-* 191
vis Hiſpalenſis, patriæ Hiſtoriam, antiquitates, *Ex recentiori ſcriptore*
& magnalia edere in lucem cœpit anno MDC-
XXVII; *cujus parte* 1 *lib.*4 *& ultima agit de recuperatione urbis per ſanctum Regem Ferdinandum. Narrat autem Paulus iſte non pauca, vel ignorata vel præterita auctori Chronicæ, potiſſimum intento ſucceſſibus bellicis referendis. Et quoniam accurate ſatis refert fontes ex quibus hauſit ſingula, viſum eſt in unam omnia appendicem, recuperationis Hiſpalenſis narrationi ſubjungendam, colligere; prudentiſque lectoris arbitrio relinquere, quid fidei ſingulis dandum exiſtimet. Ac primum fol.*148 *ex veteri Eccleſiæ Hiſpalenſis membrana, in ſacello Regis aſſervata, aſſerit idem quod habent Lectiones, ad Matutinum in dedicatione Hiſpalenſis Eccleſiæ* XI *die Iulii recitandæ, & à Congregatione Rituum approbatæ anno* MDXC. *Quomodo ſcilicet* Rex Hiſpalim obſedit, ad eam expeditionem à S. Iſidoro Hiſpalenſi Epiſcopo per viſionem excitatus, quod ſcilicet ſanctiſſimus Præſul ſuam Eccleſiam, tot ſeculis jam ab infidelibus profanatam, Chriſto reſtituendam curaret. *veteres membranas allegante,*

192 *Prudenti tamen cautione additur in dictis Lectionibus,* Ut fertur; *quo nempe intelligatur id non conſtare ex certis auctorum coævorum monumentis, ſed ſolum* conſtanti traditione receptum eſſe: *uti etiam, quod* pius Rex, tum alias, tum in eo bello Deiparæ Virginis *probatur devotio ſancti erga B. V.*

(cujus ſacram venerandæ Majeſtatis imaginem quocumque iret in exercitu ſecum ducebat, ac mira devotione & honore proſequebatur) præſentem opem non ſemel ſenſit. Prædictam *autem* membranam, *inquit Paulus*, continentem miracula aliquot ſancti Regis, tranſcripſit Licentiatus Franciſcus Pachiecus, Capellanus Major Capellæ Regiæ & Canonicus ipſius Sanctæ eccleſiæ, cujus exemplum ego habui, à quodam Regni hujus Magnate communicatum. *Vtinam ſuis originariis verbis, Hiſpanicis vel Latinis (nec enim qua lingua ſcripta fuerit exprimitur) membranam iſtam curaſſet Lectori ſuo Paulus exhibere, vel Proceſſuum ſummario inſerta invenirentur notata ibi miracula, ſicut notantur alia infra danda ex libro veteri Flos Sanctorum.*

cujus imaginem Antiquam in urbe

193 *Interim ex membrana illa attulerat Paulus fol.* 134, *quod poſt conflagrationem igniariæ illius machinæ (de qua in exitium Chriſtianæ claſſis comparata dictum eſt num.* 154*)* acturus pius Rex de tam ſingulari beneficio gratias Deo & Deiparæ, quibus acceptum id referebat, in ſuum ſe recepit tentorium proſtravitque ante imaginem Virginis in oratione. Poſtero autem mane ſub ortum ſolis ſine gladio egrediens ex caſtris, progreſſus eſt orabundus uſque ad ambitum mœniorum urbis, & ea uſque ad portam Cordubenſem tranſiens, intravit per eamdem; eoque venit ubi eſt locus ſupplicii Martyrum, oravitque coram imagine Mariana, quam à vetuſtate Antiquam appellant: & tota civitate tranſita, nulli Maurorum conſpicuus, egreſſus eſt per portam Xeritanam: venienſque in tabernaculum & ſuperiorem veſtem quietis capiendæ cauſa deponens, deprehendit ſe abſque gladio eſſe: unde intelligitur extaticæ orationis fervor, quo abreptus toto illo itinere fuit.

194 Doctor Hieronymus de Gudiël, arte Medicus (qui anno 1577 Compluti vulgari lingua edidit Compendium aliquot Hiſtoriarum Hiſpaniæ, in quo

quo tum aliæ antiquitates memoria digniores traduntur, tum præcipue illustratur familia Gironum) cap. XI dicit eumdem se casum vidisse in alio Ms. antiquo de rebus & antiquitatibus Hispanicis, hoc verborum tenore expositum. Videns Rex sanctus obsidionem protrahi in longum, idque peccatis suis imputans, ideoque vehementer afflictus, continuas ad Deum Virginemque gloriosam ejus matrem preces fundebat, ante imaginem quæ hodie Regum dicitur, quamque circumducebat secum; supplicans ne sua peccata respiceret, sed zelum sanctum, quo impellente obsidionem tam arduam susceperat. Hoc tota una nocte agenti responsum fuit, animos sumeret, cito enim potiturum esse desiderato gloriosi laboris fructu. Surgens autem mane Rex, ambulavit usque ad civitatem, non visus à suis; & per unam portarum, quæ inter Turrim auream & portam Xeritanam clausa apparet, introgressus est; ubi dicunt excidisse ei non animadvertenti gladium suum; & perveniens usque ad Mezquitam majorem, veneratus est imaginem quam appellant Antiquam, quamque istic reperit, ubi etiamnunc consistit: atque per eamdem portam regressus in tentorium, invenit ibi gladium qui sibi exciderat. *eodem in extasi ingressus adorarit,*

195 Eodem mane D. Petrus de Guzman & D. Petrus Pontii, non invenientes in tentorio Regem, perquisiverunt totis castris, usque dum venirent ad tabernacula DD. Roderici Gonsalez Giron & Didaci Lopez de Haro. Qui suspicati Regem ingressum esse civitatem, ingressi sunt etiam ipsi per portam Macarenæ, quærentes eum usque ad Mezquitam majorem. Quo cum plurimi Mauri accurrissent, pugna acris ibidem ipsis exorta est; in qua, protegente eos Deo progressi usque ad portam Xeritanam, per eamdem redierunt ad castra; in quibus Regem repererunt, sanum atque hilarem, & gavisi sunt. *His relatis*, apte, *inquit Zuniga*, subjungit Gudiel: Si postremum

num iſtud facinus Roderico Gironi & ſociis aſſi-ctum Poëtice eſt, apte inventionis iſtius auctor legit perſonam cui ipſum adſcriberet. Scimus tamen etiam in Granatenſis urbis acquiſitione, occaſione non abſimili, quid ſimile patratum fuiſſe à Ferdinando del Pulgar.

regreſſuſque invenerit ſe inermem fuiſſe.

196 *Pergens deinde Spinoſa*, Alii, *inquit*, auctores dicunt, quod tota una nocte ferventi orationi inſiſtens Rex, à Deo ſibi concedi petiit ingreſſum in urbem Hiſpalenſem, ad introducendam illuc ſanctam Chriſti fidem, & viſitandam magnæ religionis imaginem Marianam, quam quidam à Columna nominant; quia ſtabat ad colomnam cujuſdam fontis ad concurſum platearum Genuenſis & Marinæ: quidam vero aſſerunt fuiſſe miraculoſam illam imaginem, quæ Antiqua nominatur, eratque intra ipſam Mezquitam Maurorum, honorata ab his, adorata à Chriſtianis. Poſtea ajunt, ſurrexiſſe Regem, velut in ecſtaſi præ attentione atque fervore ſpiritus; & inobſervatum prodiiſſe de tabernaculo ac tranſito Tabulatæ campo quam longus erat, circuiviſſe murum uſque ad portam Cordubenſem, & campum illum in quo ſolebant Mauri capitis ſupplicium ſumere de Chriſtianis, inde appellatum Decollatorium Martyrum. Hinc inductum, vidente nemine, in civitatem ab Angelo, uſque ad locum imaginis: qua adorata, Rex egreſſus fuerit per portam Xeritanam; ingreſſuſque in tabernaculum, animadverterit periculum in quo fuerat, abſque gladio exiſtens.

quibus pœnitentiis uſus durante obſidione?

197 *Triplicem hanc extaticæ illius peregrinationis narrationem, tam unam in ſubſtantia facti, quam in circumſtantiis variam, ideo credo propoſuiſſe Spinoſam; ut pluralitate teſtium, non omnino recentium, ejuſmodi de ſancto Rege credulitati faceret fidem traditionis ſaltem popularis: quæ licet raro aliquid integrum invariatumque tranſmittat ad memoriam poſteritatis, non ſit tamen contemnenda, quamdiu nulla gravior ratio in contrarium obſiſtit.*

Et

Et hujusmodi sunt quæ idem auctor adjungit, ſolitum Regem ter in hebdomade, quamdiu duravit obſidio, ſeipſum noctu flagellare uſque ad copioſam ſanguinis effuſionem; cum autem pugnandum eſſet, cilicinam crucem, ferreis aculeis aſperam, ſupra nudam carnem geſtare, quæ pectus & brachia complectebatur: habuiſſe etiam in exercitu Sacerdotes, qui militibus pœnitentiam & virtutum exercitium prædicarent, in quibus præcipui fuerint beatus Fr. Dominicus, vir ſanctiſſimus, diſcipulus & ſocius glorioſi Patriarchæ Dominici, Confeſſarius Regis, eique adjunctus ſocius, thaumaturgus Pater Fr. Petrus Gonſalez, quem aſſerit Chriſtophorus Nuñez, Capellæ Regiæ Sacellanus, in hiſtoria quadam à ſe ſcripta de ſingularibus rebus urbis Hiſpalenſis, multa prædixiſſe ſancto Regi obſidionis hujus tempore, quæ exitus vera demonſtravit. *Egimus* XV *Aprilis de* S. Petro Gonzalez, *ibique notavimus ad num.* 15 *Vitæ littera* d, *hunc mortuum eſſe ſeptem annis citius, quam obſidio inchoaretur; nunc vero occurrit etiam alius error ejuſdem Vitæ notandus, quo dicitur idem Petrus capta urbe comitatus Regem, ad urbem ſuam regiam regreſſum: neque enim amplius redivit in Caſtellam Ferdinandus, aut vivus aut mortuus.*

an etiam ſocio S. Petro Gonzalez?

§. II: *De imaginibus Marianis, Hiſpalim inductis à ſancto Rege.*

I*Nterim eximiam* Sancti Regis *devotionem erga* 198
Deiparam Virginem *confirmat nobis etiam* Lucius Marinus Siculus, *libro 5 de rebus Hiſpanicis, agens de S. Ferdinando, breviſſimis quidem verbis, ſed tamen dignis hic legi;* Deiparæ effigiem, *inquit*, quam ſemper habebat apud ſe, devotiſſimus adorabat, ſummaque devotione celebrabat. Ab ea itaque quidquid & neceſſario & honeſte petebat, facile impetrabat. Hac igitur adjuvante, Hiſpali aliiſque

Circumducere imaginem D.V. ſolitus.

pluribus

pluribus oppidis potitus est. *Notabile est autem quomodo locum hunc corruperint editionis Francofurtensis curatores hæretici, pro genio sectæ non solum usum, sed etiam memoriam Mariani cultus omnem abolitam cupientis: siquidem loco* Deiparæ, *ibi legitur* Dei; *& pro* Hac, *invenitur* Hoc numine.

199 *Dedicationis porro Hispalensis Lectiones jam supra citatæ argumentum istud sic prosequuntur:* Capta urbe Ferdinandus felicem victoriam, non sibi, sed Deo ejusque sanctissimæ Matri acceptam referens; dictam imaginem, triumphantis specie ornatissimo ferculo impositam, ad templum, quod ejus nomini dicandum erat, inferri fecit. Hac celebritate triumphi eadem sacratissimæ Virginis imago, cum splendida Episcoporum & Sacerdotum processione, signis ac legionibus præcedentibus, sequente postremum Rege & Procerum comitatu, in urbem delata & in templo est collocata: quod jam à Guiterio Archiepiscopo Toletano à superstitionis sordibus fuerat expurgatum, & Christiano cultui restitutum. Tum vero idem Toletanus Præsul ecclesiam, præsentibus Episcopis & innumerabili populorum multitudine; solenni ceremonia Deo in titulum & honorem beatissimæ Virginis Mariæ dedicavit: cujus venerandam imaginem, cum multis Sanctorum Reliquiis, ibidem Rex reponi curavit.

eamdem triumphabundus inducit in urbem:

200 *Hæc ergo illa est quæ hodie ibidem colitur, & cui ipsique* Sancto Regi, *ut communis olim honor deferebatur, sic communiter accepta referuntur miracula antiquiora inferius [illegible] proponenda: quorum occasione ipsam* Guilielmus Gumperberg *noster retulit in suo Atlante Mariano, continente centurias duodecim miraculosarum toto orbe imaginum, ubi ex* Vita S Ferdinandi *scripta per* Joannem de Pineda, *sic habet:* Fama est duas Deiparæ statuas Hispalim esse allatas à Ferdinando Rege. Altera argentea est, & colitur in altari principe summi templi; altera lignea & justæ staturæ, sedet, pue-

ubi etiam nunc in honore est,

puerumque Jeſum manibus tenet. Hæc à Regibus nomen habet, ſive quia in Sacello Regio eſt, ſive quia à Ferdinando Rege contra Mauros ſemper inter primos militum ordines collocata: refertque conſtans fama, in oppugnatione urbis Hiſpalenſis, Regem Ferdinandum à Virgine doctum eſſe; quibus modis Maurorum machinas everteret.

201 *Hæc ille ad Imaginem* CCXLI: *addit deinde*: Tanto hodie in honore eſt hæc ſancta Statua, ut à Regiis miniſtris Cuſtodes præſidiarii conſtituantur, quos Armorum reges vocant. Hi togati cum clava argentea præ foribus adſtant. A cubiculis Deiparæ, velut Imperatrici, nobiliſſima quæque virginum deligitur: quibus omnibus Regis diplomate hæc officia aſſignantur. Tanta porro in hac ſancta Statua veſtienda eſt religio, ut hoc officium non niſi Canonicis permittatur. *Sed iſta collata cum præcedentibus, credere nos faciunt, Teſtem in Proceſſu Neapolitano V ſuper art. 26 in Summario allegatum, perquam confuſa uſum memoria fuiſſe, quando* dixit quod cum ſancto Regi apparuiſſet imago quædã Deiparæ cum puerulo, promittens victoriam in conflictibus; ille ſimilitudinem monſtratæ ſibi imaginis factam volens, plures pictores accerſiverit: quorum nemo cum voto ejus poſſet facere ſatis, ſecundum ea quæ memoriæ habebat impreſſa lineamenta; demum oblati ſint duo, qui opus ſuſceperint, unumque in locum ſimul clauſi abſolverint intra dies aliquot: ſed opere completo inventi amplius non ſint, proinde crediti fuiſſe Angeli: & hanc ait devote ſervari ſub altari in capella Regia: atque ita & vidiſſe ſe ſæpius, & ex antiqua parentum traditione accepiſſe. *non tamen ut picta ab Angelis,*

202 *Sane non pictam eſſe, ſed ſculptam imaginem; non ſubtus, ſed ſupra altare collocatam, extra controverſiam videri debet. Sed video quid fefellerit hominem, Hiſpaniæ advenam, & bona (quod præſumendum eſt) fide viſa auditaque ut meminerat referentem. Eſt in eadem Hiſpalenſi* *quod forte de Antiqua dicebatur,*

eccleſia

ecclesia imago alia supra memorata, non allata, sed inventa Hispali à Sancto Rege, maximaque in veneratione habita; Antiquam *vocant estque Gompenbergio Imago* CCCLXXXI, depicta in pariete, staturâ sesqui major humana, formâ speciosissima, ut miraculum sit inter majores pictorem fuisse tanta arte præstantem: & quod ipso miro magis est, in hanc usque diem & integra est, & vel formæ vel colorum nullum omnino passa damnum, quantumvis Mauri, quibus antiquiorem esse fama celebrat, eidem expungendæ ligones & malleos adhibuerint. Vestis tota deaurata est. Cultus hodieque ingens; ardent perpetuæ in sacello, quod augustissimum, lampades; nulla diei hora sacrum locum accedas, quin tibi via sit per confertum populum facienda. Omnia pene superant litaneuticæ preces, quas Lauretanas vocamus, & quovis Sabbato, assistente toto Clero Cathedralis templi, symphoniaci non minori pietate quam majestate concinunt.

ad miraculum speciosa,

203 *Eadem omnia de prædicta imagine ante centum annos habemus apud Morgadum impressa lib 4 cap. 10: qui addit quod* prius stetit ad manum dexteram capellæ, sed non ita pridem (*Zuniga, qui rem plenius describit, notat* annum 1578, 18 Novembris) ab Archiepiscopo Christophoro, maximo ingenio & molimine translata est, in eum ubi nunc est locum, una cum tota illa parte firmissimi parietis, supra quem formata est. Nec tamen illa prima videtur fuisse translatio: cum enim ablata est à priori loco, apparebat clare, partem illam parietis non cum reliquo pariete fabricatam, sed aliunde acceptam, ibique insertam fuisse. *Estque hoc omnino verosimillimum; tum quia Mauri solotenus debuerunt omnia destruxisse, ut suam Mezquitam novam à fundamentis ædificarent, tum quia verosimilius est à Sancto Rege fuisse repertam extra ipsam Mezquitam, quam intra camdem, quo Christianis non patuisset accessus.* Addit Zuniga *num.* 17, *desperantes de ipsius imaginis de-*

& an. 1578 translata.

destructione Mauros, educto ante eam pariete, ipsam occuluisse; sed frustra, cum propterea Christiani non obliviscerentur illius, & tectam quoque pergerent in veneratione habere. Usque dum paucis ante hanc expeditionem annis, ille paries concidit, sub eoque apparens imago novo quodam fulgore intuentium Maurorum ita perstringere cœpit oculos, ut arcano quodam impulsu coram eâ stare erecti non valentes, genua flectere cogerentur; sicuti testatur, sub annum MDXX florens, Bacalaureus Peraza, cujus Ms. & hactenus anecdoton autographum extat in Bibliotheca Ducis de Alcala. Hanc ergo imaginem, quæ modo est in ultima capellarum ingredientibus ad latus sinistrum, juxta capellam Domicellarum inter laterales portas Patii & Lagarti dictas: hanc, inquam, imaginem bonus ille Neapolitanus testis, non distinxerit ab ea quæ Regum dicitur; nec animadverterit haud esse in tabula sed muro pictam. Ut vero ipsa statua, quæ vere est & dicitur Regum, credi possit Angelicis manibus fabricata, videtur opus esse plurium concordi testimonio: quod cum desit, deest quoque idoneum argumentum fidei miraculo adhibendæ.

204 Altera imago est, cujus meminit Gumpenbergius tamquam argenteæ, sed eburnea tota est, inquit Morgadus, & assentitur recentissime Zuniga: qui postea utrumque conciliare videtur dicendo, argento totam obductam esse, quod post Morgadi ætatem factum credi potest. Et hanc ait Spinosa, anno MDLXXIX, quando ex veteri in novam arcam transferendum erat sacrum corpus, inventam esse parvulam ac positam supra mortui pectus, creditumque quod ipsam solitus fuerit secum semper deferre; & quando pugnandum cum hoste erat, supra hastile vexilli Regii figere; quod etiam Testium aliquis in Processu affirmavit; alius vero Testis dixit, auditum vel lectum sibi esse, quod ipsam in tali discrimine ante se haberet positam in arcu ephippii sui. Atque hinc originem sumpsisse videtur, ut recentiores omnes sancti Regis imagines, pro Vellere aureo, Austriacorum postea Regum gestamine, appictam habeant ex collari torque pendulam effigiem Deiparæ.

205 *Quid autem mirum si Deiparæ Virgini tam devotus fuit Sanctus, qui à puero ei vitam debere cœpit? Nam anno* MCCIX, *agentem in Castella apud matrem & Reges avos, tam gravis eum invaserat infirmitas, ut somni cibique capiendi facultate destitutus, brevi crederetur moriturus: sed Berengaria, ad Marianum altare in Oniensi monasterio filium detulit, novemdium pro ejus salute ibi ducendum vovens: quo facto subito confortatus puer somnum capere cœpit, à quo experrectus cibum petiit, intra quindecim dies magis quam umquam antea sanus. Miraculo autem motus Rex avus, votivam illuc quoque peregrinationem instituit, gratias pro servato nepote acturus. Constant hæc omnia ex uno eorum Canticorum, quæ plura lingua patria Alphonsus Sapiens, filius Sancti Regis, composuit; servanturque in Escuriacensi bibliotheca, unde illud quo ista continentur acceptum, ad an. 1252 num. 4 recitat Zuniga; estque stropharum, duodecim hoc initio intercalatim ordiendarum:*

Decere videtur Reges ut ament Sanctam Mariam,
Quia in maximis periculis ipsis occurrit ad custodiam.

Eodem facit similis Ode Stropharum septem, sub hoc identidem iterando principio apud Zunigam num. 13.

Qui in Virgine gloriosa multa fide nititur,
Licet valde infirmetur bene resanabitur.

Idque probatur exemplo Reginæ Beatricis, primæ uxoris Ferdinandi, quæ Conchæ ad mortem ægra, ipsâ invocatâ subito convaluit.

§. III. De

§. III. *De sancti Regis gladio & labaro, nec non de clavibus ingredienti traditis, aliisque ejusmodi monumentis.*

PRudentius de Sandoval in historia trium E- 206
piscoporum, ad finem Vitæ Comitis Ferdinandi Gonsalvii (*fuit hic Castellæ Comes tempore* Ranemiri Regis, *heroicis contra Saracenos gestis clarus; quem ab insigni pietate & felicitate multum laudat Rodericus Toletanus lib.5 cap.2 & 12, & floruit sub medium seculi* X) *ad hujus, inquam Herois vitam* addit *Prudentius de Sandoval, apud Spinosam*, quod sanctus Rex Ferdinandus, iturus ad obsidionem Hispalensem, extulerit secum os unum de illius corpore, cum ense & labaro, tamquam viri sancti, & cujus meritis speraret multum se adjuvandum. *Deinde prosequitur Spinosa*: Quod exemplum imitati successores Reges, eumdem gladium sæpe petierunt, ad maximi momenti expeditiones profecturi, ac nominatim Infans Ferdinandus, in obsidione Zaharana & Antiquerensi. Est autem gladius ulnam unam longus & acutissimus, in capuli vertice globum habens crystallinum, & pro transverso pretiosam ex lapide flavo petram, ad unius digiti crassitiem. Servatur autem in sacristia Capellæ Regiæ, indeque effertur ad processionem, die S. Clementis XXIII Novembris duci solitam, in gratiarum actionem pro liberata à Mauris urbe; quem sursum elatum portat Assistens Hispalensis, præcedente illustriori quodam viro, ex parte Civitatis delecto, qui vexillum ferat, quod Regi sancto præferebatur quando urbem obtinuit, servaturque in Sacristia majori ecclesiæ.

Ensis & labarum ad obsidionem delatum,

in processione annua circumferuntur.

207 Apparatus autem Regiæ capellæ tali die hic est. Ad latus dexterum portæ, sub diviti conopæo, collocantur figuræ Sancti Regis & Reginæ Beatricis, primæ uxoris ejus ad sinistram, dexterum latus tenente

nente figura filii Alphonsi Sapientis, omnes vestitæ quam speciosissime: Regis autem figura prædictum gladium manu dextera tenet. Accedente ergo ad Thronum Assistente, interim dum è capella procedit pompa, Capellanns major ibidem adstans cum Custodibus, genu flexus osculatur prædictam dexteram, ab eaque acceptum gladium tradit Assistenti in manus, quas suis ipse manibus stringit, exigitque juramentum in forma Castellanis consueta, quod cum sit restituturus finita celebritate: qua de re mox conficitur publicum instrumentum à Notario, eum in finem præsente. Habet autem Christophorus Nuñez Sacellanus in suis manuscriptis, quod anno MDVIII gladium istum in processione extulerit ipsemet, tunc forte Hispali præsens, Rex Ferdinandus; vexillum vero gestandum tradiderit Legato Cæsaris Maximiliani, dicens, Si hic adesset Nepos meus Carolus, ipsius partes forent ipsam portare: nunc, quoniam abest, vices ejus sustine. Tanta in veneratione habent Reges nostri honorandas illas reliquias. *Hactenus Spinosa: quibus ex Zuniga addiderim, non æque probari omnibus, quod resarciendo sacrum istud vexillum subditus hinc inde alius fuerit pannus, sicut facile deprehenditur à non hebiti oculo, licet major pars sit materiæ antiquæ; verentur enim ne, paulatim evanescente panni utriusque discrimine, non distinguatur à recentiori vetustior.*

maxima cum reverentia.

Clavis argentea urbis sancto Regi fabricata

208 *Servatur præterea, teste eodem Zuniga num. 24, inter ecclesiæ rariora cimelia,* Clavis argentea *& ex parte inaurata, quam creditur* Sanctus Rex, *sibi successoribusque in urbem ingressuris imposterum offerendam, fabrefieri jussisse, loco alterius* ferreæ, *sibi ab* Axataf *Mauro sub introitum ante portas urbis oblatæ, quæ hodie est in potestate* D. Antonii Lopez de Mesa, *olim autem putaturin archivio civitatis custodita fuisse. Alii verisimilius sentiunt, prædictam argenteam clavem, à Iudæis fabricatam, ab Archisynagogo Hispalensi oblatam Regi fuisse: idque*

que verosimile facit addita manubrio inscriptio Hebraica: notant autem in more Iudæis fuisse, Rege ingrediente in locum ubi Synagogam habebant, eum cum tali ceremonia excipere & simul protectionem ejus petere. Vtriusque clavis formam, qualem Zuniga exhibet, non gravabor hic etiam repræsentare, sed paulum contractiori mensura. Nemo est qui non facile intelligat Castellanorum verborum, secreto ipsius Clavis *tam eleganter intextorum, sensum,* DIOS ABRIRA, REY ENTRARA. *Sed scripturam Hebraicam, quæ per extimam annularis manubrii orbitam est circumducta, & cum exprimi suo loco non posset, hic ad latus notatur, minus obvia est omnibus; quare eam Latine sic reddi moneo:* Rex Regum aperiet, Rex universæ terræ introibit.

209 *Similem ferme sensum subesse Arabicis* Mauricæ Clavis *characteribus, similiter ipsi ejus secreto intextis, ex sensu peritorum ejus linguæ ait Zuniga: quod tanti non facio, quam quod* Maurorum Hispalensium Princeps Axataf, *ad pedes Sancti Regis exprimi solitus cum similis formæ clavi in manu*, cum inde digressus pervenisset ad collem Belli-visus dictum, ubi incipit urbis aspectus evanescere & maritima ora in conspectum venire; illacrymans exclamavit, fieri non potuisse ut urbem tam generose defensam, tanto incolarum numero constipatam, cum exercitu tam exiguo vinceret alius quam Rex Sanctus: ita scilicet implenda fuisse decreta supremi Alá, qui hoc tempore destinaverat civitatem amittendam à Mauris, multa talis eventus prognostica pridem habentibus; *quemadmodum in veteri quadam memoria legisse se scribit jam supra aliquoties nominatus Zuniga num. 23, & in Annotatis ad Caput 6 litt. c, explicatum pro parte invenitur.* *& ferrea eidem tradita à Mauris,*

210 *Idem in Appendice ex Gonzalvo Argote de Molina, tamquam teste oculato (floruit autem hic ante annos centum) meminit tertiæ cujusdam* Clavis, *superiori seculo pariter in majori sacristia ecclesiæ Metropolitanæ asservatæ,* *ac tertia oblata à Iudæis.*

 quam

quam ingredienti Regi obtulerint Judæi, *facultatem petentes (ut deinde ad cujusque Regis ingressum facere eis in more fuit) commorandi in sibi assignato vico:* Notabilis ea est, *inquit*, raritate fabricæ ex omni metallo, sic ut unumquodque per se distincte appareat: secretum ejus contextum similiter ut prime ex litteris eadem Castellana verba utrimque legenda exhibentibus: in circulo autem annulari Hebraicis characteribus scripta verba, sic à peritis Latine reddebantur, REX REGUM INTRABIT, TOTUS MUNDUS EUM VIDEBIT.

Scyphus Regis crystallinus.

211 *Denique idem Zuniga ad an.1252 num.30 addit, quod etiam in Ecclesiæ Cathedralis thesauro servetur poculum crystallinum, auro circumornatum ac munitum, in cujus aureo labro litteris antiquis hæc legitur inscripta sententia:* Dominus meus: Dominus mihi adjutor, & non timebo quid faciat mihi homo, & despiciam inimicos meos: *ex quo vase creditur sanctus Rex bibere solitus.*

CAPUT XIX.

Ferdinandi Regis extrema gesta ac pientissimus obitus.

212 POstea victoriam suam ipse per se prosequens Rex præclarus, obtinuit Xerez, Medinam, Alcalam, Bejar, Sanctam-Mariam à portu, & Gades intra ipsum mare sitas; nec non Sanlucar de Alpechin, Arcos, Lebrixam, Rotam, Trebuxenam aliaque loca plurima, haud facile nominanda sigillatim, ac denique quidquid ad hanc partem *a*cis mare est regionum. * Totos octo annos in Andaluzia transegit Ferdinandus, neque amplius in Castellam rediit; eoque tempore ærumnas & pericula multa sustinuit; quia quemcumque locum obsidione cinxisset, non prius fere dimittebat quam obtinuisset, quantumcumque gra-

a Post 8 annos in Andaluzia actos

vem ac diuturnum agonem propositum sibi videret. Vixit autem post occupatam Hispalim annis tribus & quinque mensibus; & hic finivit cum ipsa vita cursum gloriosorum suorum certaminum, quia tantus ardor ei inerat recuperandæ totius Andaluziæ, ut numquam persuaderi sibi siverit reditum in Castellam.

213 Quia autem jam obtinuerat quidquid cis mare possident Mauri, desiderabat etiam *b* transfretare, ad ipsos in Africa debellandos. Jamque præcurrens adventus ejus fama magnum ubique terrorem sparserat, tum quia credebant non destiturum à proposito, quod fixum certumque ei esse dicebatur; tum quia diffidebant se posse resistere potentiæ, animo, atque fortunæ ejus. Unde complures istarum partium Toparchæ constitutum habuerunt eidem, si trajiceret, subdere sese; ut dubium nullum sit, quin vehementer etiam istic dilataturus imperium fuerit, si longior sibi vita obtigisset. Verum aliter visum Deo, vitæ ac mortis Domino; cujus dispositioni neque Rex, neque Imperator, neque alius cujuscumque conditionis homo potest resistere, & mortem ab eo decretam fugiendo declinare. Omnibus siquidem communis mors est, aliis tamen honorata illa felixque contingit, aliis infortunata atque ingloria. Nunc ergo qualem Beatus Rex Ferdinandus sortitus sit, enarret historia.

b *trajecturus in Africam Rex moritur.*

214 Mortuus est Rex inclytus Ferdinandus, post tot tamque heroica facinora, post tam insignes de Mauris victorias, post tantum cumulum laudis ac decoris conquisitum: qui præterquam quod hominibus carus fuerit, fuit etiam dilectissimus Deo, ab eodem spatium vitæ nactus quo tanta agere pro nominis divini gloria posset in terris, & in cælis consequi coronam tam grandibus meritis debitam. Sic autem mortuus, quomodo non dicetur habuisse mortem felicem atque honoratam, quamvis Christia-

Vitam omnibus virtutibus ornatam.

nitati toti, per ipsum exaltatæ atque ornatæ, luctuosam? Sed imprimis luxerunt eum subditi sui, quibus Regis sui tam excellens virtus præsidio simul erat & ornamento. Fuit enim exercitio virtutum heroicarum semper intentus, otiosus numquam; fortis in conflictibus, felix in progressibus, gloriosus in victoriis; liberalis & munificus erga benemeritos, præsertim viros nobiles, ecclesias, Ordines religiosos, veteranos milites, & Almogavares; conditor legum & consuetudinum optimarum, immunitatum privilegiorumque largitor, ministrator justitiæ; multa prudentia, scientia, clementia & pietate prædictus; amabilis bonis, terribilis malis; custos veritatis, fidei servantissimus: & ideo Mauri, licet eum timerent, amabant tamen, quia numquam non fidelem experiebantur.

215 Fidei Christianæ exaltator præcipuus, infidelium persecutor acerrimus, mandatorum divinorum observantissimus fuit hic Rex; ideoque sicut in omnibus actionibus suis Dei honorem & gloriam semper præ oculis habuit, quæ Dei sunt ante omnia curans; ita etiam Deus ipsum in omnibus juvit & prosperari fecit, dando ei victorias tot ac tantas de fidei nostræ sanctæ inimicis, civitatesque & oppida tam multa, tam nobilia eidem subjiciens per Hispaniam, quot & quanta in hac historia commemorantur. Denique tot ejus extiterunt virtutes, ut omnes enumerare & explicare humani vires ingenii superet.

concludit Ferdinandus anno Regni 35

216 Regnavit Rex Catholicus Ferdinandus triginta quinque annis, & obiit in nobilissima urbium Hispali, quam Mauris eripuerat. Quando autem sensit moriendum sibi esse, accersivit filium suum D. Philippum, electum *c* Archiepiscopum Hispalensem, aliosque ibidem præsentes Episcopos & Clerum universum, ac petiit præberi sibi Corpus D. N. Jesu Christi. Quod ubi inferri à Sacerdote vidit, cum humi-

humilitate profundiſſima volens excipere, de lecto in genua ſe conjecit; collumque laqueo aſſumpto implicans, poſtulatam Crucifixi imaginem ante ſe collocavit. Cui humillime ſe inclinans, ipſamque adorans, omnia ſigillatim Dominicæ paſſionis tormenta in cruce tolerata enumeravit, & crebris eam oſculis devenerans, multaque cum contritione & lacrymis pectus percutiens, peccatorem ſe maximum fatebatur, ac delictorum veniam poſtulabat à Deo. Deinde proteſtatus eſt, ſe firmiter tenere ac credere omnes fidei Chriſtianæ articulos, in eaque fide mori velle. Tum vero petiit Corpus Domini; quod ſibi exhibitum adoravit devotiſſime, manus in cælum elevans, oculiſque in illud defixis pronuntiavit preces aliquas, magnæ fidei atque contritionis formulam continentes; atque ita demum adoratum ſanctiſſimum Sacramentum ſuſcepit de manu D. Raymundi Archiepiſcopi Hiſpalenſis.

munitus Viatico

217 Hoc facto exui juſſit atque auferri à ſe omnia Regiæ dignitatis indumenta, & cunctos liberos ad ſe vocari, videlicet hos, D. Alphonſum primogenitum atque heredem regnorum ſuorum, D. Fredericum, D. Henricum, D. Philippum, D. Emanuelem; aberant autem D. Sancius, utpote *d* Archiepiſcopus; & D. Berengaria, monacha Burgis in monaſterio delas Huelgas: atque hi nati fuerant ex prima uxore D. Beatrice: ex ſecunda vero D. Joanna adfuerunt D. Ferdinandus, D. Leonora & D. Ludovicus omnium minimus. Hos autem ubi junctim adeſſe vidit, una cum D. Joanna multum afflicta; primo appellavit D. Alphonſum, ſucceſſorem futurum, eique benedictionem ſuam impertivit, deinde ceteris ex ordine liberis.

& convocatis liberis

d

218 Coram omnibus præterea Magnatibus regni ſui ſermonem convertit ad Alphonſum*, docens atque erudiens, qua ratione ſtatus ſuos regere ac gubernare deberet; injungens etiam eidem curam

primogenitoque Alphonso monita postrema relinquens,

germanorum, ad omnem virtutem educandorum, quantumque posset evehendorum ad dignitates cuique congruas in regno, atque amore fraterno complectendorum; tum ut Reginam Joannam haberet sibi commendatissimam, honoraret ut matrem, omni solatio obsequioque foveret; quod ceteris quoque liberis commendatum volebat. Denique injunxit ei, ut Regni Proceres, Nobiles & Equites omnes haberet honorifice atque munifice, & sua cuique privilegia illibata servaret: & addidit, si omnia ista adimpleret, benedictionem suam plenam super eum descensuram; sin minus, maledictionem suam exciperet; & voluit ut ipse subjiceret, Amen. Tum dixit: Fili mi, vides quomodo sis auctus opibus, subditis, possessionibus, præ quam alius ullus Rex Christianus: satage ut recte utaris omnibus; sisque bonus, tot bene agendi media nactus. Manes Dominus ejus omnis terræ, quam Regi Roderico Mauri eripuerunt: si hoc in statu, quem tibi relinquo, regnum sciveris conservare, tam bonus Rex eris atque ego; non item, si amiseris aliquid.

cum cereo in manibus

219 Cumque jam advenisset hora, qua Rex sanctus animam esset redditurus Creatori suo, conspexit Sanctorum se expectantium societatem; multumque eo visu recreatus, dedit gratias Deo: petiitque Cereum benedictum, in manibus ritu Christiano tenendum. Prius tamen quam eum apprehenderet, elevatis in cælum oculis, dixit: Domine, dedisti mihi regnum, quod non habebam; & majorem honorem atque potentiam, quam merebar: dedisti mihi quantum fuit voluntatis tuæ sanctæ: & pro his omnibus gratias tibi reddo, & resigno in manus tuas regnum, quantis potui incrementis auctum: animam quoque meam tibi offero. Tum veniam ab omnibus circumstantibus petiit, ignosci postulans, si quam eorum alicui dedisset querendi de se causam: & illi vicissim lacrymantes orabant,

ut sibi culpas suas condonaret. Mox candelam accepit, & eam ambabus manibus in sublime efferens, *pie defunctus.* Domine, inquit, Jesu Christe, Redemptor mi, nudus egressus sum de ventre matris meæ, & nudus revertor in terram: suscipe, Domine, animam meam, & per merita sanctissimæ Passionis tuæ, placeat eam collocare inter servos tuos. Deinde manus cum candela demisit, & tamquam fidelis Christianus Deum patrem adoravit, jussitque ut Clerus totus recitaret litanias, elataque voce Te Deum laudamus decantaret. Denique inclinato capite & oculis clausis, animam Deo reddidit, quam inter fideles ac sanctos habeat cælestis gloria. Amen.

220 Nulla lingua poterit explicare, qui planctus, quæ lamenta fuerint per omnes regni partes, propter mortem tam sancti Regis. Quis enim umquam vidit tot matronas ac virgines celsissimi generis capillitiũ ponere, lacerare genas, vocibus querulis lamentari? quis tot Infantes, Equites, Infanzones, Nobiles *e* Ricos-homines radere barbas, pilos vellere, in seipsos sævire? c Profecto nemo super alicujus Regis morte luctum ejusmodi conspexit. Dies autem ille luctuosus fuit dies *f* Jovis, idemque trigesimus mensis f Maji, anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo: & die tertio, videlicet sabbato, sepultum est corpus in sancta Hispalensi *g* ecclesia: ubi g usque hodie habetur in maxima veneratione. Missam celebravit Archiepiscopus Hispalensis: ac deinde in laudem defuncti sermonem habuit. Rex vero Granatæ, morte ejus intellecta, jussit planctum maximum fieri per totum regnum; idque jure meritissimo, quia sub protectione atque tutela ejus securus degebat.

30 Maji 1252,

221 Neque solum per Castellæ atque Leonis regna, *subditis, etiam Mauris deploratus.* sed per universam Hispaniam mors Ferdinandi fuit lamentata, propter ipsum enim celebrabatur per universum mundum: magis adhuc exaltanda, si

diutius

diutius vivere potuisset. Specialiter autem concessum ei à Deo fuit, quod eo regnante nullus annus in Hispania & præsertim in ditionibus ei subditis fuit sterilitate aut pestilentiâ notatus. Benedictus sit dies, quo Rex iste natus est: quandoquidem Deus ei fecerit gratiam, ut per suas sanctas actiones consequeretur tantum honorem in hoc mundo, & in altero gloriam permanentem; in qua ipsum habeat Deus cum Sanctis, sempiterna fruentem beatitudine. Amen. Nobis vero concedat gratiam, ut similia opera possimus facere, quibus mereamur, partem habere in regno suo sancto, ubi est perpetua claritas & gloria infinita per æterna secula. Amen. Deo gratias.

ANNOTATA.

a *Scilicet cis mare Oceanum, ubi omnia loca hic nominata inveniet lector in chorographica tabula Andaluziæ, sed cum addito ad distinctionem cognomine; puta* Medina-Sidonia, Alcala de los Gazules, San-Lucar de Barrameda, *quod hic* de Alpechin *videtur dici: ad ipsum autem Herculeum fretum versus mare mediterraneum non pertigerunt Ferdinandi victoriæ, sed posteris servata gloria est, tam prompti ex Africa trajectus Mauris auferendi.*

b *Mariana addit, quod hunc in finem* In Cantabriæ finibus nova & numerosior classis ædificabatur, quo tempore Regem morbi vis invasit.

Philippus non Episcopus sed Administrator Hispalens.

c *Vtrum eam electionem approbare noluerit* Innocentius Papa, *aut ipse* Philippus *fuerit à sacris Ordinibus suscipendis alienior, compertum non habeo: hoc certum, quod auctores ei dent titulum* Administratoris, *quem utrum revera usurpaverit vellē ex aliquo publico actu discere. Certum est etiam quod numquam fuerit consecratus vel ad majores Ordines promotus: siquidē postea uxorē duxit* Christianam, *Regis Norvegiæ filiā, eo consilio adductam, ut* Alphonso *uxorem sterilem repudiaturo nuberet; sed Reginâ interim gravidâ factâ mutavit Rex consilium, & fratri virginem habendam dedit, suo apud Norvegos æstimationi sic consulens.*

d *Si patre moriente* Archiepiscopus Toletanus erat Sancius, *saltem Electus (quod absque irrefragabili actorum publicorum testimonio non ausim in dubium revocare, contra hanc tam expressam auctoris coævi auctoritatem) erravit Tamajus, quando* Guterii *successorem* Paschasium, *anno 1250 ordinatum, ait supervixisse usque ad annum 1262. Obierit hic fortassis exiguo ante* Sanctum Regem *tempore, ipso anno 1252, & hæc causa fuerit, cur filius, ad ineundam possessionem profectus, non adfuerit. Non tamen continuo ordinatus est* Sancius; *siquidem Franciscus Pisa, in Historia Toletana lib. 4 cap. 19, refert Privilegium, quod Era* MCCXCVI, *id est anno 1258, concessit Clero Toletano, ubi dicitur solum* Sancius, divina providentia Toletanæ Sedis Electus, Hispaniarum Primas, & Domini Regis Cancellarius. *Di-*

cis

cit autem Pisa, eum obiisse anno 1268; & Quintanadueñas, in libro de Sanctis Toletanis cap. 27, ait, eum suscepisse sacros Ordines à Raymundo Archiepiscopo Hispalensi anno 1259.

e Ricus, voce Teutonica Ryk, dives. In supra memorata distributione Alphonsi Regis, Ricos-homes invenies nominatos, ante Ordenes è Fijosdalgo, id est, Nobiles: ut appareat fuisse eam appellationem non vulgaris notæ & dignitatis. Vitalis Episc. Oscensis apud Cangium verbo Infanciones, horum primam ac nobiliorem speciem facit Barones vel Ricos homines: talisque fuit Raymundus ille Bonifacii, Archithalassus S. Ferdinandi supra laudatus.

f Anno siquidem 1252 Bissextili, litteræ Dominicales fuerunt G F.

g Nisi ante novæ ecclesiæ molitionem scripsisset auctor, non dixisset simpliciter Ecclesiam, sed addidisset veterem: sicut neque superius, ubi de Mezquita & turri, vel minimum indicium dat novæ fabricæ inchoatæ, nedum perfectæ.

PARERGON IV.

De Anniversario sancti Regis ex Morgado & Spinosa.

Post mortem Sancti Regis, Granatensis Rex Maurus (Mahomadum *Morgadus*, *Spinosa* Alhomadum *vocat*) non contentus supradicta demonstratione doloris, misit annue, quoad vixit, ad diem recurrentis Anniversarii, delectos ex Equestri suorum ordine viros centum; & ad majorem testificationem luctus, pedites ire jussit, singulos cum cereo candido, quos circum cœnotaphium accensos ponerent: voluitque ad posteros transire exemplum, velut tributum. Duravit hic usus usque ad tempora Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellæ: sub quibus extincto penitus Granatensi Maurorum regno & urbe subacta, cessavit tributum istud, suffectusque est certus Maurorum numerus, ex ipsa urbe Hispalensi, eorum qui habitant in Regione Adarbeji (hodie Maurariam appellamus) Collationis S. Petri. Hi assistebant exequiis Regiis ad Vigilias & Missam, cum capuciis ejus quem quisque eligebat coloris, apicibusque viridibus, & media super eos luna coloris item viridis,

222 *Anniversarium honoratum à Mauris*,

dis, circumsistentes tumulo facesque in manibus albas tenentes. Postea, cum obligatio hæc eis gravis accideret, petierunt à Capitulo & impetrarunt, ut eam sibi liceret redimere annua pensione ceræ, certo pondere ad diem istum ipsorum expensis consumendæ, quemadmodum scribit sacelli Regii Capellanus Christophorus Nuñez.

quo ritu Hispali diu celebratum,

223 Institutor Anniversarii hujus fuit filius & successor Ferdinandi Alphonsus: eoque die & præcedenti non permittebatur, ut quisquam vel officinas aperiret vel opificium exerceret consuetum: idque servatum fuit quamdiu Alphonsus supervixit. Eumdem diem Legionenses & Castellani omnes, sed præsertim Andaluzii, consueverant etiam cum maxima demonstratione doloris agere; & præcipui quique regnorum illorum funebri isti officio conabantur interesse, singuli adferentes labara & insignia suarum urbium oppidorumque, cum multis facibus ex cera alba: quæ quidem labara disponebantur per ecclesiam majorem; faces vero accendebantur primo mane, & ponebantur circum sepulturæ locum, ubi ardebant die toto quia erant valde magnæ. Istud autem Anniversarium usque hodie (*inquiunt Morgadus & Spinosa, prior anno* MDLXXXVII, *alter* MDCXXVII *scribens*) cum Officio Defunctorum celebrat Capitulum sanctę ecclesiæ majoris Hispalensis, ex particulari fundatione, cum musica & sermone ad populum, omnique honore funebri pro anima Sancti Regis D. Ferdinandi, interveniente Capitulo Civitatis cum Audientia Regia, in die sanctissimæ Trinitatis vesperi & die sequenti: in eumdemque finem construitur cœnotaphium inter duos choros; cui imposita pulvinaria auro contexta, sustinent gladium & coronam regiam: exponitur etiam eadem occasione labarum Regium, collocaturque ad pulpitum Euangelii.

224 *Hactenus illi: quæ omnia nunc saltem cessare existimo, & in augustiorem lætioremque ritum mutata, post-*

quam

quam decrevit Apostolica Sedes Officium de Ferdinando ut Sancto recitandum, juxta Romani Breviarii formam, sicut infra dicetur. Vt tamen etiam hodie fierent, non præjudicarent certitudini acquisitæ à Ferdinando beatitudinis æternæ, quam solennis iste cultus Pontificio confirmatus decreto fidelibus omnibus indubitabilem facit: sed solum esset pia ac simplex primævæ institutionis observatio, non ad solatium, sed honorem animæ tam bene meriti Regis; refrigerium vero aliarum animarum, quoquomodo ipsam attinentium. Sic XXI Februarii observavimus Nivellis in Brabantia factum SS. Pippino & Idubergæ, parentibus S. Gertrudis: sic XI Maji, Malbodii in Hannonia diximus olim parentari solitum SS. Walberto & Bertiliæ, genitoribus SS. Aldegundis & VValdetrudis. Quin & in toto Sacro Præmonstratensium Ordine scimus fuisse usitatum, nec nisi auctore Molano omissum, ipsius sancti fundatoris Norberti Anniversarium funebre; quod hodieque continuatur, sed pro defunctis ex eadem familia prognatis. Hoc autem ideo dixerim, ne muliebri Sanctimonialium Nivellensium atque Malbodiensium simplicitati id tribuens aliquis, ignoscendum potius quam tolerandum majoribus nostris fuisse putet istiusmodi ritum; maxime accedente hoc altero Hispalensi exemplo, quod sapientissimis Ecclesiæ istius Archiepiscopis & amplissimo gravissimorum virorum Capitulo numquam displicuit nec improbatum fuit, usque in nostram ætatem, qua prudentius talia omittuntur, ad præscindendam curiosis magis quam religiosis hominibus cavillandi materiam. *absque præjudicio Sanctitatis.*

225 Porro ratio Anniversarii, post festum Sanctissimæ Trinitatis celebrandi, fuit, quod dies XXX Maji, quo Sanctus Rex obiit, plerumque concurrat cum Octavis Ascensionis aut Pentecostes, quarum festivam lætitiam non convenit lugubri officio funestari. Volentes ergo diem eligere numquam aut rarissime impediendum; nulla habita diei mortualis ratione, elegerunt primam *post Dominicam Trinitatis.*

mam post Octavas prædictas Feriam, huic officio vel ideo aptiorem, quod universalis Ecclesia, Dominicam Christo resurgenti dicatam habens, soleat Feria II *recolere memoriam fidelium in Christo defunctorum, quos ejus exemplo resuscitandos credit. Inchoatur autem pridie Vesperi, scilicet post absolutum Dominicæ diei officium totum: & cum anno* MDLXXIX *facienda esset sacri Corporis apparatissima Translatio, apte electa fuit eadem Feria, tamquam annuæ Sancti memoriæ ab antiquo dicata.*

GLO-

GLORIA POSTUMA S. FERDINANDI III

Regis Castellæ & Legionis

Ex variis monumentis collecta

CAPUT I.

Miracula post mortem ex veteri Hispanico, Editionis Hispalensis anni MDXXXII.

Nescio quid amplius dicere possim de gestis sancti hujus Regis in vita: post mortem vero, tot tantaque patrata miracula sunt, meritis ejus & intercessione Dominæ nostræ, ut numerari nequeant. Sed propter exiguam diligentiam majorum animique remissionem, omnia fuerunt oblivioni mandata: nisi potius ea nunc voluerit ignorari Deus, quia homines hujus ætatis indigni sunt qui istis auditis salutem consequantur, propter excessum iniquitatum, quæ hodie publice patrantur in mundo. Eorum autem quæ hoc tempore claruerunt cum sciam aliqua, facta personis hodieque viventibus, ipsa ex ordine recensita audies. *Antiquiora oblivioni data.*

1 Patronus cujusdam navis Hispalensis, qui, dum bellum cum Lusitanis *a* esset, multa iis damna intulerat, vicissim ipse aliique plures ab illis capti sunt; qui omnes quidem alios diris carceribus incluserunt, ubi nullam omnino lucem conspicerent, navis autem Patronum seorsim recluserunt. Id ubi rescivit uxor, Regi Ferdinando devotissima, in capellam

a *Captivus in Lusitania mortique addictus,*

lam ejus accessit, ad quandam imaginem, cui prædictus Rex dum viveret ipse afficiebatur: cœpitque prolixe orare Regem Ferdinandum, vellet intercedere apud Dominam nostram, ut maritus suus à tanta calamitate liberaretur: votum addens, quo se obligabat ad curandas ante prædictam imaginem triginta Missas per totidem dies, & glorioso Regi offerendum panem & vinum ceramque accensam. Primo autem die ipsaque hora, qua cœpit prima Missa, collataque sunt panis vinum & cera: maritus suus, qui tenebatur in isto tenebricoso carcere propemodum enectus fame ac siti, vidit candelam ceream coram se accendi, panemque & vinum ab uxore oblatum, eisque refocillatus est. Dum autem orationes & oblationes continuarentur Hispali, captivus quoque Olisipone simili hora & modo illuminabatur reficiebaturque. Cumque custos carceris, octavo cœpti miraculi die, cereum accensum fuisset conspicatus, suoque captivo deesse nihil animadverteret, voluit eum torquere: quapropter ille mysterium aperuit, & quid octiduo toto sibi factum fuisset manifestavit. Hæc ubi ad aures Lusitani Regis pervenerunt, veraque probata sunt, quamvis eum bene commeritæ morti adjudicasset, accersivit illum, juramentumque exegit quod reversus in patriam, nuntiaret sibi quid istic pro eo factum sit. Interim nuntiatum est Hispali, mortis sententia accepta sublatum de medio hominem esse: sed non ideo pia mulier cœptum dimisit sacrificium ac votum. Vigesimo autem die ab eodem curato domum mulier rediens, ibidem invenit maritum suum, quem manu apprehensum duxit ad capellam prædicti Regis, ubi Deo & ejus gloriosæ Matri egerunt gratias ipsique glorioso Regi. Sumpta autem dierum aliquot quiete, redivit in Portugalliam, narraturus, quid absente se domi fecerit uxor.

oblationibus ab uxore Hispali factis sustentatur,

& agnito miraculo liberatur.

II Quidam propter grave crimen addictus morti,

per

per sagittas Confraternitatis *b* excipiendæ, captivus attinebatur in turri, manicis implicitus, cum cippo ad collum & gravi ad pedes catena. Pridie vero quam ad supplicium educeretur, commendavit se huic glorioso Regi: eademque nocte, nesciens ipse quo modo, solutum se à vinculis omnibus miratus est; & sequenti mane ad capellam Beati venit, vitamque servavit meritis istius gloriosi Regis.

b *Item alius educendus ad mortem.*

III Cuidam devoto Dominæ nostræ ejusdemque Regis aufugerat mancipium, quod cum utrique commendasset, in eo requirendo nullam prætermisit diligentiam. Amissa deinde ejus recuperandi spe, octavo jam fugæ die currente, petiit sibi Missam dici ante imaginem Dominæ nostræ, de Conceptione ejus; orans gloriosum Regem, ut pro se dignaretur intercedere. Cumque prædictam Missam in capella Sancti de genibus audiret, post tergum respiciens, vidit adstantem fugitivum suum: qui rogatus, ubi fuisset, respondit: Hac nocte quatuordecim leucis hinc abfui asino insidens, & mane me reperi circa Hispalim.

reducitur fugitivum mancipium,

IV Cuidam virgini pauperi addicta in dotem erant decem millia maravedisiorum: sed eidem jam desponsæ, qui dotem promiserant, præstare eam non potuerunt: qua de causa accipere eam sponsus noluit. Ipsa vero solum sexaginta quinque maravedisios habens, rogavit gloriosum Regem, ut sibi quo meliori poterat modo succurreret. Itaque paucos illos quos habebat nummos, decrevit in ejus nomine exponere sortibus, quæ Hispali duci solebant. Prima autem sors egressa est puellæ hujus & gloriosi istius Regis, quæ fuit centum duplarum Castellanarum & trium ulnarum holoserici villosi: quare qui rogabatur sponsus', necesse habuit ipse rogare: itáque celebratum matrimonium est, in quo illa Deo & Regi glorioso servivit.

curatur pauperi puellædos,

V Viro cuidam vacca sua vel aberrans perdita,

redditur abducta vacca vel furtim abacta erat; quam multis diebus magno cum labore requirens, nec inveniens, vovit Missam cum oblatione glorioso Regi Ferdinando. Vesperi autem venit stipem ferens pro Missa die sequenti dicenda. Eadem hora, cum laniones Hispalim inducerent animalia macello destinata, nescitur quo modo, simul omnia intrantia in civitatem, hac illac dispersa sunt; vacca autem prædicta viam tenuit versus ecclesiam S. Mariæ, neque sisti à quoquam potuit, plateas & viculos multos percurrens, usque dum stetit post sepulcrum gloriosi Regis. Dominus autem ejus, egrediens à numeranda stipe, vidit continuo agnovitque vaccam suam, atque ob hoc miraculum valde laudavit Deum & gloriosum Regem.

liberatur addictus morti. VI Mulieris cujusdam captivus filius, causa criminis, addictus erat morti: quia autem erat paupercula, accessit lacrymans ad sepulcrum Regis gloriosi, quotidie candelam offerens. Cumque sententia esset executioni mandanda, declaratus est liber absolutusque à culpa: atque ita mulier à tristitia, filius ab ignominia exempti fuerunt.

Juvatur egenus sacrista, VII Sacristanus quidam capellæ hujus Regis, cum stipendium nimis modicum sibi præberetur quam ut eo vitam agere posset, decrevit ambire aliam majoris emolumenti sacristiam: hac autem obtenta, majori quam antea necessitate premi se sensit. Igitur in se conversus, animadvertensque exaruisse in animo suo devotionem erga gloriosum Regem; ad ejus famulatum revertit, consueto stipendio acquieturus: & mox omnes eum juvare cœperunt, sic ut necessitati suæ optime prospectum fuisse, & etiamnunc esse, fateatur.

C

recuperatur amissum rosarium, VIII Quidam ecclesiæ Hispalensis Sceptrifer *c* dum iret accepturus gladium, quem Rex manu tenuit quando urbem intravit, ad Processionem publicam deferendum; in conferta hominum, tali die concurren-

currentium, multitudine amisit sertum globulorum precatoriorum minime contemnendi pretii. Oratione autem ad gloriosum Regem facta, dixit, quod amissam in ejus obsequio coronam eodem intercedente recepturum se speraret. Anno autem vertente, hora eadem orans ante imaginem Beati, ipsam coronam vidit in manibus cujusdam mulieris; quæ libenter illam restituit, narrans quomodo repperisset: quod ille beneficium Deo & beato Regi acceptum retulit.

IX Mulier paupercula ex *d* Palomares, roris-marini plantas venales circumducere Hispali solita per plateas, jumentum quo utebatur ad illas vehendas amiserat, una cum tortulis panis, ad familiæ suæ victum coëmpti: nec aliud præter ipsum jumentum habens, quo vitam sustentaret, circumibat plorans civitatem. Cujus labori compatientes aliqui, suggesserunt, ut ad Regem Ferdinandum candelam ferret, ipsique bestiam commendaret. Fecit hoc die quodam sabbati, inter nonam ac decimam; orationeque completa rediens ad gradus capellæ, invenit præconio publico proclamari ubinam animal esset: atque ita quod amiserat reperit, & Deum Dominum nostrum cum sancta Virgine Maria & Rege glorioso laudavit.

d *item jumentum.*

X Æthiops quidam, quia mulierem conjugatam alapa percusserat, captus & accusatus de crimine fuerat; periclitabaturque ut minimum de amittenda manu, pro ratione delati compertique delicti. Promittens autem Regum Dominæ, Regique Ferdinando Missam, cum cereo manus unius simulacro, paulo post liber dimissus est, absque punitione ulla.

dimittitur manu truncandus.

XI Quidam Regum *e* Modernorum satelles habebat mancipium Æthiopicum, propter facinora varia morti damnatum. Cumque ad furcam duceretur, Dominus suus commendavit ipsum Ferdinando

e *& servus furca adjudicatus,*

Regi glorioso; dicens, non minus suum quam ipsius servum esse. Moxque reductus in carcerem fuit, & intra paucos dies solutus à periculo mortis, quam decies eoque amplius commeritus fuerat.

reducuntur fugitivi Mauri duo. XII Mulier Trianæ commorans duos habebat Mauros, matrem vero devotam huic Regi. Cum autem Mauri prædicti fugissent, seque in silvulam quamdam abdidissent, vincula omnia disruperunt. Verum statim ac mater mulieris istius cognovit ipsos disparuisse, curavit Missas aliquot prædictis Dominæ nostræ & glorioso Regi dicendas: cumque se ad abitum Mauri pararent, apparuit eis vir senex, canus, & venerabilis, qui eos non prius dimisit, quam compulit ad ostium Dominæ suæ se sistere; ubi agniti reductique in domum sunt, per intercessionem ipsius gloriosi Regis, qui (quantum ex imagine cognosci poterat) ipsis apparuerat, secundum confessionem ejus, cui visio talis obtigit.

recuperatur amissa pecunia. XIII Armiger quidam, Corduba veniens, amiserat peram continentem centum nummos aureos & scyphum argenteum aliasque res multas: cui requirendæ cum multam frustra impendisset operam, monitus est, ut amissa glorioso Regi commendaret. Mox autem atque audita Missa progressus est ad gradus capellæ, certum de iis accepit indicium, & omnia recuperavit meritis hujus gloriosi Regis.

f XIV Trianensis nauta duodecim Henricos-Alphonsæos *f* portabat in bursula; & hac, nescio quomodo, aperta, eos amisit variis in locis per quæ transiit, nunc singulos, nunc duos, aut etiam quaternos. Quos ubi deesse sibi vidit, nec proficere adhibitam in requirendo diligentiam, amissa eorumdem reperiendorum spe, recurrit ad Regem Ferdinandum, ejusque honori certum Missarum numerum dicendum curavit. Moxque in variorum manibus divisim reperit quod amiserat.

XV Mulier

XV Mulier conjugata, pridem nihil de viro suo inaudiens, quasdam Missas dicendas cum oblatione curavit, & mox accepto nuntio recreata fuit. Hæc & similia alia, si essent ad longum deducenda, non possem ea cito absolvere: interim ex relatis apparet, competere huic glorioso Regi Sanctorum trium prærogativas, videlicet S. Antonii Patavini, in recuperandis amissis; S. Dominici, in solvendis captivis ac liberandis reis; S. Nicolai, in juvandis pauperibus & peregrinis g. Quapropter vehementer demiror Hispalensium ingratitudinem, qui novum in Ferdinando Patronum adepti talemque Advocatum, cujus sanctitatem intra tam breve tempus Deus ac Dominus noster per tot miracula manifestavit; necdum pro eo canonizando supplicationem miserunt. *Hactenus pars tertia Legendæ antiquæ, excusæ in libro Flos-Sanctorum dicto, unde partem secundum Vitæ dedimus: ad recentiora transeo.*

Trium Sanctorum prærogativæ in Ferdinando.

g.

ANNOTATA.

a *Inter* Ferdinandum Lusitaniæ & Joannem Castellæ Reges *certatum est primo cum vastatione totius Lusitaniæ*: Beatrice *deinde regni herede* Joanni *nupta, cum* Ferdinandus *absque prole mascula obiisset anno* 1383, *Lusitani, fratrem ejus nothum* Joannem *maluerunt habere quam Castellano subjici: cum autem suum atque uxoris jus prosequeretur Castellanus, infeliciter pugnavit ad Albigarrotam an.* 1386, *atque ita mansit* Joanni *Notho regnum*, Bonifacii Papæ IX *indulto confirmatum.*

b Confraternitas, *vulgo*, la sancta Hermandad de Sevilla; *Agit de ea Morgadus pag.* 63, *propriumque Magistratum, ministros, carcerem, judicium habere indicat in casus ad se pertinentes; sed quod ejus institutum, & de quibus delictis cognoscat, nec ipse nec alius quem noverim docet.*

c *Ita in Summario Processuum num.* 76 *Latine redditur vox Hispana* Pertiguero.

d Palomares, *vicus trans Betim leuca distans Hispali.*

e *Mortuo Henrico IV successit anno* 1474 Isabella *soror*, Ferdinando *Aragoniæ Regi nupta. Ex hinc in plurali dicti* Reges *sunt, &* Reges Catholici; *eo quod per se haberet* Isabella *ut Regina diceretur, non autem acceperat à marito: qui tamen & ipse per se Rex erat. Regnarunt hi simul usque ad annum* 1504, *quo prior Regina obiit, superstite Rege usque ad annum* 1516: *utrisque successit, ex unigenita* Joanna *& Philippo* Austriaco *nepos*, Carolus V, *postea Imperator.*

f *Interpres Latinus in Summario, Scuta aurea vertit.*

g *Coluntur* S. Antonius Patavinus, 13 *Iunii* S. Nicolaus Myræ Episcop[illegible], 6 *Decembris, &*

notæ sunt utriusque in eo genere prærogativæ: qui autem hic à liberandis captivis laudatur S. Dominicus, *intelligendus est* Calceatensis, *de quo egimus* 12 *Maji*, *Castellanis notissimus ac proprius*, *& hujus eo in genere miracula plura ibi leges.*

CAPUT II.

Apparatus ad translationem Corporis incorrupti in novam Capellam anno MDLXXIX.

16 OCtavo post prænotatam in titulo Translationem *anno*, *Hispalensis urbis historiam*, *ibidem Hispali & Hispanica lingua, vulgavit* Alphonsus Morgadus *Sacerdos*, *Alcantaræ natus*, *in Annotatis jam sæpe nominatus: ubi lib.4 cap.7 argumentum nobis propositum tractat*, *testis fortassis omnium oculatus*; *sed qui multa prætermisit explicare*, *minutim invenienda apud* Paulum Spinosa; *annis quidem quinquaginta circiter post rem actam scribentem*, *sed ex relatione*, *ut videtur*, *olim facta. Ergo ex utroque contextam narrationem sic accipe*, *ut initium ex Morgado*, *cetera ex Spinosa potissimum accepta fuisse intelligas.* Jusserat, *inquit Morgadus*, Rex sanctus corpus suum sepeliri in ecclesia majori Hispalensi, quam Deo & Deiparæ curaverat consecrandam: similiterque ibidem sepulti fuerant filius ejus Alphonsus Sapiens, Reginæ nonnullæ, pluresque Infantes: quorum corpora simul cum Reliquiis S. Leandri, duabusque statuis Dominæ nostræ, & gladio atque vexillo, quibus usus Ferdinandus erat civitatem acquirens, deposita erant in Mezquita olim, deinde majori & Cathedrali ecclesia: ibique sic longo tempore manserunt, primo in una navium dictæ Mezquitæ, ubi nunc est Capella, Domicellarum dicta, in corpore novæ ecclesiæ: indeque translata sunt ad aliam recentiorem ejusdem Mezquitæ navem; quæ modo pro bibliotheca est, vicina scalis. Istæ naves seu capellæ secunda ac tertia, sunt eæ quæ ex veteris Mez-

In veteri capella sepultis, Regiis corporibus,

atque in alia tantisper depositis,

Mezquitæ claustro remanserunt: ad easque translata fuerunt prædicta corpora, Reliquiæ & imagines, interim dum absolveretur fabrica novæ Capellæ regalis, in capite ipsius majoris ecclesiæ.

17 *Scribit autem Zuniga absolutam fuisse fabricam anno* MDLXXV. *Qua de re cum monitus* Rex Philippus *esset, nec dubitaret quispiam quin ille mox fieri* Translationem *juberet; mandatum prævenientes Capellani Regii plintho, cui imponi tumbæ corporum Regiorum debebant, quales in veteri capella steterant, insculpi titulum hunc jusserunt, qui hodieque imperfectus fallaxque perseverat*: Ferdinando III, cum clarissima Beatrice ejus conjuge, & Alphonso Regi eorum filio, ex humiliori sacello translatis, anno ab æternæ salutis principio MDLXXV, curantibus Divæ Virginis Sodalibus. *Verum cunctantius agente Rege, & multa interim eodem facientia ordinante per quadriennum, tandem* anno MDLXXIX, die sabbato ante Dominicam sanctissimæ Trinitatis, XIII Junii, de mandato ipsius Regis, ad horam septimam vespertinam convenerunt in capellam, ubi regalia corpora collocata erant, Archiepiscopus hujus urbis, D. Christophorus de Rojas *a* sanctæ memoriæ, Regens Audientiæ Regiæ Hispalensis, & Assistens Civitatis, ad horam septimam vespertinam; præsentibus ibidem pariter Auditoribus Regiis, multisque ex Viginti-quatuor-viris & Juratis, ac nonnullis Commendatoribus Militiæ S. Jacobi, nec non variis Dominis titulatis tunc in urbe existentibus,, scilicet Marchionibus Tarifæ, Alcalæ, Villæ-Manrique, Algavæ, & Del-valle; Comitibus item de Gelves & Castellani; Dux autem Alcalæ, quo minus interesset, fecit ingens qua detinebatur infirmitas. Aderat etiam ipsius sanctæ ecclesiæ Decanus, cum aliquibus Canonicis ac Rationariis, Præsidens denique & Capellani atque Custodes Regiæ Capellæ prædictæ. Coram quibus discoopertum fuit corpus S. Leandri, & duæ imagines valde antiquæ ac devotæ

a *an. 1579 in novam transferendis,*

votæ Dominæ nostræ: corpus item Sancti Regis D. Ferdinandi, & Serenissimæ Reginæ D. Beatricis uxoris ejus, & Regis D. Alphonsi Sapientis filii eorum, & D. Mariæ *b* de Padilia; nec non corpora Infantium D. Alphonsi *c*, D. Petri, & D. Frederici *d* Magistri Ordinis S. Jacobi. Inspectis etiam gladio & vexillo regio, aliisque ceremoniis requisitis diligenter expletis, coram Notario Regio portaverunt prædicta corpora, ad magnificum tumulum, inter duos *e* choros ecclesiæ eo fine fabricatum, ubi illa reliquerunt nocte ista, cum quanta potuit fieri decentia & majestate. Imagines autem gloriosissimæ Virginis Dominæ nostræ, unam quidem, quæ Regum dicitur, collocarunt super ferculum situm intra capellam Regiam; alteram, quæ tota est eburnea, posuerunt super altari majori, cum corpore gloriosi Antistitis Leandri.

b

c d

dum apparantur omnia,

e

ipsa cariosis exempta sarcophagis,

18 Inventus est Rex Sanctus cum annulo, cujus palæ insertus erat lapis cæruleus, in uno digitorum manus dexteræ; accinctus gladio, & indutus calcaribus. Regina Beatrix ad unum pugnorum habebat armillam, contextus nigri, gemmis in orbem conspersam. Rex Alphonsus, gladio accinctus, habebat sceptrum atque coronam, cum nonnullis insigniis Imperatoriis; in pedibus quoque habebat calceos formæ vetustæ cum fibulis argenteis: notatumque fuit, frontem, ejus & caput normam communem magnitudine excedere, barbam vero aliquanto prolixiorem esse quam sit Clericalis. Sed sarcophagi, omnes præterquam unius Reginæ Beatricis, adeo cariosi reperti sunt, ut ceteris corporibus omnibus fuerint faciendæ novæ capsæ: quarum quæ Sancti Regis ejusque filii Alphonsi corpora excepturæ erant, coccinea interius bysso, exterius vero panno aureo fuerunt obductæ, & clavis inauratis confertæ, desuper autem extendebatur crux panni argentei. Magistro sarcophagum placuit holoserico cæru-

cæruleo conveſtire exterius, ejuſdemque coloris byſſo interius, cum ſimili, qua duæ priores arcæ ornabantur, aureæ clavaturæ limborumque ex auro & ſerico contextorum ſplendore: qui etiam ceteris ſarcophagis eſt additus, exterius holoſorico coccineo, interius byſſo obductis. *imponuntur novis arcis ſingula.*

19 Tribus prioribus injecta deinde ſunt pallia, ex tela auro-coccinea cum fimbriis ex auro ſericoque concolori textis, ſimiliſque texturæ floccis. Cæteras capſas tegebant ejuſdem formæ Pallia coccinea: & in medio cujuſque pallii acupicta erant inſignia regia, preterquam in eo quod Magiſtri capſam operiebat, coloris cærulei, quod Cruce Ordinis S. Jacobi cum ſuis conchis inſigniebatur. Ordo, quo ferebantur, hic erat. Præcedebat ſarcophagus continens corpus Magiſtri; deinde cum corporibus duorum Infantium geſtabatur corpus D. Mariæ Padiliæ: poſtea corpora ſingula ex ordine ſequebantur, Alphonſi, Beatricis & Ferdinandi; & hoc ultimum portabatur ſub umbella ſpecioſſima panni argentei decem ulnas lata, cujus haſtilia tenebant Beneficiati eccleſiæ Metropolitanæ, enſem præferente Comite de Villar Civitatis Aſſiſtente; poſtremo autem ferebatur Corpus S. Leandri, pone ſequente Archiepiſcopo & ceteris, die, ut dictum eſt, XIII Junii. *& decore velantur.* *Eadem ſolenniter circumferenda,*

20 Tumulus eum in finem poſitus inter ambos choros, illud vaſtiſſimum ſpatium ſua implebat circumferentia, in formam pyramidis aſſurgens, deſinenſque in globum qui ipſum fornicem fere attingebat. Tota autem moles ornata erat picturis, victorias glorioſorum iſtorum Regum & illuſtria geſta repræſentantibus, artificio & decore mirabili. In his eminebant proceritatis eximiæ figuræ quatuor, eum in modum compoſitæ, ut licet nomina abfuiſſent, Sapientiam, Munificentiam, Sanctitatem & Victoriam iis referri intelligeres; & ſua ſingulis ſub- *in unum pegma componuntur 13 Iunii.*

ſubjecta erant hieroglyphica, cum epigrammatis cuique virtuti aptatis, & alludentibus ad eas hiſtorias, per quas demonſtrabatur, ſanctum Regem in omnibus illis quatuor eximium fuiſſe. Sapientiæ ad pedes in throno aſſidebat Rex Alphonſus, velut in tribunali cauſas dijudicans; ad aliarum vero trium pedes cernebatur Rex ſanctus, hic quidem larga manu theſauros effundens; ibi comitatus Pontifice ſummo multiſque Sanctis ac Martyribus, quibus afficiebatur devotius; alibi denique in curru triumphali, coronatus lauro, cum palma in manu: atque hæc omnia explicabantur Latinis verſibus.

pulchro ordine.

21 Res autem tota in formam hiſtoriæ deſcripta fuit, Regiæque Majeſtati oblata; ſed neſcio per quam ſocordiam periit relatio illa, æque ac inſtructio totius pompæ adornandæ ducendæque, quam propria manu Rex ipſe conſcripſerat. Sic autem ordinata erant omnia, ut in pegmate primum locum teneret Magiſter, poſt ipſum conſiſterent tres ſarcophagi Infantium atque Mariæ Padiliæ; eminentiori vero loco ſupra ceteras elevata conſpiceretur arca ſancti Regis: utrimque, ſed gradu paululum humiliori, habens uxoris & filii corpora, hujus à ſiniſtris, illius à dexteris collocata. Supra has tres arcas poſita erant pulvinaria quatuor ex aureo panno: duo ſcilicet ſupra arcam Sancti Regis, ſuſtinentes coronam auream; alia duo ſuper ſingulas collaterales, totidem coronis ſimiliter aureis ſuſtinendis. Circum pegma vero diſpoſita lucebat ingens copia grandium ex candida cera tædarum.

Ad hoc pegma poſtridie conveniunt

22 Excubituris nocte iſta ad funebre pegma Capellanis duodecim mandaverat Archiepiſcopus, ut Pſalterio recitando occuparent ſeſe: cuſtodiam vero commiſerat delecto ad id D. Hieronymo de Montalvo, ſupremo ſatellitii urbani Præfecto, qui cum pluribus Præfectis minoribus ejuſdem ſatellitii, aliiſque ad id deputatis perſonis, intra eccleſiam pervigilans,

gilans, portas usque mane clausas tenuit ad horam quartam matutinam: quando primus in ecclesiam ingressus est Archiepiscopus, tum omnes qui debebant interesse processioni, seque sessum contulerunt ad loca, unicuique ordini præscripta à sua Majestate, in hunc modum. Audientia Regia in capella majori ad latus Epistolæ locum cepit, Tribunal sacri Officii ad cornu Euangelii, Magistratus civitatis cum Equitibus suis tenuerunt utrumque latus tumuli, post eumdem tumulum Universitatis Doctores & Magistri consederunt. Titulares Domini, qui erant de Capitulo civitatis, cum aliis Rectoribus ejusdem etsi de Capitulo non essent, recepti sunt ad sedilia chori inter Digniores è Clero; Equites & Fratres Militarium Ordinum ad inferiora subsellia ejus chori, qui ad Archidiaconum Hispalensem pertinet; & ex adverso in choro altero, Judices Commercii Indici: omnibus autem una erat regula, ne cui vel sella particularis, vel cussinum præberetur, sed nudis scamnis æqualiter insiderent; ne durante Officio quisquam caput tegeret; ne luctum aliquis præferret in habitu.

Magistratus omnes & uterque Clerus.

23 Religiosi Ordines & Clerus universus distributi sunt per capellas ecclesiæ, singulis autem in manibus luxit cereus candidus libræ unius: Confraternitates vero occuparunt Studium S. Michaelis, ibique sese composuerunt, ut secundum cujusque ætatem ordinate prodirent. Intravit autem D. Hieronymus Montalvo cum suis centum bipenniferis, & tumulum pulcherrimo ordine circumsepsit. Ne cera deesset providerat Civitas, tam copiose, ut cum omnibus personis dignitatis alicujus tributum esset pro suo cuique gradu, plurima superabundaret. Quare designati sunt homines duo, qui in canistris deauratis paratos haberent cereos, cujuscumque conditionis hominibus, cœptæ pompæ superventuris, erogandos; præsertim Equitibus, qui cum Regiis corpo-

Suo singuli cereo instructi.

corporibus aliquamdiu ſuccollaſſent, vices ſuas tradituri eſſent aliis identidem commutandis. Providerat etiam Civitas ſatellites quadraginta, ultra viginti ordinarios, & eos quos ſancta Fraternitas adjunctura erat; qui turbam popularem compeſcerent, nequid tumultus cauſaret immoderato ſpectandi & propius aſſiſtendi ſtudio; itemque bipenniferos centum jam dictos, omnes ſutores atque ſartores: qui id muneris ſibi ſpecialiter depopoſcerant, tamquam inſcripti confraternitati S. Matthei, quam ipſe Rex ſanctus creditur inſtituiſſe.

ANNOTATA.

a Christophorus de Rojas, *Archiepiſcopus Hiſpalenſis, obiit mox anno ſequenti* 1580.

b Mariæ Padillæ *infamem totis Hiſpaniis cum* Petro Crudeli *pellicatum, juſtis poſt* Blancæ *mortem nuptiis purgatum fuiſſe, benignior erga ejus memoriam Hiſpalenſium opinio tenet: de qua quid ſentiam, non eſt hoc loco mihi neceſſarium explicare.*

Infantes in Regia capella tumulati.

c. *Quærenti quinam hi eſſent, reſponſum eſt,* Alphonſo XI *prognatos ambos fuiſſe. Sed quis credat,* Petro Crudeli, *iſtius* Alphonſi *filio, fratrem alterum* Petrum *fuiſſe? Fuerit ergo hic* Sancti Regis *ex* Alphonſo X *nepos, patri præmortuus: ſicut hic nominatus* Alphonſus infans *fuit filius* Mariæ Padillæ, *cui pater, ſucceſſionem regni fruſtra deſtinaverat teſte Mariana, quemque matri contumulatum fuiſſe docet ex teſtamento, quo* medium ſe inter Padillam Reginam filiumque Alphonſum, in ſacello quod ſua impenſa extruendum curabat ſepeliri mandat: *quod tamen ſucceſſu caruit.*

d Fredericus *ejuſdem* Alphonſi XI *ex* Leonora Guzmanna *filius nothus, anno* 1342 *adhuc decennis, diſpenſante in natalibus Pontifice, factus Magiſter Ordinis, à* Petro Crudeli *Alphonſi filio & ſucceſſore, crudeliſſime interemptus eſt an.* 1358. *De quo vide Hiſtoriam trium Ordinum lib.* 1 *cap.* 27.

e *Metropolitana Eccleſia, intra muros & lateralia ſacella lata pedes* 110 *geometricos, longa* 379, *opere* Gothico *extenditur ſub quintuplici fornice grandibus columnis nixo, habetq; in latitudine, præter navim mediam atque præcipuam pedum* 59, *alias quatuor, utrimque ſcilicet minores duas, pedum* 40 *ſingulas, qui octies circum voluti ſeu replicati, procurrunt per totidem intercolumnia, quinque ante & tria poſt tranſverſam mediæ navis crucem; poſt quæ denique ſequitur in capite eccleſiæ recentiori opere addita Capella Regia cum ſacellis ac portis lateralibus, in quibus lateralium navium proſpectus terminatur. Duos ergo Choros in media navi ſic poſitos concipe, ut totum tranſverſæ navis ſpatium inter utrumque chorum mediet: occupat autem uterque Chorus intercolumnia duo, ita ut primus (in quo altare majus & poſt altare ſacriſtia) ſoli Officianti, ejuſque miniſtris ſervire videatur & odæo claudi; alter, qui eccleſiam ingredienti poſt tria intercolumnia primus occurrit, ſubſellia habeat*

beat

beat Canonicorum & Cleri ad divinum officium concinendum. Atque hæc notare juvabit, quia sæpius infra mentio fit spatii inter duos Choros, quod est sub umbilico fornicis principalis istic ubi olim assurgebat augustus in quadrum tholus, qui postea corruit nec umquam restitutus fuit, sed continuatus est fornix, per ruinam talem hians, quo fit ut supra ipsum constratum tectum æqualiter planum sit totum quam late extenditur media ecclesiæ navis. Ipsum augustissimæ fabricæ ichnographiam videre qui volet, adeat librum Ferdinandi de la Torre Farfan, ubi ea æri incisa oculis exponitur ad melius concipiendum situm triumphalis machinæ, infra quoque in imagine proponendæ, quæ ex adverso portæ majoris inter hanc & chorum media stabat, secundum ecclesiæ intercolumnium occupans.

CAPUT III.

Ordo processionalis pompæ in hac translatione servatus, & quædam eam secuta.

Q*Vomodo nunc porro tota pompa processerit, iidem qui supra auctores nobis declarant his fere verbis.* Sic comparatis, uti dictum est, omnibus, processit D. Archiepiscopus, vestitus Pontificaliter, ad inchoandum Missam: quæ quoniam congruere debebat celebritati, potissimum spectanti Imaginem Dominæ nostræ & Reliquias gloriosi Pontificis Leandri, placuit de Dominica potius quam de Requiem Officium fieri. Mox ac datum initium Missæ est, cœperunt progredi ex S. Michaelis Collegio Confraternitates successive omnes, pulcherrimo ordine, cum labaris facibusque, quæ supra quindecim mille numeratæ fuerunt; tanta reverentia & decentia, ut nec minima quidem (quod alias contingere solet) fuerit inter ipsas contentio. Proxime successerunt, secundum ætatem institutionis suæ, quotquot intra & extra civitatem sunt religiosorum Ordinum cœtus, nullo prorsus excepto, adeo ut præter eos qui ad generales Processiones convenire solent, adfuerint etiam Carthusiani & Hieronymiani, tam qui in Domo Pulchri-aspectus, quam qui ad S. Isidori in campis degunt; Monachi item gloriosi Patriarchæ Benedicti,

24.

Optimo ordine procedere cœperunt

Re-

Religiosi sanctissimæ Trinitatis, & sanctissimus Ordo Societatis Jesu; omnes numero mille quingenti.

25 Tertio loco sequebantur Religiosi & Fratres S. Jacobi, medium ferentes corpus sui Magistri, cui succollabant Equites ejusdem habitus cum suis palliis & insigniis. Tum Parochiales Cruces viginti quinque, agmen ducente Cruce Metropolitanæ ecclesiæ, quam sequebatur & comitabatur Canonicus D. Ludovicus Pontius, in habitu Subdiaconi, cum Clero & Capellanis plus quam sexcentis, secum habentibus feretra ornatissima septem, in quibus gestabantur spectabiliores ejusdem ecclesiæ Reliquiæ, grandibus argenteis lipsanothecis inclusæ, cum candelabris ad singulos angulos argenteis cereisque ardentibus, succollantibus ad singula feretra Capellanis quatuor, Dalmaticas pretiosas indutis.

cum ferculis Reliquiarum,

26 His proximi gradiebantur primum Capellani & Vicenarii ipsius ecclesiæ, tum Universitas Beneficiatorum Parochialium cum suo Abbate, deinde Canonici S. Salvatoris, ac denique Capitulares ipsi, omnes chorales cappas albas induti: inter quos portabatur ornatissimum feretrum, cum arca in modum tumbæ composita, pallioque pretioso instrata, continente corpus S. Leandri; & desuper grandem ejusdem ex argento statuam, ad humanæ mensuræ modum, cui caput Sancti includebatur: quod quidem feretrum sub umbella speciosa deportabatur à Beneficiatis. Post hanc arcam ferebatur Deiparæ parva imago eburnea, quæ fuerat in capsa Sancti Regis inventa: ferebatur autem perquam devote & reverentur inter manus Rationarii. Ab hac, intervallo modico gestabatur in grandi feretro imago ejusdem Deiparæ, à Regibus cognominata, induta vestem conspersam monilibus pretiosissimis, & habens in capite coronam auream, quæ ipsiusmet Sancti Regis fuerat, sub umbella argenteis hastilibus quatuor susten-

& corpore S. Leandri,

item Marianis imaginibus duabus,

sustentata, tota holoserici rubei, opere phrygionico acupicti, cum insignibus ecclesiæ: ipsam vero imaginem gestabant humeris Regii Capellani capellæ ipsius.

27 Tum succedebant Dignitates ecclesiæ, cappas & mitras induti, interque eos Crux Archiepiscopalis, pone sequente Archiepiscopo in Pontificalibus, & cum eo Clerus atque Capitulum. Post hos ibat sanctæ Inquisitionis Tribunal, ipsi scilicet Inquisitores, eorumque Advocatus Fiscalis & Satellitii summus Præfectus, Secretarii ac Judices Fisci cum ceteris Officialibus; Universitas Doctorum ac Magistrorum, in forma consueta, cum Bedellis argenteas clavas gestantibus: tum Prior & Consules Domus Contractuum, Judicesque & ministri eodem spectantes; ac postremo omnium, Capitulum ejusdem civitatis cum Nobilioribus atque Equitibus, omnes cum facibus ardentibus, precedentibus eosdem Sceptrigeris suis, atque post eos Juratis: simulque procedebant symphoniaci publici sub directione Vexilliferi Majoris: atque inter hos portabantur corpora duorum Infantium & Mariæ Padiliæ, deinde corpus Alphonsi Regis, ac denique matris ejus Reginæ Beatricis, succollantibus viginti quatuor ex Equestri ordine nobilibus viris.

has sequitur Archiepiscopus, *Inquisitio,* *Universitas,* *Magistratus,*

28 Vexillum postea Regium, cum quo hæc civitas recepta à Mauris est, efferebat D. Joannes de Sandoval, frater Marchionis Deniæ & Archiepiscopi consobrinus, vestitus habitu ex acupictura argentea, & stipatus clavigeris quatuor, sagum rubeum argenteis laminis ad humeros tectum gestantibus. Mox succedebat prænominatus Civitatis Assistens D. Comes Villariensis, efferens sancti Regis gladium, inter quatuor Feciales seu Reges-armorum suæ professionis habitum indutos. Postremo omnium ferebatur à Titularibus Dominis corpus sancti Regis, umbellam gestantibus eorumdem filiis fratribusve, &

cum vexillo, *gladio,*

subsequente Audientia regia, sic ut agmen clauderet illius Regens: de post cujus tergum usque ad corpus Magistri, longo utrimque ordine, tegebant pompam & arcebant turbam satellites Justitiæ ac Fraternitatis; nec deerant certis locis admixti tubicines musicaque omnis generis instrumenta, cum cantoribus & symphoniacis.

& corpore S. Ferdinandi,

29 Hunc in modum ducta est pompa per omnes illas plateas, per quas solet in festo Corporis Christi sanctissimum Sacramentum circumgestari; fueruntque illæ die isto quam opulentissime exornatæ, dispositis etiam per opportuna loca triumphalibus arcubus novæ ac curiosæ inventionis. Cumque ad ecclesiam majorem, eo quo exierat ordine, redivisset processio; rursus in suo pegmate collocata sunt corpora, eo quo nocte præcedenti steterant situ; imagines vero in capella; Reliquiæ autem ceteræ relatæ sunt ad conditoria sua. Ab eodemque die & hora vesperarum, usque in diem Lunæ sequentem, pulsatæ sunt viginti quatuor turris majoris campanæ, ad oblectamentum aurium singulare, propter harmonicam earum inter se consonantiam: atque ita finita est diei istius festivitas.

per plateas speciose ornatas.

30 Postero mane die XV Junii, redierunt ad ecclesiam Tribunal Inquisitionis, Magistratus Civitatis, Audientia Regia, Contractationis Curia, Titulares Domini, omnes lugubribus induti: quos mox secuta Universitas est, Equitesque ac Fratres S. Jacobi, ingressi per Portam ecclesiæ quæ Picta cognominatur, per quam etiam egressa ingressaque pridie processio fuerat. Venerunt autem ad eam præcise horam, qua expectabantur ab Archiepiscopo & Capitulo, & eadem quæ pridie loca occuparunt. Ingressus etiam cum suis centum bipenniferis Præfectus major Satellitii, eosdem circum pegma disposuit. Tum apertæ valvæ omnes sunt, & populo concurrenti permissus accessus ad ecclesiam. Adfuerunt etiam

Coram iisdem, 15 Junii eodem reversis,

etiam, sicut antea, religiosi Ordines, seque partiti sunt per assignatas cuique capellas, ubi singuli recitarunt Officium defunctorum cum Missa, ceram sicut antea præbente Civitate: in choro autem symphoniaci omnes exorsi quam solennissime sunt idem Officium, Missam de Requiem Pontifaciliter canente Archiepiscopo: secutaque est oratio, quam pronuntiavit insignis concionator ex Ordine S. Dominici P. Mag. Joannes de Spinosa.

Officia funebria instaurantur,

31 Tum processionaliter egrediens Capitulum, cum cereis ardentibus circuivit per templum, secum ferens imagines Deiparæ & corpus gloriosi Præsulis Isidori, subsequente eos Archiepiscopo; cui successerunt Inquisitionis sacræ, Universitatis, Contractationis, & Civitatis Officiales primarii superius expressi. Post Juratos autem ferebatur vexillum Civitatis à D. Ferdinando de Solís: deinde Equites S. Jacobi sustulerunt corpus sui Magistri, Viginti-quatuor-viris aliisque nobilibus alia Regalia corpora similiter accipientibus. Sequebatur Assistens Hispalensis cum gladio, & D. Joannes de Sandoval cum vexillo Regio, & Proceres titulares cum corpore sancti Regis, pompam claudente Audientia Regia. Ita deventum est ad capellam Regiam, super cujus principem aram collocatæ sunt imagines Beatissimę Virginis cum corpore S. Leandri; atque ad ejusdem aræ utrumque latus, quatuor corpora, Infantium scilicet, Mariæ Padiliæ, & Magistri, infra duos arcus, ad eum finem fabricatos, & divite panno convestitos. Ad gradus altaris stabat marmoreus tumulus, panno aureo instratus: intra quem collocata sunt corpora sancti Regis, Reginæ Beatricis, & filii eorum Alphonsi; apertis tamen prius capsis, ut ea sub cautione publicæ fidei, manu Notariali mox signatæ, Comes Assistens traderet Capellano Majori: cui etiam, sub similis fidei testimonio authentico, sanctus Gladius traditus est. Quibus peractis symphoniaci

& corpora inferuntur in novam capellam;

 niaci

niaci extulerunt Reſponſorium, & Archiepiſcopus ſubjecit orationem pro Defunctis.

corpus antè S. Ferdinandi in marmoreum tumulum, pariter tranſlatum:

32 *Hactenus breviori relatione* Morgadus, *prolixiori* Spinoſa; *tumulus autem ille marmoreus, in quo una cum ſancti Regis corpore, uſque dum propriæ tumbæ conficerentur, poſita ſunt* Beatricis *atque* Alphonſi *corpora, venerabilia illa quidem, haud tamen religioſo Sanctorum cultu proſequenda, non erat novus; ſed idem ille antiquus, in quo ante jacuerat* Sancti Regis *corpus, in quatuor lateribus inſcriptum habens Epitaphium, totidem linguis, Latina ſcilicet, Arabica, Hebraica & Caſtellanâ: errant enim qui Arabicas litteras pro Græcis acceperunt. Epitaphii illius tenor Latinus talis à Zuniga exhibetur:* Hic jacet Illuſtriſſimus Rex Ferrandus, Caſtellæ, Toleti, Legionis, Galleciæ, Sevilię, Cordubę, Jaëni, conſtantiſſimus, juſtiſſimus, ſtrenuiſſimus, decentiſſimus, liberaliſſimus; in timore & ſervitio Dei efficaciſſimus: qui contrivit & exterminavit penitus hoſtium ſuorum protерviam, qui ſublimavit & exaltavit omnes amicos ſuos, qui civitatem Hiſpalenſem (quę caput eſt & metropolis totius Hiſpanię) de manibus eripuit Paganorum, & cultui reſtituit Chriſtiano: ubi ſolvens naturę debitum tranſmigravit, ultima die Maji, anno ab Incarnatione Domini CIↃ.CC.LII.

ejus epitaphium,

33 *Capellæ novæ, fabricatæ in capite totius eccleſiæ, inter Sanctorum Petri & Pauli collateralia ſacella, deſcriptionem architectonicam legere qui volet, Zunigam adeat, minutim ſingula explicantem ad an.* 1575, *quo cœptum eſt hujus* Tranſlationis *negotium tractari, & adeo certo abſolvendum ſperabatur, ut jam tum fuerit ſculptus hic titulus:* Ferdinando III cum clariſſima Beatrice ejus conjuge, & Alphonſo Regi eorum filio, ex humiliori ſacello tranſlatis, anno ab ęternę ſalutis exordio MDLXXV, curantibus Divę Virginis Sodalibus. *Sed variis intervenientibus cauſis differenda* Tranſlatio *fuit, nec ante prænotatum annum* MDLXXIX *res peragi potuit; concluſa autem illa eſt per authenticum Actum reſtitutionis*

& titulus jam inde ab an. 1575 *paratus.*

factæ

factæ per Comitem Assistentem, de Corporibus & aliis omnibus sibi ab ecclesia concreditis: quod instrumentum totum describit Zuniga pag.557 & sequentibus.

34 *Postmodum, sed non exprimitur quando, corpora* Beatricis & Alphonsi, *collocata sunt intra proprias tumbas ad utrumque* Regis Sancti *latus; sic tamen ut hujus tumulus illorum tumulis eminentior esset; itaque manserunt totis centum annis, usque dum anno* MDCLXXIX, *de mandato suæ Majestatis, translata fuerunt intra duos loculos, ad latus capellæ regiæ excavatos: ubi nova eis epitaphia, litteris ex ære fusis, super marmoream tabulam posita sunt, cum propriis super unoquoque coronis, Imperiali super* Alfonsi, *Regia supra* Beatricis *tumulo. Reliqua (uti mihi responsum à Deputatis Capitularibus est) jam inde à principio fuerunt, suntque etiam nunc, à sacro* S. Ferdinandi *tumulo remota notabili intervallo, intra Pantheon, quod appellant regale, ad quod per porticus quasdam intratur; ita ut nec minima quidem apparentia sit, quod alius iis habitus honor sit quam pure civilis & regiis personis conveniens.*

Seperatim postea positis Alphonso filio & Beatrice uxore,

35 *Postquam autem duo, quæ supra dixi, Regia corpora longius remota fuerunt ab eo, cui soli religiosior honor debebatur; supra ipsam hujus tumbam erectum est conopæum panni aurei, cum imagine sculpta; per quam intelligeretur, ejus quem ipsa repræsentabat ibi corpus esse: adnititurque altari, ad quod dicuntur Missæ votivæ de Sancto. Iamque ex mandato suæ Majestatis per varios Commissarios pluries tractatum est, de modo collocandi ipsum sanctum corpus multo propius ad Imaginem* Deiparę, *quam vocant* Regum: *resque eo hodie adducta est (quemadmodum huc scribebatur ex parte Capituli mense Novembri anni* MDCLXXXI) *ut propediem decernenda videatur constructio argenteæ capsæ, ponendæ supra altare* Dominę nostrę Regum *dictæ, ad cujus pedes semper optavit Sanctus consistere. Novissime autem negotium istud commissum fuit Regenti Audientiæ Regiæ civitatis Hispalensis, ut quam primum executioni mandetur: & hunc in finem Majestas*

novus cultus tumbæ sancti Regis additur:

nunc paratur eidem capsa argentea.

sua Regia designavit quædam jura civitatis prædictæ, ut quam decentissime transigantur omnia; remanente nihilominus juxta ipsum sepulcrum altari, quod diximus, cum Statua Sancti. Cum vero hæc parata fuerint, occasio dabitur novæ solennitati, post eam quæ curata fuit, cum primum anno MDCLXXI sancti Regis *festum, tot seculorum usu probatum, præhabita Sedis Apostolicæ sententia, instauratum fuit, sicut infra pluribus dicendum veniet.*

CAPUT IV.

Miracula recentiora ex Summario Processuum Romæ impresso: ac primum in Gabriele Perez ejusque familia.

36 *Ad causam canonizationis hac ætate agi cœptam.*

S*Criptorem antiquum miraculorum, Capite primo relatorum, audivimus expostulantem de Hispalensium ingratitudine*, quod novum in Ferdinando Patronum nacti talemque Advocatum, necdum pro eo canonizando supplicationem misissent: *Hæc cum vulgari lingua in libro Flos-Sanctorum dicto passim ab omnibus legerentur, non potuerunt non acriter pungere devotos ac generosos animos; effectu tamen suo caruit diu stimulus iste, & primo negotium hoc ætate nostra curari cœpit, regnante* Philippo IV *Hispaniarum Rege, &* Urbano VIII *Apostolicam Sedem obtinente; sub quo* Alexander Mansonius Advocatus, *anno* MDCXXXVIII *Romæ curavit imprimendum supplicem libellum oblatum Eminentissimis ac Reverendissimis DD. Cardinalibus sacræ Congregationis Rituum*, Proponente Antonio Card. Barberino, instante Serenissimo *Rege Catholico, in causa* Canonizationis servi Dei, gloriosissimi, invictissimi ac sancti Regis Ferdinandi III, Regis Castellæ & Legionis, *eadem plane forma, qua solent confici Relationes Auditorum sacræ Rotæ, quales sæpe in aliis similibus causis allegavimus, cum* Summario Processus.

Hoc

Hoc libello plene continetur quidquid eatenus actum fuit: allegatis autem, quæ supra retulimus ex Legenda, miraculis antiquioribus, additur, quod omnipotens Deus de recenti operari dignatus fuit alia quinque miracula, quæ probantur ex Processu Apostolico, facto in civitate Hispalensi: *& quod* multa alia miracula constant ex Processu ordinario, quæ pro adminiculo dantur in præcitato Summario num. LXXVII. *Hæc autem verbotenus accipe, ipsis (qua licebit) Summarii verbis Latinis, aut (ubi ea deerunt) ex Italico Latine redditis (Italice enim placuit Romæ exhibenda legere, quæ Hispanice excepta fuerant) ac primum quatuor potiora.*

37 Hispali die XXV mensis Februarii MDCXXXI, coram Judicibus Apostolicis, existentibus in loco & hora audientiæ, D. Juratus Felix Escudero de Spinosa, nomine suorum principalium, pro informatione presentavit in testem Gabrielem Perez, incolam dicte civitatis: *qui* I, monitus fuit de gravitate perjurii, precipue in similibus causis canonizationum, velut est ista circa quam examinari debet: II, interrogatus de nomine, cognomine, patria, ætate, parentibus & officio quod habet: & an sit dives vel pauper, & cujus sumptibus vivat: III, an fuerit confessus & communicatus & à quo tempore, à quo Sacerdote & in quâ ecclesia: IV, an accusatus fuerit de aliquo crimine, qua de causa & coram quo judice, & an fuerit condemnatus vel liberatus, vel hactenus causa pendeat: V, an aliquo tempore fuerit nominatus publice seu denuntiatus pro excommunicato, & pro qua causa, & an talis adhuc existat: VI, an fuerit instructus ab aliqua persona, quomodo & circa quæ; & quis eum instruxerit; & an fuerit ei datum, promissum seu condonatum aliquid, vel speret sibi dari, vel aliquam commoditatem consequi pro hujusmodi examine: VII, quomodo venit ad testificandum, an fuerit vocatus & requisitus, & quæ causa eum movit venire ad hunc locum. *Ad hæc*

Judices Apostolici an. 1631 delegati.

post interrogationes previas,

admisso ad testandum Gabriele Perez,

hæc omnia cum ille congrue respondisset, & per Dominos judices ab eo receptum fuisset juramentum, per Deum Dominum nostrum, & per signum Crucis, quod fecit digitis suæ manus dexteræ super libro Missali: *deinde requisitus*, quid possit declarare de vita & miraculis servi Dei Regis Ferdinandi; respondit, quod recordatur, anno MDCXXVII fecisse se quandam declarationem unius miraculi, quam legi petebat. Et statim mandatum fuit in summariis informationibus, quæ fuerunt compulsatæ, perquirere dictam declarationem: & perquisita fuit & inventa tenoris sequentis.

audiunt legi ejus declaratione;

38 Hispali die XXIII mensis Maji MDCXXVII, cum ego infrascriptus Notarius dederim extremam Unctionem in mea parochia S. Marinæ, cuidam viro qui dixit vocari Gabriel Perez Coramarius, die sabbathi, octava præsentis mensis; eique consilium dederim ut se commendaret sancto Regi D. Ferdinando, qui sanitatem pro eo obtineret: & cum scirem ipsum jam sanum esse, me contuli ad domum suam, ac ab eo recepi juramentum juxta formam juris, ut declararet quidquid evenerat sub onere, de quo promisit dicere veritatem. Et interrogatus quomodo sanatus esset à sua infirmitate, dixit, quod die quodam mensis Aprilis proxime præteriti, ascendens quemdam lectum ligneum, posuerit pedem super tabulam unam: qua rupta, cum formidaret sibi crus lædere, quanta potuit adhibita vi foras ejecit corpus, longe extra lectum, tam gravi casu, ut alienatus à sensibus habuerit pessime affectum brachium, & corpus totum quasi contritum. Idcirco collocatus in lecto, sequenti die surrexit ab eo, & diebus aliquot consequenter ambulavit; donec putrefacto, qui per corpus erat diffusus, sanguine, cœpit veluti suffocari; ac denique in gravem decidit infirmitatem: à qua ut curaretur vocari jussit Sebastianum de la Torre, Magistrum in parochia S. Romani, eo

quomodo ex casu periclitans,

quod

quod ipsum nosset hominem, non ætatis minus quam experientiæ magnæ, ac famæ in morbis curandis optimæ. Hic autem cum multa infirmo applicasset remedia, jussit ut quam citissime ei darentur Sacramenta, prout factum est die Sabbathi, die VIII mensis præsentis.

39 Recepta autem extrema Unctione, cum monitus esset ut se commendaret sancto Regi D. Ferdinando, ingressus est ad eum Eques quidam, quem audivit appellari Juratum Felicem Escudero. Hic autem dixit ei, quod, si ex toto corde se commendaret sancto Regi, promittebat ei liberum ipsum futurum proximo die Mercurii, addens ut juberet etiam Missam aliquam dici. Tum ipse deponens se commendavit statim Sancto, itemque ipsa nocte, propter graves dolores: ubi autem illuxit, primo mane generum suum misit, ad curandam Missam in capella Regia: atque ex ea hora evidenter cognovit melius se se habere. Cum autem ad visitandum venisset D. Sebastianus de la Torre, admiratus est, videns in eo tantam mutationem, & depulsum omne vitæ periculum; quæsivitque, ecqua diligentia usus ad id esset. Narravit infirmus quod contigerat, & quomodo se commendarat Sancto Regi, qui sibi à Deo sanitatem impetraret. Et ego, inquit medicus, ita futurum credo. Processit ergo valetudo in melius, usque ad diem XXII mensis, qui Mercurii erat; quando ita confirmatum se sensit Gabriel, ut (si uxor liberique permisissent) egressurus fuerit ad atrium domus suæ: ipsisque id deprecantibus propter debilitatem, surrexit nihilominus de lecto, atque intra cubiculum, ubi infirmus jacuerat sedit, in sella; itáque perrexit quotidie surgere usque hodie, quo præsentem declarationem facit, estque validus ac robustus quantum sua grandis ætas patitur, & morbi quem sustinuit magnitudo. Quod autem dixit, tenuit tenetque pro miraculo, sibi concesso propter de-

seque Sancto commendans,

postero die sanari cœperit.

devotionem quam monſtravit erga ſanctum Regem; idemque ſenſerunt quotquot factum ſciverunt. Et hoc dixit eſſe verum per juramentum præſtitum, & eſſe ætatis pluſquam ſexaginta ſex annorum: & non ſubſcripſit, quia dixit neſcire. Fuit ſibi lecta ejus depoſitio, & eam ratificavit Joannes de Pineda, coram me Baccalaureo de Robles Notario Apoſtolico.

Quod iterum declarat;

40 Et cum ei lecta fuiſſet atque oſtenſa d. declaratio, dixit quod recognoſcebat & recognovit per ſuum dictum & declarationem eam quæ ſibi oſtenſa fuit; & illam dixit & declaravit, prout & quemadmodum in illa ſcriptum eſt..... Et quod ulterius, cum eſſet gravida quædam ipſius declarantis filia, conjuncta Didaco d'Avila, auri-ductori & argentifabro hujus civitatis, ſuaſit præd. genero ſuo, ut quod paritura erat uxor ſua ſancto Regi commendaret: quod fecit, dicens, ſi maſculus ederetur, ponendum ei nomen Ferdinandi. Peperit autem paulo poſt mulier perquam feliciter ac facile, nominatuſque eſt infans Ferdinandus, ſicut voverat pater. Puer vero cum eſſet unius ac dimidii menſis, cœpit adeo graviter infirmari, ut per novemdecim continuos dies lac nullum ſuxerit, ſed graviſſimos dolores pateretur, quantum quidem exterius cognoſci poterat: capite enim manibuſque ac pedibus & corpore toto eos faciebat motus, qui ſunt ejuſmodi cruciatuum indices, videbaturque velut à maligno aliquo ſpiritu inſeſſus. Quod ipſe teſtis infantiſque parentes conſpicati, magna cum devotione cœperunt invocare ſanctum Regem, rogantes ut ſanitatem puero impetraret à Deo. Res mira! Qui totis novemdecim diebus abſtinuerat à lacte, ſubito mamillam arripuit ac ſanus fuit.

affirmans etiam filiam puerperam

& nepotem in ſimili articulo adjutos:

41 Atque ob hoc tam certum miraculum omnis ea familia pientiſſime afficitur erga ſanctum Regem. Et hoc verum eſt per juramentum præſtitum, &

non

non se subscripsit, quia dixit nescire: & Judices Apostolici subscripserunt, in quorum præsentia declaravit. Fuit sibi lecta illius depositio, & illam ratificavit.

Licentiatus Don Franciscus de Monsalve.
Licentiatus Don Didacus de Guzman.
Doctor Don Franciscus de Cassaus.
Matthæus Vasquez de Leca.

Coram me Gundisalvo della Cueva Notario.

Similiter præsentatus, interrogatus, & juratus prædictus Didacus d'Avila, *gener Gabrielis, prædicta omnia confirmavit, addens*, soceri corpus ipsa infirmitate fuisse inflatum instar utris; *& quod* medicis chirurgisque de ejus sanitate desperantibus, asserentibusque non supervicturum usque mane, sub vesperam ad Ave-Maria, ministratum ei Viaticum fuerit, ac deinde sacrum Oleum; se vero ipsum Dominica mane ivisse ad curandam Missam: *de filio autem suo nihil habuit quod adderet.*

eidem attestatur gener suus.

CAPUT V.

Curatus paralyticus, locustæ sublatæ.

P*Rædicto miraculo, sane evidentissimo, duo alia ex eodem Summario succedant.* Die...... mensis Martii MDCXXX, *præsentatus* Christophorus Marquez, Magister calceolarius, incola civitatis Hispalensis, parochiæ S. Salvatoris in via Gallegorum; *interrogatusque & juratus ut supra*, dixit scire, quod à mensibus quatuor preteritis ipse & Franciscus de Enzinas, magister calceolarius ejusdem civitatis, pariter iverint ad civitatem Jaën, empturi corium Cordubense. Tertio autem itineris die substiterunt, noctem acturi in hospitio quod dicitur Dominæ Mariæ, inter hanc & civitatem prædictam via recta in Campo. Qua quidem nocte tota sani

42 *Hispalensis Sutor, in itinere*

ſani atque hilares fuerunt: die autem ſequenti, qui erat Jovis, cum ſub auroram egreſſuri hoſpitio eſſent, ipſe teſtis ſenſit ſe male diſpoſitum; itáque conſcendit mulam, in qua & manſit uſque ad exitum Villæ Turris-campi dictæ, diœceſis Jacenſis: ubi longe peius ſibi eſſe ſenſit & abſque viribus. Mula autem qua vehebatur ingreſſa eſt in domum quamdam, cujus portam apertam reperit; nec poterat Teſtis manu ſiniſtra, qua frenum tenebat, vim ullam facere ad mulam inde educendam, quia totum brachium ac latus illud cum ſiniſtro crure attracta erant, omnique vigore deſtituta. Cum ergo ſe vellet manu dextra juvare, ſupervenit præd. Franciſcus de Enzinas, paulo poſt ſubſequens; quæſivitque quid ipſi accidiſſet: ſed non potuit ei reſpondere diſtincte, ſolumque confuſa voce dixit, Eamus.

correptus paralyſi,

43 Tunc Franciſcus, tali in ſtatu ſocium conſpicatus, dixit aliquibus ibidem præſentibus, ut hominem retinerent, ne caderet de mula, interim dum ipſe deſcendit; & ſic omnes eum depoſuerunt, atque inter brachia deduxerunt in domum, ibique ſupra pulvinaria collocarunt. Qui toto latere ſiniſtro impeditus & attractus, nec pedem nec brachium movere poterat, vultum inſuper diſtortum habebat, credebatque ſibi vitæ finem adeſſe: nec minus dolens eo caſu Franciſcus, multis demonſtrabat mœrorem ſuum; ſicut notabat ipſe teſtis, qui non omnino amiſerat uſum ſenſuum; quamvis ex quo tempore cœpit ratione uti, non meminerit ſe umquam in tantis fuiſſe anguſtiis, adeoque dejectum animo, quam cum ſe procul à domo cerneret, ita contractum diſtortumque. Interim Franciſcus medicos, ad viſendum ægrum; Curatum, ad Confeſſionem audiendam, accerſiri juſſit: ſtatimque ex prioribus unus adfuit, medicus vel chirurgus, qui explorato pulſu, malignæ cujuſdam auræ afflatum hunc eſſe dixit,

deſperante medico

dixit, cui idoneum nullum remedium ad manum esset, proinde videbatur salutem infirmi desperare.

44 Tum appropinquans ei Franciscus; Eia, inquit, Sodalis, ex animo invoca sanctum Regem D. Ferdinandum, eique te commenda, Missam & novenam vovens, quia ipse impetrabit tibi sanitatem à Deo, atque ab omni molestia liberabit. Cui deponens, utcumque potuit, confuso linguæ sono respondit, Ita: commendo me: idque ipsum interius fecit prolixiori affectu. Dum autem pauca illa verba conatur exprimere, magna cum violentia cœpit in eo ubi positus erat loco corpus convertere, brachiumque & crus sinistrum movere, quod antea facere omnino non poterat; deinde in pedes surrexit, dicens, Eamus. Magna porro animi consolatione repletus, sensit totum malum continuo dissipari, vultu etiam in pristinum statum converso; majorisque securitatis causa confessus est ei qui advenerat Curato: qui etiam una cum D. Francisco aliisque præsentibus clamabat, Miraculum, miraculum, quod Deus operatus est per intercessionem sancti Regis Ferdinandi. Absoluta autem Confessione, dixit ipse Testis Francisco socio, quia sanctus Rex & Virgo Maria dederunt sibi sanitatem viresque magnas.

sanctum invocat,

& statim sanatus

45 Cumque Franciscus curasset afferri sedem, in qua portaretur Testis ad civitatem Jaën, una solum leuca distantem à Turri-campi; noluit ipse ea uti, sed iterum ascendit in mulam suam: resque pro miraculo habita est, quia tanta mutatio, quantam diximus, non poterat naturaliter accidere, uti accidit, intra unius horæ spatium, quæ ab initio mali usque ad ejus curationem fluxit. Suum ergo iter prosecutus, confectoque negotio reversus Hispalim, visitavit capellam, in qua corpus sanctum requiescit, exindeque eidem devotissimus vivit. Quæ omnia sunt certa & vera, & ita se habuerunt modo & forma declaratis: & non subscripsit, quia dixit nescire, sed sub-

cœptum iter prosequitur.

subscripserunt Domini Judices: *qui similiter etiam interrogarunt & audierunt* D. Franciscum de Enzinas, magistrum Sutorem in collatione S. Mariæ-majoris in platea Francorum; *qui de se ipso fassus, quod* prius quam urbe egrederetur successum itineris commendavit Sancto, cui multum afficitur; *eadem omnia, quamvis aliis verbis, explicavit, addiditque*, Curatum audita Confessione scripsisse miraculum & nomen Sancti: Christophorum autem fuisse pleno atque obeso corpore, cujus generis hominibus obveniens apoplexia, soleat eos per omnem vitam contractos facere. Denique in eodem itinere alia multa evenisse sibi, quibus cognoverit quam efficax apud Deum sit Sancti Regis intercessio.

cum socio sibi attestante.

46 Hispali die x mensis Martii MDCXXXI, *præsentatus in testem* Don Joannes Panduro, incola d. civitatis in parochia Sanctæ Crucis..... interrogatusque an aliquid sciret..... dixit sex circiter menses transisse, quod cum domi suæ esset ipse Testis, venerit Michael Sanchez, præfectus operarum, quas ipse habet in suo quodam prædio, sito intra territorium hujus civitatis in Vineto Tarrazanæ, duabus ab urbe leucis, nuntians eodem die in vineam, olivetum, & hortum ejus irruisse infinitam multitudinem locustarum: videret num quod ei malo remedium nosset: nam vicinorum agros fundosque, in quibus illæ substiterunt, prorsus esse consumptos. Tum vero se, pro magna qua erga Sanctum Regem fertur devotione, nullum certius præsidium scientem, accurrisse ad capellam ubi corpus ejus in æde cathedrali sepultum jacet, eique commendasse facultates suas, & Missas aliquot dicendas curasse, tum revertisse ad sumendum prandium, moxque in villam misisse mancipium quoddam suum, ut videret quo res loco esset. Hunc vero ante vesperam revertisse atque dixisse; Domine, operæ pretium tulisti Missas illas curando: quæ enim in prędium irruerant locustæ,

Locustæ innumerabiles,

dicta ad Sancti sepulcrum Missa,

sub-

ſubvolantes deciderunt omnes in piſcinam, & ſuffocatæ ſunt.

47 His auditis, proximo die mane abiit ipſe teſtis, ut rem prodigioſam videret; itáque reperit ut ille dixerat. Quia autem tanta erat locuſtarum demerſarum copia, ne ab earum putrefactione corrumperetur aer, neceſſarium duxit foveas facere, in quibus collectæ terra obruerentur: atque in hoc laboratum eſt quatriduo toto; admirantibus omnibus peſtem illam in ictu oculi totam fuiſſe ſublatam, nulliuſque noxæ ab iis illatæ veſtigium apparere. Atque ita non ſolum hic Teſtis, ſed omnis circum vicinia liberata eſt ab ejuſmodi plaga........ Quæ omnia dixit ſcire, quia ita vidit eſſe & fieri, ſeque ſubſcripſit una cum Dominis Judicibus: in quorum præſentia *eadem omnia* declaravit. *Similiter fecit præſentatus, juratus, interrogatus* Don Petrus de los Rios, incola d. civitatis in parochia Sanctæ Crucis, *præſens in domo Joannis quando Michael Sanchez triſte nuntium attulit, qui ſe deinde ad prædium prædictum conferens, ipſas locuſtas, ut dictum eſt ſubmerſas conſpexit. Eadem confirmavit præfatus* Michael Sanchez, qui ſervit in exercitio Caporalis D. Joannis de Panduro, in poſſeſſione quam habet ſupradictus in Terrazana, *expreſſe notans,* menſem Auguſtum anni MDCXXX *quo res facta ſit: Piſcinamque illam dicens fuiſſe in horto ipſius prædii, bene amplam ac ſpatioſam; ſeque mox ut illuc rediit, ibidem ſuffocatas locuſtas vidiſſe.*

ſimul omnes ſuffocantur.

CA-

CAPUT VI.

Alia tria miracula ex eodem Summario.

48 EX *Miraculis quinquaginta post mortem, recentioribus & modernis, dantur infrascripta decem tantum, brevitatis causâ, cum testibus deponentibus super articulo* LXVI *in Processu Ordinario:* P. Fr. Petrus de Piña, Ex-provincialis Ordinis S. Francisci in hac provincia, hodieque Guardianus in majori conventu, S. Francisci hujus civitatis Testis XXII, dixit, quod ante sex menses, anginam passus sit adeo gravem, ut sex qui ipsum curabant Doctores medici urbis totius præcipui, Mexia, Biscardus, Ancona, Valverde, Figueroa, Muñoz, de vita infirmi desperantes, jusserint extrema ipsi ministrari Sacramenta. Atque ita in die, S. Jacobi mane suscepit sanctissimum Sacramentum per modum Viatici, sequenti autem festo S. Annæ Oleum sacrum. Cum autem illi de ejus mox futura morte, tamquam re certissima, omnibus quo statu is esset quærentibus, loquerentur, tam Religiosis intra Conventum, quam pluribus secularibus per civitatem; ipsius Provinciæ Minister, qui tunc Hispali erat, commendavit funebrem orationem apparatumque exequialem P. Fr. Alphonso Venegas, Lectori primæ Theologicæ; ipseque Testis, à prædictis medicis monitus de extremo periculo, mandavit Fratribus sibi in eo morbo assistentibus, ne quemquam vel religiosum vel secularem amplius ingredi ad se permitterent, eo quod modicum istud vitæ reliquum, volebat totum cum Deo transigere.

Guardianus Minorum angina laborans

& jā morti proximus,

49 Ita constitutus cum jaceret in festo S. Annæ mane, ingressus sociorum unus, nuntiavit adesse Consulem civitatis, Felicem Escudero, qui unicum solum verbum loqui ipsi volebat. Cumque ipse ex-

excusaret dicens; Numquid non edixi, ne quis admitteretur, quia non est tempus loquendi cum hominibus sed cum Deo? atque hoc responsum præstolanti detulisset Frater; perstitit ille instare, quod unum solum verbum dicendum habebat, idque momenti maximi. Credens ergo infirmus aliquid dicturum quod conscientiæ foret, permisit eum recipi: qui ingressus, monuit ut se commendaret Sancto Regi Ferdinando, qui iis ipsis diebus sanitatem dedisset aliis æque ac ipse desperatis, Missamque in illius honorem dicendam curaret. Annuit salubria monenti infirmus cum gratiarum actione; moxque accersito ad se P. Fr. Francisco à Cruce, Vice-commissario Hierosolymitano, interrogavit eum utrum Missam celebrasset: quo annuente, quia provectior jam erat dies; injunxit eidem, ut die sequenti iret celebratum ad capellam S. Mariæ-Regum, in altari ubi est corpus sive sepulcrum d. Sancti Regis, petens à Deo per merita ipsius sanitatem & vitam sibi Testi. Quod cum iste fecisset, medici post prandium revertentes, adeo notabiliter melius habentem infirmum repererunt, ut vehementer obstupuerint. Exinde proficiente quotidie in melius sanitate, perfectam paulatim eam obtinuit ipse Testis: qui nihil prius habuit, statim atque egredi è Conventu licuit, quam visitare sepulcrum Sancti Regis, cujus miraculo servatum se credebat ipse aliique, attenta ratione morbi, eo adducti ut cum extrema Unctione muniretur, careret usu sensuum; & brevitate temporis, quo discussum extremum periculum est.

monitus de invocando Sancto

post curationis Missam convalescit.

50 Quæ autem interea acciderint notatu digna, nulli melius potuerunt observasse, quam præd. P. Vice-Commissarius Hierosolymitanus, & P. Fr. Joannes Garciaz pharmacopœus ejusdem Conventus: qui dixit ipsi Deponenti, quod per multos annos, quibus functus ibidem est officio pharmacopœi & infirmarii, nullum Religiosum, qui fuerat sacro Oleo,

inunctus, viderit convaluisse; ipsum autem eo adductum fuisse quinto morbo die. *His consona dixit* Testis XXIV, *idem cui Missa ad sepulcrum dicenda fuit commendata, particularius exprimens, quomodo* quinto morbi die, post præcipitatam Sacramentorum administrationem, ipse Testis arteriam infirmi tactu exploravit, judicavitque eum mori; pro majori autem certitudine advocaverit præd. Fr. Joannem Garciam, hominem expertissimum & nulli medicorum sex prænominatorum inferiorem, cujus idem sensus fuerit: advenientes autem mane medicos, à se interrogatos an spes aliqua superesset; pariter omnes dixisse, quod nulla. Cumque nihilominus eorum aliqui in deliberationem adduxissent, an aperienda esset vena sub lingua, Doctorem Ancinam respondisse, non absque injuria artis adhiberi remedia corpori jam mortuo. *Huic accessit* Testis XLVII, *unus ex prænominatis sex Medicis, ipse scilicet* Doctor Ancina, *qui de sanguinis per linguam missione dixerat*, id aliud non fore quam æstimationem detrahere remedio tam singulariter efficaci, ipsum applicando corpori jam mortuo, qualis erat iste P. Guardianus. *Addidit etiam*, ideo tantum se rediisse ad conventum post meridiem, ut sciret utrum exspirasset.

Medicis miraculo id adscribentibus.

51 Petrus de Chavarria, Testis LXXII, dixit de nepotulo sibi cognomine, annorum octo puerulo, quod ante sedecim aut septemdecim dies, decimum quartum diem conflictatus cum pestilenti ac maculosa febri, quam Peteccias Itali, Tabardillos autem vocant Hispani, curantibus eum Doctoribus medicis Sola & Silva, & multis remediis frustra applicatis, fuerit ab eisdem derelictus pro mortuo; solumque mandarint ut sustinendæ utcumque vitæ præberent ei confortantia quædam: ac pro extremo remedio applicarent capiti ejus columbinum pullum, quem vivum aperuerant. Quo

Simili voto curatur puer moribundus,

Quo viſo & cognito, Teſtis ipſe ſe contulit ad capellam S. Mariæ-Regum, commendans Sancto Regi nepotulum ſuum. Veſperi autem revertentes medici in eodem quo dimiſerant ſtatu eum repererunt: ſequenti vero mane invenerunt adeo melius habentem, ut obſtupuerint. Audienteſque ab ipſo Teſte quid feciſſet, miraculoſam eſſe mutationem illam judicaverunt; atque ita proficiens ſemper puer, ultimo morbi termino, qui dies vigeſimus primus cenſetur, fuit liber ab omni febri, remanente ſolum debilitate, à qua citra aliud remedium ullum paulatim convaluit.

52 *Idem affirmavit* Teſtis LXXVI, pater ipſius pueri *& filius Teſtis prioris*; *addiditque*, *quod* de ſententia dictorum medicorum, *ipſo die quo invocatus pro eo ſanctus Rex fuit ab avo ſuo* exhibita ei fuerit extrema Unctio: *quodque* poſtridie rediens Doctor Sola ſeipſum abdicaverit ab ejus cura, dicens non alia quam bono regimine opus porro eſſe. *Eidem dixit* Doctor Silva, qui perrexit puerum viſitare, Teſtis LXXVII; *diſtinctius explicans progreſſum morbi, quo ſcilicet* puer, uſque ad diem ſeptimum inquietiſſimus & perparum dormiens, humore noxio ad caput aſcendente, dormire cœpit ac delirare; undecimo autem die ſpes quidem aliqua data fuerit ab urina, utcumque melius cocta; ſed eâdem brevi iterum conturbatâ, evanuerit, creſcente ſemper periculo uſque decimum quartum diem, *quo & poſt quem facta ſunt omnia ſupradicta.* *uti plures teſtantur;*

53 D. Martinus de Zuniga, Teſtis XXXV, dixit, quod ante duodecim aut quindecim dies, uxor ſua D. Catharina de Arellano, accedens ad conventum S. Eliſabethæ hujus urbis, ut intereſſet velationi cujuſdā ſanctimonialis; perdidit in ipſo eccleſiæ ingreſſu armillā auream, adamantibus quadraginta inſtructam; quam ingreſſa comperit ſibi deeſſe, fecitque præconio publico proclamari. Cum autem totis ſex diebus nullum ejus indicium adferretur, ipſeque Teſtis eſſet in ora- *Invenitur amiſſa armilla adamantina;*

oratorio suo domestico ; incidit ei cogitatio ut rem amissam commendaret intercessioni Sancti Regis : quod fecit, idemque ut faceret mandavit uxori ; ac die sequenti in capella Regia curavit dicendam Missam. Primo autem alterove post die, mulier quædam, ut videbatur paupercula, armillam prædictam attulit ad D. Josepham de Zuniga, sororem ipsius Testis, dicens quod ipsam invenerit in porta ecclesiæ, quodque eam ostenderit aurificibus; quibus pro ipsa offerentibus nongentos Julios, scrupulo sibi duxerit eam vendere, ideoque accesserit ad Sacristanam prædicti conventus ; quæ conscia jacturæ factæ, ipsam ad ædes D. Josephæ direxerit, & ei dari jusserit, prout fecit ; omnibus pro miraculo rem habentibus, attentis circumstantiis loci, populo confertissimi, ubi armilla exciderat ; conditionis ejus, quæ ipsam retulit; & diei, quo est relata, ejusdem quo fuit Missa curata. *Paria asseruit* D. Catharina Testis xxxviii, *dicens* ad istam ecclesiam se ivisse in comitatu prædictæ D. Josephæ, suumque maritum, intra eos quibus armilla perdita mansit dies, curavisse dicenda plura Sacra de S. Antonio Patavino, de Defunctis, & de S. Carolo Borromæo: septimo autem die, quo maritus curavit dicendum Sacrum in honorem Sancti Regis, nuntium se accepisse à D. Josepha, de ejus restitutione sibi facta, sic ut ei omnino nihil deesset.

CAPUT VII.

Septem reliqua ejusdem Summarii miracula.

54 *Sanatur dolor dentium attactu imaginis.*

HIs prolixius relatis in Summario, *apte subjungentur reliqua, succinctius ibidem narrata, his fere verbis:* Testis cxxxi, domestica & famula in domo D. Felicis Escudero & D. Annæ de Spinosa, dixit optime se recordari, quasi hodie res ageretur, quod prædictæ D. Annæ ad-

advenerit graviſſimus dolor dentium, qui nullam ei requiem vel ſomnum concedebat, diu noctuque per hebdomades tres, nihil proficientibus quibuſcumque remediis. Imo meminit, quod cum ſuggeſtum aliquando illi fuiſſet, ut tabaci foliculum dolorifico denti applicaret; eo incruduiſſe malum, ut ſenſuum uſum amittens, crederetur proxima eſſe morti. Anna autem videns ſibi nihil prodeſſe, nocte quadam ſumpſit imaginem Ferdinandi Regis, quam habebat in charta, & applicuit maxillæ ea qua dolebat parte, Statimque ſomno correpta dormivit uſque mane, & expergiſcens libera ab omni cruciatu, nihil ejuſmodi poſtea ſenſit: quod ipſa Teſtis miraculo tribuit, propterea quod ſecuta liberatio ſit immediate applicationem imaginis, poſt recitatum ſemel Pater & Ave. *Idem dixit alia*, Teſtis CXXXI, *ſimiliter* apud D. Annam *prædictam* tunc manens.

55 *Quinto loco ponitur miraculoſa ſanatio Gabrielis Perez, inter quinque principaliora miracula ſupra memorata; inducuntur autem loquentes ipſe* Gabriel Perez Teſtis CXLV, uxor ejus Teſtis CXLVI, & Mag. Sebaſtianus de la Torre chirurgus Teſtis CXLVII, *quorum verba ex Proceſſu ordinario huc tranſlata nihil attinet repetere, cum ea jam habeantur ex poſteriori Proceſſu Apoſtolica auctoritate facto. Pergo igitur ad ſextum, de quo* Hippolytus de Vergara, Teſtis CXLII, dixit, quod habens cruculam quamdam auream, non majorem pollice ſuo, ſed valde ſibi pretioſam, eo quod contineret particulam de ligno veræ Crucis, & die quodam anni MDCXXI exiſtens cum uxore in prædio ſuo, media leuca diſtante Hiſpali, amiſerit eamdem: quam ubi deeſſe ſibi ſenſit vehementer doluerit, totoque triduo quæri diligentiſſime juſſerit, per octo quas ibi habebat perſonas domeſticas. Cum autem omnis labor, domi foriſque impenſus, fruſtra eſſet; curavit Sacrum unum dici in honorem Sancti Regis Ferdinandi; ipſoque die puella quædam ſervilis conditionis,

Curata miſſa invenitur crux aurea perdita,

tionis, intravit aream, in qua cuniculi discurrebant, & in qua tertio requisita crucula prædicta fuerat; volensque de sub uno animalium istorum tollere tegulam, mox atque illud inde desiluit, invenit cruculam quæ perierat, omnibus successum talem admirantibus; *inter quos fuerunt ipsius* Hippolyti uxor, Testis CXLIII; & ancilla Testis CXLIV, *eadem quæ ipsam reperit*, tota una nocte & duobus diebus sequentibus quæsitam diligentissime, eo quod Dominus suus reperienti promiserat liberalem mercedem.

Liberatur puerpera moribunda: 56 D. Leonora Romero, Testis CI, dixit, quod ante mensem ac dimidium circiter habuerit adeo difficile puerperium, ut fœtus sibi in utero mortuus fuerit, eoque adducta ipsa intra triduum sit, ut Doctor Ibañez medicus & Gregoria de Casanova obstetrix pro mortua eam habuerint. Quo in articulo cum se variis Sanctis commendasset, quædam consanguineæ ibidem præsentes suggesserunt, ut invocaret Sanctum Regem Ferdinandum: quod simul ac fecit, fuerunt etiam (sicut postea intellexit) curatæ aliquot Missæ in Capella Regia. Subitoque ejecit mortuum fœtum ac plane jam tumefactum; & quæ antea gravem febrim patiebatur, fuit ab eâdem omnino libera, atque intra decimum quintum à partu diem surrexit de lecto: cum omnium communi lætitia ac sensu, quod miraculo id esset adscribendum: *sicut fecerunt ipsius Deponentis* mater Testis CII, quæ consilium Sancti Regis invocandi suggesserat & Missas dicendas curaverat; & Soror Deponentis Testis CIII.

57 Felix Esaudero de Espinosa, officio quod dicitur Contadoris fungens, Testis CXXIV, dixit, quod cum anno proxime preterito MDCXXVI advenissent Galeones Indicæ, ipse cum aliis pluribus, ac nominatim cum Capitaneo Joanne Nuñez de Jeroci, & Capitaneo Eugenio Delgado, & Isidoro

de

de Aguilar Hispalensi, die XVIII Novembris feria quarta, conscenderint lembum Averiæ, ad excipiendos prædictos Galeones. Cum autem admirantia, ad Capitaneum Eugenium Delgadum pertinens, in quo pro Admirantio erat Generalis Ferdinandus de Losa, intrare vellet per ostium S. Lucari, principio noctis supervenit tempestas, adeo sæva ut ingredi non potuerit; ejectisque in mare anchoris quatuor cum totidem rudentibus, tribus earum disruptis, mansit navis cum una sola eaque non valde robusta; unde in maximum devenit periculum, præcipue quando defecit etiam gubernaculum. Ipsi ergo credentes navim perditam, volebant ex ea auferri argentum, quod plusquam quatuor millionum erat; sed propter sævitiam maris jungi ad galeonem naves nullæ potuerunt, quamvis tormentis pluries explosis subsidium postulassent, ii qui intus erant. Ita tota illa nox acta est, multum anxio præd. Capitaneo Eugenio Delgado, & omnibus qui discrimen intuebantur desperantibus de salute ipsius navigii. Tum vero Testis ipse, pro singulari qua fertur erga Sanctum Regem Ferdinandum devotione, & experientia favorum quos præstat invocantibus se, suasit prædicto Capitaneo, ut ei invocato Missas aliquot polliceretur. Quod cum fecisset, cœpit ponere continuo ventus, potuitque navis usque mane subsistere; quando magno quidem cum labore, sed tamen sine ullo damno, absque gubernaculo tam diu periclitata, inducta in portum est: omnesque agnoverunt beneficium Sancti Regis. *Eidem beneficio fidem quoque fecerunt, qui simul adfuerunt, concordes per omnia*, Testis CXXV, CXXVI & CXXVII.

navis amisso gubernaculo periclitans.

sedata tempestate in portum adducitur.

58 Licentiatus Thomas de Velasco, Portionarius sanctæ Hispalensis ecclesiæ, Testis LXXXVI, dixit, quod ante octo vel novem menses fronti suæ increverit carbunculus; quem minime malitiosum esse credens, contempsit; uti & febrim, inde sibi ad-

pestilens carbunculus cum febri sanatur.

advenientem. Utrique autem medicinam aliquam faciens, cum carbunculum sanatum crederet, sensit febrim vehementer exarsisse, adeo ut amisso judicio ne quidem potuerit Sacramenta suscipere. Cum ergo eum visitarent Doctor Nuñez & Licentiatus Ludovicus de Herrera medici Hispalenses, quibus potissimum utebatur, dixerunt eum mori; & quod altero simili, qualem tunc patiebatur, paroxismo adveniente, certo esset eripiendus è vita; quare jubebant, ut, quam primum ad suos sensus rediret infirmus, extrema ei ministrarentur. His ita stantibus, dixit ipsi Testi Antonius de Merlo, Portionarius Metropolitanæ Hispalensis, ut se commendaret Sancto Regi Ferdinando; quod in se reversus fecit, vovens quod primam, quam dicere posset, Missam dicturus esset in Capella Regia, & pro viribus adlaboraturus ad illius Canonizationem. Placuit autem Deo, ut eodem die multo melius se habuerit; & redeuntes medici invenerunt eum fere absque febri; sequenti vero die omnino liberum; unde quarto vel quinto die post de lecto surrexit, credidítque sanitatem tam cito recuperatam miraculo adscribendam esse. *Suum vero testimonium eidem curationi, ut miraculosæ, addiderunt Thomæ frater*, Testis LXXXVII, *dicens rem accidisse* in festo Corporis Domini; *& amicus alius, qui aderat cum votum fieret*, Testis *centesimus*.

Sterili mulieri filius impetratur.

59 Hippolytus de Vergara, Testis CXLII, dixit, quod cum totis duodecim annis matrimonii sui cum D. Joanna de la Puente, unicum dumtaxat filium genuisset, isque mortuus esset; ipsa vero uxor sua judicio medicorum & obstetricum præferret signa sterilitatis perpetuæ, ambo fuerint vehementer contristati, præ desiderio heredis obtinendi. Quia autem Testis ipse pridem erat Sancto Regi Ferdinando devotus, suggessit uxori suæ votum

tum

tum communiter faciendum, quod si per illius intercessionem alium sibi filium daret Deus, Ferdinandum nuncuparent, & ad promovendam Canonizationem conferrent quidquid poterant: statimque curarunt Missam dicendam in capella Regia. Nec mora, gravidata est mulier, & nono post hæc mense filium peperit, qui Ferdinandus nuncupatus etiamnum vivit. *Idem dixit* D Joanna, Testis CXLIII, *addens quod* post prioris filij mortem, quinque & amplius annis sine liberis manserit. Testis *etiam* CXLIV, eâdem in domo tunc habitans, *subjungit*, quod in puero particularia multa signa notentur, quibus appareat ipsum fuisse obtentum intercessione Sancti Regis.

CAPUT VIII.

Processus indicti pro Canonizatione: imagines cum diademate sculpi permissæ.

P*Rocessus illi, ex quibus prædicta miracula collecta fuerunt, confici cœperant, postquam* sub die XV mensis Octobris anni MDCXXIX, proponente Eminentiss. & Reverendiss. D. Antonio Barberino, vigore specialis commissionis, manu Sanctissimi D. N. Urbani Papæ VIII signatæ, fuerunt à sacra Congregatione Rituum expeditæ litteræ Remissoriales & Compulsoriales, ad effectum faciendi Processus auctoritate Apostolica in genere & in specie, super virtutibus & sanctitate servi Dei ac sancti Regis Ferdinandi, nec non super miraculis à Deo eius intercessionibus operatis, *uti legitur in præmemorato summario. Quid porro actum in Hispania sit, sic prosequitur Zuniga ad an.* 1630. Ejusmodi litteris Roma allatis, instituta desuper in Regis aula consultatio est, ex qua XXIII sequentis Januarij emanavit Responsum Regi ferendum. In hoc deputati Consultores, expositâ summâ litterarum

60 *Remissorialibus Romæ expeditis an. 1629.*

& in Curia Regis consideratis. Apostolicarum, merito appendunt, quod tam Cardinalis proponens quam alij Cardinales Congregationis Rituum, culpantes incuriam præteritorum temporum, per quam prius causa non est cœpta tractari, quæ ante ducentos annos debuerat confici; adeo certam habuerint illius evidentiam, ut informationes ad ejus probationem allatas permiserint Latine atque Italice imprimi, signanter prætitulando eas esse de Sancto Rege Domino Ferdinando: id quod in tali causa numquam visum fuerat, ut scilicet id ipsum in Processu assereretur, quod erat probandum.

61 Deinde iidem Consultores censent, prædictas Remissoriales, quoniam ad Archiepiscopum diriguntur, licet etiam dirigantur ad sex Ecclesiæ Hispalensis Dignitates (ut vocant) ea conditione ut duo ex omnibus possint in causa procedere, differendas tamen esse usque dum Hispalim reverteretur, tunc absens Archiepiscopus; interim vero committendas P. Joanni Pinedæ Societatis, à quo confectum Memoriale causam promoverat Romæ, eique injungendum ut in illius adventum præpararet omnia: idem etiam juberetur providere atque disponere, ut ejusmodi litteræ non absque solennitate aliqua & publicæ lætitiæ testificatione proferrentur. Probavit consilium sibi oblatum Rex: sed *ad eas Hispali præsentandas,* moram non ferentibus Hispalensibus ac Regi supplicantibus, ut, quoniam eorum ad quos litteræ dirigebantur satis multi aderant, pateretur eas aperiri, postulationi quoque ipsorum annuit, per epistolam XV Julij expeditam: qua, die XXIV ejusdem mensis, Capitulo recitata, per delectos ad eam Consultores, designatus solenni isti lætissimæque actioni est dies XXII Septembris, in Dominicam incidens,

62 Hac vero appellente, inter festivos campanarum sonos ac bombardarum strepitus, Marchio de

de Villa-manrique D. Melchior de Guzman, ſplendido cum comitatu proceſſit verſus eccleſiam, conſueto ritu ac ceremonia accepturus ſacrum ſancti Regis Vexillum, quod poſt noctem (ſi tamen nox illa fuit, cui tenebras nullas indulſere luminaria, totâ urbe accenſa) apparuit ante ædes Aſſiſtentis in podio explicatum, inter expanſa octodecim vexilla militarium cohortium, pulchro & longo per feneſtras ordine. Interim Ordinum omnium collecta nobiliſſima comitiva procedere cœpit: in qua P. Joannem Pinedam, tam bene de cauſa meritum, medium ducebant Don Stephanus Hurtadus de Mendoza primogenitus Aſſiſtentis & D. Ludovicus Ortizij de Zuniga Ponce de Leon & Sandoval; & Aſſiſtentem, qui portabat ſuſpenſas intra pretioſam operis phrygionii burſam Apoſtolicas Remiſſoriales, præcedebant Jurati & Rectores urbis.

ſolenniter progreſſus Aſſiſtens urbis.

63 Ducta eſt pompa per plateam ſerpentis, ad cujus ingreſſum ſtabat arcus triumphalis, à natione Luſitana magnifico apparatu erectus prope carceres regios; nec quidquam huic cedebat ſecundus, à Flandris Germaniſque curatus, qua ſerularius vicus ſe pandit; uti nec tertius in area S. Salvatoris, ſumptibus vicinorum extructus; ſicut etiam ab incolentibus plateam Francorum ædificatus quartus in ſua platea viſebatur: huic porro quintus, ipſiuſmet Franciceæ nationis, ſuccedebat in platea dicta Placentinorum; ac denique ſextus nationis Italicæ, juxta plateam Genuenſem. Ita perventum eſt ad unam præcipuarum Baſilicæ Cathedralis portarum in fronte illius Occidentem verſus nuncupatam à S. Michaele: ubi adventantes præſtolabantur Capitulum & Clerus; & ab his medius ſumptus Aſſiſtens, proceſſit ad capellam Regiam*, ſedenteſque in ea Apoſtolicos Commiſſarios D. Franciſcum de Monſalio Decanum, D. Didacum de Guzman Archidiaconum,

per ſex triumphales arcus,

inductuſque in eccleſiam ad Iudices.

D.Fran-

D. Franciſcum de Caſáos Theſaurarium, & D. Matthæum Vaſquez de Leca Archidiaconum Carmonenſem. Cumque Marchio de Villa-manrique Vexillum depoſuiſſet juxta altare, Aſſiſtens in hunc modum locutus eſt:

eoſdem alloquitur,

64 Poſt ſingularia beneficia, quæ inſignis hæc civitas divinæ Majeſtati accepta refert; magis ſpecialia atque infinita ſunt illa, quibus obſtringitur ſancto Regi Ferdinando, Domino noſtro; impenſa non tam ut vaſallis, quam ut filiis: quia Dominus ſuus, paterno magis quam herili affectu complexus eamdem, ſuperavit laudem ab Homero datam cuidam Græcorum Regi, his verbis; Bonus Rex qui bene ſe rexit, & illis quibus imperavit felicitatis cauſa fuit. Etenim noſter fuit Rex ſimul & pater: felicitas autem, quam comparavit ſuis, non ſiſtitur in terra, dum ipſe eam nobis præparat in cælis, quemadmodum certos nos faciunt principia ſuæ Canonizationis: felicitas, quam S. Ambroſius agnoſcens, dixit: Optandum nobis ut Regem glorioſum, perfectum atque beatum habere poſſimus. Hoc votum cauſa eſt hodiernæ lætitiæ, in eo poſitæ, quod veſtræ juſtitiæ curæque offeramus Apoſtolica reſcripta; cum de zelo atque diligentia veſtra ſecura Civitas, credat nuſquam vos communibus Ordinum omnium deſideriis defuturos. Concurrunt in hac cauſa obligationes filiorum, vaſallorum & judicum; quas uti cognoſcunt omnes, ita ſperant brevem felicemque expeditionem; ſupplicantes, ut agatis, ſicut vos agere convenit, titulo juſtitiæ & æſtimationis, ex eo accedentis, quod eſtis conſtituti Judices in ea cauſa, in qua glorioſiſſimum foret miniſtros eſſe; idque ex vi commiſſionis a beatiſſimo Patre noſtro Pontifice ſancto ad vos directæ, quam Hiſpalis vobis tradit in manus.

& cauſam commendat.

65 His dictis acceſſit Joannes Guittierez Tello, Dux Urbanæ militiæ (Magiſtrum-campi vocant) cum

rum titulo Procuratoris ex parte Capituli functioni huic assistens; acceptamque de collo Assistentis bursam explicans, litteras Judicibus tradidit. Has omnium nomine cum suscepisset Decanus, seque cum Collegis imposito muneri responsuros pro viribus gravi oratione promisisset, cantari cœpit concentu plenissimo, Te Deum laudamus. Collectam de Spiritu sancto subiecit D. Ferdinandus de Quesada Nieblensis Archidiaconus; & Vexillum Regali capellæ restituit Marchio de Villa-Manrique. Ita cum die illa discessum esset, eodem quo ventum erat ordine, simili modo omnes convenerunt iterum postridie in ecclesiam, ad solennem Missam, pro implorando divino auxilio celebrandam. Sub hac gravem & eruditum sermonem habuit D. Manuel Sarmiento de Mendoza, Canonicus Magistralis, assumpto themate, *Iustus prior accusator est sui, veniet amicus & investigabit eum.* Proverb. XVIII V. XVII.

Litteras acceptat Decanus,

Missaque de S. Spiritu canitur.

66 Interim Romæ non torpebat P. Bernardus de Toro, à sua Regia Majestate Agens in Curia ad hanc causam constitutus: sed licentiam obtinuit à sacra Rituum Congregatione ipsoque Pontifice curandæ imaginis, cum diademate radiisque ut Sancti, subjecto hoc lemmate: *Ferdinandus III Hispaniæ Rex, cognomento Sanctus, Saracenorum terror ac Religionis Catholicæ propugnator.* Hujus imaginis exemplaria multa Hispalim ad varios idem Pater misit, sub data XXIV Decembris, sibi urbique gratulatus hoc optimi ominis præjudicium. *Hæc fere amplißime deduxit Zuniga, nos in pauca contraximus; addimus autem quod hæc imago, ad mensuram dimidii exigui folii, inveniatur præfixa Summario impresso, de quo supra, in qua cataphractus* Sanctus *adstat, amictus paludamento Leonibus Castellisque distincto, dextra gladium, læva globum sustinens, & cælum versus quasi*

Imagines cum diademate permittuntur.

pronuntians

pronuntians appicta sursum verba, Dominus mihi adjutor. *Cum autem elegantiorem majoremque aliam, regali in solio exprimendam ex mea directione delineasset sculpsissetque anno* MDCLXXVII, *qui tunc Antverpiæ florebat utraque in arte peritissimus Cornelius Galle, ubi etiam in recessu eminus prospicitur* sanctus Rex, *in conspectu Hispalensis civitatis equestri prælio Mauros profligans, dedicatoriam epigraphen hanc subjecit:* S. Ferdinandum, Regem hujus nominis tertium, barbarorum terrorem, Christianorum præsidium, patriæ propugnatorem, Illustrissimo Domino Don Ambrosio Ignatio de Spinola y Gusman, Hispalensis metropolis (quam ille à Saracenis liberavit) Archiepiscopo, Catholicæ Majestati à consiliis status &c. Cornelius Galle in hac imagine præsentem, ad patrocinium; seipsum, ad obsequium dicat, consecrat.

67 *Ast ut istæ laudem mereantur ab arte ingenioque sculptoris, venerationem tamen semper majorem merebitur quam initio opellæ hujus dedimus, acceptam ex libro festorum, cujus initio etiam præponitur ut* vera effigies *cum hujusmodi epigrammate:*

pro quibus dedimus veram effigiem.

Magni FERNANDI veros in imagine vultus
 Aspicis, expressit quos tibi docta manus.
Huius Alexandri faciem qui pinxit, Apellem
 Fors dedit: ast animum pingere nemo potest

Prototypon, ubi & quale sit, lubet ex libro Festorum jam dicto pag. 325 *explicare.* Tabula est cedrina, repræsentans Regem, coram Deiparæ imagine genuflexum, in eodem quo hîc exprimitur habitu, nisi quod coronam manibus teneat: *quam in ectypo vides impositam capiti, alias istic nudo, & pro qua manibus ensem globumque imperialem inseruit Bartholomæus Morellus, qui prototypon studuit quoad cetera imitari, ac diadema beatitudinis signum, hodie illi conveniens, addidit.* Regem in eadem tabula utrimque assistentes stipant

paucis mutatis acceptam ex originali

pant personæ duæ, quarum muliebris una, videtur Reginam Beatricem ejus sponsam; altera puerilis, tenellum tum adhuc Alfonsum filium eidem Deiparæ adgeniculantem sistere. Huic tabulæ antiquitatis & auctoritatis prærogativam ideo judicium commune cedit; quia creditur ab ipsomet Sancto Rege donata Confraternitati S. Matthæi, cui vivens adscribi voluit, sub cura Magistrorum Sartorum, qui hodie eamdem tabulam conservant in insigni conventu S. Francisci, cum tali traditione & scripturis authenticis. Quamvis enim etiam aliæ quædam credantur veram similitudinem continere, ac nominatim illa, quæ est in S. Clementis, omnibus tamen illis fidem adimit ætatis recentioris species, & diadema seu splendores circumducti capiti, quod non fuisset viventi factum. *Porro cum supradicta* Beatrix *obierit anno* MCCXXXIV, *quando primogenitus ejus jam attigerat annum ætatis* XV, *non videtur aberratura conjectura, quæ tabulam priorem pictam esse suaderet circa annum Domini* MCCXXV, *Sancto necdum* XXX *ætatis ingresso.* *picta sub an. 1225.*

CA-

CAPUT IX.

Progressus negotii Romæ: & probatio casus excepti quoad cultum ab immemorabili.

68 QUomodo progressum deinceps in negotio Romæ sit, melius nos docebit impressa istic Relatio, qua asseritur, quod vigore dictarum Remissorialium facti sunt Processus, in civitate Hispalensi, & in civitate Neapolis, qui fuerunt in hac sacra Rituum congregatione præsentati, ex decreto ejusdem per Illustriss. D. Protonotarium aperti, & successive recogniti & interpretati. Omnia autem facta fuerunt servatis decretis ejusdem sacræ Congregationis, & in omnibus citato Illustriss. D. Antonio Cerro Fidei Promotore, ita ut plene constet de forma probante dictorum Processuum. Cumque eorum examen fuerit commissum Illustrissimis Dominis tribus sacræ Rotæ Auditoribus antiquioribus, Capitulum Metropolitanæ Ecclesiæ Hispalensis, in cujus ecclesia & Regia capella S. Mariæ-Regum corpus d. Servi Dei & sancti Regis requiescit; nec non etiam d. Regiæ Capellæ [Capellani] ac Conventus omnes, omnesque Religiones, cunctaque Collegia ipsius civitatis, ipsaque met civitas Hispalensis; præcipue autem Serenissimus Rex Catholicus Philippus IV, ex d. sancto Rege Ferdinando in decimo tertio gradu descendens; maximopere cupientes deveniri ad formalem Canonizationem ejusdem sancti Regis, iteratis pluries instantiis institerunt & instant pro expeditione, ut apparet ex dd. instantiis & Regiis litteris ab Illustriss. & Excellentiss. D. Emanuele de Moura & Cortereal, Marchione Castri Roderici, Magno Commendatore Ordinis Christi, Duce & Gubernatore perpetuo insularum Tertiæ, S. Georgii, Fayal & Pico, ejusdemque Catholici Regis Cubiculario; in Lusita-

Validitatis Processibus Hispali ac Neapoli,

nomine Regis petitur,

Lusitaniæ Regno Regiorum reddituum Præfecto, & apud Sanctissimum Dominum nostrum d. Catholicæ Majestatis Oratore præsentatis; una cum Perill. D. Doctore Bernardo de Thoro, ab eodem Rege Catholico specialiter ad prosequendam causam d. Canonizationis deputato; & Perill. D. Didaco Lopez de Zunica, ab eodem Capitulo Metropolitanæ Ecclesiæ Hispalensis, cum d. D. Bernardo de Thoro, Agente pariter deputato.

69 Verum quia ob novam formam procedendi, in similibus causis præscriptam ab eadem sacra Congregatione, Remissoriæ amplius non conceduntur unico contextu in genere & in specie; sed prius in genere tantum: & successive, examinato Processu in genere, capitur resolutio, an ex eo sit concedenda in specie; propterea fuit ex parte d. D. Fideipromotoris oppositum, recenti Decreto ejusdem sacræ Congregationis sancitum esse, in causis in quibus relaxatæ fuerunt Remissoriæ unico contextu in genere & in specie, antequam d. nova forma procedendi prius in genere deinde in specie esset præscripta, remittendum esse arbitrio d. sacræ Congregationis, an sit ad ulteriora procedendum, & pendente arbitrio nihil innovandum: ideo proponente Eminentiss. & Reverendiss. D. Cardinali Antonio Barberino, in proxima Congregatione ex parte ejusdem Serenissimi Regis instatur deveniri ad favorabilem declarationem arbitrii pro Processu, nedum ad ulteriora in d. causa, verum etiam ad effectualem Canonizationem d. Sancti Regis: quod videtur concedendum ex sequentibus.

ut declaretur;

sine novo processu

70 Primo. Quia cum versemur in Dei servo & Sancto Rege antiquissimo, qui obiit anno Domini MCCLII, & sic ab annis tercentum octoginta & ultra; & in causa antiquissima, Testes de fama deponentes plene probent, ex conclusione in jure receptissima, quam etiam secuta fuit sacra Rituum Con-

deveniri ad canonizatione posse r

gregatio in pluribus causis Canonizationum, præcipue vero S. Hyacinthi, S. Raymundi & aliis:...; & in causa de qua agitur plures testes deponentes de fama sanctitatis d. Sancti Regis deponentes, plenissime de causa scientiæ interrogati, etiam plenissimam rationem reddiderint...... sine dubio sumus extra omnem controversiam.

quia constat ab immemorabili de titulo Sancti ex fama & libris,

71 Secundo. In hujusmodi causa concurrunt historici omnium fere nationum, qui de fama Sanctitatis ejusdem servi Dei testantur, inter ceteros autem præcipui sunt sequentes, videlicet: Gilbertus Genebrardus Episcopus Gallus, in sua Chronica anno MCCXLIV dicit infrascripta, S. Ferdinandus ab omnibus fere Hispaniæ finibus Mauros expellit: & anno MCCXLV. Magnificentiâ S. Ferdinandi & S. Ludovici Regum Theologia & bonæ Artes, quæ valde elanguerant ab annis centum, vires receperunt. *In hunc modum porro numerantur, allegatis singulorum locis ubi* Sanctum Ferdinandum *appellant, Auctores plures quam octoginta; & additur quod idem faciant* plures alii historici, Galli, Germani, Itali, Scoti, Poloni, Catalani, tam Latini quam vulgares, quorum nomina omnia recensentur per Joannem de Pineda Societatis Jesu, in suo Memoriali Vitæ d. Sancti Regis. *Inter nominatos autem in hac Relatione est* liber originalis in Archivio civitatis Hispalensis, qui incipit ab annis fere tercentum, in quo registrata sunt privilegia illi concessa per d. Sanctum Regem, in quo Sancti titulo nominatus est. *Item* Supplementum Historiæ Don Roderici Toletani Archiepiscopi Ms. cap. 103: *sed non additur quousque hoc Supplementum sese extendat, unde nec de ætate ejus quidquam dicere possumus, apparet tamen supponi Ms. vetus esse.*

item ex picturis vetustis

72 Tertio. Concurrunt picturæ & sculpturæ ejusdem Servi Dei & Sancti Regis antiquissimæ, cum titulo & inscriptione Beati & Sancti: quibus inscriptionibus in antiquissimis plurimum defertur... quæ

vene-

veneratio & cultus publicus supra-dictus per inspirationem vox Dei appellari potest, cum sit populi Catholici Sanctos venerantis, soloque pietatis & divini honoris ductu, non alio mundano affectu & interesse moti, ut fuit consideratum in Relationibus S. Philippi Nerii, S. Isidori & aliis. Et de dictis picturis & sculpturis cum diademate & inscriptione Sancti antiquis, ultra depositiones Testium, constat plenissime ex oculari inspectione, facta per Illustriss. DD. Judices Remissoriales & Compulsoriales Apostolicos, præcipue autem de sequentibus. In capella antiqua S. Mariæ de las Quevas depicti sunt octo Sancti ex pictura antiqua, cum diadematibus & splendoribus Sanctorum; inter quos est sanctus Rex Ferdinandus. In ecclesia & monasterio S. Clementis & majori illius capella, è conspectu Regii sepulcri, adest pictura ejusdem Sancti Regis, cum diademate tamquam Sanctus. In altera ex principalibus foribus civitatis Hispalensis, nuncupata de Xerez, in medio Sanctorum Isidori & Leandri, depictus est Sanctus Rex Ferdinandus, cum diademate Sancti; & hæ omnes picturæ in pariete sunt valde antiquæ. *earumque epigraphis;*

73 *Atque hoc modo indicantur picturæ, Sanctum Regem, modo cum aliis, modo solum repræsentantes, veteres omnes, numero undecim: authentica autem singularum inspectionum acta, à die* VIII *mensis Aprilis* MDCXXXI *usque ad* VII *Maji ejusdem anni, deducuntur in Summario num.* 4 *per duodecim paginas. Quæ autem ipsum repræsentant cum* SS. Isidoro & Leandro, *ut habet tertia jam indicata, exprimunt eum* in throno ad modum tabernaculi, cum diademate seu splendore & corona regali, & in læva manu globum mundi (*quædam* in dextera ensem *addunt*) *& simul omnes elatiori eum loco ponunt, quam prædictos è lateribus consistentes Sanctos: sub plerisque autem scribitur*, Sanctus Rex Don Ferdinandus. *rite inspectis.*

CAPUT X.

Alia ejuſdem cultus antiqui argumenta, in proceſſu adducta.

74 *Probatio ex uſu Miſſarum votivarum*

QUarto. Concurrunt innumerabiles Miſſæ Sancti Regis, quæ celebratæ fuerunt & celebrantur, cum publico cultu & veneratione, ab annis fere quadringentis continuatę uſque ad præſens.... Prout etiam ab antiquiſſimo tempore enſis Sancti Regis magna veneratione defertur in publicis proceſſionibus ... videntibus & conſentientibus Archiepiſcopo & aliis miniſtris eccleſiaſticis & ſecularibus. ... Corpus etiam d. Sancti Regis, honorifice ſupra terram elevatum, veneratur; quod concedi nō ſolet niſi Beatis & Sanctis... Quæ omnes juris concluſiones ſine dubio procedunt in hujuſmodi cauſa, in qua non ſolum concurrit licentia Sedis Apoſtolicæ illiuſq; conſenſus præſumptivè, ſed etiam expreſſe, ut liquet ex atteſtationibus ſummorum Pontificum, videlicet Innocentii IV, qui teſtatur Sanctum Regem in via mandatorum Domini ambulaſſe; Gregorii XIII, qui confirmavit Officium quod recitatur in Eccleſia Toletana, in cujus Lectionibus dicitur, quod d. Sanctus Rex Ferdinandus, ob virtutum præſtantiam Sancti cognomen fuerit adeptus: & idem habetur in Officio, quod recitatur in Metropolitana eccleſia Hiſpalenſi, à Sixto V confirmato.

& teſtamento fundatarum,

75 *Porro præter Teſtes relatos in Summario, circa uſum Miſſarum Sancti Regis faciendarum, à tempore quod ipſorum memoriam excedit, allegatur num.* 4 liber protocollus memoriarum & poſſeſſionum Confraternitatis benedictarum animarum purgatorii, in conventu S. Franciſci Hiſpalenſis, in quo exiſtit Capitulum dotationis factæ d. Confraternitati, cujus eſt tenor prout ſequitur. Catharina Diaz de Caſtelliſa, olim

uxor

uxor Francisci de Avila, & sui filii, dederunt huic Confraternitati centum quadraginta ducatos de contantis in regalibus, cum onere ut singulis annis in perpetuum dicatur pro animabus supradictorum in conventu S. Francisci, in die omnium Sanctorum Vesperæ & Missa cantata cum Diaconis...... item dicantur aliæ undecim Missæ sanctarum Festivitatum sequentium, Sancti Regis Don Ferdinandi, S. Rochi, S. Petri..... prout totum constat per scripturam coram Bernardo Heredia, Scriba publico Hispalensi, sub die IV Februarii MDXC.

76 *De ense, in eodem Summario num. 6 asserunt testes, quod* omni anno in festo S. Clementis è sepulcro & manibus Sancti Regis sumitur, deferendus in processione, idque cum ceremonia & attestatione publicæ fidei de eo restituendo. Fit autem hoc in memoriam victoriæ, quam Sanctus cum eo gladio tali die retulit de Mauris, obtenta ab iis civitate Hispalensi; & simili cum ceremonia denuo reponitur d. ensis inter manus Sancti, id est imaginis Sanctum repræsentantis ad vivum, atque ad eum finem Regio in habitu thronoque collocatæ ut dictum num. 39. *Denique de sepulcri veneratione allegantur testes in Summario num. 7 quorum unus affirmat expressius, quod* ad dictum sepulcrum & altare offeruntur cerei, candelæ, imagines, vestes mortuales & tabellæ, quibus continentur vota plurium personarum, quæ per intercessionem Sancti Regis obtinuerunt gratias & favores innumeros. *ex veneratione ensis & sepulcri.*

77 Quinto, Concurrit etiam fama miraculorum, non solum in genere, sed etiam in specie expressorum in libro intitulato Flos Sanctorum..... qui liber..... fuit semper ab omnibus habitus, tentus & reputatus pro veridico, ut latissime deponunt Testes, de quibus in Summario num. 10. *Sed ibi nemo allegat editionem antiquiorem Hispalensi anni* MDLXVIII, *cum nostra sit anni* MDXXXII. Sexto Quia Status *ex fama miraculorum.*

Sanctitatis d. Servi Dei & Sancti Regis est etiam plene probatus, cum omnibus requisitis immemorabilis...... ita ut non videatur amplius esse locus disputandi...... Nec est quęrendum de probatione virtutum in genere vel in specie, cum tendat hujusmodi probatio ad videndum an fuerit Sanctus; & debemus illius sanctitatem in genere & in specie supponere, ex eo quod tamquam Sanctus fuit palam & publice ab omnibus veneratus ut supra: consequens enim supponit suum necessarium antecedens.....

& virtutum,

78 Ex sola consuetudine immemorabili in causa S. Petri de Nolasco, præcedente Decreto sacræ Congregationis, fuit per Sanctissimum Dominum nostrum S. Petrus Nolascus descriptus in Catalogo Sanctorum, ut constat ex litteris in forma Brevis expeditis. Constat etiam Leonem Papam X canonizasse S. Guibertum, cum solo libro vitæ ejusdem; & Alexandrum Papam III in numero Sanctorum retulisse Eduardum Angliæ Regem, inspecto dumtaxat libro miraculorum ipsius, & litteris Innocentii II, ut apparet ex Bulla ejusdem Alexandri III. Unde videtur tanto magis annuendum iteratis instantiis supplicantium, & præsertim Serenissimi Regis Catholici, pro Canonizatione d. Sancti Regis, pro quo tot tantaque superius adducta concurrunt, quæ probata sunt ex processu Ordinario & Apostolico....

(ad canonizationem sufficienti)

79 In quo processu Apostolico plures etiam Testes deponunt plenissime de omnibus virtutibus in specie, etiam in excellentissimo gradu, scilicet fide, meditatione, contemplatione, contemptu seculi, puritate cordis, spe, fiducia, caritate erga Deum & proximum, zelo honoris Dei & salutis animarum, gaudio, pace, misericordia, beneficentia, prudentia, discretione, docilitate, solicitudine, circumspectione, justitia, religione, oratione

in genere

vocali

vocali & mentali, pœnitentia, pietate, obſervantia, obedientia, paupertate, gratitudine, veritate, ſimplicitate, amicitia, liberalitate, fortitudine, magnanimitate, ſecuritate, magnificentia, patientia, longanimitate, perſeverantia, ſobrietate, pudicitia, maceratione, conſtantia, temperantia, abſtinentia, manſuetudine, clementia, humilitate, ſtudioſitate, taciturnitate & modeſtia: & in Deum referebat omnium virtutum operationes. . . . Et licet præmiſſa ſatis eſſe videantur, abſque alia diſcuſſione virtutum & ſanctitatis, cum in antiquiſſimis non ſit neceſſarium cauſa; & rationes exprimere; nihilominus, ut clarius ex omni parte ſanctitas d. Sancti Regis innoteſcat, operæ pretium exiſtimavi etiam particulares actus, ad dictas virtutes pertinentes, recenſere, quæ perfectam ſanctamque vitam inſtituunt, & in animo ejuſdem pleniſſime fuerunt. *Tum vero progreditur Auctor ſigillatim per* triplex genus virtutum, videlicet Theologicarum, intellectualium, & moralium. *& in ſpecie,*

80 *His autem late deductis probatiſque, allegando Teſtes in Summario deductos, qui ſua fere habuerint ex lectione veterum recentiumque auctorum, vel majorum relatu; expendit quod ad præſentem cauſam* concurrit incorruptio corporis ſupra omnem naturæ potentiam, ſpatio annorum fere quadringentorum; de qua deponunt teſtes Medici phyſici, adhibiti per Illuſtriſſ. Dominos Judices Remiſſoriales in viſitatione corporis d. Sancti Regis, & non ſolum nullum ſignum fœtoris ſeu pravi odoris ex eo oritur, ſicut juxta naturæ conſuetum contingit in corporibus mortuorum; ſed potius bonus odor & ſuavis fragrantia, quæ ſimiliter ſanctitatis eſt ſignum. *denique ex corporis incorruptione & ſuavi odore,*

81 *Neſcio cur hoc loco omiſerit Auctor Summarii producere ipſum ocularis inſpectionis Actum: nam quorum allegat num.* LXXXIV *teſtimonia, ſolum procedunt ex auditu in genere à parentibus & fama, præterquam Teſtis* VI, *qui,*

legitime compertis. *qui simpliciter dixit*, Ego vidi corpus Sancti Regis; *& Testis* III, *qui allegat nominatim* assertionem Don Pauli, qui ipsum viderit & expertus sit tertio: *quæ ut sufficerent ad credendam corporis pro tunc integritatem, non probant eam esse miraculosam. Verum quod ex illius temporis actis habere non possumus, suggeret nobis sequenti Capite Zuniga ex actis anni* MDCLXVIII: *tamdiu enim & ultra causa tenuit.*

82 *Post ea, quæ hoc & superiori Capite relata fuerunt, Romæ acta & exhibita, tardius ibidem progressum in negotio est. Et enim (sicut prosequitur Zuniga)* anno MDCXLIII ibidem obiit P. Bernardus de Toro, Agens ex parte suæ Majestatis, tam in ista causa quam in alia Immaculatæ Conceptionis; vicesque illius, cum omnibus quæ penes ipsum erant documentis & instrumentis, suscepit P. Joannes de Lugo, ex Societate Jesu, is qui postea Cardinalis obiit anno MDCLX. Interim formati processus erant: qui cum anno MDCLII Romam essent remissi, & difficultatem movisset Congregatio super articulo de non cultu, eodem Joanne Lugo jam Cardinali agente, sacra Congregatio, conveniens in Quirinali die XXIX Maji anno MDCLV, censuit constare de casu excepto, ex cultu adhibito per immemorialem temporis cursum, metam centum annorum excedentem ante decreta, cum scientia & tolerantia Ordinariorum: ideoque posse ad ulteriora procedi.

anno 1655 declaratur casus exceptus de non cultu.

CA-

CAPUT XI.

Corporis incorrupti inſpectio anno MDCLXVIII, primo coram Capellanis, deinde coram Archiepiſcopo.

QVantâ diligentiâ inſpectio hæc peracta fuerit, amplißime patet ex relatione quam Archiepiſcopus Hiſpalenſis D. Antonius Paino miſit Alexandro Papæ VII: *ubi cum poſt alia narraſſet, quomodo proceſſurus ad ipſiuſmet ſancti Corporis inſpectionem elegerit* XVII *Martii anni* MDCLXVIII, *ita ſcribit*: Conſtitutus perſonaliter in capella regia hujus ſanctæ eccleſiæ, à peritis ad cognoſcendum de corporis incorruptione, atque à deponentibus de notitia & antiquitate ſepulcri iteratum exegi juramentum: iiſdemque & Promotore fiſcali Teſtibuſque præſentibus apertum fuit ſepulcrum, in quo reperta eſt capſa lignea nigra. Quia autem locus obſcurior erat, ad eorumdem peritorum inſtantiam extracta de ſepulcro capſa illa eſt in plenam lucem: eaque reſerata, exhibuit alteram capſam ornatiorem & panno pretioſo obductam, intra quam erat corpus venerabilis ſervi Dei. Cum ergo vidiſſemus, & propriis manibus illud reverenter contrectantes, reperiſſemus omnibus ſuis membris continuum integrumque, accedentes ſimiliter periti, ſimul omnes & ſeorſim ſinguli, inſpexerunt tetigeruntque illud in variis ſuis partibus: qui cum declarationes ſuas feciſſent ſignaſſentque, clauſa rurſus omnia ſunt, & eodem quo fuerant ante repoſita modo ac loco; deque re tota conditum à præſenti Notario inſtrumentum, & ſimul cum reliquo Proceſſu ipſiſque declarationibus Romam miſſum.

83 *An. 1668 Archiepiſcopus Hiſp.*

de incorruptione corporis conſulit peritos.

84 *Inſpectionem iſtam præven erant Capellani, occaſione præ-*

huic actioni dum cuncta parant Capellani.

præparandi omnia ad ipsam necessaria: quid autem tunc actum sit, accuratissime descripsit, qui præsens adfuit & curiosissime notavit singula, D. Christophorus Bañez: cujus hæc relatio apud Zunigam extat, sic Latine reddenda. Die XVII Martii anno MDCLXVIII facta est visitatio corporis sancti Regis D. Ferdinandi, per D. Antonium Paino Archiepiscopum Hispalensem ejusque Provisorem & duos ex Dignitatibus sanctæ ecclesiæ Iudices Remissoriales ad processus de sua Canonizatione. Ista die vidi prædictum corpus sanctum, manens sub meridie in sua regia capella: quia audiveram quod regii Capellani tali hora disponere deberent omnia necessaria ad visitationem; & quia mihi videbatur quod tali occasione majori cum otio possem satisfacere desiderio, quod semper habui videndi miraculum istius sancti & tam incorrupti corporis. Satisfeci autem sicut speravi. Cum enim experimentum esset sumptum duarum clavium ipsius tumbæ, tantopere institerunt Capellani ibidem præsentes & duo qui aderant seculares, videlicet Didacus de Gongora & ego; ut persuasus Capellæ Præses vinci se siverit à sua devotione & nostra, nobisque ostenderit venerabilem istam Reliquiam. Aperta est ergo prima capsa, quæ tribus clauditur clavibus, estque nucea vel querna. Continet hæc aliam secundam, quæ duabus valvis clauditur, estque operta holoserico ceruleo cum limbo rubeo, utroque perquam vetusto. Intra hanc rursus est tertia capsa, ad pedes magis arcta quam sarcophagus, cujus operculum convexum erat in modum tumbæ, & operiebatur panno perquam pretioso coloris rubei, ornato cruce ex argento cusa insignis artificii, quæ à capite ad pedes descendit, lata in suo hastili & brachiis palmos duos. Hac reserata sublatus est tapes coloris carmesini, & patuit oculis intuentium corpus sanctum, magnumque nobis ingessit stuporem ac gaudium tam rara atque mirabili

pia curiositate reserant.

triplicem capsam,

bili incorruptione sua post annos quadringentos & sedecim.

85 Statura est plena, induiturque tunica talari ex ignotæ nobis texturæ panno, quæ tota distinguitur insigniis regiis, Castellis videlicet & Leonibus, cum manicis proportionatis. Ad caput habet eumdem pannum circa verticem unde capilli emergunt: nec potuimus distinguere, an ea tanquam corona redimeretur, an vero haberet formam capucii, ut solet videri in epomide Episcopali; an denique esset calantica auriculata; distinctionem enim intercipiebat cervical, cui suo ipsomet pondere immersum caput Sancti, illud ad utrumque tempus sursum attolli fecerat. Jacet autem supra culcitram & pulvinar rubri serici, per quam male à temporis vetustate habiti, indutus calceos corii viridis auro illusi; quibus loco auricularum erant uncini ad eos adstringendos. Erat qui diceret esse calcaria: verum uncini hærebant ipsis calceis affixi, nec apparet ejusmodi calcarium indicium aliquod. Iidem calcei nudos contegebant pedes absque caligis ullis, erantque digitis ferè tribus latiores quam pro mensura pedum, desinentes in cuspidem triangulariter acutam; reliqua pars in lora secabatur, præbebatque per intervalla aspiciendam carnem pedum eorumque digitos.

& corpus inspiciunt,

ut erat indutum suis vestibus.

86 Supra pectus tendebatur gladius, simplici cruce præstructus ad manubrium, eadem forma qua est ille, qui in processione circumfertur die S. Clementis: verum hujus manubrium, id est crux, pugnus, & pomum, argentea sunt & granulis quibusdam distincta, operiturque vagina coriacea coloris electrini, vinculis argenteis interpolata. Cum autem impetrassemus à Præsidente, ut dictum gladium acuratius considerandum nobis daret; conati simul ambo sumus eum educere è vagina, hinc inde, per manubrium unus, alter per vaginam trahentes,

apposito gladio

nisu

annulo, & sceptro; nisu magno, sed irrito. Aderat annulus ex auro, qualitatis inferioris ut videbatur, sed spissus absque ulla cælatura vel encausto: cui pro pala inerat lapis ceruleus instar zaphyri, magnitudine mediocris fabæ & figuræ ovalis. Denique manu dextra supra sinistram cum brachiis supra pectus decussatis, tenet virgam seu sceptrum ex ligno granato, vel simili materia, tunc temporis pretiosa, ad mensuram unius ulnæ, utrimque ebore præmunitum.

87 Mox atque prima tumba reserata fuit, diffundi *absque ullo indicio balsami,* cœpit & sentiri suavis quidam odor, velut aromaticæ cujusdam, sed ignotæ speciei. Est autem corpus totum solida compage unitum; quodque non sit conditum balsamo, cognovi, quia vidi linguam incumbentem maxillæ & inferioribus dentibus, neque sectionem habet vel signum aliud ullum in fronte, neque ligatum fuit ut solent corpora balsamo condienda; nec denique in intestinis quidquam invenerunt medici, unde non certo colligerent nullam *integra facie* unctionem adhibitam esse. Facies est integra, non consumpta, sed turgida, ejus coloris qui solet remanere post mortem homini naturaliter rufo, sed quasi leviter conspersa pulvere. Oculi non profunde intro acti, sed intra modicam cavitatem decenter depressi; ubi etiam obscurior color est, veluti in loco magis apto pulverem retinere. Barba caret: os apertum est, sic ut videre liceat in superiori parte omnes dentes molares: in parte vero inferiori extremitates dentium unius lateris: quos inter media conspicitur lingua, Cetera labium tegit.

& cute, 88 Ossa temporum grandia per cutem se demonstrant, tamquam viri robusti: collum visui patet usque quo illud tunica abscondit, plane integrum cum sua cute, ejusdem coloris cujus & vultus. Quidquid ex brachiis manibusque nudum videri potest, usque initium digitorum, cute sua vestitur, eademque nativi coloris: digitis solis cutis deest. Defectus au-

tem

tem causa esse videtur, quod multis annulis ornati fuerint, ex quibus solus relictus est is quem supra dixi; detrahendo autem sæpius inserendoque ipsos annulos detrita cutis illa esse videtur: quod autem videri potest in digitis, non sunt articularia ossa, sed fibræ seu nervi coloris fusci, nonnihil tendentis ad argenteum, tamquam carnis siccæ.

præterquam in digitis

89 Tibiæ à genibus usque ad collum pedis ossa nuda monstrant, sed coloris multo vivacioris quam sint ossa corporum per corruptionem dissolutorum. Pedes, quatenus conspici per calceos possunt, cum sua cute albi apparent, bene formati, sed pro statura satis exigui, ac velut hominis adhuc viventis. Judico autem ideo à tibiis defecisse cutem; quia dum sanctum corpus stabat inter tumbas Reginæ Beatricis & Regis Alphonsi Sapientis, contingere eas potuerunt ii qui per tot secula illuc accesserunt, cupidi reliquias auferendi, & paulatim aliquid inde auferre; quod non ita facile potuit accidere pedibus, per calceos melius defensis ab injuria ejusmodi. Atque hoc testari satis certo possum: quia vidi quam multum isto die raptum sit de vestibus deque tapete super instrato, quorum etiam ad me portiones notabiles pervenerunt, uti & de calceis: jamque etiam pes sinister, à collo usque ad initium digitorum, rasus erat. Est porro sanctum corpus flexile & plicabile per omnes suos artus, cum maxima facilitate: quemadmodum experti sunt chirurgi movendo tibias, brachia, caput, & reliquas partes optime compaginatas; quod fieri non posset, si aliquid esset corruptionis in eis. Ipse ego notavi, quod cum Assistens acciperet gladium, quia simul apprehenderat & manicam, elevari brachium dexterum: quod ille animadvertens, laxavit manicam, & brachium rediit in locum suum.

& tibiis,

contactu venerantium attritis.

Corpus totum flexile

90 Hæc sunt quæ tunc cognoscere potui: postea autem ex medicis didici, quod omnia sic invenerint,

cum fissura circa stomachum

venerint, & insuper viderint totum pectus, humeros & brachia, cum sua cute, salvo quod circa stomachum apertura esset, & cutis retrotracta in latus; sed ex altera parte adeo grossa, ut cognosceretur nihil ejus deesse. Suspicio autem fuit quod apertura ista ex eo sit, quia juxta usum istius temporis fieri potest, ut statim à morte sanctum ejus corpus apertum fuerit ad viscera eximenda: quemadmodum factum est D. Alphonso Sapienti, qui jussit corpus suum sepeliri Hispali aut Murciæ, cor autem in

lib. 3 c. 16 monte Calvariæ Hierosolymis: & asserit Gari-

cujus causa latet, bayus, ætate illa consuevisse Principes corpora sua in uno, intestina in alio, viscera seu cor in tertio condenda mandare. Verum hoc solum per conjecturam dicitur. Dixit enim mihi Doctor Olibera, quod cum misisset manum intra sanctum corpus, ut experiretur an non esset conditum balsamo (si enim fuisset debuisset in longitudinem cavum esse) non potuerit illam promovere versus pectus, quia nempe adhuc viscera inerant. Fortassis extraxerint stomachum & ilia: vel etiam non extracta, fuerint exiccata per se, utpote humidiora; exiccata autem attraxerint cutem in unam vel alteram partem, unde sit facta sub stomacho fissura ista; vel denique, cum quasi vacuus esset stomachi ac ventris locus, ictu vel impulsu aliquo disrupta cutis sit.

Re vulgata concurrit multitudo, 91 Hæc, inquam, sunt quæ vidi & scire potui, tum proprio visu tum relatis eorum qui astiterant visitationi, cui designata erat hora quarta vespertina. Et quamvis curatum fuerit ut res quam secretissime ageretur, fervens tamen devotorum cupiditas videndi corpus Regis sancti evulgavit secretum: adeo ut bene multi in ecclesiam convenerint jam inde ab uno horæ quadrante. Cumque uni viderent alios Regiæ capellæ clathris assistentes, & quid ibi morarentur interrogati illi, causam redderent; diffusa ad

plures

plures paulatim notitia est, & increvit numerus. Denique ad horam prænotatam intravit D. Archiepiscopus in capellam, ubi jam aderant ii qui nominatim convocati ac necessarii erant, clausaque est porta, sic ut ex tota illa turba pauci admodum ingressi sint. Tum vero fideles, qui tanto numero suæque expectationi tam propinqui adstabant, videntes ea se frustratos, tantum egerunt, ut sublata quæ seram tegebat lamina, pessulum portæ reduxerint; eaque cum festinatione ac resolutione irrumpentes, qualem tali occasione à conspirato vulgo possis expectare, impleverunt capellam.

& post Archiepiscopum

in capellam irrumpit.

92 Ego, qui sanctam Reliquiam jam videram, ad compressionem evitandam, subii in tribunam ad manum sinistram, ut inde contemplarer ceremonias, in actu tum extraordinario adhibendas: quæ hujusmodi fuerunt. Ascenderunt Judices in gradum marmoreum, in quo stat tumba sanctum corpus continens; in eumque finem sublatæ fuerunt inde tumbæ Alfonsi Sapientis & Beatricis matris suæ. Apertæ deinde sunt tumbæ seu capsæ interiores sancti Regis, verum intra illas non potuerunt ipsum videre tam multi, quot illud examinare debebant: ideoque mandavit D. Archiepiscopus, ut è tumba extraherentur aliæ capsæ, & supra mamoream planitiem locarentur. Factum id est magno cum labore: quia tumba & capsæ valde erant arctatæ, unæ intra alias: opus itaque fuit magna violentia multisque impulsibus, nec nisi laxatis seu fractis trochleis, tumbæ marmoreæ latera inter se constringentibus, extractæ sunt capsæ: quas deinde in illa constipatione tantæ multitudinis opus fuit varie convertere, modo ad pedes, modo ad caput; adeo ut difficile fuisset etiam vivum corpus manere illæsum. Verumtamen Deus, dominus utique vivorum ac mortuorum, non permisit quidquam violari vel à sua compage resolvi.

Extracta de tumba capsa

mirabiliter illæsum corpus exhibens:

93 Fecerunt deinde Judices sigillatim examen sibi injunctum: ac deinde etiam sigillatim medici atque chirurgi, qui corpus inspexerunt moveruntque sicut dixi. Interim, quamvis id impedire Archiepiscopus conaretur, non cessabant fideles unde unde accedere, viamque tentare qua sancto corpori sua admoverent rosaria, vel etiam aliquid reliquiarum decerperent. Visitatione completa clausæ sunt capsæ, repositæque in tumbam; & ego regressus sum ut manerem in capella: & noctu denuo apertæ fuerunt capsæ, ad componendam sancti corporis tunicam; itáque altera vice ipsum cum otio vidi, notavique deficere calceos, ac frusta tunicæ, rasumque esse pedem unum, sicut dixi. *Hactenus curiosæ observationes D. Christophori Bañez*, quas, *inquit Zuniga*, habui à D.Didaco de Gongora, in cujus potestate nunc sunt.

Quod noctu iterum inspectum à Capellanis.

CAPUT XII.

Iudicium medicorum de supernaturalitate incorruptionis prænotatæ.

94 *Medicorum unus cum sociis*

IVdicium illud, *legitime descriptum, etiam exhibet Zuniga, quod similiter ex Hispanico Latinum fecimus: ita autem sonat.* Doctor Gaspar Caldera de Heredia, medicus civitatis Hispalensis, unus ex senioribus, tamquam nominatus ac deputatus simul cum Dominis, Doctore Don Petro de Heredia medico, & Licentiato Didaco de Olivera, atque Licentiato Ferdinando Soriano chirurgis, bene approbatis & qualificatis personis, ad inspectionem, visitationem & recognitionem ejus status, in quo hodie reperitur corpus venerabilis servi Dei D.Ferdiuandi III, Regis Castellæ &

Legionis,

Legionis, appellati communiter & generaliter Sancti, per Illustrissimum Dominum Antonium Painum Archiepiscopum Hispalensem, & Dominos D. Didacum Tribinium, Consultorem sancti Officii, Provisorem ejus & Vicarium generalem; D. Franciscum Ponce de Leon, Archidiaconum Nieblensem; Doctorem D. Petrum Franciscum Lebanto, Archidiaconum Reynensem, Dignitates sanctæ ecclesiæ Metropolitanæ Hispalensis, Judices Apostolicos Remissoriales in causa & processu pro Canonizatione & Beatificatione prædicti venerabilis servi Dei D. Ferdinandi III: quam denominationem & deputationem acceptavi ac denuo accepto; præstitumque sacramentum, quatenus necesse est, ratifico, ac promitto declarare cum omni veritate & justitia, secundum captum scientiæ & ingenii mei, quidquid videro vel cognovero in dicto corpore esse naturale vel supernaturale, & utrum fuerit vel non fuerit divino miraculo conservatum.

iterato juratus de veritate dicenda,

95 Hunc in finem præsenti sabbato XVII die Martii, currentis anni MDCLXVIII, comparui in capella Regia in sancta ecclesia Hispalensi, ubi publice ac notorie constat haberi in sepulcro & jacere prædictum corpus; in præsentia & assistentia Dominorum quatuor Judicum, & adm. Reverendorum DD. Promotorum Fiscalium, atque nonnullorum Testium, circa horam quartam vespertinam paulo plus minusve, in comitatu dictorum Dominorum medici & chirurgorum. Cumque de mandato DD. Judicum aperta esset quædam capsa lignea, judicio meo querna vel nucea, quæ stabat in suppedaneo marmoreo, quod est ad pedem altaris ante sanctam imaginem Dominæ nostræ à Regibus nuncupatæ; inventa est intra illam capsa alia, ex quodam ut videbatur ligno nigro, clausaque. De mandato autem prædictorum Do- *17 Martij*

S minorum

apertis sancti corporis arcis

minorum Judicum, ut clariori in luce agerentur omnia, educta est etiam hæc secunda capsa de priori, apertaque ostendit capsam tertiam, tela aurea coopertam, tam splendida ac lucida, velut si paulo ante istic posita fuisset. In hac autem, etiam aperta, est & jacet dictum corpus istius sancti Regis. Cumque prædicti Domini illud attente vidissent & inspexissent, mandarunt dictis DD. Medico & Chirurgis, mihique cum ipsis, ut videremus & palparemus cum speciali attentione prædictum corpus ejusque partes: atque secundum artem & scientiam nostram exponeremus clare atque distincte statum, in quo hodie invenitur prædictum corpus, conformiter nostræ legalitati & cognitioni de obligatione jurisjurandi quod præstitimus.

illud jussus explorare;

96 Et ego Gaspar Caldera de Heredia, cum religiosa veneratione & singulari solicitudine, postquam Deum ac Dominum nostrum orassem, ut mihi divinam suam lucem concederet, ad dicendum & declarandum id quod esset ex suo majori honore & gloria, & ad complendum mandatum dictorum DD. Judicum; pro eo quod me attinet, tamquam unum ex peritis, dico & declaro sub juramento; quod cum ostensum esset dictum corpus in luce clara atque distincta, invenerim ipsum esse integrum, & in eo à capite usque ad pedes continuari cutem-veram, ut eam vocant medici, in omnibus suis membris, præterquam in radio unius tibiæ, quæ est discooperta à genu usque cavillam pedis: os tamen quod patet est candidum & sine ulla corruptione: pedes autem cooperiuntur cute-vera, instructi naturalibus unguibus suis in debita proportione.

declarat ipsum esse integrum,

97 Caput est velut hominis mortui, & in fronte & in vertice cute sua coopertum, cum nonnullis capillis, & palpebris oculorum integris,

gris. Os apertum cum ſuis labiis, quamvis ſiccis & aridis, multaque pars dentium intra ipſum. Caput autem non omnino ſed aliqualiter abjungitur à collo, quod potuit contigiſſe ex motu facto ad extrahendum de ſepulcro primam, ut dixi, capſam. Facies ejus neque formoſa eſt, neque deformis; *& ſolide* ſed pallore quodam mortuali obducta. Pectus & *connexum* humeri operiuntur cute-vera, ſicut & ceteræ par- *ſub ſua* tes, quæ inde continuantur una cum brachiis, ea- *cute.* dem cute proportionaliter contectis. Cumque elevaſſem ambo brachia dexterum & ſiniſtrum, inveni ambo unita & cohærentia ſuo unumquodque humero, cum debita textura nervorum tendonumque. Ventrem reperi vacuum & tractabilem, cu- *ſed exutemque* temque ex omni parte firmam, abſque ullo indicio *cum.* ſuturæ vel balſami olim adhibiti: coxas vero continuatas cum cute, à parte ventris inferiori uſque ad genua; & utramque attollens agnovi cohærere oſſi ſacro, per nervos & tendones ſuos, eadem proportione quæ eſſe debet inter corpus & membra, ſicut dixi, deficiente dumtaxat carne, quæ ſolet iſta membra ornare:

98 Sane oportuit eam imminui & conſumi ſpatio *carne con-* quadringentorum annorum à tempore mortis ſuæ, *ſumpta* magis per reſolutionem quam corruptionem: quæ ſi alicui parti adveniſſet, aliarum partium corruptio ſecuta ſucceſſive fuiſſet. Reliquit ergo caro inter deficiendum corpus ut erat, id eſt, non velut ſceletum, ſed tamquam corpus hominis mortui: quia cutis-vera eſt abſque corruptione: & venter integer (quantumvis ea pars tam humida ſit) nullum oſtendit in cute ſignum alicujus putrefactionis. Et hoc eo mirabilius eſt, quo conſtantius ex antiqua & generali traditione creditur, ſanctum Regem hy- *non putre-* dropiſi obiiſſe, qui autem ſic moriuntur, ſolent ſta- *facta;* tim corrumpi cum fœtore intolerabili. Quantum vero ad odorem, mox atque ſepulcrum apertum

atque suaviter olere. est, perceptus is fuit ex ipsomet corpore sancto tam suavis procedere, ut nequeat explicari. Non enim erat sicut odores artificiales & naturales succini, musci, aut cedri, vel aliarum similium specierum, sed fragrantiæ cor oblectantis plane singularis: adeo ut hic vel solus testis sufficiens incorruptionis sit. Declaro igitur, & sic mihi videtur, quod omnia jam dicta non potuerint in isto statu tot annis conservari, nisi operante divino miraculo: atque hæc mea est sententia sub onere juramenti: itáque confirmo, approbo, & ratifico.

quæ esse miraculosa probat 99 Nunc porro officii mei est sententiam, ex Philosophiæ & Medicinæ principiis stabilire, ac definire utrum corpus istud potuerit tot seculis conservari virtute naturali, an vero ejusmodi conservatio miraculosa censeri debeat. Primo igitur suppono, velut principium infallibile, quod miraculum dumtaxat dicitur, effectus excedens ordinem communem naturæ & artis, sic ut nequeat ullo artificio vel medicamine obtineri, sed solum haberi queat à superiori ac divina potentia. Tale autem ut esse probem quod corpus *ex natura loci,* istud incorruptum servetur, primum probo ex eo, quod sanctus Rex plusquam duobus ultimis vitæ annis habitaverit Hispali, ibique obierit: qui est locus tabidus & humidus, magis quam alius ullus totius Bæticæ, tam propter naturalem suum situm, quam propter stellarum ei respondentium influxum, magisque obnoxius corruptioni: & tamen absque hac illud ibi duravit tot seculis.

conditione tumuli, 100 Idem secundo probo ex situ & modo depositionis, à prima hujus die usque in horam præsentem, intra tumbam marmoream, in solo frigido & per excessum humido, præsertim ad præsens in capella Regum dicta, ubi tumba solum contingit immediate: adeo ut secundum naturæ ordinem debuerit corpus illud in pulverem redigi, nisi esset miraculose servatum: maxime cum præcedentibus annis plures obvenerint

nerint urbi inundationes aquæ propemodum infinitæ & fluminis Hispali se superfundentis, unde naturaliter corrumpi debuit. Quod autem servatum fuerit incorruptum, manifeste convincitur opus esse miraculosum causæ superioris ac divinæ: adeoque, licet Deus non fecisset alia miracula per hunc suum servum, judico quod ipsum sit primæ classis, inter ea quæ divina Majestas solet operari: accedente ad istam incorruptionem circumstantia suavis atque cælestis fragrantiæ: adeoque non nitor sola incorruptione, sed concursu omnium simul signorum ad compositionem istius miraculi. *inundationum frequentia.*

101 Moveor præterea ad confirmandam miraculosam istam integritatem concursu omnium reliquorum signorum tam humanorum quam divinorum; acclamatione omnium fidelium Christianorum; continua & ab immemorabili opinione sanctæ suæ vitæ & heroicarum virtutum; affectu & devotione tantarum ac tam innumerabilium personarum, quæ per ejus intercessionem agnoscunt singulares favores atque omnino miraculosos sibi præstitos à Deo fuisse. Sed hæc ratiocinatio aliud & sublimius tribunal spectat. *opinione vulgi miraculis nixa,*

102 Quod si quis sustinere velit, sanctum Regem aliquam pati corruptionem in cute vel in membris aut harmonia corporis; erroris convincetur manifesti, per suavem odorem & fragrantiam ex dicto corpore manantem, perque ejus integritatem. Sicut enim horribilis fœtor & graveolentia sequitur corruptionem & putrefactionem; ita bonus ac suavis odor conservationem, unionem & perfectam conformationem partium: odoris quoque illius temperamentum, non naturale sed supernaturale, publicat & confirmat effectum esse omnino miraculosum. *odoris suavitate*

103 Sin porro instet aliquis, ex eo quod in hoc corpore caro naturalis desit, sustineri posse quod passum sit aliquam corruptionem, alias enim illam quoque integram *nec obesse quod caro siccata & consumpta fuerit.*

integram mansuram fuisse, sicut ea dicitur integra permanere in aliis quibusdam Sanctis, Francisco, Didaco, Isidoro Agricola: respondetur quod istud peculiare beneficium Dei non debeat æqualiter ad omnes Sanctos extendi, sed partialiter etiam à Deo soleat communicari: quandoquidem audiamus sic dici conservatum esse indicem S. Joannis Baptistæ, in fronte S. Mariæ Magdalenæ partem carnis, linguam S. Antonii, cor S. Theresiæ: & ita in hoc sancto Rege integre conservantur tota cutis-vera per omne corpus à capite usque ad pedes. Neque hic penetrandum curiosius in Dei providentiam, quærendaque ratio, cur Deus favorem istum universalis integritatis, etiam quoad carnem, unis Sanctis potius quam aliis concedat; multo minus ex carnis defluxu, non obstante reliqua corporis integritate, arguendum, non subesse hic verum miraculum, sed supremum effectum naturalis virtutis.

sicut antea etiam judicatum fuit in Visitatione anni 1634.

104 Ad comprobationem porro confirmationemque sententiæ meæ sufficere potest, quod dixit & judicavit Doctor Franciscus de Figueroa anno MDCXXXIIII, quando simili de causa vidit & inspexit hoc venerabile corpus, gravibus verbis declarans, quod ipsum invenerit cum eodem cælesti ac divino odore, & cum eadem incurruptione atque integritate, perfectissimaque compositione & harmonia, cum qua hodie spectatur: neque minus id confirmatur inde, quod ipsum sic fuerit conservatum per plures quam quadringentos annos. Debemus itaque indubitanter statuere, quod odor, integritas, color, unio, & compago membrorum, aliæque omnes à me relatæ circumstantiæ hujus sancti corporis, excedant in sui conservatione præsenti omnem ordinem naturæ vel artis, per Dei operationem miraculosam ad suos altos & secretos fines.

105 Liceat autem pro veritate, non solum affec-

tus

tus mei, sed ipsissimæ essentiæ, hoc etiam addere discurrendo, quod si justa Dei permissione hodie fieret resurrectio corporum, suis animabus informandorum, qualis fiet in ultimo die judicii; venerabile istud corpus, quemadmodum ipsum invenimus integrum, omnibusque partibus suis secundum legitimam harmoniam dispositum, ut modo est; solum exigeret, ut anima sua ipsum informaret lucido illo splendore, quo justorum animæ informaturæ sunt corpora sua, communicantes ipsis lumen gloriæ, quod Majestas divina illismet communicavit, in præmium satisfactionis, quam hac in vita dederunt divinæ justitiæ per opera sua heroica, elevata meritis passionis & mortis D.N. Jesu Christi. In nostro autem casu evidens est, quod opera istius sancti Regis fuerint radicata in vera sanctitate: quandoquidem sciamus, quod vixerit & mortuus sit cum opinione sanctitatis, juxta sensum communem & venerationem omnium fidelium; quæ hodieque perseverat, continuata plus quam quadringentis annis, continuaturque cum majori semper devotione & fervore: quod ipsum arguit superiorem aliquam causam tam continuæ perseverantiæ.

Idem communem opinionem sanctitatis.

106 Et sane videtur mihi nullum formari posse ratiocinium humanum, quo evincatur contrarium: quin potius in hoc comprobatur ipsa sanctitas, cum respectu ad humanæ naturæ potentiam, si mihi permittitur, hanc veritatem comprobare effato Gentilis Aristotelis, dicentis, Id quod omnibus videtur, impossibile est omnino esse falsum. Quod duo, aut quatuor, vel pauci quidam, fallantur, possibile est communi judicio: ut autem omnes in communi unius veritatis comprobatione fallantur, est impossibile. Consideretur quæso tempus & numerus seculorum, quibus duravit æstimatio, cultus, veneratio, & fervens devotio erga istum venerabilem Dei servum, in

tot seculis continuatam,

infallibilis testimonii locum tenere censet,

in omnibus populis & regnis, tam Catholico quam Principatui externo subjectis; & patentissima in luce apparebit veritas, quam meo tenui judicio assequi videor. Denique accedit, quod novissime appellatus sit Sanctus, & honoratus tamquam alii Sancti, atque ut talis permissus & toleratus honorari, non solum à Prælatis & Superioribus ordinariis, sed etiam à Sede Apostolica, quam regit & gubernat Spiritus sanctus, per cujus auxilium speramus Canonizationem ipsius, ad honorem & gloriam Dei ac Domini nostri.

& declarationem concludit.

107 Hæc est mea in hoc judicio sententia quam ratam probatamque habeo, tamquam de visu & inspectione ipsius corporis venerabilis servi Dei, secundum scientiam & experientiam quam consequi potui spatio annorum quinquaginta, quibus medicinam profiteor. Si errem in aliquo, quod non bene intellexerim; nullo modo intendo discedere à sensu & doctrina sanctæ Ecclesiæ Catholicæ: quia in tali casu omnimodis me resigno & subjicio, tamquam fidelis & catholicus filius Ecclesiæ; neque tantum ipsius luci & mandato cedo, sed etiam cuicumque meliori ac saniori judicio.

108 *In eamdem sententiam ac formam arbitrati sunt, tum alter Medicus, tum Chirurgi duo: & eisdem antehac consonæ fuerunt resolutiones eorum, qui anterioribus visitationibus interfuerunt, conservationem sancti corporis approbantes pro stupendo & continuo miraculo.* Porro jam inde à principio hujus tractatus, & specialiter ab anno MDCXXXIV, *inquit Zuniga*, quo Decanus & Capitulum Metropolitanæ Ecclesiæ in se sumpserunt totam curam & impendium, huic sancto negotio necessarium, habuerunt semper formatam Deputationem, quæ singula agenda particulariter dirigeret, mutatis identidem pro temporum varietate personis; quibus liberali manu Decanus & Capitulum,

Deputatio Canonicorũ pro causa directione.

ſicuti Philippo IV Regi Catholico promiſerunt, contribuunt quidquid eis eſt neceſſarium ad finem conſequendum. *Qua ſane in re inſignem animi ſui generoſitatem declarant, tamquam digni ſucceſſores antiqui illius Hiſpalenſis Cleri, qui ad fabricam ædificandæ eccleſiæ novæ Cathedralis, cui ſimilem Hiſpania tota habitura vix eſſet, generoſe ceſſit ſuis omnibus proventibus annue percipiendis, modico eo quod ad neceſſariam ſuſtentationem ſufficeret contentus, quoad abſolutum opus eſſet; quod* Sancio *Rege, atque adeo ante annum* MCCXCV *cœptum, ſub* Joanne II, *id eſt non diu ante annum* MCCCCVII *primo finitum fuiſſe, ait Rodericus Carus lib.2 cap.4 ipſius deſcriptionem daturus, qualem antea etiam Morgadus dederat lib.4 cap.2. Similiter in inſtructionibus mihi miſſis lego, quod* Capella S. Clementis (*quæ ad commodiorem Sanctiſſimi Sacramenti adminiſtrationem in veteris eccleſiæ clauſtro conſtructa ſteterat jam inde ab anno* MCCXLVIII) *novo opere longeque pulcherrimo juxta novam eccleſiam fuerit parentum noſtrorum memoriâ condita; præter eam quam Fabricæ Præfecti ex ærario ſuo poterant erogare ſummam, conferentibus Beneficiariis omnibus certas ſuorum redituum portiones. Et hoc eſt quod* Sanctuarium *appellant, novæ architectonicæ ſpecimen pulcherrimum intus ac foris, viſuque jucundiſſimum.*

CAPUT XIII.

Canonizatio Sancti Regis, inchoata à Clemente Papa X, Hiſpali nuntiata.

109 *Præmiſſis motus Clemens X decernit*

A*Nno tandem* MDCLXXI *adfuit* tempus, quod, *ut ait Zuniga*, deſtinaverat Deus in maximam Hiſpanicorum regnorum & civitatis Hiſpalenſis gloriam, *per S. D. N.* Clementem Papam X, *qui die* IV *Februarii declaravit* Regem Ferdinandum, *ut* Sanctum *coli poſſe*, *feſtumque conceſſit in die ejus Natali celebrandum, ſub ritu Duplicis, per omnes ditiones Hiſpanicæ monarchiæ ſubjectas, expeditis die* VII *ejuſdem Februarii Pontificatus ſui anno primo in hanc formam litteris:* Glorioſiſſimos cæleſtis Jeruſalem Cives, illos præſertim, qui in diebus peregrinationis ſuæ, tametſi in rerum humanarum ſublimitate poſiti eſſent, non ſperarunt in lubrico divitiarum, nec in Regiæ potentia dignitatis; ſed magna illa virtute humilitatis (qua fit, ut omnia terrena cacumina, temporali mobilitate nutantia, non humano uſurpata faſtu, ſed divinâ gratiâ donata celſitudo tranſcendat) ſolidati bellarunt bella Domini; & unico illi fundamento, quod eſt Chriſtus Jeſus, innixi, ſuperædificarunt aurum, argentum, lapides pretioſos, manentiſque operis mercedem in æternæ ſalutis ſtabilitate accipere meruerunt, congruis honorum laudumque præconiis in terris celebrandos eſſe merito cenſemus. Ac proinde flagitantia id ipſum Regum orthodoxorum, non minus pietatis aliarumque Chriſtianarum virtutum, quam Regii faſtigii ſplendore fulgentium vota, paterno affectu exaudimus; ſicut ad Eccleſiæ Catholicæ decus, ſpiritualemque fidelium populorum ædificationem atque devotionem fovendam

vendam

vendam & promovendam conducibile in Domino fore arbitramur.

110 Cum itaque alias, videlicet die XXIX Maji MDCLV, Congregatio tunc existentium S.R.E. Cardinalium, sacris Ritibus Præpositorum, ex deductis in processu auctoritate Apostolica confecto, super casu excepto, declaraverit, de illo constare ex cultu exhibito servo Dei Ferdinando III Regi Castellæ & Legionis, cognomento Sancto, per immemorabilem temporis cursum excedentem metam centum annorum, ante Decreta fel. rec. Urbani Papæ VIII prædecessoris nostri, cum scientia vel tolerantia Ordinariorum, & emanatum desuper dictæ Congregationis Decretum recol. mem. Alexander Papa VII, etiam prædecessor noster, die XXXI ejusdem mensis approbaverit; & inter alia plenissime constiterit, de celebratione Missarum in honorem prædicti Servi Dei, prout de Sanctis celebrari solent, tam in Sacrario veteri, quam in Capella Beatæ Mariæ Regum nuncupata Metropolitanæ Ecclesiæ Hispalensis, ubi extat illius sepulchrum. Hinc est quod Nos, piis enixisque carissimi in Christo filii nostri Caroli, Hispaniarum Regis Catholici, ac carissimæ in Christo filiæ nostræ Marianæ, earumdem Hispaniarum Reginæ Catholicæ Viduæ ejus Genitricis precibus, nobis per dilectum filium nobilem virum Petrum de Aragonia, Ducem Segorbiæ & Cardonæ, Regni Neapolitani Proregem, ac ejusdem Caroli Regis apud Nos & Sedem Apostolicam Oratorem, ad præstandam Nobis ipsius Caroli Regis nomine obedientiam missum, super hoc humiliter porrectis, favorabilem assensum, quantum cum Domino possumus, præbere cupientes; ut in omnibus Regnis Hispaniarum, & Ditionibus eidem Carolo Regi subjectis, & in Ecclesia SS. Jacobi & Ildephonsi de Urbe nationis Hispanorum, de memorato servo Dei Ferdinando Tertio Rege, Missa & Offi-

quod antiquitate cultus sufficienter probata,

recitandum Officium & Missa, sit de S. Ferdinando.

Officium de Communi Confessorum non Pontificum, sub ritu duplici, juxta Rubricas Breviarii & Missalis Romani, quotannis in perpetuum die xxx Maji, qua idem Servus Dei obdormivit in Domino, celebrari, & ab omnibus utriusque sexus Christi fidelibus, qui ad Horas Canonicas tenentur, recitari libere & licite possint & valeant respective, auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus & indulgemus. Non obstantibus Constitutionibus & ordinationibus Apostolicis &c.

111 Hanc gratiam, *inquit Zuniga*, idem Pontifex ampliorem mox fecit, die XI mensis præfati, permittens ut pro una sola vice celebrari posset festum unum votivum per omnia regna, præter illud quod in die Natali occurrit xxx Maji celebrandum. Cum autem adeo lætum nuntium pervenisset Hispalim die III Martii, ubi propter immediate antea acceptas Roma litteras, felix quidem, sed non ita promptus successus expectabatur, etiam obduratissima corda soluta in lacrymas gaudii sunt. Advenerat nuntius ipsamet hora matutina, qua ad majoris momenti negotia convocari Capitulum solet. Nulla igitur mora fuit, quin reseratis tabellis res publica fieret, expeditis continuo deputatis qui novum gaudium Prælatis & Magistratibus indicarent; & pulsatis confestim Metropolitanæ ecclesiæ signis, quæ reliquarum tota urbe campanarum concentus exciperet, & tantæ lætitiæ cunctos faceret participes. Aderam ego in ecclesia, *inquit Zuniga (unde deinceps sequentia accipimus)* fuique tam felix, ut inter primos rem intelligerem. Testari autem possum, inexplicabilem fuisse animorum motum in omnibus qui aderant; cum mutato repente stylo, qui dicere solebant, FERDINANDUS SANCTUS; cœperunt pleno gutture exclamare, SANCTUS FERDINANDUS: plerique vero properabant ad ejusdem corpus adorandum in capella Regia, quæ numquam intra se con-

& permittit votivum festum.

Quo nuntio festive excepto Hispali,

constipari vidit magis devotum affectuosumque concursum.

112 Mox sacra Sancti effigies collocata fuit super altari, quod in medio capellæ applicitum Regalibus tumbis: quo eâdem vesperâ venerabunde & processionaliter accesserunt ambo Capitula, in gratiarum actionem Archiepiscopo decantante orationem DEUS QUI BEATUM FERDINANDUM *(eamdem verosimiliter, quam Ecclesia de S. Philippo Nerio sic prosequitur)* Deus qui Beatum N. Confessorem tuum Sanctorum tuorum gloria sublimasti, concede propitius ut cujus solennitate lætamur, ejus virtutum proficiamus exemplo. *Porro* noctem breviorem fecerunt lumina, per omnes vicos domosque accensa: & sequenti die Jovis v Martii Audientia Regia Missam de Sancto Rege canendam curavit in Collegio Angeli Custodis, quæ fuit omnium Hispali prima: secutum mox est Officium Contractationis in conventu S. Pauli; neque cessassent ex ordine alii aliique, nisi judicatum fuisset sisti debere illum prepropera devotionis cursum, donec Metropolitana ecclesia suo jure esset usa. Ex hinc ergo Decanus & Capitulum magnificentiam adornandæ festivitatis cœperunt metiri generositate & obligatione sua: maturandum autem & properandum erat, ut festum extraordinarium præcederet annuæ commemorationis recursum.

4 Martii aguntur Deo gratiæ.

113 Primum ergo ex corpore Capituli missus est qui Regi successum gratularetur D. Joannes de Texada & Alverete Canonicus: deinde decretum, ante omnia esse curandum, ut corpus Sancti Regis, separatum ab aliis sepulcris Regiis, eminentiori loco poneretur, nunc quidem extemporali opere pro festo, postea vero durabili alio secundum descriptiones, quas esset facturus Capitaneus Franciscus de Ruesta, mathematicus & architectus præcipuus. Consultabatur etiam, unde, si esset habenda processio,

consulitur super festo faciendo Rex.

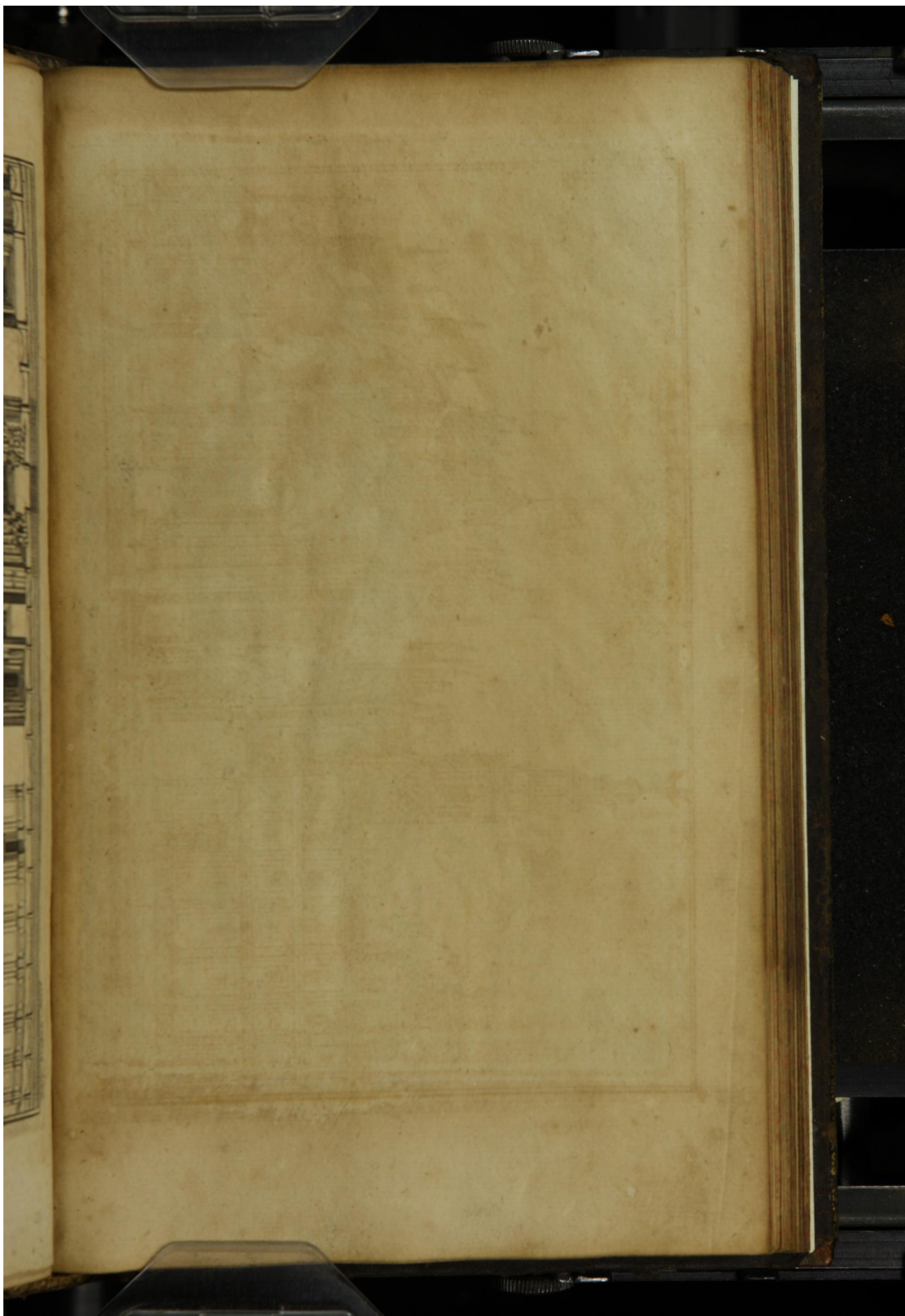
cessio (quod erat ambiguum) haberetur urna tam sancto deposito circumferendo idonea; ac denique pro formalitatibus & assistentiis Ministrorum Regiorum determinandis ab Aula.

114 Tempus breve supererat pro tanto, quantum Decanus optabat, apparatu: cumque incipiendum esset opus ab altari majori ipsius Metropolitanæ, erant qui volebant ei præstruere machinam, occasioni presenti accommodatam. Verum quid concipi potuisset, quod ejus magnificentia non excederet, etiam absque ornatu extraneo? Reprobatâ ergo istiusmodi cogitatione, obtinuit sublimis idea Joannis de Baldés, pictoris sculptorisque incomparabilis: qui suggessit, in eadem longissimæ Basilicæ navi, inter chorum portamque principalem, ubi in festo corporis Christi solet exponi Sanctissimum, erigendam machinam triumphalem, ad earum imitationem, quas Heroibus suis erigebat antiquitas. Quod tam feliciter magnificeque successit, ut qui festivos solennitatis hujus apparatus integro volumine describendos sibi sumpserat Don Ferdinandus de la Torre-Farfan, quamvis omne ingenii acumen, styli proprietatem, doctrinæ studiis acquisitæ excellentiam in hoc contulerit; imparem se fassus, auxilium à sculptura petierit; ut quod non satis poterat verbis, utcumque exprimeret lineamentis.

decernitur erigenda machina triumphalis.

CA-

Gasp: Bouttatr. fecit

יהוה
FERDINAND

CAPUT XIV.

Machina triumphalis, Sancto ante chorum Metropolitanæ erecta, eique respondens majoris portæ ornatus interior.

EXemplo Zunigæ, lectorem suum ad præcitatum superiori Capite festorum librum ablegantis, potuissem hic calamum sistere & ad ulteriora transire: sed pati noluit Capituli magnanimitas. Intelligens enim quanto omnia elegantius sculptores Belgæ eadem possent expressa dare, in minori & huic libro congrua forma maluerunt me scriptorem priorem quam posteriorem imitari. Primum itaque templi augustissimi Frontispicium, adjunctiq; ei Sacrarii latus vide; tum Machinæ triumphalis faciem una intuere: quam dum describo paucis, etiam intellige, tabularum pictarum atque emblematum eodem spectantium argumenta, quæ tacitus transeo, similiter ut in prima facie, ex heroicis Sancti Regis actionibus virtutibusque desumpta fuisse, quibus sua quæque lemmata epigrammataque Latinâ & Castellanâ linguâ respondeant. 115

116 *Centrum totius machinæ inferioris* Ecclesia *obtinet,* Ferdinandum *ad pedes sibi inclinatum excipiens, & monstrantem per quatuor ejusdem machinæ latera suis in basibus genuflexas* Hispalis, Cordubæ, Murciæ, *atque* Giennii *regna, cum hac ad basim primariam, in qua consistit ipse, scriptura;* Leva in circuitu oculos tuos & vide: omnes isti congregati sunt venerunt tibi. *Hanc scripturam, sumptam ab Isaiæ cap.* LX *explicant Latini Castellanique versus: & Ecclesia, sibi ipsique in scuto quod sinistra tenet gratulans, pari poëseos utriusque elegantia reponere ei videtur istud ex Psalmo* XV, Tu es qui restitues hereditatem meam mihi. *In tribus reliquis basis prædictæ lateribus, simili modo geminæ linguæ paraphrasis metrica, Ecclesiæ ejusdem nomine, applicabat* Regi Ferdinando *hæc Scripturæ loca:* Ad alligandos Reges eorum in compedibus

Repræsentatur Sanctus Ecclesiæ exhibens subjecta sibi Maurorum regna,

dibus. *Psal.* CXLVIIII. Deducet te mirabiliter dextera tua *Psal.* XLIV: *&*, Ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ. *Psal.* LXXXVIII. *Sic etiam Hispalense regnum clavem porrigens fingebatur dicere*, Non erit qui claudat, *ex Isaiæ* XXII; *Cordubense*, Qui vicerit possidebit hæc, *Apocal.* XXI; *Murciense*, Quia contrivit portas æreas. *Psal.* CVI; *Giennense*, Possidebit semen tuum portas inimicorum, *Gen.* XXII. *Quibus etiam omnibus subjecta legebantur in eumdem sensum concepta epigrammata Latine atque Hispanice.*

117 *Ast illa prætermittens, solum hic notabo quatuor principales titulos, totidem faciebus assurgentis paulatim machinæ sic inscriptos.* I. Ferdinando Regi, pio, felici, triumphatorique perpetuo, inter Duces auspicatissimo, Indigetes inter felicissimo, ob rem Christianam optime gestam, pietate potius quam armis assertam in regnum religionemque Bæticam, Maurorumque gentem attritam, sacris Hispanorum fastis quondam adscripto, recens cultui exposito. II. Clementis X, nomine ipso felicitatem Divo Ferdinando præsagientis, æterno seculorum plausu vicariam Dei potestatem agentis, universo Christiani orbis consensu sacros honores etiam decernentis, munificentiæ integerrimæ. III. Caroli II Hispaniarum Regis vel ab infantia & monstris formidandi, nomine magno Thraciam concutientis, spe lætissima Ecclesiam afficientis, progenitorem Divum ideam sibi præscribentis, ejusque sacra à summa Sede impetrantis, catholicissimis auspiciis. IV. Marianæ Austriacæ, augustæ, magnæ in cunis, magnæ in thoro, magnæ in prole, Ferdinandi quartæ decimæ sobolis, orbique Reges diva posteritate traditura, piissimis officiis, gratitudinis ergo Patriarchalis Hispalensis ecclesia.

Sub titulis ipsi Sancto, Clementi Papæ, Carolo Regi, Reginæ matri positis.

118 *Convexo fornici machinæ inferioris, in modum templi conformatæ, imposita basis, ex quatuor lateribus partem aliquam continebat historiæ, affabre pictam in tabula:*

sic

ſic ut anterior triumphantem pro Ferdinando *Virginem Hiſpali induceret, ſub hoc verſu Pſalmi* CXIII. Non nobis Domina, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam: *quæ verba hoc deinde carmine explicantur:*

Superne pingitur Sanctus inducens Hiſpalim D. V. effigiem,

Cælorum auguſto vehitur Regina curuli,
Quam pedes inſequitur Rex, præit agmen ovans.
Vincentis Mauros Fernandi eſt dextera: at illa
Pugnantis Regis duxit in arma manum.
Ergo triumphanti Mauros ſit gloria Divæ,
Auſpiciis cujus caſtra inimica ruunt.

119 *Porro ex uno laterum* Sanctus Rex *conſpicitur, Hiſpalenſe templum dedicans; ex altero, idem coram ſacro Viatico de lecto in terram ægrum corpus provoluens; à tergo denique idem cernebatur, animam Creatori feliciter reddens, cum datis ſibi ab eo Coronis, viciſſimque æternæ gloriæ coronam accipiens; ſub hiſce Epigraphis:* Sedes tua Deus in ſeculum ſeculi. *Pſal.*XLIV. Scidiſti veſtimenta tua & fleviſti coram me, ego quoque exaudivi te. II *Paralip.*XXXIV. Annuntiaverunt cæli juſtitiam ejus *Pſ.*XCVI: *quæ omnia, æque ac alia, epigrammate Latino pariter & Caſtellano illuſtrabantur, ſuper ſplendida ductilis argenti ſcuta. Angulos hujus baſis circumſiſtebant ſtatuæ, quarum in imagine ſolum duæ cernuntur; & hæ, ex habitu ſubſcriptoque nomine, cognoſcebantur eſſe* Seculum felix, & Oratio efficax: *quæ vero in receſſu latent, indicantur fuiſſe* Mars indefeſſus, & Victoria perpetua. *Singulis breve lemma, ex antiquis ſcriptoribus ſumptum, aptabatur in ſcutulis poſitis ad initium volutæ, ſupra Zophorum ſurſum nitentis; puta ſub ea cui* Seculum Felix *imminet, hoc Plinii ſecundi in Panegyrico ad Trajanum:* Eſt enim vera felicitas, felicitate dignum videri: *aliaque aliis tribus perſonis proportionata.*

cum parergis ſtatuarum:

120 *Super quatuor portas, ex angulis majoris machinæ lateraliter procurrentes, totidem aſcendebant palmæ,*

galea superne laureata onustæ, & ad pedem victricibus Regis Sancti *armis circumornatæ, sub hisce lemmatis.* I. Indutus est justitia ut lorica. II. Galea salutis in capite ejus. III. Indutus vestimentis ultionis. IV. Et opertus est quasi pallio zeli. *Extimis vero earum portarum pilis superstabant ramosæ quercus, dependentibus undique barbarorum devictorum spoliis onustæ, sub circumvolitante lemnisco, cui inscriptum,* Fernandus Deo hæc de perduellibus arma, *metro quidem non usquequaque ad leges poëticas exacto; sed satis apte expresso ad Virgiliani hujus imitationem,*

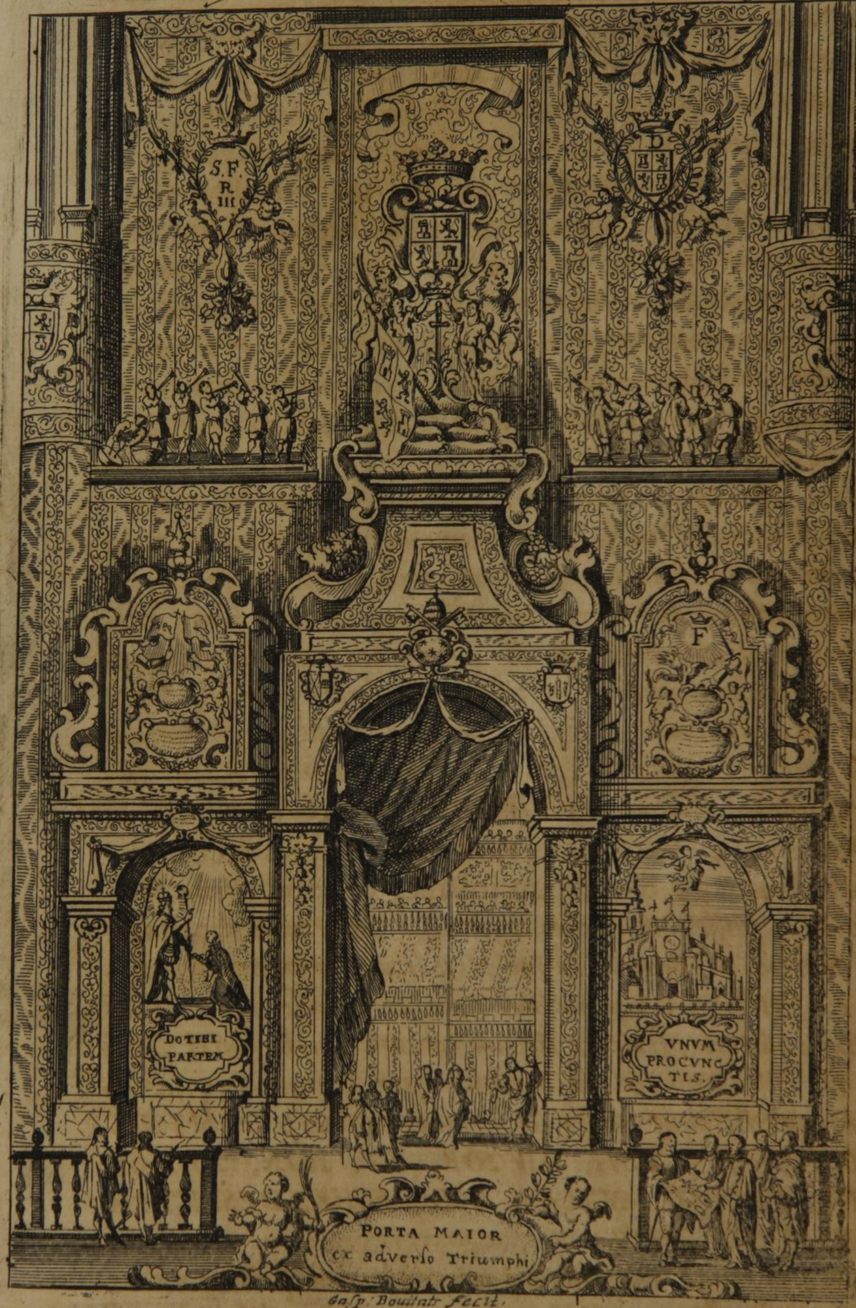
Æneas hæc de Danais victoribus arma.

121 *Supra quadrilateram vero, quam dixi, basim ejusque coronidem, in tanto arctius spatium paulatim assurgens machina quanto fiebatur sublimius, habebat in angulis palmiferos Genios, inscriptam rotulis, quos tenebant manibus, litteris cubitalibus exhibentes quadripartitam sententiam ex Isaiæ* LXII. —— *ERIS CORONA GLORIÆ —— IN MANU DOMINI —— ET DIADEMA REGNI —— IN MANN DEI TVI.* —— *Et hæc omnia claudebat splendido nubium globo insistens statua* S. Ferdinandi, *regaliter induti armatique, pro ratione altitudinis suæ aucta ad mensuram pedum decem cum dimidio, altera gladium tenens, coronam altera; hanc velut acceptam cælitus, istum pro Deo exertum. Et quoniam Basilicæ fornix non exiguo adhuc omnia transcendebat intervallo, spatium fuit componendo desuper insigni cælo, in quo tremendum* Jehovæ *nomen circumdabant Seraphini; præter Angelos, qui velut ex aëre lapsi novo Cæliti videbantur in occursum advolare, tanto artificio compositis omnibus, ut non suspensa de fornice, sed librata in aëre per se consistere viderentur, totamque machinam desuper operire.*

ipse vero in vertice eminet

velut in cælū tendens.

122 *Alia plura, quæ verbis describere modo non vacat, ejusdem machinæ ornamenta, facile docebit sculpta hic tabula, minori mole, elegantia majori, opus ipsum sicut stetit ex-*

S.F. R. III
DO TIBI PARTEM
VNVM PRO CVNCTIS
PORTA MAIOR
ex adverso Triumphi
Gasp. Boutats fecit.

exprimens; nisi quod sculptori licere volui, ut corrigeret defectum passim notatum à peritis, cum res staret, judicantibus altiùs à pavimento ecclesiæ attolli debuisse machinam: quod hic factum, excitato graduum aliquot suggestu, per quem ascendatur ad illud quasi templum: cujus etiam structura, quoad primum ordinem porticuum justo humilior visa, hic cernitur aliquando elatior: atque ita moles reliqua ad decem pedes nostra in tabula assurgit altius: quia cum eadem moles iterum erigenda erit (quod fiet fortassis cito) curandum intelligo, ut spectantium oculis ea quam periti requirunt satisfactio detur, sitque opus omni ex parte absolutum.

123 *Istis circumcirca ex omni latere diligenter consideratis, si spectator, rursus ante præmemoratam in media navi machinam constitutus, sese convertebat, & ad principem templi portam, qua fuerat ingressus, reflectebat oculos; objiciebatur ex adverso theatralis apparatus, capitella majorum columnarum altitudine excedens, ea forma, ut alte supra portam eminerent, Vexillum regium, Gladius, & Scutum sub magnifica umbella, supravolitante lemnisco, cui inscriptum legebantur ista Psalmorum Davidicorum verba,* Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo: ego despiciam inimicos meos. *Hanc Sancto Regi fuisse familiarem tesseram haud temere divinavit P. Ioannes de Pineda in suo Memoriali; argumento sumpto ex litteris, perquam barbarice ac vitiose, pro seculi illius ruditate, sculptis circum labrum scyphi aurei, qui ab illo Hispalensi ecclesiæ donatus inter Reliquias conservatur; prædictaque verba sic notata exhibet: DOMYNVS. DOMYNVS. MYCHI. AIVTOR. ET. NON. TYMEV. KID. FACIAD. MYCHI. OMV. ECHV. DESPICIAM. ENEMICOS. MEOS.* Ornatus interior portæ principalis;

124 *Vtriusque lateris argumenta licebat partim ex pictura colligere, partim intelligere ex adjunctis lemmatis. Spectabatur enim hinc quidem* Rex Sanctus, *filium suum* Philippum instituens Archiepiscopum Hispalensem; *inde* Fama, *buccinans magnalia Metropolitanæ Ecclesiæ, ab* ac lateruim ejus.

eodem fundatæ; *dum hic legebatur ex Martiali Poëta hemistichium tale*, Unum præ cunctis fama loquatur opus; *inde ex cap.*48 *Geneseos*, Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio. *Superne vero totum utrumque opus absolvebant emblematicæ expressiones elegantes duæ*; *sic ut in earum una ostentarent se gemina brachia*, *Christianum Mauricumque vexillum protendentia*, *quorum hoc* ex inimicis *relatum carebat litteris tesserariis S. P. Q. R. quas ex barbarorum mente legere oportuisset*, *SARACENORUM POPULO QUIS RESISTET? translatæ autem in vexillum Christianum, dicere videntur*, *SANCTUS PIUSQUE REX*; *Ex adverso autem repræsentantur geminæ dexteræ*, *armata una*, *altera oculum in palma gerens*, *alata utraque*: *quibus doceatur Rex*, *velut ambidexter*, *suis in actionibus fortitudini prudentiam*, *& utrique exequendi operis celeritatem junxisse*.

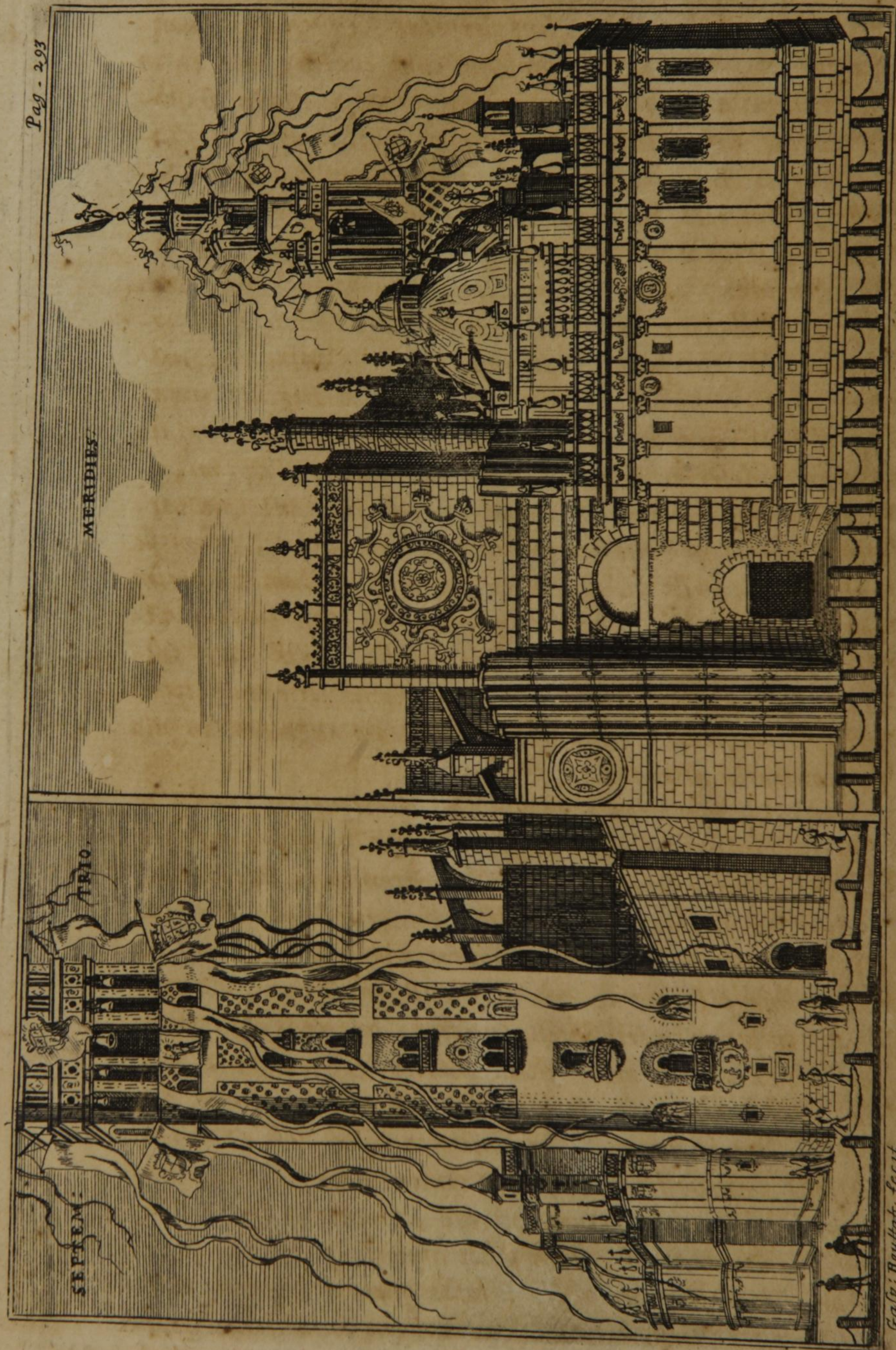
CAPUT XV.

Apparatus festivus Sacelli Regii, Atrii, & Sacrarii.

125 *Delibato strictim ornatu Sacellorum lateralium*.

PLaceat nunc mente sequi circumiturum lateralia amplissimi templi Sacella; *in quibus adornandis*, *serica veste & supellectile argentea*, *sic laboravit patronorum custodumque zelus*, *ut non sit permissus evagari ad nova in iis opera fabribricanda*; *ne scilicet unus alteri impedimento foret*, *ipsisque principalioribus operibus*, *in tanta angustia temporis*, *subtraheretur numerus necessarius fabrorum. Unum novum & omnibus commune fuit ac satis mirum*, *quod prætensæ singulis sacellis crates potuerunt simul omnes novo auro obduci*; *alterum æque gratum oculis spectaculum faciebant parietes*, *peristromatis sericeis vario colore varioque ingenio convestiti ubique. Sacellorum autem singulorum propria & particularia decora strictim percurrit liber*

Festo-

Festo
die po
intend
ca par
bus ve
cella;
ciorum
cumeni
elegant
patum
jor; A
que ped
elegant
stis omn
rum int
exhibeo
conspect
deri po
tium At
turris,
suo cont

126 T
sisto ant
capite se
ad initi
sti Reg
majors i
dicat. H
pere ars
rio, ut
core,
pretiosis
orum vi
praefecti
netur,
ceptum

Festorum: sed ea, cum sint perpetua, & videri quotidie possint, nihil attinet prosequi cum eodem: nec enim intendimus describere minutim omnes augustissimæ Basilicæ partes. Ergo silentio præteritis viginti duobus lateralibus versus Austrum altaribus, intra non multo pauciora Sacella; præterita etiam commemoratione insignium ædificiorum, ejusdem meridionalis lateris cornu extrinsecus circumeuntium, ad quæ ab ecclesia patent portæ, opere tam eleganti elaboratæ, ut nihil iis debuerit potueritve ad ornatum addi; ut sunt Ærarium, vulgo Contaduria major; Anticapitulum; Capitulum, centum triginta quinque pedes circumferentia sua ovali complexum (quæ omnia eleganter describit liber Festorum) præteritis, inquam, istis omnibus, lectori æstimandum relinquo tantorum operum interiorem venustatem, ab exteriori forma, quam sic exhibeo in tabella, ut eidem ex parte adjunctum voluerim conspectum lateris Borealis; quatenus post turrim videri potest hemicyclus dimidius capellæ Regiæ, & initium Atrii sive Claustri, cui adhæret latus Orientale ipsius turris, extimum ecclesiæ ad Euro-boream angulum angulo suo contrario attingentis.

126 *Tali modo compendium faciens temporis, recta te sisto ante ipsam capellam Regiam, quæ mediæ navi pro capite seu parte suprema crucis est. Etenim in hoc sacello, ad initium graduum versus altare ducentium, consistit Sancti Regis monumentum, cum altari ejusdem; & in ara majori imago Deiparæ, quæ sibi à Regibus nomen vindicat. Hujus primarii Sacelli parietes, quamvis eos tantopere ars excoluerit opere architectonico & sculptorio vario, ut dubitatum diu fuerit, essetne futurum satis ex decore, si peristromatis, quantumcumque auro & serico pretiosis, convestirentur; quia tamen nova festivitas novum videbatur apparatum exigere, placuit custodiæ illius præfectis Presbyteris, tam pilas quibus epistilium sustinetur, altas triginta pedes, latas quatuor, quam interceptum pilis spatium, contegere insigni unius formæ peripetas-*

exhibetur Sacellum Regum,

novo peripetasmate vestitum,

 petas-

petasmate, ad hunc finem confecto ex panno rubro, partim Damasceno, partim holoriserico villoso, perpendiculariter atque alternis ducto à summo deorsum, castellisque & Leonibus effigiato, quemadmodum in proxima tabula videre est.

à Custodiæ ejus præfectis Presbyteris:

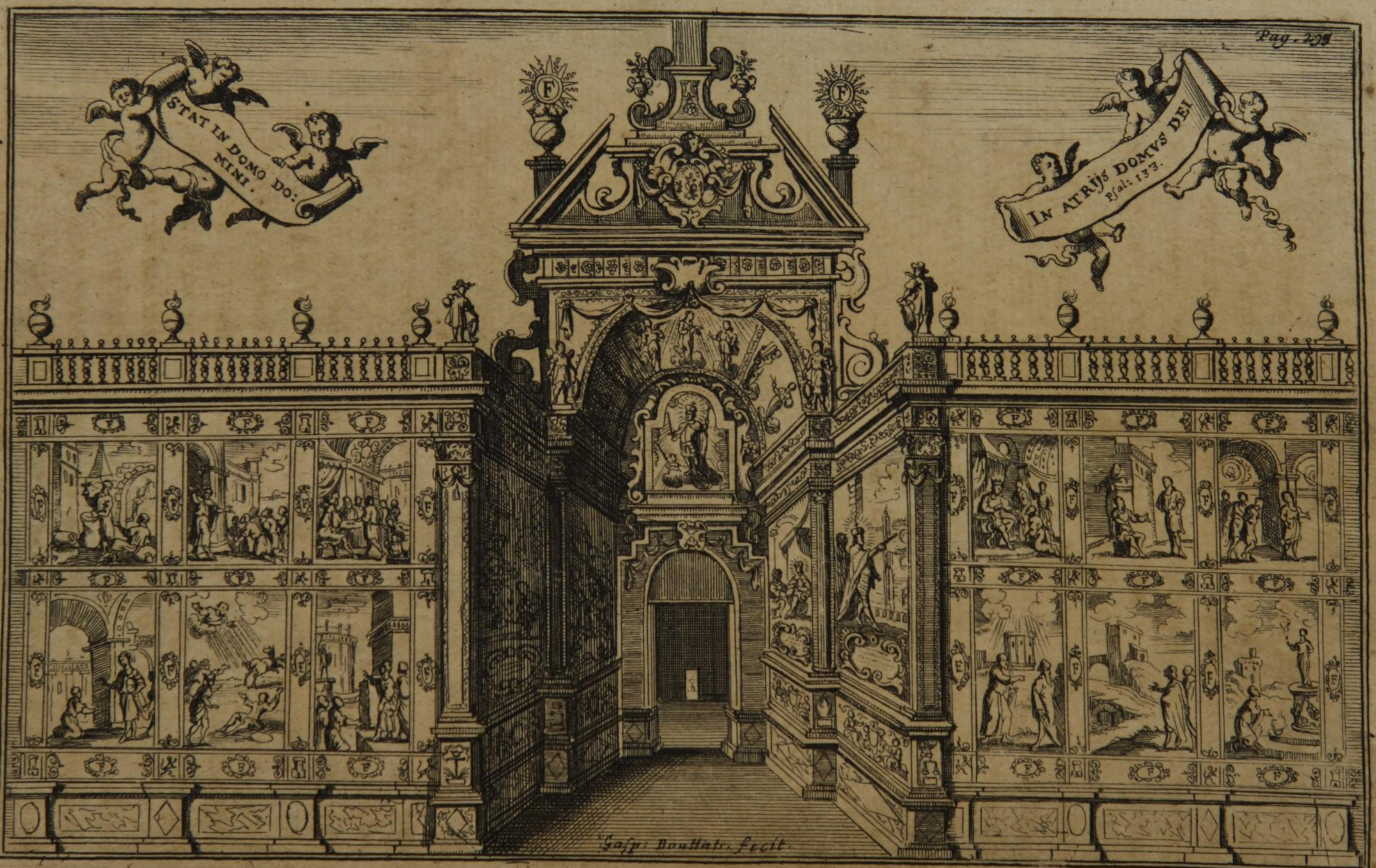
127 *Porro ne ignoraret spectator, quorum studio sumptuque curata fuerit res tota, solum opus erat legere dedicatorium titulum, sesquipedalibus aurei fulgoris litteris, epistilii circumeuntis fundo inscriptum, in hanc sententiam:* Castellæ & Legionis Divo Ferdinando Regi, nomine Tertio, pietate Primo, virtute bellica nulli secundo, Majorum gloriam, Maurorum copias, fama, potentia superanti, justitia, dum vixit; corpore, post mortem, integerrimo; sacri corporis in Regio sacello Presbyteri Custodes, nuper inter Cælites accenso, bene merenti Patrono; ex clientelæ munere, ex gratitudinis debito, hanc pompam gestientes erexerunt. *Ingredientibus autem utroque ex latere spectandus exhibebatur* Rex Sanctus, *sub papilione suo; hinc quidem genibus flexis & junctis manibus orans, interim dum in aëre offertur sibi spectanda civitas, & Angelus eo tendere jubens, quod inferius scripta verba sic explicabant:* Ecce Dominus misit Angelum suum, & præparavit viam ante faciem meam. *Malach.* 3; *inde vero dormiens intuensque Deiparam, exhortantem ad opus tam gloriosum, cum hoc lemmate;* Mitte illam de cælis Sanctis tuis, & à sede Magnitudinis tuæ, ut mecum sit & mecum laboret *Sap.* 9. *Vlterius vero, repræsentabantur Regis Caroli atque Reginæ Matris ad vivum expressæ imagines genuflexæ, sub Regio utrimque baldachino: ut qui personaliter adesse festivitati non poterant, eidem perpetuo asisterent in effigie sua.*

& spectacula lateralia:

Ornatus fontis Baptismalis

128 *Hinc per navim ecclesiæ Borealem, ubi totidem quot supra sacella similiterque apparata erant, progressus usque sacellum Baptisterii, cujus labro ex jaspide octogona* cir-

Pag. 295
STAT IN DOMO DO:MINI.
IN ATRIJS DOMVS DEI
Psal. 133.
Gasp: Bouttats. fecit.

circumducta nova totidem laterum atque columnarum machina, desuper autem in modum pyramidis assurgens, tanta arborum florumque & fructuum omnigenorum distinguebatur varietate, ut forma quædam extemporalis Paradisi in ea exprimi videretur; præter argumentum quidem præsentis festi, sed non præter exigentiam loci, in quo recuperatur per sanctum lavacrum gratia amissa in Paradiso terrestri. Secundum hoc sacellum, per elegantissimam ex marmore portam, ingressus datur in sacrarium in eadem cum templi frontispicio linea lateraliter procurrens, sicut utrumque exhibet suprapolita tabula. Ejus interiorem fabricam ac formam multis describit liber Festorum: quo lectorem remittens, & quatuor utroque ex latere ipsius posita altaria pertransiens, sisto eum ante primarium ipsius Sanctissimi Sacramenti sacellum, sub eleganti tholo pedes omnino triginta tres latum, profundum viginti quatuor. Hujus latera veluti stipatores hinc inde prætexebant bicipites Aquilæ, usque ad pedes sexaginta elevatæ cum suis basibus; plumas habentes argenteis varii operis scutulis justa cum proportione contextas, capita coronis aureis insignia, ungues quoque & rostra inaurata. atque Sacrarii,

129 *Altare, præstructum altari ordinario S. Clementis, licet speciosissimo (in quo ipsum Sanctissimum, ad ægros efferendum aut communicantibus distribuendum, servatur) quale in adjuncta imagine cernis, altum pedes centum, sic erat conformatum, ut mediæ tabulæ locum teneat duorum utrimque arcuum porticus, ad modum perspectivæ; quam inter solo tenus demissæ nubes, hinc* S. Clementem *in sublimi considentem habent, manuque monstrantem viam Hispalim versus, cujus mœnia ac turres, post longa camporum spatia eminus videbantur repræsentari; inde* Ferdinandus, *Fide Sacramenti sanctissimi comitatus, per nubes easdem in terras defluxerat, velut iter Hispalim versus iniens, applaudentibus desuper sceptrumque ac coronam ferentibus de cælo Angelis; cui re-* novo altari instructi, ubi repræsentatur Sanctus Hispalim tendens,

repræsentationi subjectus limbus ex Apostolo Iacobo sic loquebatur : Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides consummata est. *Columnarum utrimque fundamentum ample patens, hinc dormientem sub papilione* Regem *habebat, apparente eidem* Deipara, *ac velut dicente id quod interpilaris Angelus alte efferebat supra caput scriptum, ex libro Geneseos,* Terram in qua dormis tibi dabo & semini tuo; *inde coram apparente* S. Isidoro *exhibebat genuflexum eumdem* Regem, *& alius superstans interpilaris Angelus, simili ex scuto faciebat huic illum dicere istud Psalmi* XXXIV, Restitue animam meam à malignitate eorum, *intelligendo Hispalensem civitatem, à Mahometica spurcitia expurgandam & Catholicæ fidei reddendam.*

Deiparæ & S. Clementis promissis fretus,

130 *Desuper sub coronide prominebat, & late legebatur hic titulus :* Clementis aspirantis auspicio, ob sanctam, acto de barbaris triumpho, reducem à cælo fidem, claris quæ infecerat Arabs primævæ gloriæ subselliis, almæ Hispalensi Sedi in potenti brachio redditam, cultus benemerenti, acerrimo Christi athletæ, Ferdinando tertio, Castellæ ac Legionis Regi sanctissimo, fortissimo, felicissimo, Patrono Bæticæ, sacer splendidus ordo Hispalensium, quem in augustissima Eucharistia sibi pro colendo fidei mysterio Deus-homo delegit, curam sumptus addixit. *Opus porro totum desuper coronabat* Victoria, *ex armis vexillisque barbaricis confecto throno insidens, & supremum fornicis arcum suo pene capite contingens, cum hoc lemmate ex Epistola* I *Ioannis :* Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.

131 *Sacrarium hoc communiter obtinent prænobiles Confraternitates duæ, altera ad sanctissimi Sacramenti honorem promovendum, altera ad procurandum purgandis post obitum animabus auxilium instituta; unde partitam*

etiam

Casper Bouttats fecit aqua forti.

etiam inter se habent lateralium, quæ dixi, sacellorum custodiam. Hac tamen vice Sodalitas secunda, totam totius Sacrarii ornandi curam priori relinquens, velut ipsi ex titulo suo magis propriam; excolendum sibi sumpsit Atrium sive Claustrum: quod quia lateri ipsius Sacrarii inhæret, Claustrum Sacrarii appellant aliqui, sed magis ordinarie vocatur Claustrum Naranjorum, id est arborum mala aurea ferentium ab earumdem media in area consitarum insigni annosaque proceritate; Maurorum opus, & nunc quidem longius multo quam latius, utpote secundum latitudinem Sacrarii tanta procurrens longitudine, quantam habet boreale latus templi usque ad turrim, ad cujus (ut dixi) occidentale latus pertingit. Videtur olim ipsa turris tenuisse medium lateris Orientalis locum; donec laxandis novi templi spatiis dejectum est totum latus Meridionale, cum parte fortassis tertia laterum Orientem atque Occidentem spectantium. Ex quibus rursus sublata est pars reliqua Occidentalis, illi quod dixi sacrario locum factura struendo superest ergo ex veteri fabrica lateris Orientalis pars Borealis arcuum septem, & totum fere latus Boreale, quod cum integrum staret scribente Morgado arcuum fuerat quindecim, nunc uno alterove brevius invenitur, quadamtenus aptatum in vestiarium aliosque usus adhærentis sibi Sacrarii.

Claustrum seu Atrium vetus adhærens lateraliter templo.

132 Hoc Atrium, quocumq; ex latere ingredi velles, ingrediebaris per arcuatam insigniter operis triumphalis portam, cujus utrimque procurrentes alæ, prætendebantur porticubus illis vetustis, quodque utrimque à media porta restabat spatium erat pro longetudinis suæ ratione divisum pluribus paucioribusve pilis peribolum supremum sustinentibus, continuabaturque usque ad communem reflexionis angulum; sic ut unum latus intuens omnia te videre possis credere, modo velis concipere alterius atque alterius argumenti, unum tamen scopum spectantis, fuisse picturas figurasque, quibus portarum singularum machinæ decorabantur. Singula interpilaria (quæ debuissent impleri duplici serie circumeuntium picturarum, si tempus tam multis faciendis fuisset) historiatis multiplicis argumenti ta-

petiis prætexebantur : quemadmodum vides in proxima tabula,

Mons in ejus centro supra fontem eleganter erectus,

133 *Ejusdem etiam quam dixi Sodalitatis Animarum alterum fuit inventum, supra prægrandem fontem, qui centrum Atrii totius occupat ad omnes ecclesiæ usus opportunus, erigere ex truncis arborum caudicibus montem sublimem, ad cujus summitatem ducere videbatur semita, spiraliter per clivum illius ascendens; sumpto initio ab ejusdem operis porta, cui insidebat venustissima vernantis speciei Nympha, Naturam exprimens; & quem tenebat recens natum Sanctum tradens alteri splendidissimæ matronæ, Gratiam divinam repræsentanti, ad summum scilicet virtutum culmen per omnes ætatum gradus provehendum. Succedebant enim, quæ ex ordine illum susciperent, primum Virtutes Theologicæ tres, tum Morales quatuor, insigni vestium & symbolorum cuique propriorum ornatu conspicuæ; donec tandem perveniebatur ad fastigium montis, ubi inter nubes erectus super quatuor columnas thronus supremam Dei Majestatem, Angelorum choris cinctam, sustinebat, atque ante eam genuflexum Sanctum, eo in habitu, quem prædictæ Virtutes texuisse videbantur ex colore cuique proprio.*

& portæ sibi invicem in quadrum opposita;

134 *Hac machina prætérita, veniebatur ad portam in templum ducentem: cui præstructum arcum placet tantisper explicare, ut inde de tribus aliis ceterorum laterum portis similibus conjectura formetur. Supra ipsam ergo portam templi, stabat, subvectus Angelicis humeris inter nubes, Sanctus, altera gladium, altera crucem ferens, cum hoc lemmate :* Domuit orbem & ferro & ligno. *Ab hoc principio, desuper sese explicans atque paulatim latior arcus trifariam dividebatur, pendente ex ipsa ejus clavi columba, Spiritu scilicet sancto, Doni septemplicis auctore : quæ quidem Dona repræsentabantur figuris muliebribus septem, in ipsius curvaturæ fundo spatioso depictis. Vtrimque sub epistilio explicata latera totius operis, bifariam dividebantur singula; intraque columnas vel pilas angulares, picturis quatuor ornabantur; quarum in dextro latere extima*

quarum explicatur una, per quam erat ingressus in templum,

Beren-

Berengariam faciebat, regio insidentem throno, detractam capiti suo coronam imponere filio, ad genua flexo, cum lemmate subjecto : Videte Regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua. *Interior pictura habebat Sanctum Regem, cum suo exercitu explicato per campum, Angelumque velut obumbrantem omnia, quibus subscriptum erat*, Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum.

135 *A sinistris interior portæque ipsi vicinior tabula, ostendebat gentem Mauricam, muliebri schemate ad genua Sancti in throno sedentis, accipientemque de manibus ejus librum Christianæ legis, ad quod declarandum subdebatur* : Ego autem constitutus sum Rex ab eo, prædicans præceptum ejus. *Vltimo denique exprimebatur idem Sanctus, Maurorum Hispalensem basilicam Deo atque Deiparæ consecrari faciens; qua propter etiam subscribebatur* : Ecce plus quam Salomon hic. *Singulis autem picturis suppositi Hispana lingua rythmi, singulas sententias explicabant diffusim : & quod subtus erat spatii, inter columnarum bases, occupabant quatuor paria virguncularum insignium, per adjuncta sibi symbola lemmataque Beatitudines octo Evangelicas repræsentare à pictore jussæ. Quin etiam ipsarum basium lateribus singulis emblemata varia inscribebantur, quæ minutim possunt digesta videri in libro Festorum. Ibidem legere etiam poteris, quibus in locis transituræ pompæ processionali erecti fuerint arcus triumphales, quove argumento; quæ & quam sumptuosa per plateas altaria; quot choreis festivis exercendis theatra; quanta opulentia expositorum ubique peristromatum & picturarum. Opus enim est ut librum ipsum festorum adeas quando hæc nostra summaria capitum præcipuorum delibatio, modum jam excessit historici commentarii : cui propositum antiqua potius revocare in lucem, quam recentioris memoriæ acta exornare scribendo.*

ejusque ex latere utroque pictura.

Alibi legenda varia per urbem theatra & arcus.

CAPUT XVI.

Festum solennissime celebratum: admiranda quædam ipsum comitata aut secuta.

136 *Hit aliisque præparatis* IPsum festum quod attinet, narrat porro de eo Zuniga, qualiter sabbato Dominicam Trinitatis præcedente, quæ tum cadebat in XXIV Maii, & fuerat novæ festivitati, semel dumtaxat agendæ, destinata; inter utrumque Chorum, id est, in ipso templi mediæ navis utrimque cruciformiter excurrentis umbilico, steterit* Sancti Regis *statua, sculpta opere accelerato eleganterque inaurata, qualis erat sequenti die in processione deferenda. Deinde exponit causam, cur non nisi decimo ante illam die decreta supplicatio fuerit, metuentibus aliquibus, ut id per leges Romanas liceret; asserit nihilominus tam copiosum splendidumque fuisse domorum, platearum, vicorum ornatum; ac si neque potiorem partem artificum occupatam habuisset Metropolitana ecclesia, & à longo tempore præparare omnia per otium licuisset,*

instituitur Dominica Trinit. Processio. 137 *Tandem vero, prætermissis solennibus novæ festivitatis officiis, quæ totam Dominicam Trinitatis occupatam habuerunt, perduxeruntque longe ultra meridiem; aggreditur vespertinæ processionis, diem claudentis modum ordinemque describere, in multis similem ei qui fuit servatus in translatione anni* MDLXXIX, *& qualem quotannis videre est in festo corporis Christi; nisi quod hujus loco* gestabantur, primo, inter Præbendatos Capituli Vexillum sancti Regis, à D. Lupo de Mendoza, Locumtenente Prætoris majoris Ducis de Alcala, Equite habitus de Calatrava, stipantibus eum filio ejus D. Joanne de Mendoza & genero D. Josepho de Grena. Inter ipsos Capitulares, Hispalensis Assistens D. Comes de Lences, Petrus de Villela, ferebat Gladium ejusdem Regis, non tamen ab aliquo Sacerdotum digniorum deductus, quod

ei

ei tamquam Reliquiæ nunc debebatur, sed secundum antiquum morem, in die S. Clemenris solitum usurpari. Assistentem sequebatur secundus ordo musicorum, ambulans ante tabernaculum portatile perquam illustre, sub quo deferebatur venerabilis omnibus S. Ferdinandi imago, stipata specioso satellitio Fratrum Societatis S. Matthæi atque sartorum. Succedebat Regia umbella (Pallium vocant) decem argenteis hastilibus elata à totidem Rectoribus civitatis, ex Viginti quatuor-virûm numero sumptis.

138 Tum procedebat reliqua pars Capituli, & prælucentibus Isidoriani seminarii Collegialibus Regina Regum, in suo feretro argenteo, sub umbella, circum sonante tertio musicorum choro; atque post illam Archiepiscopus, assistentibus sibi ex Capitulo Diaconis quatuor, cum suis domesticis: agmen autem claudebat Tribunal S. Inquisitionis, cum suis familiaribus & Ministris; & Capitulum Rectorum urbis, etiam cum suis. Atque ita ducta processio, cum esset egressa per portam S. Michaelis, quæ est in frontispicio ad latus dexterum portæ majoris; ingressa est per portam turris, quæ consistit in latere etiam dextro capellæ Regiæ, totamque illius vesperæ periodum occupans clausit diem XXIV Maii, quo nullum lætiorem unquam habuit Hispalis, ab annis CCCCXXII, mensibus V, & diebus III, quando primum, XXIII Decembris anni MCCXLVIII, victor urbem ingressus est Ferdinandus. *optimo ordine ducta per urbem.*

139 Sequenti die sic est continuata festivitas, ut ne indultæ facultatis pro una solum die limites transirentur, cantatum fuerit Sacrum de sanctissima Trinitate, cum consueta ad gratias agendas Oratione. Feria IV factum de currenti tunc festo S. Joannis Papæ & Martyris, cum Collectis in gratiarum actionem. Feria V, die XXVIII Maii, ad *& porro continuatur festivitas,*

festum

festum Corporis Christi agendum subservivit quidquid plateas ornaverat Dominica præcedenti; ipsumque Sanctissimum, positum fuit intra suum tabernaculum, collocatum in illa triumphalis machinæ centrali basi, supra quam antea visus fuerat ante Ecclesiam genuflexus Ferdinandus. Cum vero in proximam ab ipso festo diem etiam caderent solennes Vesperæ S. Ferdinandi, natalem ejus diem inchoantes cum Indulgentia plenaria, quam usque ad secundas Vesperas duraturam concesserat Pontifex, per Breve expeditum XXVIII Februarii; & totâ deinceps Octavâ permanerent iidem qui antea apparatus; videbatur divina Majestas rem ita ordinasse, ut honoribus suis admiscerentur hujus sui servi honores, qui semper illi mysterio cultum præcipuum detulerat. Denique ipsa octava die & V Junii, Venerabilis Sacramenti Confraternitas in Sacrario, sic ut vidimus apparato, festum Sancti proprio nomine instauravit: quod deinde per omnes urbis conventus atque ecclesias singulariter factitatum, cum quanto maxime singulæ potuerunt splendore.

cum Octava Corporis Christi.

140 *Hactenus Annales Zunigæ nos deducunt, quibus una cum sæpius nominato libro Festorum uti quod potuerim, debeo diligentiæ admodum R. P. Balthasaris Egues, tunc cum hæc primum moliri cœpissem Præpositi Domus Professæ Hispalensis, nunc autem Provincialis Bæticæ: cujus deinde suggestione factum est, ut Illustrissimum Capitulum, accepta notitia operis nostri meæque solicitudinis ut tractatus hic ad sancti sui Fundatoris honorem evaderet undequaque instructissimus, moræ longioris impatiens quo expectandus cum ultimo Maii Tomo credebatur, peteret urgeretque hanc anticipatam editionem, quæ secuturo ac porro ulterius perficiendo operi majori præluderet. Habet Capitulum istud, uti supra num. 108 dixisse memini, delectos è suo corpore viros, quibus peculiariter commendata est cura omnium, ad cultum venerationemque sancti Regis pertinentium,*

Deputati Capitulares pro cultu S. Ferdinandi,

nentium, *sub appellatione Deputationis. Cum ergo deside- rio prædicto prompte annuissem, & in promissi executio- nem intento nonnulla haud levis momenti dubia occurris- sent, quorum solutionem vix aut ne vix quidem sperare à propria industria poteram; Deputatio prædicta conatus meos accurationemque pro veritate indaganda vehementer com- mendans, & quidquid ad eos promovendos à se conferri posset liberaliter pollicens, magna cum promptitudine misit Fe- storum librum: deinde retuli ab iisdem congruum ad singula quæsita responsum, studiose digestum à* D. Francisco Ponce de Leon, *Canonico & Archidiacono Hispalensi, ipsiusque Deputationis nunc Præside. Punctum responsi illius ultimum ad quæstionem hanc meam*, num quæ miracula co- mitata secutave essent festivitatem, *placet Latinum facere.*

de novissi- mis mira- culis inter- rogati,

141 Si miracula requirantur, quodnam haberi po- test majus admirabili illa incorruptione corporis à visitatione anni MDCXXXIV, usque ad eam cui ipsi præ- sentes interfuimus, ne hilum quidem alterati; prout eorum, qui utrique adfuerunt, medicorum collatis inter se depositionibus liquet? Quid mirabilius, quam quod concurrentibus ad hæc festa plus quam quin- quaginta millibus hominum, in civitatem adeo po- pulosam ali omnes simul potuerint, absque eo quod annonæ pretium saltem uno teruncio augeretur, vel inter cives externosque minima oriretur discordia, vel furta, rapinæ, factiones, in urbe audirentur: sed inter omnes pax & quies vigeret, condita gustu suavissimæ & inusitatæ devotionis? Quid humanitus poterat minus sperari, quam factum videmus, ut in- ter plures quam sexcentos tum fabros tum fabro- rum magistros, divisis inter se operis in capellis, in sacrario, in turri, in claustro, in ipsoque ecclesiæ va- stissimæ corpore laborantes, nemo aliquid sibi dees- se quereretur, nemo alterum interturbaret, ne- mini molestiæ quidquam infortuniive obveniret, quamvis contingeret plus quam semel nunc scalas,

præmittunt varia ad- miranda

ipsam festi- vitatem co- mitata;

nunc

nunc alias res varias de summo labi inter subtus operantes, cum admiratione eorum omnium, quos casus opprimere aut graviter saltem potuisset offendere? Quid quod ex mensa Capitulari præbita sint in istarum festivitatum apparatum plusquam quinquaginta millia ducatorum de redditibus anni currentis; & tamen in subducendis rationibus inventum est, id quod Præbendatis superavit, in duplum excedere summas annorum præcedentium, admirantibus Capitularibus, idque adscribentibus indubitabili sancti Regis miraculo? Pauca tamen alterius generis accipe.

deinde testantur

142 Michaela Maria, in sua declaratione dixit, quod cum anno MDCLXX laboraret catarrho, quando solum erat decem vel undecim annorum, suique parentes animadverterent ipsam plane deficere; advocarunt quemdam sui vici chirurgum: qui ea visa quater aperiendam brachiorum venam censuit & sanguinem minuendum: ultima autem vice contracta fuit: brachiisque ac manibus velut arthritide occupatis, mansit paralytica. Mater ergo accersivit Doctorem Petrum Perez, medicum & chirurgum Hispalensem; sed hic ea visa pronuntiavit nullum nisi à cælo sperandum remedium, jussitque ut extremis Sacramentis muniretur. Paulo post repere cœpit puella in latus, manibus ac pedibus nitens: ut autem ad solarium ascendere vel ex eo descendere posset, auxilio patris matrisque egebat quæ ex hoc labore aliquando etiam abortivit. Accidit autem ut anno illo appelleret Breve suæ Sanctitatis de novo cultu S. Ferdinandi; quod intelligens mater & audiens & quanta cum festivitate ageretur in ecclesia Metropolitana festum, eo se contulit, ut filiam paralyticam Deo Sanctoque commendaret; eodemque tempore pater suus eam in solarium tulit, ut videret turrim vexillis aplustrisque festive ornatam, & audiret lusum campanarium.

de paralytica desperata

143 Ad primum autem illius auditum tanta lætitia perfusa fuit, ut exclamaret dicens: Sancte mi, volo saltare

saltare in tua hac celebritate: obsecro ut ad hoc mihi salutem largiaris. Eodem vero momento erexit sese quæ inclinata repebat, cœpitque ambulare & saltare, magna voce collaudans Sanctum: & pater qui præsens aderat, tanto obstupefactus prodigio, non poterat lacrymas continere. Ex eo tempore numquam necesse habuit reptare: sed, licet cum aliqua difficultate ambularet, pedes nonnihil distortos ducens propter nimiam corporis debilitatem, de die tamen in diem proficiebat: semperque robustior cœpit domesticis laboribus manum, quacumque se dabat occasio, admovere absque ullo impedimento: tertioque aut quarto post anno nuptui tradita tres filios peperit: estque successus iste toto suo vico notissimus inter vicinos, qui eam contractam paralyticamque viderunt, & modo non alio appellant nomine, quam Miraculum Sancti. Hodie vero, id est anno MDCLXXXI, agit annum circiter vigesimum primum ætatis, estque res publica & notoria.

ad primum festivæ campanæ pulsum sanata:

144 D. Luiza Raphaela, nunc conjugata, dicit quod cum puella esset annorum sedecim circiter aut septemdecim, in domo patris sui Joannis Baldez pictoris insignis, eo adducta fuit statua S. Ferdinandi collocanda in ecclesia Metropolitana, atque inde processionaliter circumferenda, eo fine ut inauraretur; &, quod carnis colorem in vultu ac manibus referre debebat, pingeretur. Illa autem, sciens quod pater suus huic rei vacare non poterat, multimodis impeditus circa opera in ecclesia & circum ecclesiam facienda; & suppetere neminem qui opus faceret; licet magnis febribus tertianis teneretur, obtulit tamen manus suas ad utrumque laborem, si sanitatem sibi largiretur Sanctus; & addidit quod curaret Missam unam dicendam ante suum corpus. Nec mora cœpit commendatum sibi incarnationis atque inaurationis opus quam optime poterat executioni mandare, & numquam ei febris rediit; Fuitque miraculi instar, quod,

deque puella, quæ statuam Sancti inauravit,

à febribus curata.

propter brevitatem temporis in suo opere usque in mediam noctem pervigilans, antea infirma puella, nihil incommodi senserit; sed evaserit semper exinde robustior, quod idem confirmant testimonio suo tam ejus parentes quam domestici.

CAPUT XVII.

Lectiones Officii proprii à S. Congregatione Rituum approbatæ, & omnibus intra Hispanicas ditiones præceptæ.

145 I*Stis aliisque divinæ beneficentiæ effectis, dum Hispali magis magisque firmatur concepta erga* Sanctum *fiducia; Romæ* Clemens Papa X, *idem qui festum sub ritu Duplici* in omnibus regnis Hispaniarum & ditionibus Regi Catholico subjectis *celebrari permiserat anno* MDCLXXI*; sicut vidimus; iterum* sub die XVI Augusti MDCLXXIII, de consilio Eminentissimorum ac Reverendissimorum DD. Cardinalium, sacrorum Rituum Congregationi præpositorum, habitæ die XII ejusdem mensis & anni, concessit & per litteras in forma Brevis expediri mandavit, ut in posterum de præcepto sub ritu Duplicis servari & celebrari deberet festum prædicti Regis, cum Lectionibus propriis ab eadem Congregatione Rituum approbandis. *Denique* ad reiteratas preces Majestatis Catholicæ per Eminentiss. & Reverendiss. D. Cardinalem Nithardum, suum Oratorem ordinarium, porrectas eidem Sanctissimo, & per eumdem ad sacrorum Rituum Congregationem remissas, eadem *Congregatio* suprascriptas Lectiones pro secundo Nocturno cum Oratione, ut jacent, diligenter revisas & relatas ab Eminentiss. & Reverendiss. D. Card. Porto-carrero, Comprotectore Hispaniæ, approbavit ac recitari

Officium decernitur sub præcepto dicendum;

& Lectiones propriæ approbantur.

tari & imprimi poſſe conceſſit, die XVIII Maji MDCLXXV. *Ea ut aliis quoque extra Hiſpanicas ditiones regnis provinciiſque innoteſcant, placet hic ſubjungere. Oratio autem talis eſt.* Deus qui beato Confeſſori tuo Ferdinando præliari prælia tua, & fidei inimicos ſuperare dediſti: concede, ut ejus nos interceſſione muniti ab hoſtibus mentis & corporis liberemur.

146 *Propriæ Lectiones hæ præſcribuntur.* IV. Ferdinandus Tertius, Caſtellæ & Legionis Rex, cui Sancti cognomentum jam inde à quatuor ſeculis Eccleſiarum & ſeculorum conſenſus dedere, tantum prudentiæ adoleſcens adhuc ſpecimen præbuit, ut Berengaria mater, Caſtellæ Regina, à qua perſanctè educatus fuerat, abdicatum à ſe regnum in filium tranſtulerit. In eo, adjunctis regni curis, regiæ virtutes emicuere, magnanimitas, clementia, juſtitia, & præ ceteris Catholicæ Fidei zelus, ejuſque religioſi cultus tuendi ac propagandi ardens ſtudium. Id præſtitit in primis hæreticos inſectando, quos nullibi regnorum ſuorum conſiſtere paſſus, propriis ipſe manibus ligna comburendis damnatis ad rogum advehebat. Præſtitit inſuper in erigendis, dotandis, & conſecrandis Chriſtiano ritu Cordubenſi, Giennenſi, Hiſpalenſi, & aliarum urbium Eccleſiis, Maurico ereptarum jugo, ſimulque in inſtaurandis primariis templis Toletano, Burgenſi, & aliis, pia & regia munificentia.

LEC. V. Inter hæc, per Caſtellæ & Legionis Regnum, in quo patri Alfonſo ſucceſſerat, collectis magnis exercitibus, annuas expeditiones contra Saracenos, Chriſtiani nominis hoſtes, ſuſcepit. In queis, ut ſemper vinceret, præcipui exercitus fuere preces piiſſimi Regis ad Deum fuſæ; & quod ante pugnam, ut ſibi Deum propitiaret, flagris in ſe ſæviebat, atque aſpero cilicio muniebat corpus: ſicque inſignes contra ingentes Maurorum acies victorias reportavit, & plures urbes Chriſtiano cul-

tui imperioque restituit: & conquisitis Giennii, Cordubæ & Murtiæ Regnis, ac Granatensi vectigali facto, ad expugnandam Hispalim, primariam Bæticæ urbem, hortante in visione (ut traditum est) beato Isidoro, olim illius urbis Episcopo, victricia signa transtulit. In ea obsidione (ut fertur) præsentem divinam opem habuit: nam ferream catenam, quæ super Bætim transversim extensa, Mahometanis pro repagulo erat, coorto validiori vento, una ex navibus regiis, Regis jussu eo delata, tanto impetu fregit, ut longius prætervecta, pontem quoque ligneum, & simul spes Maurorum abruperit, & ad deditionem coëgerit.

LECT. VI. Tot victorias beatæ Virginis Mariæ patrocinio ferebat acceptas; cujus imaginem secum in castris habens, peculiari cultu prosequebatur. Capta Hispali, prima Religionis cura fuit. Nam templum Maurorum expiatum, & Christianorum dedicatum sacris, insigni Archiepiscopatu & honestissimo Canonicorum & Dignitatum Collegio, regia & religiosa liberalitate, exornavit: alia deinde in urbe templa & cœnobia erexit. Inter quæ pietatis officia, dum trajicere in Africam parat, Mahometanum in ea imperium eversurus, ad cælestem regiam vocatur. In extremo vitæ agone sacram Eucharistiam pro Viatico allatam, fune ad collum alligato, & humi stratus, cum lacrymis ubertim fusis adorans; eaque dignis reverentiæ, humilitatis, & Catholicæ Fidei obtestationibus accepta, obdormivit in Domino. Jacet ejus corpus, incorruptum adhuc post quatuor secula, in templo maximo Hispalensi, honorificentissimo inclusum sepulchro.

AP-

APPENDIX
Addendorum, mutandorum, corrigendorum

In altera cum reliquis Maji Actis editione.

Ai δευτέραι φροντίδες σοφώτεραι, *vulga-*
tâ inter Græcos paræmiâ dicitur; ut
doceamur, quod ſecundæ *quæque* cu-
ræ ſapientiores *prioribus ſint. Cum*
ergo, ceſſantibus propter glacialem
hiemis rigorem diutius prælis, opel-
lam hanc, jam fere abſolutam, & ul-
tra dimidium Poſtumæ Gloriæ *impreſſam, recognoſcerem*
in ordine ad alteram cum reliquis Maji Actis editionem;
occurrerunt nonnulla Addenda, mutanda, corrigen-
da: *quæ ne deſideret lector, majora volumina forte num-*
quam empturus, Libenter hic attexui; ingenue profitens,
non eſſe me, qui gloriantur quaſi primo conatu omnia de-
derint perfectiſſima, & iſtud Pilati videntur aſſumpſiſſe
pro teſſera, Quod ſcripſi, ſcripſi. Πάντα κατορθεῖν καὶ
μηδὲν ἁμαρτᾶν θεῶν ἐστι. Omnia quam rectiſſime face-
re, & in nullo deficere, Deorum eſt, *inquiebat ille,*
non hominum. Et libentius illud alterius Sapientis uſur-
pavero, Γηράσκω ἀεὶ μανθάνων.

Seneſco, diſcens non nihil quovis die.

PARS I.

Ad Commentarium prævium, Chronologiam Ferdinandæam, & Vitam breviorem.

PAg.8. *lin.*5, *post hæc verba*, sine liberis masculis decedentis — *adde parenthesim* — (*quatenus scilicet puer* Henricus, *patri solum biennio superstes, non censetur nisi sub tutela regnasse*) itáque regnum *&c.*

*Pag.*9, *num.*13 *lin.*3. *De quorum juribus cum disceptaretur* — *lege*, *Factum id anno* MCCLXXXIV: *cumque de eorum juribus multum disceptaretur, & primogenituræ titulus in* Ferdinando, *Blancæ junioris marito, prætenderetur à Francis, in favorem superstitum filiorum, tamquam patrem repræsentantium; Castellani vero ex adverso arguerent, ab eo qui ipse numquam Rex fuerat, non potuisse jus regnandi tradi, superstite vero ac immediato Regis demortui filio; nihil facilius fuit &c.*

*Pag.*10 *lin.*5, *dele* — *ibi* — *& post verba* — *vivens ac scribens* — *adde* — *Alibi tamen fortasse degens, primis sex vel septem annis successoris Bonifacii; & sic deceptus vano aliquo rumore, inde nato, quod Bonifacium non esse verum Pontificem seditiosi aliqui suadere nitebantur.*

*Pag.*11 *lin.*17, *post* MCCLII — *adde* — *Hic vero, intellecta ea morte, non debuisset tali nuntio, veluti inexpectatæ plane rei, consternari: quin potius seipsum arguere potuisset arguíque ab aliis, quod in ea ætate matris, qua de proximo ejus funere cogitandum erat, Regno excesserit in longinquam diuturnamque peregrinationem, gubernationi ejus tam male prospiciens.*

*Pag.*13 *tot*...... *annis* — *lege* — *per annos fere quindecim.*

*Pag.*16 *lin.*14 — *plerasque dabimus* — *adde* — *sed ad mensuram præsentis libri contractas, forma & manu haud paulo elegantiori; quibus etiam adjunximus nonnullas alias aliun-*

aliunde acceptas, & huic operi illustrando opportunas.

Ibidem & seqq. paginis Chronologicis, secundum annorum ordinem, interpone puncta hæc.

MLXV

Moritur Ferdinandus I, *cognomento* Magnus, *Rex Castellæ ac Legionis, simili qua postea* Sanctus *humilitate & pietate.*

MCCIX

Post verbum — Berengariæ — *adde: qua de re successor filius hymnum postea composuit.*

MCCXVII

Adde —— 31 *Augusti.*

MCCXXIV

Pingitur Tabula *&c.* . . . . . . *S. Ferdinandus prima in Mauros expeditione* Beatiæ & Ubetæ *fines vastat, capit* Cafcatam.

MCCXXV

Blanca Regina. . . . . Rex Beatiæ *secunda expeditione* Sancto *se subjicit.*

MCCXXVI

Venit in Hispaniam Legatus Apostolicus, ab Honorio IV *missus, Reges contra Mauros animaturus, Synodum in singulis regnis cogit.*

MCCXXIX

Post verbum — Capellam — *adde* — *Regina* Beatrix *Conchæ ægrotans, miraculo Deiparæ convalescit præsente filio Alfonso, qui postea Rex ea de re hymnum composuit.*

MCCXLVI

Post verbum — moritur — adde — 8 *Novembris.*

MCCXCV

Post verba — Ferdinandi nepos — adde — vivente adhuc patre denominatus Archiepiscopus Hispalensis.

MCCCLXXV

Historia & Miracula S. Crucis Caravacanæ, *jubente Garcia de Cardenas Commendatore, primum authentice describuntur.*

MCCCXCII

Additur nova Appendicula ad prædicta miracula.

MCCCXCIII

Oppidum & ecclesia Caravacensis *à rebellibus Granatensibus Mauris capiuntur & incenduntur, salva S. Cruce scriptisque præfatis.*

CIRCA MCCCCL

Doctor Oncala, *Canonicus Abulensis, impressisse videtur Apophyam suam, cui* historiam & miracula S. Crucis *intexuit, testis annui in pluvia obtinenda miraculi, post aquas illius attactu sacratas.*

MCCCCLXXX

Sic muta — Prædicta historia & miracula S. Crucis de mandato Vicarii Episcopalis legitime transcribuntur.

MCCCCLXXXVIII

Ferdinandus & Isabella *Reges Catholici, subacta* Baza, *visitant* S. Crucem Caravacensem.

MDXLVIII

Adde — Murcienses Inquisitores quærunt in veritatem historiæ & miraculorum Crucis Caravacanæ, *& quomodo ea per Sacristam Toleto submissum furto ablata ac miraculose restituta sit.*

MDLI

Adde — in qua cum bona pars Chronicæ Ferdinan-

dææ pene ad verbum descripta inveniatur, oportet alteram ex altera sumptam esse: nos autem Ferdinandæam *antiquiorem esse opinamur conjectando.*

MDLVI

* *Iterum, rogatu Sacristæ Caravacani,* Historia & miracula *prænotata de papyro in pergamenum transferuntur, nulla re nova addita.*

MDLXXVIII

Adde — quæ ante Maurorum adventum honorata, ab iis nec aboleri nec frangi potuit; & muro obducta atque hoc corruente detecta, præsagium dederat restaurandæ istic cito per Regem sanctum Religionis.

MDXCVIII

Authentice transcribitur testimonium inquisitionis prærmemoratæ de Cruce Caravacana.

MDCXVI

Ioannes de Robles, Presbyter Caravacensis, Hispanice imprimit libris duobus historiam & miracula Crucis Caravacanæ; *opus multa correctione egens, ob admixta Higueræ figmenta.*

AD VITAM BREVIOREM

Pag.30 adde Annot. a — *Porro quem Lucas* Fernandum, *Rodericus integre* Ferdinandum, *media ætas* Ferrandum, *quin &* Ferdenandum *scripsit: Castellani autem, & nunc passim Hispani,* F *initiale soliti mutare in* H, Hernandum: *quod sequitur Flos-Sanctorum. Similiter nomen Patris diversimode scribitur,* Aldefonsus, Adefonsus, Alfonsus, *& vulgarius* Alonsus.

* *Pag.31 Annot.* c *adde* — *Oportet autem ut patri premortui sint,* Ferdinandus, Alienor, Maria; *unde postmodum eadem nomina data reperiuntur liberis ex secundo thoro natis. Idem ipsimet Sancto accipiendi nominis occasionem dedit: nam (ut ait Zuniga) Alfonso Legionensi ex priori cum Tarasia Lusitana contubernio natus filius,* Ferdinandus *dicebatur, sed infans obiit, prius certe quam noster hic nasceretur.*

Annot. h *lin.3 post* — Castellæ & Toleti — *adde* — *(quod tantumdem est ac si nunc scriberetur* Castellæ Veteris & Novæ, *hujus enim caput erat Toletum, & nomen Maurico istic regno tribuebat.)*

Pag.34 deleto Annotato unico, ibi

posito & hic peperam ex § 1.*repetito, sequentia substitue num.* 10 *lin. penult. ad verba* -- - S. Stephanus. [a]

a Castrum S. Stephani *distat Vbeda Euro-boream versus milliaribus tribus. Atque hic universim nota, Milliaria communia Hispanica à me usurpari in dimensione locorum, quorum novem constituunt Belgicas horarias leucas decem.*

Num. 12 *lin.* 6 *ad verbum* S. Isidori [b]

b *Fuit* S. Isidorus *Episcopus Hispalensis, qui post mortem S. Hermenigildi Principis, à se ad fidem Christianam ab Ariana perfidia traducti, atque obitum Regis Leovigildi avitæ superstitioni immortui, hujus successorem filium, illius fratrem Recaredum, tota cum gente convertit; universæ* Hispaniæ Patronus *propterea merito habitus: colitur autem* 4 *Aprilis. Hujus corpus* Ferdinandus I, *à Rege Mauro impetratum an.* 1063 *Legionem transferendum curavit, erecto in hujus honorem hic nominato monasterio Canonicorum Regularium, cujus alumnum fuisse, quem præ manibus habemus,* Lucam, *postea* Tudensem *Archidiaconum atque auctorem Chronicæ, opinatur Magister meus R. P. Henschenius, ad Acta Vitæ & Translationis, ab eodem juniore composita.*

Pag. 36 *post Annot.* b *adde* ----- *Nomen autem* Guadalquivir, *dicitur Arabice idem sonare, quod.* Magnus fluvius. *Sed quomodo hic non erat* Pons, *quandoquidem Chronica num.* 90 *tam expresse dicat, Regem castra metatum* ad Pontem Alcoleæ, *qui hodieque invenitur notatus in tabulis? cum etiam num.* 93 *describatur Laurentius Suarez, Ezija veniens quasi ad exploranda Sancti Regis castra, desiliisse in pedes* ad caput pontis, *per quem erat ad eadem castra transgressurus? Placet credere, structum eo loci, ubi Rex castra fixerat, pontem fuisse, postquam transitus ratibus fluvius erat; idque ad necessariam defensionem eorum qui castrum ad caput Pontis Cordubensis extructum jam tenebant. Invenitur autem ibidem adhuc Castrum istud cum ponte lapideo, representaturque in Theatro urbium ante ipsam civitatem, opus quadratum instar majoris unius turris.*

Pag. 40 *Annotata* l & m *sic mutata dabimus*

l *Certum hic mendum est, cum constet quod accepta sit in deditionem urbs, traditis portis & Alcazario, die* S. Clementis 23 *Novembris: quem diem Civitas eo nomine celebrem agit quotannis. Fortassis die* 8 *ejusdem signatæ fuerunt conditiones deditionis faciendæ; & hoc auctorem deceperit.*

m *Imo post mensem unum à deditione omnes exire coactos docet chronica. Quid si, ad salvandam sequentem narrationem, credatur, tantum fuisse egressorum numerum, quamvis manere volentibus id per pacta licuerit, ut hi respectu illorum quasi nulli fuerint; respectu tamen ingredientium Christianorum tam multi, ut eis formidabiles esse debuerint, saltem de conflanda cum egressis conspiratione, quam primum Rex cum exercitu recessisset, uti mox infra insinuatur.*

Pag. 43 *post Annot.* a *adde* ----- *Turrim vero hic indicatam infra plenius describemus, atque etiam spectandum in imagine dabimus.*

Ibid. post Annot. d *adde* ---- *Hoc quidem à Gentilibus de Gentili Imperatore dictum tolerari poterat: inter Christianos autem explicationis eget, ut commode intelligatur: alioqui enim certum est, nullum regioni alicui majus bonum posse divinitus obtingere, quam Regem Sanctum; qui licet vel modico vivat tempore, suorum tamen Patronus perpetuus erit in cælis.*

PARS

PARS II.

Ad sex prima Chronicæ Ferdinandææ Capita.

P*Ag. 44 ad Præfatiunculam nostram, adde*

Qui Chronicam hanc prælo paravit Hispalensis fuit (ut patet ex Prologo) & fortaßis Canonicus Ecclesiæ Cathedralis, nostram *enim appellat: misit autem ecgraphum suum anno* 1535 *Vallisoletum, quia ibi jam impressa fuerant successorum Regum Chronica, ut habetur in titulo*; Chronica Sancti Regis D. Ferdinandi, hujus nominis Tertii, qui Hispalim totamque Bæticam obtinuit, & fuit pater D. Alfonsi Sapientis, avus D. Sancii Generosi, proavus D. Ferdinandi Quarti, qui veneficio periit; tritavus D. Alfonsi Undecimi, qui Algeziras vicit: quorum omnium Chronicæ similter habentur impressæ. *Habeo postremas duas, totidem inter medias requiro, & si quis submiserit, beneficium agnoscam.*

Pag. 46, post Prologum Editoris, hæc subjunge.

Hactenus ille, cujus rationes pro exoletarum vocum mutatione, quamvis in vulgo plausibiles & acceptandæ, eruditis tamen (hoc saltem tempore) minus probabuntur. Tales enim non quærunt vetera istiusmodi scripta, ad excolendum ista lectione sermonem; sed sinceram in iis veritatem spectant, & hanc in originariis verbis certius tenere se credunt. Huc autem spectat, quod R.P. Laurentio Surio *accidit, colligendis Sanctorum Actis alias de tota re litteraria optime merito. Is dum sui seculi fastidio consulens, phrasim eorumdem subinde leviter immutavit, tunc fortaßis non inutilem diligentiam assumpsisse visus fuit, quando hæreticis sciolis risui erat ecclesiasticorum scriptorum rudis simplicitas; nunc autem (eorumdem quoque judiciis in contrarium sic versis, ut vel apicem mutare ex ortographiæ Latinæ legibus scrupulo ducant, suamque fidem egregie probasse se credant, si quotiens*, Ammonco, Conlabor *aliaque similia*

ſimilia ſtribliginis ſemibarbaræ menda ſervaverint) arguitur factum ab æquis iniquiſque ; nec deſunt , qui tali occaſione ſenſum quandoque non leviter immutatum vel obſcuratum querantur.

Antiquorum quippe monumentorum eadem quæ ſtatuarum & monetarum ratio eſt , quibus apud peritos æſtimatores pretium venit ex quadam ſcabritie fuſcoque colore , tamquam veræ antiquitatis earum characteriſticis notis. Ea propter deceſſores ac Magiſtri mei , Bollandus atque Henſchenius , *Sanctorum Acta ſuſceperunt edenda* ſervatâ primigeniâ ſcriptorum , *quamtumvis ſubbarbarorum* , phraſi. *Quo nomine licet eos initio ſugillarent dicaciores quidam Franci ,* Scriptores Silveſtres *eos appellando , cito tamen obmutuerunt , confuſi unanimi approbatione eruditiorum apud ſe virorum. Hi vero non ſolum in Latinis medii ævi ſcriptis invariatum ſtylum ſervandum eſſe judicarunt , ſed in ipſis quoque Francici idiomatis libris antiquitus compoſitis : quorum nonnullis , ut vulgo conſulerent , hodiernæ phraſis contextum recentem addiderunt columnatim, quomodo alias Græcolatina imprimuntur ; alii ſatis habuerunt recentiora vocabula , antiquatis reſpondentia , ponere in margine , vel Annotationibus ſubjunctis obſcuritatem tollere , & laborem lectoris ſublevare. Idem utinam in hac quoque Chronica factum ab editore fuiſſet. feciſſet autem id tanto facilius , quanto pauciora mutarunt Hiſpani ; ut in habitu , moribus , religione conſtantiores quam ceteræ paſſim nationes ; ſic in patrio quoque ſermone variando parciores cunctantioreſque.*

Pag. 48. lin. 2 Hactenus recte ſe habent zyfræ numerales extimi marginis : ſed cum Parergon 1 *inter num.* 47 & 67 *uno alterove paragrapho auctum inveniſſet typotheta , recte facturum ſe credidit mutando conſequenter numeros Chronicæ ; non animadvertens , quam hoc incommodum foret huic veteris diſtributionis elencho jam excuſſo : quem tamen ea cauſa recudere non eſt operæ pretium. Vitium , inconſulto me nec animadvertente inductum, ſic corrige ſi lubet, aut corrigendum in altera editione exſpecta, ut pro* 67 *ponatur* 69, *itaque deinceps binario addito augeantur numeriuſque ad* Prologum hiſtoriam proſequentis *num.* 99 : *ubi ex ſimili cauſa aſſumendus quaternarius, legendumque num.* 103 ; & *ita con-*

ſequenter

sequenter usque ad Capitulum LXXII pag. 51 num. 184, ubi & deinceps sufficit ternarius, ergo pro 184 cense legendum 187.

Pag. 51 Admonitiuncula nostra adde ------ sumpsimus autem tabellam hanc ex recentissima accuratissimaque Hispaniæ totius descriptione, Amstelodami haud ita pridem edita à Nicolao Vischer: in qua quod vulgaria hujus ætatis nomina locorum retinuerit sculptor, nobis non invitis fecit; quamvis antiqua Romanaque vocabula, quibus Latine scribentes utuntur, sæpius etiam nos usurpemus; quia ad usus alios, quos etiam intendimus, hodierna vocabula aptiora erunt; ut autem nulla sit ex hoc capite lectori difficultas Annotata nostra satis efficient. Comprehenditur quidem etiam hujus tabulæ ambitu Portugallia, proprium Regem habens: sed juncta ei ad septentrionem Gallicia, ad Meridiem adiacens Algarbiorum Regnum non poterant exhiberi, nisi assumpto pariter toto illo spatio quod utrique interjecta Lusitania occupat: id igitur sufficit monuisse, ne hanc quoque Ferdinandæo Imperio (quod majoribus punctis alioqui diremit sculptor) à nobis adscribi existimes.

Pag. 54 Annotatum b sic muta. ----- Quia Ferdinandus hic, patri præmortuus, numquam regnavit; ideo prior ac potior locus datur Henrico, licet annis ut minimum octo juniori. Inter filias ordo naturalis servatus videtur.

Pag. 55 post Annot. g adde --- Quemadmodum Matamorus erravit, in nominando Rege; sic & in eo, quod consilii talis auctorem fecerit D. Tellium Tellii, Episcopum, æque ac Alfonsus X juniorem institutione tali. Certe incredibile est, auctorem Chronicæ Ferdinandeæ, ipso hoc tempore aut proximo viventem quo fundatam Academiam vult Matamorus, errare potuisse in ejus conditore nominando, quamvis erraverit in tempore fundati Episcopatus. Fortassis autem Alfonsus IX ad Episcopatum ditandum, & Alfonsus X ad ornandam Academiam tantum contulerunt, ut quasi alteri eorum fundatores censeri potuerint.

Post h. adde ----- Quantum ex eodem Toletano colligo, locus hic requirendus erit inter Tagum & Bætim in regno Toletano. Absit igitur ne hic intelligatur Arcos, Burgensi civitati vicinum. Fortassis autem editor Chronicæ, mutando etiam exoleta locorum nomina, hic erravit, vel aliud ejusdem nominis, sed topographicis tabulis ignotum oppidum invenitur, etiam in Nova Castella.

Post k adde ---- Quomodo autem Calatravam, primum ab Alfonso captam pater ejus (ut supra dicitur) dedisse potuit Abbati Fiteriensi? An solum contulit jus in locum nondum occupatum? Latet hic mendum aliquod, à feliciori conjectore corrigendum.

Capitis 2 titulus sic clarior foret. ----- Henrici pueri breve regnum in Castella, sub sorore Berengaria Sancti matre primo, deinde sub Comite Alvaro.

Pag. 60 post m adde --- singulorum porro locorum, tum hic tum alibi nominandorum situm (nec enim omnia nominantur in tabulis, nec forte eamdem omnia appellationem nunc retinent) aliis curiosius definiendum relinquo. Carrionem supra nominatum esse puto, qui inter Legionem & burgos ad confinia utriusque dicitur Carrion del Conde. Taurus, vulgo Toro, civitas etiamnum nobilis est, inter Zamorram & Vallisoletum. Aptillum, vulgo Aotillo, fortassis idem est, quod iisdem in partibus nunc vocatur Moral de Reyna, id est, Habitatio Reginæ; quia ipsum Berengaria habitatione sua honestaverit tempore hujus dissidii ædificiisque ornaverit.

Pag. 66 col. 1 lin. 8 a fine --- num. 33 --- lege --- num. 69

Post

Post. b *adde---- Ex eodem matrimonio etiam prodiisse dicitur* Berengaria, *anno* 1232 *nupta* Joanni Briennio *Imperatori Constantinopolitano.*

Post e *adde---- Scriptor autem Legendæ manifeste hallucinatus est, cum credidit*, Tarasiam *superinductam* Berengariæ *fuisse. Quod si ex eodem errore hic quoque processum est*, *non possunt ea esse à primo Auctore*, *sed adscribenda editori forent*; *& sic fundaretur suspicio*, *quod non omnino ab interpolationibus pura hæc Chronica sit. Malim ergo opinari, Regem Legionensem, jam fultum gemina mascula prole, eaque ad successionem ex Regni totius consensu legitimata, non curasse de uxore alia nuptiis magis canonicis ducenda, ne ea occasio turbarum foret; sed aliqua inferioris generis concubina contentum vixisse; ex eaque nonnullos adhuc liberos suscepisse. Certè moriens* Ferdinandus, *præter fratrem Principem (quem filio successori commendavit nominatim) invenitur num.* 218 *in genere meminisse* aliorum *adhuc* fratrum, *juxta correctionem infra adhibendam ei loco, tunc necdum satis à me intellecto, ideoque in alium sensum tracto.*

Annot. d *sic mutetur---- Lectio in margine editionis Francofurtensis notata,* Caucam *scribi dicit, pro* Coca. *Est autem hæc*, *juxta tabulas*, *inter Vallisoletum & Segobiam, huic vicina ad 5 milliaria. Nescio quo errore hic locus in Chronica sic legatur redditus :* Ex castro Dominarum iter intendebant Vallisoletum, quando venientibus Cabezonem clausæ sunt portæ, pernoctarunt igitur in vico quodam S. Justi nuncupato; *ubi pro* Cauca, *ponitur* Cabezo, *diverso plane situ inter Vallisoletum & Placentiam.*

Pag. 63 ad hæc verba lin. 6 a fine ---- anno ætatis suæ decimo octavo, *ponatur littera* f: *& deinde pag. 66 in Annotatis post* e *ponatur*,

f *Natus ergo fuerat Sanctus anno* 1198; *fortassis mense Septembri*, *sub festum Elevatæ Crucis : quia jam inde ab anno* 1197 *conjunctos fuisse parentes constare putat Zuniga*, *ex diplomate patris*, *in favorem Martini Episcopi Zamorensis dati* XVI kal. Januarii Era 1236. *In quo tamen nonnihil obscuritatis invenio*, *donec constet, una cum sequentis anni Januario etiam intelligi Eram anni sequentis; nam usque ad ipsas kalendas anno* 1197 *adhuc currebat Era* 1235. *Infallibile omnino est, & nulli obnoxium dubietati*, *instrumentum aliud*, *quod idem allegat pro* XVIII kal. Maii Era 1236; *sed minus facit ad rem nostram, quia ipsum non prohiberet matrimonium prædictum differre in annum* 1198, *& nativitatem Sancti in* 1199.

g *Alias* Arroyum, *quod etiam habet vulgata versio*; *ubi & sequentia loca*, Pisuerga *&* Laguna. *Cum autem* Pisuerga *etiam rivulus sit, Legionense & Castellanum regna disterminans, & prope Simancam Durio influens*; *apparet quod in eodem tractu requirenda sint prædicta duo oppida*, *alias non reperienda in tabulis.*

Post k *adde---- In tabulis invenitur* Belorado *notatum* (*una forsan littera male omissa*) 5 *milliaria Burgis versus Ortum dissitus locus*; *ad* 9 *milliaria porro gradienti occurret* Najara, *unde locus datur suspicandi*, Navarram *à Chronici auctore nominatam esse* Navarrettam, *duobus milliaribus Najara distantem.*

Pag. 69 lin. 4 à fine ad hæc verba ---- Fratre Hospitalis---- adde litteram m, *ac deinde pag. 70 Annotatis adde*

m *Chronica vocat* Hospitalarios S. Joannis Acconensis *: ita scilicet tunc nuncupabantur*, *à loco habitationis primario*; *cum antea* S. Joannis Hierosolymitani *appellarentur. Cum enim Hierosolyma amissa anno* 1187, *recepta esset anno* 1191 *Accon*, *huc immigrarant. Similiter*

iterum

iterum amissa Acconè an. 1291, *occupata autem à Christianis Rhodo, cœperunt dici* Equites Rhodienses, *donec hæc etiam Turcis cessit anno* 1522 : *unde in Melitam recepti à Carolo* V *anno* 1530, Melitensium *nomen hodie tenent, insulamque contra Turcas tuentur generosè*

Pag 76 *Annot.* e *adde* : *sed cum ejus Conditor Sancius, Vasconiæ ac Navarræ Rex & Biscayæ pro magna parte Dominus, coactus fortunæ Alfonsi Castellani cedere, turpiter in Africam profugisset ; capta anno* 1200 Victoria *ipsa est, ejusque deditionem secutum est regnum fere universum, etiam trans montes. Quod cum pace inita restitutum esset, manserunt tamen in potestate Castellani* quatuordecim oppida juris controversi (*ut Mariana, lib.* 11 *cap.* 25) *in quibus erat ipsa* Victoria, *cum reliqua usque ad montes Biscayæ.*

Post l *adde*—— *Mirum tamen foret, si istam* Sancii *promotionem auctor Chronicæ tacuisset, quare vehementer, an vera sit, dubito. Noto autem ex Durando lib.* 2 *cap.* 3, *in sacris Canonibus* Psalmistam *dici* Clericum primi Ordinis, *id est*, primæ Tonsuræ, *eumdemque in Conciliis etiam* Cantorem *vocari : unde S. Isidorus* : Ad Psalmistam pertinet officium canendi, dicere Benedictiones, Psalmos, Laudes, Responsoria.

Pag. 73 *ad hæc verba* Treugam ... noluit protelari —— *pone litteram* m, *& porro*

Pag. 76 *post* i *scribe*—— m *Erravit ergo Auctor Chronicæ cum scripsit : quod* Berengaria. tenerius filium diligens, ab omnibus omnino armis abstinere eum voluit; eoque curavit treugam cum barbaris factam prolongari, & moræ innectendæ causa suaserit Regi ut prius Deo consecraret filiam Berengariam aviæ cognominem. *Hoc si suasit, eo suasit, ut moturus in barbaros filius, velut alter Iephte, hac gratiori sanctiorique victima, propitiaret Deum, victoriæ omnis auctorem.*

Pag. 74 *unica littera* n *sufficiet* Ubetæ & Caseatæ

Pag. 76 *conjunge Annotata* m *&* n : *deinde post* p *hæc adjunge*—— *Ioannes de Robles, in Historia Caravacana lib.* 2, *cap.* 6, Mahomadum Viridem *appellat, & anno* 1225 *à suis fuisse occisum ait, quod suspicarentur clam factum Christianum, successorem vero habuisse filium* Aben. Mahomad, *patri similem & fide & amore erga Sanctum : qui baptizatus dictusque* Ferdinandus, *nobilem post se reliquerit posteritatem, hodieque in Bætica florentem. Ego ut nihil cuiquam detractum volo, ita optarem talia legitime probari, suspectas enim semper habemus, familiares nimium huic seculo nequam, Genealogistarum imposturas. Et vero quis credat Mauros, qui tali ex causa Regem occiderint, assumpturos ejus loco fuisse filium, de quo nihilo certiores quam de patre essent? aut* S. Ferdinandum *inultam reliquisse amici cædem, tali causa patratam, ipso quo se ei conjunxerat anno? vel, si ultus est, tanti momenti rem præteriri in chronica potuisse? Anno certe* 1234 *adhuc vivebat* Mahomad, *& filium miserat in auxilium Christianorum ad Xerez. Sit ergo penes referentem fides, tum cædis illius anno ut summum* 1235 *patratæ; tum obsidionis, quam à rebellantibus civibus sustinuerit arx, Sancto ex pactis tradita, &* Gonzalvo Ybañez Magistro Calatravæ *commissa ad custodiam. Hic dicitur, cum arcem desperaret posse diutius obtineri, deficiente penitus annona, ita deseruisse locum, ut calces equorum, in contrariam partem ferrati, vestigia relinquerent velut tendentium in arcem & fidem facerent hosti magni subsidii noctu inducti, qua specie conterriti Mauri obsidionem dimiserint; præsidiarii vero, per mediam progressi leucam, reflexis ad arcem desertam oculis, supra ejus portam principalem viderint fulgere Crucem Ca-*

ravaca-

Caravacanam: cujus conspectu animati repetierint locum; eumque contra regressos errore cognito hostes tenuerint, usque dum adveniens cum quingentis equitibus Didacus Lupi de Haro, à S. Ferdinando submissus, festo S. Andreæ cunctos exemit periculo, ingressus per portam quæ ex tali eventu & ex obtenta sequenti die ab erumpentibus inde victoria, appellata fuerit Porta Comitis. Certius id fortassis probari posset, ipso exhibito instrumento, quod anno 1232 18 Maii Rex expedierit; invitans quam plurimos ad inhabitandam Beatiam: cui interim à prædicto successu creditur pro armis obtigisse Crux Caravacensis; supra decussatas claves duas; quæ insignia utrum tam antiqua sint, aliis examinandum dimitto. In Historia trium Ordinum agitur de prænominato Calatravæ Magistro, nec aliud quidquam de eo dicitur, quam utilem operam Ferdinando navasse in Bætica subigenda, ac nominatim contra Maurum Beatiæ Regem. Et si verum est, inductos revera Christianos in locum Maurorum, vero simile est id non esse factum nisi ob prægressam aliquam eorum rebellionem, fortassis post Regis sui mortem, quando Crux visa supra portam fuerit.

Pag. 77 post a* adde----- Operæ pretium igitur foret, ad præcise noscendam ætatem Chronicæ, scire quando ecclesiæ Toletanæ Fabrica absoluta fuerit. Primus in fundamenta lapis jactus erat 15 Augusti, quapropter & titulo Assumptæ Virginis dedicata est postea die 28 Octobris. Noster Antonius Quintanadueñas (qui de Sanctis Festisque Toletanis librum conscripsit) pag. 14 eamdem ecclesiam describit ut habentem naves quinque, quarum media supra ceteras eminens alta sit pedes 160; longitudinem vero totius molis esse pedum 404, latitudinem pedum 202: numerum autem columnarum, eumdem una cum adjuncto claustro sustinentium, ad 804 ascendere. Quam magnificum opus istud sit, utcumque æstimare poteris ab exteriori ejus forma, quam tibi ex Theatro urbium visendam propono secundum latus unum, quemadmodum anno 1566 ipsum delineavit Georgius Houfnaglius: ne autem pars una lamellæ vacaret, addidi delineationem Palatii Regii, quam ibidem reperi quia ipsum verosimiliter à Mauris bona sui parte extructum, Sancti Regis habitatione sæpius fuit cohonestatum.

Pag. 79 lin. 3 sic lege---- venienti cum matre & comitatu castrum ut Domino reddiderunt.

Pag. 82 post h adde---- Chronica assignat mortem Alfonsi Legionensis anno 1234: sed Era 1168 annum Christi 1230 notat, eumque exigit multitudo & magnitudo negotiorū, in duorum Regnorum nova conjunctione oblatorum, per quæ non licuisset Sancto expeditionem in Mauros suscipere ipso paternæ mortis anno, sicut anno 1234 suscepisse eum scimus; nam eo anno recepit Vbetam, secundum ipsiusmet Chronicæ calculum.

Post l adde----Est igitur vero simile aliud Tor-de Sillas hic intelligi.

Annot. n sic muta----- Dubium de superiori loco motum, simili modo potest moveri circa Villalalim: licet enim similitudo nominis appareat in Villalar, unius diei itinere à Tordesillas, recta versus urbem Legionensem; tamen obstat eadem itineris jam descripti ratio; & quia istud Villalar, in Blaviana Chorographia notatum, in tabula Vischeriana accuratiori, contractiori nomine, sed cum addito, vocatur Villar-Diego, Tauro ad Boream situm, suspicari licet aliud Villalar, vel Villar inveniri, eidem Tauro ad meridiem situm, ipsumque hic indicari.

Pag. 84 loco Parergi de Cruce Caravacana ad calcem præsentis libri in tractatum prolixiorem extendendi, ponetur in altera editione.

PARERGON I

De miraculosa sanatione Beatricis Reginæ ipsiusque Regis, cum puer esset, per Deiparam impetrata, & ab Alfonso filio ac successore descripta veteri Castellano Rythmo.

ACturus sequenti Capite de victoria Christianorum ad Xerez, quam Chronica Ferdinandæa 49
præmittit morti Reginæ Beatricis, in fine Capitis superioris ex Roderico relatæ; censeo non prætermittendam occasionem referendi insigne miraculum, in hujus ad mortem ægræ persona patratum, interventu Deiparæ Virginis, sub annum MCCXXIX, *cum Capellam Rex Sanctus occupasset; & prospere cœpta prosecuturus, ideoque mansurus in confiniis, uxorem advocasset Concham. Describit illud veteri Castellano Rythmo eorum filius & successor Alfonsus, qui miraculo præsens adfuit, decennis vel undennis puer. Fuerit autem operæ pretium, vere coronatum Poëtam lingua patria canentem audire; sicut prædictum ejus Rythmum ex Scuriacensibus Mss. nobis exhibet Zuniga; addita columnatim interpretatione Latina, quæ ut fidelior sit, neque metro neque rythmo adstringere eam visum est. Titulus autem Odes sic scribitur :* Hæc est, quomodo S. Maria sanavit Reginam D. Beatricem à magna infirmitate; quia cum magna fiducia adoravit sanctam ejus imaginem.

50 *Quen na Virgen groriosa*
Esperanza muy grand à,
Ma, car seia mait enfermo,
Ela mui ben ò gvarià.
Dest un mui grand miragre
Ves quero dezir que oj:
E pero era minyno,
Membrame que foi assi:
Cam estava eu deante,

Qui in Virgine gloriosa magnam habet fiduciam, quamvis multum sit infirmus ipsa eum bene sanabit.

Hanc in rem prægrande miraculum vobis volo dicere, quod audivi. Eram quidem tunc puer; optime tamen memini rem ita se habuisse, quia

E todo ouvi e oy
Que fezo Santa Maria,
Que muitos fer e fara.
Quen na Virgen groriosa &c
51 *Esto foi en aquel año*
Quando o mui buen Rei ganou
Don Fernando à Capela
E de Christianos poblou,
E ssa moller à Reina
Doña Beatrix mandou.
Que fosse morar en Concha,
E quant el foi a Cola.
Quen na Virgen groriosa &c
Na oste, e seu mandado
Fer ela mui volenter:
E quando foi na cidade
Peor enferma moller
Non vistes, do que foi ela:
Ca Pero de Monpiller,
Bonos fisicos, y eran
Dezian non vivera.
Quen na Virgen groriosa &c.
52 *E porque esto dezian*
Non era mui sen razon:
Ca d'aver ela seu fillo
Estava en a sazon:
E avia tan gran fever,
Que quen avia enton
Dezia, Seguramente
Desta non escapará.
Quen na Virgen groriosa &c.
Mais la Reina, que serva
Era da que todo val,
Virgen santa groriosa
Reyna esperital,
Fez trager huna omagen
Muy ben feita de metal
De Santa Maria: disse:
Esta cabo mi ferà
Quen na Virgen groriosa &c.
53 *Ca pois eu assa segura*
Vir à tal creencia ei,
Que de todos estos maës

præsens fui, omnesque audivi dicentes, quod fecerit illud Sancta Maria, quæ multa fecit & faciet. Qui in Virgine gloriosa &c.

Fuit hoc eo anno, quo bonus Rex D. Ferdinandus obtinuit Capellam, & Christianis habitandam tradidit: suæ autem uxori D. Beatrici Reginæ mandavit ut veniret habitatum Concham quamdiu foret in ea regione. Qui in Virgine gloriosa &c.

Nihil morata illa, valde libenter implevit mandatum ejus: sed mox ut venit in civitatem, magis infirmam mulierem nunquam te vidisse dixisses. Quia Petrus de Monpellerio & boni medici qui aderant, dicebant quod non erat super-victura. Qui in Virgine gloriosa &c.

Id autem dicebant non absque magna ratione; erat enim brevi paritura filium: & patiebatur febrem tam vehementem, ut quicumque expertus diceret, certo inde non evasuram. Qui in Virgine gloriosa magnam habet fiduciam &c.

Sed Regina, famula ejus quæ valet omnia, sanctæ ac gloriosæ Virginis & spiritualis Reginæ; fecit adferri quamdam imaginem ipsius S. Mariæ, perpulchre elaboratam ex metallo, & dixit: Hæc me sanam faciet. Qui in Virgine gloriosa &c.

Quia possum ego secura vivere in tali credulitate, quod ab omnibus

Que à tan toste guarrei.
Por end a mi a chegade
E logo lle beizarei
As sas manos e os pees,
Ca muy gran prol me terra.
Quen na Virgen groriosa &c.
E tod' est' assai foi feito;
E logo sen outra ven,
De todos aqueles maës
Guariu a Reyna tan ben,
Per poder da groriosa,
Que nada non sentiu en
Por en sera de mal siso.
O que a non loara?
Quen na Virgen groriosa &c.

omnibus istis malis bene cito sanabor. Qua propter me appellavit, ut statim ei osculareт manus atque pedes: quia me habebat primogenitum. Qui in Virgine gloriosa &c.

Statim autem, absque alio remedio, ab omnibus istis malis tam bene sanata fuit Regina, per potentiam gloriosæ Virginis, quod nihil postea malę valetudinis sensit. Quis ergo illam collaudans non dicet? Qui in Virgine gloriosa magnam habet fiduciam &c.

54 *Hoc in uxoris persona accepto beneficio, haud dubie recordabatur* Ferdinandus, *ejusdem* Deiparæ *auxilio etiam sibi puero, & de vita longiori desperato, collatam olim valetudinem, quemadmodum matre sua referente audiverat sæpius; & meminerat audivisse Rex filius, Oden scribens sub hoc titulo:* Hæc est quomodo S. Maria Oniæ sanavit Regem D. Ferdinandum, quando adhuc puer erat, à grandi quam patiebatur infirmitate. *Sancii, Regis Vasconum ac Castellanorum, mandato factum erat, sub annum* MXXX *aut citius, ut Benedictini Monachi, ex Cluniacensi disciplina traducti in Hispaniam, monasterium istud Oniense tenendum acciperent, Sanctimonialibus, quæ illud antea tenebant, Baylenum oppidum ablegatis, ut scribit Mariana lib. 8 cap. 14. Hic ergo erat illa, miraculis celebris, Deiparæ imago, de qua canentem sua lingua Alfonsum Regem audire juvat:*

56 *Ben per esta a os Reies*
D'amar en Santa Maria:
Ca en as muy grandes coitas
Ela os acorre guia.
Na muito à amar deve,
Porque Deus nossa figura
Pillou dela, e pres carne
Ar porque de sa natura

Videtur decens esse Regibus, ut ament S. Mariam; nam in majoribus necessitatibus adest eis dux viæ.

Multum autem amari debet, quia Deus figuram nostram ex ea sumpsit, & carnem accepit. Quamvis vero ex sua

Veno, e porque justiça
Tenen del e dereitura,
E Rey nome de Deus este.
Ca el Reyna toda via.
Ben per esta a os Reyes &c.

57 *E por ende un gran miragre*
Direi, que aveno, quando
Era moço pequennino
O muy bon Rey Don Fernando:
Que sempre Deus e sa Madre
Amou, e foi de seu bando:
Porque conquerou de Mouros
O mais da Andaluzia.
Ben per esta a os Reyes &c.

58 *Este Menin en Castela*
Con Rey Don Alfonso era
Seu avoo, que do Reyno
De Galiza o fezera
Venir, e que o amava
A gran mavavilla fera;
E ar era y sa madre,
A que muy ende prazia.
Ben per esta a os Reyes &c.

59 *E sa avoa y era,*
Filla del Rey d'Ingraterra,
Moller del Rey Don Alfonso:
Porque el passou a serra,
E foi entrar en Gascona
Por la ganar por guerra:
E ou vend à mayor parte,
Ca todo ben merecia.
Ben per esta a os Reyes &c.

natura & ex titulo justitiæ Deo directe conveniat nomen Regis: ipsa tamen est Regina. Videtur decens esse Regibus ut ament S. Mariam &c.

Idcirco narrabo grande miraculum, quod evenit quando puer parvulus erat Rex optimus Don Fernandus: qui Deum & Matrem suam semper amavit: ideoque eos à parte sua stantes habuit, & ita de Mauris acquisivit majorem partem Bæticæ. Videtur decens esse Regibus &c.

Parvulus hic erat in Castella cum Rege Don Alfonso avo suo; qui ex regno Galiciæ eum venire fecerat, ipsumque amabat, ac multum demirabatur ejus indolem: aderat ibidem etiam Mater, cui eâdem ex causa perquam carus erat. Videtur decens esse Regibus &c.

Aderat quoque avia sua, quæ erat filia Regis Angliæ, uxor Don Alfonsi Regis. Hic autem transitis montibus intravit Vasconiam, ut eam bello lucraretur; sicut etiam majorem ejus partem devicit: nam totam bene merebatur. Videtur decens esse Regibus &c.

60 *Meminit expeditionis hujus Rodericus Toletanus lib. 7 cap. 34;* Et totam, *inquit*, fere Vasconiam, præter Burdegalam, Regulam, & Bayonam, suæ subdiderat ditioni. *Fugerat enim in Africam Rex* Sancius, *territus potentia adversarii, una cum fœderato sibi Aragoniæ Rege contra se venientis: inde autem revertens absque speratis subsidiis, pacem tamen ab adversariis obtinuit, prono*

in eam potissimum Alfonso, *ob bellum Mauricum quod meditabatur, ulterius relatam ad Alarcurim cladem. Post victoriam autem de iisdem ad Navas Tolosanas relatam, recepit regnum ex parte* Sancius, *pro navata eo bello opera, exceptis locis quatuordecim controversi juris, Victoria scilicet aliisque in Biscaya oppidis; atque ita hæc provincia annexa Regno Castellæ permansit. Porro cum Induciæ Mauricæ, quibus durantibus gestum ab* Alfonso *fuit bellum Vasconicum, expiraverint anno* MCCX; *recte fecisse videmur, quod miraculum hoc adscripserimus anno præcedenti, utpote factum post* Alfonsi *reditum ex Vasconia, ut mox apparebit. Certe jam non solum puer* Henricus, *regni successor futurus, natusque anno* MCCIIII *aliquam ætatem attigerat; sed etiam* Alfonsus, *Sancti frater, quem simul cum eo apud avum fuisse mox apparebit; nec tamen diu ante annum istum natum esse possumus credere, propter ea quæ annotamus infra num. 69 litt. a. Fuisset ergo ex hoc calculo undennis Ferdinandus vel aliquot annis etiam junior, puta duobus vel tribus. Hoc prænotato prosequamur poëma regium lingua utraque.*

61 E pois tornous en Castela
De si en Bourgos morava,
E un Hospital fazia
El, e sa Moller lavrara
O monasteri da. Olgas.
E en quant assi estava
Dos seus fillos e dos nietos,
Muy grand prazer recebia.
Ben per esta a os Reyes &c.
D'amar en santa Maria
Ca en as mui grandes coitas
Ela os accorre guia.
62 Mais Deus non quer que o omo
Este sempr' en un estado,
Quis que Don Fernando fesse
O seu neto. tan cuitado
D'una grand' enfermedade,
Que foi dal desasperado
El Rei: mas enton sa madre
Tornou tal come san dia.

Postea redivit in Castellam, & morabatur aliquando Burgis, ubi faciebat Hospitale ipse; & uxor ejus ædificabat monasterium Holcarum. Quando autem sic vivebat, multum capiebat voluptatis ex duobus suis filiis (*Ferdinando scilicet & Henrico*) & duobus nepotibus (*ex filia Berengaria Ferdinando & Alfonso*) Videtur decens &c.

Sed Deus, qui non patitur ut homo semper permaneat in eodem statu; voluit ut Don Fernandus ejus nepos tam gravi corriperetur infirmitate, ut vita ejus fuerit à Rege desperata, Sed mater ejus tunc avertit tale periculum, sicut mox dicetur.

Ben per esta a os Reyes &c.
63 *E oyu falar de Onna*
V'avia gran vertude.
Dis ela' Levalo quero
A lo, assi Deus m'ayude:
Ca ben creo que à Virgen
Lle de vida e saude.
Et quando aquest ouve dito,
De seu padre s'espedia.
Ben per esta à os Reyes &c.
64 *Quantos la ir assi viren*
Gran piadad' ende avian,
E mui mas polo menino,
A que todos ben querian.
E yan con ela gentes
Chorando muito changian,
Ben como se fosse morto,
Ca a tal door avia.
Ben per esta os Reyes &c.
65 *Ca dormir nunca podia,*
Nen comia, nen migalla,
E vermes del sayan
Muitos e grandes: sin falla
Ca à morte ia venera
Sa vida sen batalla.
Mais chegaron log à Onna,
E teveron sa vigia.
Ben per esta à os Reyes &c.
66 *Ant' o altar mayor loco,*
E pois ant' o da Reyna
Virgen santa groriosa,
Rogandolle que agyna
En tan grand' enfermedade
Posesse la meezina,
Se servizo do Menino
En algun tempo queria.
Ben per esta a os Reyes &c.
67 *A Virgen Santa Maria*
Logo con sa piedade
Accorreu à o menino,
E de sa enfermedade
Lle deu saude compida:

tur. Videtur decens esse Regibus &c.

Audivit enim de Onia referri, quod ibi erat magna virtus: dixit ergo: Portare ipsum illuc volo, ita me Deus adjuvet, quia bene credo quod Virgo Deipara dabit ei vitam & salutem. Cumque hoc dixisset, expedivit se à suo patre. Videtur decens esse Regibus &c.

Quotquot eam sic euntem videbant, magna commiseratione tangebantur; maxime propter puerum, cui omnes bene volebant. Ibat autem cum illâ turba plurima, quæ plorans plangebat eum, velut si jam esset mortuus: tantos enim patiebatur cruciatus. Videtur decens esse Regibus &c.

Etenim numquam dormire poterat, nec comedebat, nec bibebat: multique ac magni vermes de ipso egrediebantur. Itaque procul dubio ad mortem venerat absque pugna. Sed rogarunt locum sibi concedi Oniæ, ibique vigilem noctem duxerunt. Videtur decens &c.

Ante majus altare collocarunt eum, deinde ante altare Sanctæ Virginis gloriosæ Reginæ; rogantes ut propitia adferret medicinam tam gravi infirmitati: siquidem à puero aliquando volebat præstari sibi servitium quodcumque. Videtur decens esse &c.

Sancta Virgo Maria statim sua cum pietate accurrit ad puerum, & à sua infirmitate dedit

E de dormir u vontade.
E de pois que foi esperto,
Logo de comer pedia:
Ben per esta à os Reyes &c.
68 *E ante de quinze dias*
Fue efforçad'e guarido
Tan ben que nunca mar fora:
De mais deulle bon sentido.
E quando el Rey Don Alonso
Ouv' est miragr' oido,
Logo se foi en camyuno
A Oana en romaria.
Ben per esta à os Reyes &c.

dedit ei plenam salutem. Venit ergo ei voluntas dormiendi: & postquam experrectus fuit, statim petiit sibi dari quod ederet, Videtur decẽs esse Regibus &c.
Ante quindecim vero dies fuit corroboratus & sanatus, tá bene ut numquã melius habuisse se sentiret. Cum autem Don Alfonsus Rex audivisset miraculũ istud, statim se in viam dedit, & peregrinationem suscepit Oniá versus. Videtur decens esse &c.

Habes veteris linguæ Castellanæ incultæque eo ævo poëseos specimen, in qua Latine reddenda si non usquequaque assecutus sum singula; ignoscent spero peritiores & corrigent, tum hos tum alios quoscumque defectus.

PARS III.

Ad alia Chronicæ Capita usque obsidionem Hispalensem.

P*Ag. 98 ante num. 70, præcedentis numeri lineam ultimam sic lege* ---- ubi acquisitam prædam provide & caute contraxerunt in unum locum ----- *deceperat non intellecta proprietas Hispanicæ vocis,* Cavalgadura, *ut aliter verterem: nec mirabor si alias simile quid contigerit, quod admonitus corrigam.*

Pag. 105 post k *adde* ------- *eoque confirmatur, errorem supra notatum in addendis ad Pag. 82 litt.* h. *non esse imputandum typographiæ, sed editori vel auctori ipsi. Dolendum profecto quod tam insignis victoriæ annus nusquam expressus inveniatur.*

Pag. 106 lin. penult. & Pag. 108 lin. 13 Ruyz Tabar ----- *lege* ----- Ruyz Tahur.

Pag. 111 Annot. c *expunctis duabus prioribus lineis, sic exordire.*

c Benavente *usque* Civitatem Roderici *milliaria Hispanica 30 numerantur: qua in via insuper transeundus fuit Tagus, cum altero rivulo unde* Simanca *nomen accipit. Et forsan excidit nomen hujus urbis: nam etiam sic magna ista fuissent itinera, & 12 aut 15 leucarum singula, qualia non potuerunt uno die &c.*

Ibid. Annot. d *lin. 4 post,* Benquerencia *dicitur* ------ *dele cetera, & eorum loco pone sequentia* ---- *Nisi malimus credere castrum quoddam, 10 milliaribus dissitum Metellino, hic intelligi, quod olim sub Mauris istud nomen habuerit; à Christianis vero occupatum & S. Nicolao dedicatum, cœperit dici* S. Nicolaus à portu, *id est à montium istic occurrentium fau-*

cibus quibus imminet. ------- Deinde sequentes etiam notas adde, positis ad singula loca litteris.

c Hispanicus textus in feminino ponit Dos hermanas; sed hujus nominis locus prope Hispalim est: retineo ergo masculinum genus Latini textus: suspicor autem ipsum esse locum quem mappa similiter masculine nominat Puebla de los Infantes, non de las Infantas, sex milliaribus dissitum à jam nominato castro S. Nicolai.

h Licet tabula, intra prædictam Parochiam ab Infantibus dictam urbemque Cordubam, nullum rivum interponat, facile tamen credi potest aliquem esse, unde Guadalbaçar nomen habeat.

g Pons Alcoleæ notatur in tabula, 2 vel 3 milliaribus supra Cordubam, in eadem citima ripa Bætis: ratio autem huc ascendendi erat, quod suburbium à Christianis occupatum, & civitati ad Orientem situm, huc spectaret: ponenda enim castra erant istic unde melius succurri obsidentibus posset. Cum autem supra dicuntur Mauri hic habuisse portam ducentem Martos, & ibidem in Theatro civitatum etiamnunc nominetur Mola Martana, castrum autem istud sit ex altera parte fluminis, distans Corduba 10 milliaribus eunti Giennium; credibile fit, eo loco fuisse pontem sublicium fluvio instratum, qui etiam ipse fuerit in potestate eorumdem Christianorum; nisi forte eum fregerint Mauri, ex occupato suburbio in civitatem se recipientes, ne per eum circumdari ab obsessuris possent.

Pag. 118 Annotat. b sic mutabis --

b Quamvis ex Tudensi intelligatur nullus eo loci, ubi Rex castra locabat, tunc pons fuisse, ideoque ratibus trajiciendus Bætis fuerit, ad præcludendum Cordubensibus egressum per pontem suum: postquam tamen Ferdinandi copiæ castrum, in capite illius pontis situ͂, occuparunt, opus & otium Rex habuit ædificandi pontis, qui hic indicatur, & à quo deinceps ibi manente factum, ut Alcoleæ vicus cœperit vocari Pons Alcoleæ, sicuti eum anticipate nuncupat Chronica. Hoc autem ponte jam strato & manente, necesse non fuit restaurare illum (ut supra conjectavimus) destructum pontem, ad quem ducebat porta Martana.

Ibid. pro Annot. d pone sequentia Annotata, suis respective locis applicanda. Pag. 115 lin. 8 ad hæc verba pervenit Castrum ----- pone litteram d, & deinde pag. 118 post c lege.

d Nisi aliud inter Ezijam & Cordubam Castrum nominetur, quam quod vulgo dicitur Castro del Rio (distans à loco castrorum Regiorum versus Euro-africum Milliaribus 6, longius ab Ezija, quo Laurentius redibat, remotum quam ipsamet Corduba) dicendum est Laurentium de industria declinasse ab itinere recto, sive quia observari metuebat, sive quia rivulus (unde Castro nomen) non alibi transiri commode poterat. Hoc vero est eo verosimilius, quod Castro Ezijam equitans tota die opus habuerit, à primo mane in seram noctem, ut perveniret quo tendebat, confecto itinere 13 aut 14 milliarium. Nisi rursum alio Castro invento inter Cordubam & Ezijam, causa tam lenti reditus refundatur in equos, oppido lassos nec tota ea die pastos.

e Zahenum appellat Mariana.

f Almeria, maritima civitas, 40 Milliaribus Ezija, & Valencia distans 50.

g Prælaudatus Mariana captam Valentiam ab Arragoniis ait 28 Septembris an. 1238, post insignem victoriam de Mauris per eosdem relatam anno præcedente mense Augusto. Utinam vero liceret videre Historiam Jacobi Regis hic allegatam, & intelligere quam non multo post ejus mortem scripta sit: obiit enim Jacobus anno 1276, annis 8 ante Alfonsum Regem Castellæ, auctorem Chronicæ Generalis.

h Hactenus Chronica: quod ultra

vant possumus ex Roderico accipe.

i *Hac Roderici absentia &c* ——— *nti habentur littera* f.

In fine capitis adde litt. k *& Annotatis adde* ——— k *Addit Chronica:* Jussit insuper Rex ubique promulgari, omnibus Cordubam transferre se volentibus assignãdum habitationis locum; adeoq; multos ex omni Hispania accurrisse, ut novis incolis ędes suppellectiliaque præbenda deessent.

Pag. 120 *post num.* 101 *pone litteram* a, *& num.* 102 *converte* a *in* b; *& mox subsequens* b *expunge: ac porro in Annotatis pag.* 125 *idem faciens, duasque priores observationes* a *&* b *in unam colligens sub littera* b, *præpone sequens* a.

a *Ita scilicet praeoccupavit viventis* Berengariæ *laudes Toletanus, tam grandi jam senio vir, quod omnino crederet diutius victuram, quam ut mortuam laudare posset, sicut fecit infra num.* 136 *auctor Chronica. Quin etiam lib.* 7 *cap.* 36, *agens de sepultura Ferdinandi fratris, curatam ait* excellentissima sua sorore Berengaria Regina, ad quam postea regnum Castellę successione pervenit, impendente liberaliter & decenter officia funeris & honoris, & gemitus doloris: ubi virtutum ejus plenitudo sic claruit, ut ejus prudentia devoti sexus excederet pietatem, & eleemosynarum largitio Principum largitates: etiam pudica modestia inconsolabili luctui procabatur, ut exinde famæ dulcorata suavitas, in augmentum cresceret & dulcorem. Religionum, & pauperum, & quorum titulos paupertas incrustabat, toto tempore vitæ suæ, subventrix extitit & levatrix: præter opera magnifica, quæ regnante suo filio magnifice claruerunt.

Post c *adde* ——— *Hujus porro* Alienoræ *fratrem seniorem* Ferdinandum (*sic nominatum pro altero quem Beatrix pepererat, jam extincto, ut vel hinc patet) juvenem omnino obiisse ait Ignatius: idemque præsumere licet de* Ludovico, *cujus nulla memoria ulterius reperitur.*

Pag. 126 *Annot.* e *lin.* 8 *post verba* Innocentius IV ——— *interpone* ——— *Brevem autem* Cælestini *Pontificatum pro nullo habens, ejus qualecumque spatium Sedi vacanti adnumeravit. Ceterum &c.*

Post f *adde* ——— *Chronica autem designat* triginta millia maravedisiorum, *sub intellige* aureorum: *hoc enim additur num.* 34, *ubi agitur de pretio quo Rex sanctus à Crucigero quodam Roderico Didaci de Camberiis possessiones ejus emit; & ubi Toletanus expresserat* quatuordecim millia aureorum, *Chronica habet* Maravedisiorum aureorum. *Non ergo hic intelligas* Maravedisios *seu* Marobotinos *vulgares, quorum trecenti septuaginta quinque, uno Ducato sive Aureo; triginta quatuor, uno Regali continentur, in hodierno Mercatorum Hispanorum & Collybistarum calculo.*

Pag. 122 *num.* 105 *lin.* 1 in Dominica Palmarum ——— *lege* ——— in hebdomadâ Dominicæ Palmarum: *tum Pag.* 126 *post Annotat.* f *pone* ———

g *Intelligo* Hebdomadem sanctam *seu* majorem, *quæ à* Dominica Palmarum *initium sumit: sic enim etiam dicimus* Hebdomadem Paschæ: *Pascha autem anno* 1243 *cadebat in* 12 *Aprilis.* ——— *Post hac litteram* g *muta in* h.

Ibidem num. 108 *lin.* 14 *ad nomen* Orgaz, *pone litteram* i, *ac porro in Notis Pag.* 126 *post* g, *nunc* h *factum, scribe*

i *Ab* Orgaz *usque* Martos, *non nisi* 30 *milliarium iter supererat.* ——— *deinde num.* 109 *lin.* 18 *post verbum* appellantur ——— *adde* ——— Santelia ——— *& litteram* h *converte in* k, *ac postea adde*

pag. 126 ——— *Invenio autem in historia Caravacensi*, Moratillam, *ibi dictam* Moratallam, *Vicario Caravacensi subjectam fuisse, tamquam loco proximam. In tabula quoque Topographica Vischeri spectare est primo hic nominatam* Santeliam 3 *milliaribus Corduba dissitam*, Aguilar 5, *versus Euro-africum utramque: itemque 3 milliaribus ab arce Martana aliud* Moron; *existimo tamen hic de eo agi quod jam indicavi inter Ezijam & Xerez.*

Pag. 131 *post* a *adde* ——— *Mox autem nominandum numeri sequentis initio* Olmedum *sive* Ulmetum, *medium est inter Vallisoletum & Abulam, 9 milliaribus utrimque dissitum: & quæ ibidem subjungitur, non* Valmasa *(quod corrigendum) sed* Valmazeda, *licet in tabulis non expressa, insignis locus olim fuisse debuit.*

Post b *adde* ——— *Non videtur tamen hoc idem esse, quod supra num.* 112 *adjecisse Sanctus Rex dicitur possessionibus Didaci Lopez Biscayæ Domini, propter nimiam loci distantiam ab aliis.*

Pag. 128 *lin.* 11 *ad vocem* Cieca, *adde* d ——— *lin.* 14 *ad* Cartajena *adde* e ——— *atque pag.* 131 *post* c *hæc consequenter nota.*

d *Omnia fere hæc loca extra fines regni Murciensis videntur fuisse: nam* Alicante *&* Orihuela *pertinent ad regnum Valentinum;* Alhama *procul in mediterraneis Granatensibus distat; sola ultima* Cieca *invenitur intra fines Murcienses* 8 *milliaribus à metropoli.*

e Cartagena, *urbs maritima & potens, Cartaginensium veterum opus:* Lorca *commodo incumbit fluvio ad confinia regni Granatensis;* Mula, *in tabulis nunc ignota, satis insigne oppidum tunc fuisse debuit.*

f *Scribatur loco* d *& rursum* 129 *num.* 117 *lin.* 2 *ad nomen* Andujar *adde* g ——— *& lin.* 5 *ad nomen* Archona *adde* h, *de iisque sic nota pag.* 131.

g Andujar *supra Bætim consistit inter Beatiam & Cordubam.*

h Archonam *in tabulis non inveni quidem, jussi tamen poni inter Anducharium & Giennium, supra eumdem fluviolum,* (Rio-frio, *id est* Frigidum *vocant) ab uno loco ad alterum currentem; neque enim vel omittere debui locum tam celebrem in hac historia & regio olim insignem titulo, neque ejus situm potui certius divinare.*

Annot. e *signabis litterâ* i *& Annot.* f *signabis per* k, *tum vero pag.* 130 *num.* 118 *lin.* 5 *ad vocem* delectos *appinge* l *& sequ. pag. notatis adde.*

l *Hispanicus contextus* Concilia *appellat, quam vocem retinuimus num.* 23, *ubi* Conciliorum *nomine intelleximus Communitates civium: hic vero* delectos *vertimus, quia omnino credimus ideo vocari* Concilia, *quia de mandato Conciliorum id est Communitatum civilium expediti ad militare obsequium, Principi pro certo dumtaxat tempore præstandum, accepto ab iisdem Communitatibus stipendio; cum Milites eo & semper obligarentur, titulo suæ nobilitatis, feudorum &c. Est tamen illud nomen in tali significatu, iis quos hic consulere potui Hispanæ militiæ peritis ignotum.*

Pag. 137 *expungenda Annotatio* a, *jam relata ad caput præcedens, & sequens* b, *vocandam* a, *sicque mutandus contextus:*

a *Media inter Toletum & Cordubam via, supra Anam fluvium, topographica Blavii tabula Andaluziam repræsentans, exhibet oppidulum sub titulo* Villæ-regalis: *sed accuratior Vischerus* Villam-majorem *nominat, & 6 milliaribus altius ad idem flumen notat* Civitatem-regalem, *quam potius hic intelligi credimus.*

Pag. 134 *num.* 23 *lin.* 6 *ad verba,* Alcalam Abenzaidæ, *pone litt.* b ——— *& lin.* 7 *ad vocem* Illoram *litt.* c *Tum in Notatis hæc porro.*

b *Hanc*

b *Hanc existimo esse illud oppidum, quod in tabulis dicitur* Alcala-regalis, *& Giennio abest 8 milliaribus.*

c *Cum modo nusquam inveniatur* Illora, *suspicor mutatum sub Christianis nomen, ipsamque esse quæ modo nomen habet* Sanctæ-fidei, *duobus vel tribus à Granata milliaribus: quandoquidem in ipsum agrum Granatensem hinc transiisse Rex populabundus dicatur.*

Ibidem porro c *in* d, *&* d *in* c *commuta: atque in fine, expunctis ultimis octo lineis. hæc substitue* — *Hic enim (scilicet* Dominicus) *non potuit ante annū Christi 1249 fuisse annis 59 Episcopus, nequidem* Beatiæ; *debuisset namque anno 1190 ordinationem suscepisse: & tamen constat, quod quando pugnatum ad Xerez est an. 1234, Beatia adhuc habebat suum Mauricum Regem. Præterea* S. Dominicus, *Ordinis Patriarcha, teste Bzovio Dominicano in Annalibus, primum suos alumnos cœpit mittere in Hispaniam anno 1219, annis quatuor post impetratam sui Instituti approbationem. Porro cum antiquitus neque* Beatia *neque* Giennium *fuerint urbes Episcopales, facile crediderim facultatem novi Episcopatus instituendi in urbe Giennensi, cui etiam Beatia subesset, primum expeditam fuisse anno 1249 (neque enim istiusmodi negotia solent tam cito Romæ confici) adeoque* Petrum *primum fuisse urbis utriusque Episcopum; idque tenendum esse, donec pro* Dominico, *saltem ad paucos annos Cathedram tenente, certius nanciscar testimonium.*

PARS IV.

Ad septem ultima Chronicæ Ferdinandææ Capita.

P*Ag. 140 num. 133 lin. 10 post hæc verba — tab. 7 — adde — itemque in multo auctiori meliusque ordinato Theatro, ante non multos annos edito Amstelodami apud Ianssonium. Hic, redemptis Coloniensibus laminis, ante centum annos sculptis, tamquam novis est usus, nulla adhibita distinctione ab iis quas novas addidit; quod tamen monendus hic Lector videtur, ne titulo libri deceptus, ex laminis prædictis judicium formet de præsenti tempore, quo urbes multæ, atque imprimis Hispalis, plurimis ædificiis magnificentissimis publice privatimque auctæ, aliam prorsus faciem induerunt, etiam extra mœnia. Porro prædictarum Tabularum secunda instituto huic accommodatior est &c.*

Ibid. lin. 17 post hæc verba — fortassis solo jam æquatis — adde — solum ex parte Meridionali videtur apparere

rere pars aliqua veteris illius muri, cui prædicta catena ex Turri aurea trans flumen ducta affigebatur. : ex parte vero Boreali conspiciuntur ad caput pontis &c.

*Pag.*143 *lin.*2 *ad verbum* Alcala Guadayræ, *pone litteram* b ——— & *lin.*4 *ad vocem* Xeritanos, *litteram* c, *ac notarum sequentium litteras ex ordine promove tum:*

*Pag.*147 *post* a *adde* ——— b Alcala *hæc duobus solum milliariis distat Hispali, unde intelligas fere quo loco castra fixerit Sanctus, aliquo scilicet inter hanc & illam medio.*

c *Hæc est* Xerez de la Frontera, *seu* Limitanea, *versus Mare, cujus supra facta mentio, & unde una ex primariis urbis portis, ea scilicet quæ ducit ad mare, nomen tenet.*

*Pag.*144 *num.*139 *lin.*6 *ad nomen* Montanches *pone litteram* f, *deinde pag.*147 *post* b c, *mutanda in* d, e *scribe*:

f Motanches & Caceres, *quamvis non exprimantur in tabulis, urbes tamen insignes fuisse oportet, quæ tam expresse hic nominantur: alterius tamen appellationis vestigium, manet in vico qui dicitur* Puebla d'Alcocer, 10 *milliaribus à Metellino versus Ortum. Est etiam quodam* Alcacer *inter Cordubam & Ezijam, sed notæ inferioris*

*Pag.*148 *num.*14 *lin.* 9 retroagi classem & istuc ubi erat appelli ——— *lege* ——— sursum magis agi classem, *cetera verba dele.*

*Pag.*165 *Annot.* c *lin.*3 Equites ——— *lege* ——— Milites —— & *in fine adde* ——— *Discimus autem ex Nicephoro Gregora, una littera* l *extrita nomen corrumpente, lib.*7 *cap.* 153, *Ronzerium, Regis Aragonum Petri genitorem, habuisse in exercitu suo* mille Amagabaros, quos Latini pedites vocant. *Eadem voce usum Villanium notat Dominici Macri frater Carolus in Hierolexico, docetque Arabicam esse vocem ex* Mghabbar, *quæ* pulverulentum *significet. Huic præfixus articulus* Al, & *vocalis una inter* m & g *euphoniæ ergo interjecta, nomen integrant, uti hic scribitur. Ceterum crediderim, genere Mauros omnes fuisse, qui vel Christianam & fidem & militiam, vel saltem militiam profitebantur, cujusmodi apud Turcas sunt quos* Janissaros *vocant.*

*Pag.*173 *lineas tres ultimas num.* 183 *sic lege*: Sed Mauri tanta copia se effuderunt in occursum, ad prohibendum transitum, ut tota die peragi nihil potuerit.

Pag. 172 *num.*183 *lin.*2, Archiepiscopum S. Jacobi ——— *adde litteram* d & *porro in notis sic scribe pag.*173.

d *Quidquid hic de isto Archiepiscopo dicitur, narrat iisdem verbis Ægidius Davila, in Theatro istius Ecclesiæ pag.* 55, *tamquam ex Chronica Generali Hispaniæ acceptum; unde iterum confirmatur, quod alibi diximus, duarum Chronicarum alteram ex altera multum transcripsisse.*

*Pag.*177 *lin.* 3 *ad verba*, Gradibus tam amplis ——— *signa litteram* k, & *reliquas deinde litteras promove, atque inter Notas.*

*Pag.*180 *post* i *adde* ——— k *Similibus gradibus etiam conscenditur tectum Basilicæ Vaticanæ Romæ; sunt enim plani & leniter solum acclines, sic ut ab angulo ad angulum mediæ turris, secundum cujus latera gradus isti ducuntur longitudine* 23 *pedum, solum enitatur quis sursum pedes* 5; *qui quater secundum numerum laterum replicati, faciunt ut singulæ cujusque lateris fenestræ, quæ lumen ipsis gradibus præbent turrisque interioris cameris, una supra alteram posita*

videatur intervallo pedum 20 circiter. In theatro urbium Turris hæc sic delineata invenitur, ut ex angulo uno videntis duo latera conspicienda offerantur; itaque pateat oculis ipsis illa, quam dixi, fenestrarum utrimque paulatim ascendentium differentia. Eadem repræsentatur in altero ejusdem tabulæ latere, introrsum conspicienda per effractum muri angularis hiatum; sed perquam infeliciter: quia nec turris media latera prædicta conspiciuntur, neque scalarum forma vera exprimitur: notantur enim in lateribus singulis 8 vel 10 gradus, singuli tam alti quam lati, quos à quadrupede scandi, sicut ibi fingitur, impossibile sit; cum econtra non nisi gradum unicum habeant singula latera, quibus omnibus succedit in eodem latere gradus alter. Proinde tantum abest ut aliquam scalarum Hispalensium ideam formare tibi ex ea delineatione possis, ut erroneam prorsus concipere necesse sit nisi admonitus caveris.

Annotat. k *nunc* m *futurâ, columna 2 lin. 26, post verba Morgadi addo* ——— *Ipsa quoque solicitudo Maurorum, pro impetranda facultate demoliendi turrim illam priusquam excederent, etiam cum onere ædificandi novam propriis sumptibus, ut habetur num. 185, confirmat proprium opus fuisse eorum, qui ad perpetuam infamiam suam suique Mahometi, ex ea turri soliti invocari, manere illam noluissent.*

Pag. 183 Annot. p *(mutanda in* q *& sic deinceps) ibidem autem lin. 5 post verba* Episcopus Segoviensis. *adde* ——— *statim quidem ab ordinata Hispali ecclesia, Sanctus Rex Archiepiscopum denominaverat* Philippum *filium: sed hic, donec suscepisset ordinationem (suscepit autem numquam) non poterat Episcopalia munera exercere, ideoque solum* Electi *vel* Administratoris *titulum gerebat, & per Vicarium Episcopum opus habuit cetera agere: talis ergo tunc erat* Raymundus *iste, qui quia anno 1285 &c.*

Pag. 184 dele ultimas lineolas duas, jam futuras superfluas.

Pagina 194 tota expungetur, quando quæ hicin dicantur miracula, integra posita fuerint loco Parergi I. *Hic vero mallem Marianas imagines, hactenus descriptas, spectandas exhiberi ex ære, imprimis præcipuas duas,* Antiquæ *&* Regum; *quarum nunc quidem delineationes optatas non lubet expectare, remorando editionem plusquam satis dilatam; confido tamen fore, ut eas accipiam ante editionem ipsius Majt.*

Pag. 198 ante num. 211, appone numero præcedenti sequentia — *His ita positis, haud incongrue suspicaberis, hanc ultimam clavem solam ac propriam Iudæorum fuisse, ipsam ingredienti Regi offerre solitorum: priorem vero, fabricatam etiam ab aurifabro Hebræo, sed Regio jussu & ad usum Civitatis. Et fabrum quidem dies suo indulsisse ingenio, in Hebraicis illis litteris annulo manubrii circumducẽdis; Regem autem præcipue intendisse, ut laus Deo redderetur per verba secreti; per signa vero, quadrato clavis nodo insculpta*

sculpta sub annulo, designatum voluisse, quod præcipuum instrumentum victoriæ, qua urbs accessit regnis Castellæ & Legionis, fuerit gemina illa navis, catenæ pontique perfringendis adhibita.

*Pag.*202 *lin.*6 quod ceteris quoque liberis commendatum volebat — *dele & substitue* — Voluit etiam Infantem Alfonsum fratrem suum, & alios quos habebat fratres eidem commendatos [e].

*Pag.*204 *Annot.* a *lineas ultimas sex expunge post verba* ——— Alpechi *videtur dici* ——— *& hac substitue* ——— *Quod hic dicitur* Bejar, *videtur in tabulis dici* Bege *vel* Beger, *ad fretum Herculeum prope Tariffam.* Gaditanam peninsulam *vide sis accuratissime delineatam in Atlante Blaviano. In ipsum vero, quem ea format, sinum effunditur rivulus* Guadalete, *supra quem consequenter consistunt; hic nominata loca*, Arcos, Xerez *&* S. Maria: *sed postremum nomen credo suffectum antiquiori alteri Maurico.* Tariffa, Gibraltar *& reliqua versus Granatense regnum loca ad fretum ac mare mediterraneum; vel tunc adhuc ad regnum Granatense pertinebant, à posteris Regibus denique ei subtracta; vel tributaria Ferdinando reddita, ejus nepoti rebellarunt, solicitis Mauris, ut, servato sibi tam commodo in Hispaniam ex Africa trajectu, spem quoque recuperandi aliquando ibidem Imperii conservarent. Ad* Algarbiorum Regnum *quod attinet, non videtur illud Sanctus victoriis suis attigisse, sed potius reliquisse Lusitanis vindicandum, velut partem veteris Lusitaniæ. Certe primus* Alfonsus x *invenitur se* Regem Algarbiorum *scripsisse, idque postquam Pelagius Correa, de quo frequens mentio in hac historia, præcipua quædam loca expugnaverat, cetera tributo subjecerat. Postquam autem idem* Alfonsus *filiam suam notham* Beatricem *matrimonio junxit* Alfonso III *Lusitaniæ Regi, dotis nomine eidem accesserunt* Algarbii, *ex eoque tempore manserunt dominationis Portugallicæ.*

Annot. c *adde. Notabilis certe petulantia Regum istius ævi erat, quod justam divertio faciendo novisque nuptiis contrahendis causam se habere crederent, si sterilis uxor manebat. Ita etiam prædictus Lusitanus, ex Francia quo profugerat rediens, optime de se meritam* Mathildem Bononiæ Comitissam, *quam viduam & grandævam uxorem exul duxerat, dimisit; ac* Beatricem, *ut dictum est, suscepit, improbante palam Ecclesia; adeo ut postea,* Mechtilde *mortua, ægre impetrari potuerit ab Apostolica Sede, ut adulterinum cum* Beatrice *contubernium purgaretur, fieretque legitimum matrimonium.*

*Pag.*205 *post Annot.* d *adde* — e *Iam diximus hos videri fuisse, naturales dumtaxat ex concubina aliqua, post* Berengariæ *divortium ascita. Porro Alfonsus Nuniez de Castro, in Annalibus apud Zunigam, testatur, in Monasterio Mataplanæ inveniri ac legi epitaphium lingua Castellana sic scriptum:* Hic jacet Infans Don Alfonsus Ferdinandez, filius præcelsi Regis D. Ferdinandi, ejus qui Seviliam obtinuit, & gloriosæ Reginæ D. Joannæ. Obiit ultima Septembris, Era 1350, *id est anno Christi* 1312. *Hinc Zuniga colligit* Joannam, *moriente Sancto, gravidam fuisse; addere autem*

autem possumus, natum eo partu postumum, de sacro fonte susceptum videri, vel à fratre jam Rege, vel ab Infante patruo; ideoque nomen Alfonsi *accepisse. Mirum tamen est quod de tam longa vitæ Principe nulla uspiam mentio in Chronicis occurrerit ipsi Zuniga, eas scrutato haud indiligenter.*

Pag. 202 *lin.* 18 *ad verba* Regi Roderico *adde* f; *& pag.* 203 *lin.* 13 *post* Amen *adde* g---- *deinde in Notis pag.* 205,

f *Infelix iste* Rodericus *regnum vitamque amisit anno* 713, *ultimus Regum Visigothorum: qui cum possederint quidquid intra Pyrenæos montes jacet, nec parvum etiam terræ tractum ultra eosdem, puta Navarram, Arragoniam, Catalauniam, Vasconiam, nec non Portugalliam, verbo Hispanias omnes; cum etiam Mauri dominati sint iisdem fere omnibus (nam apud Astures Cantabrosque servata utcumque libertas est locorum asperitate defensa) patet hunc loquendi modum indulgenti acceptione opus habere, totumque sumi pro parte præcipua.*

g *Liceat hic mihi ex lib. 6 Toletani cap.* 14 *referre, quæ idem habet de* Ferdinando I, *ut appareat quam similis utriusque exitus fuerit, sicut & vita & fortuna.* Hic, *inquit* Ferdinandus, jam senectute confectus, vitam suam bonis & Deo placitis operibus dedicavit. Ecclesias Regni sui, & præcipue S. Jacobi, S. Salvatoris, S. Isidori, & Cathedralem ecclesiam Legionis possessionibus & donationibus inclitavit: monasteriorum etiam indigentiam de suis facultatibus sublevabat. Cum vero quadam die in Cathedrali ecclesia Legionis audiret Divina, vidit ministros ecclesiæ, causa familiaris inopiæ, nudis pedibus ministrare. & statim certos reditus ad calceamenta instituit ministrorum. Ceterum cum ad S. Facundi monasterium veniebat, cibis eorum contentus, pari ordine & consortio, quasi unus ex eis, & divinis officiis insistebat, & cibariis regularibus utebatur. Cumque oblatum vas vitreum de manu Abbatis ad mensam residens suscepisset, vas decidens de manu Regis illico fractum fuit. Rex vero pro negligentia valde pœnitens, in continenti vas aureum gemmis ornatum fecit afferri, & Abbati offerens pro vitreo satisfecit. Obtulit insuper Cluniacensi monasterio de Regio fisco mille aureos, annuatim in perpetuum solvendos . . . . Sed jam vitæ termino sibi imminente, apparuit ei B. Isidorus & diem sui obitus intimavit. Et cum cœpisset post modicum infirmari, fecit se Legionem adduci, & nono kalendas Januarii die Sabbati ingressus est civitatem, & ex more corpora Sanctorum flexis genibus adoravit; petens & supplicans, ut cum dies obitus jam instaret, anima ejus ab Angelis duceretur. In ipsa autem nocte Dominicæ Nativitatis, licet æger, ipse Rex cum Clericis interfuit Matutinis, concinens ut infirmitas tolerabat; & observabatur ibi tum temporis Officium Toletanum. Facto autem die, vocatis Episcopis, fecit sibi Missam solenniter celebrari, & percepit Corporis & Sanguinis Domini Sacramentum. In crastino autem, vocatis Episcopis & Abbate & viris religiosis, una cum eis fecit ad ecclesiam se deferri: & imposito capiti diademate, & indutus regalibus indumentis, coram sarcophago S. Isidori clamavit ad Dominum voce clara: Tua est potentia, tuum est regnum, Domine: tu es super omnes Reges: tuo imperio omnia sunt subjecta.

ſubjecta. Quod te donante accepi, reſtituo tibi regnum: tantum animam meam in æterna luce jubeas collocari. Et his dictis, exutus Regalibus ornamentis, pro venia exorabat: & accepta ab Epiſcopis pœnitentia & gratia ultimæ Unctionis, indutus cilicio & conſperſus cinere, duobus diebus in pœnitentia atque lacrymis ſupervixit. Tertia autem feria, hora ſexta, iu feſto S. Joannis Evangeliſtę, plenus dierum reddidit Deo Spiritum immaculatum, & juxta patrem ſuum in eadem eccleſia S. Iſidori eſt ſepultus. Regnaverat autem vivente patre annis XII, mortuo patre annos XII, in Caſtella & Legione annis XV, in univerſo annis XL, menſibus VI, diebus XII. *Mariana lib. 9 cap. 6 annum fuiſſe ait* MLXV *(quod etiam probat concurſus Dominicæ & Nativitatis, relationem vero ſic concludit.* Sane Ferdinandus, dum vixit, inſigni pietate fuit: quo merito Legione anniverſariis ſacris memoria ejus celebratur, & in Cælitum numero locum habet. *Equidem neminem alium inveni hactenus qui eum Sanctis accenſeret inter veteres novoſque ſcriptores; ideoque exiſtimo Anniverſarium illud non aliter quam funebri ritu actum fuiſſe & adhuc agi; quandoquidem* Ferdinando Tertio *indubie* Sancto, *non aliud obtigerit uſque ad noſtram ætatem, ſicut ex mox dicendis apparebit. Si quid amplius factum fierive probetur, ratione cujus debeat in noſtro opere tamquam* Sanctus *referri etiam* Primus; *id velim diſcere accurate, priuſquam ad ultimum uſque menſem perveniant poſteri.*

Pag. 203 *litteras* e. f. g *conſequenter muta in* h. i. k.

HISTO-

Post pag. 336

LECTORI.

S*Ecutus Roderici Toletani irrefragabilem (ut mihi videtur) auctoritatem, insuper habui quamcumque aliam recentiorum scriptorum Chronologiam, & dixi in Comm. prævio num.* 14 *Alphonsum Legionensem regnare cœpisse anno* MCLXXX. *Ait enim Rodericus præfatus lib.* 7 *cap.* 23, *quod Pater ejus* Rex Fernandus, annis triginta uno in regno consummatis, obiit Beneventi æra millesima ducentesima [decima] octava: *ubi typographico sphalmate omissum denarium recte suppleri, tota ejus præcedens historia loquitur. Deinde subjungit cap.* 24, Mortuo Rege Fernando successit ei ejus filius Aldefonsus. Hic .... à consobrino suo Aldefonso Rege Castellæ, & Sancio Rege Portugalliæ infestatus circa principium regni sui venit ad Regem Castellæ & in Curia Carrionis accinctus ab eo cingulo militari, manum ejus fuit in plena Curia osculatus: & in eadem Curia Rex Castellæ Nobilis Aldefonsus Conradum, filium Frederici Imperatoris Romani, accinxit similiter cingulo militari, & ei filiam suam primogenitam Berengariam desponsavit. Sed ipso Conrado in Teutoniam revertente, prædicta Domicella desponsationi continuo contradixit, & per Gundisalvum Toletanum Primatem & Gregorium Cardinalem Apostolicæ Sedis Legatum divortio celebrato, puella Berengaria mansit innupta. *His ita positis, censui initiationem illam utriusq; Principis per Alphonsum Castellanũ factam fuisse* circa principium regni *ab Alfonso Legionensi initi; interpunctionem, à typothetis omissam in meo Francofurtensi exemplari, ponendo ante prædicta verba,* Circa principium regni sui, *eaque conjungendo cum verbis* Venit ad Regem Castellæ; *adeoque initiationem jam dictam non posse differri ultra annum* MCLXXXV. *Desponsationem quoque & absolutionem* Berengariæ *nullo notabili temporis intervallo discernens, propter additam vocula*m continuo; *judicavi consequens fore, ut eam ætatem tunc habens illa, qua posset etiam invito patre desponsationi suæ ante consummatum matrimonium contradicere; nata fuerit circa annum* MCLXXIII. *proinde tanto senior sorore sua Blanca, ut summum nata circa annum* MCXC, *ut potuisset mater ejus fuisse.*

Verum ea omnia nunc conferens cum post repertis apud Garibayum lib. 12 *cap.* 14 *instrumentis duobus Alphonsi Castellani, prædictæ initiationis desponsationisque mentionem facientibus, agnovi primo, memoratum locum sic esse interpungendum, ut intelligatur Alfonsus Legionensis, à Regibus Castellæ & Portugalliæ armis* infestatus circa principium regni sui: *rebus autem paulatim compositis, cum jam pacifice absoluteque regnaret,* venisse ad Regem Castellæ *cinguli militaris causa, nec nisi*

nisi octavo anno Regni, cum jam ætatis annum XXII *transcendisset. Etenim dictorum Privilegiorum primum, datum Dominico Abbati S. Mariæ de Balvanera, signat Rex* Era MCCXXVII *(qui est annus Christi* MCLXXXIX) VII Idus Maji, anno secundo postquam D. Alfonsus Rex Legionensis, Eques ab ipso creatus, manus ejusdem osculatus est; quando etiam, paucis diebus post, Equitem armavit Conradum, filium Imperatoris, eique uxorem junxit Infantissam, filiam suam Berengariam. *Alterum idem Rex signasse dicitur in favorem Abbatis & monasterii S. Dominici de Silos,* Idibus Octobris Era MCCXXVIII, anno tertio postquam D. Alfonsus &c. *ut supra: Vtinam hæc propriis Latinis verbis dedisset nobis Garibayus: majoris namque momenti sunt. Quippe non solum ex iis sequitur id quod jam dixi definitum desponsationis prætaxatæ tempus, quod antea nescíveram certo definire; sed etiam secundo loco probant,* Conradum *Frederici filium (quem cum prius genito Friderico, paulo post patrem in Syria mortuo, ad annum* MCXC *perperam confudit Baronius; cum fuerit solum tertio genitus, teste Otthone à S. Blasio, Otthonis Frisingensis Continuatore, tunc vivente & scribente) probant, inquam,* Conradum, *non statim à suscepto cingulo militari rediviſſe in Teutoniam; sed ferme tribus adhuc annis mansisse in Hispania, sub Rege socero accepta ab eo arma tractantem in honoraria contra Saracenos militia; post quos denique,* ipso in Teutoniam revertente, desponsationi continuo contradixit *Berengaria, tunc primum forsan matura viro, & efficaciter contradicere priori pactioni idonea; atque adeo ut summum nata anno* MCLXXVII *vel* VIII; *aut forsitan etiam* MCLXXXI, *sicut scribit Rudericus Mendez de Silva in Catalogo Regio ac Genealogico, certiorem obtenturus assensum, si sui asserti vetus aliquod testimonium adduceret, nec erraret etiam in* S. Ferdinando, *faciens eum nasci an. Dom.* MCCI. *Quæ enim ratio non consummandi continuo matrimonii, unde pendebat successio in regnum Castellæ, cujus heres bis jam fuerat* publico *totius Regni* juramento *agnita Berengaria,* antequam Rex haberet filium, *nisi immatura ætas sponsæ?*

Certe, si ante prædicta Privilegia condita celebratum divortium *fuisset, non potuisset Alfonsus desponsatæ filio Imperatoris Infantissæ suæ in subscriptionibus meminisse, tamquam rei perquam honorificæ, sicut fecisse eum apparet: post illa autem primum habuit* Conradus *justam revertendi in Teutoniam causam. Nuntiata siquidem tunc morte patris ac fratris primogeniti in Syria obita anno* MCLXXXX, *& secundogeniti electione ad patris Regnum & Imperium, intelligebat in se recidere Ducatum Sueviæ, quem pater fratresque duo possederant prius quam altius eveherentur. Altera, nec minus justa, & tempore prior, sed sola non sufficiens causa recedendi ab Hispania erat; quod secundo anno post*

contracta sponsalia circiter dimidio, *videlicet* millesimo centesimo octogesimo nono, ad tertium Kalendas Decembris die Mercurii *natus fuerit Alfonso filius* Ferdinandus, *prout* constare (*utique ex authenticis documentis*) *ait Mariana lib.* 11 *cap.* 17, *qui etiam egregie adolevit*, *eoque* majori patris dolore totiusque provinciæ luctu obiit anno MCCXI. *Evanuerat igitur jam* Conrado, *vel saltem valde extenuata erat spes cessura sibi aliquando cum* Berengaria *Castellæ*: *necdum tamen proprium ullum statum habens aut sperans alibi, merito adhuc remanebat in Hispania*, *qualemcumque spem Regni dotalitii fovens, aut saltem notabilis in eodem incrementi tali conjugio mediante. Sed ubi, mortuis ut dixi Fredericis patre ac fratre, & altero fratre electo in Regem, nova & propior spes ex Germania affulsit, merito voluit in Teutoniam reverti, eodem etiam addictam sibi uxorem invitans. Sed hæc æque merito recusavit exire Regno*, *redituro ad se, si quid puero contingeret (sicut contigerat priori Sancio, eo quod infans obierit vix auctoribus noto) præsertim cum non deessent in vicinia Principes, quibus nubere posset*, Conrado *potentiores*.

Fieri etiam potuit, ut ob expectationem nascituri ex prægnante iterum Regina masculi, tam pater quam filia, licet fortassis matura viro, distulerint consummationem jam promissi vel etiam contracti matrimonii, *frustra eam solicitante* Conrado; *quem facile apparebat, nato jam herede non remansurum in Hispania, si Frederici patris suscepta in Syriam expeditio, cujus multa fama & expectatio erat, nova ei regna dominiaque acquireret quæ partiretur in filios. Ergo regressus* Conradi *potest in annum* MCXCI *differri, dicique* Berengaria *tunc egisse ætatis annum* XV *vel amplius. Si tamen aliunde probaretur, eam revera, ut ait Genealogicus prænominatus, vivere primum cœpisse anno* MCLXXXI (*quo posito illa solum fuisset decennis*, *quando recusavit sponsum sequi & solvi petiit*) *tamen, secundum argumenta ex Garibayo contra Garibayum*, *patrum sui memorem deducta*, *maneret illa primogenita liberorum Alphonsi. Quando enim inter ipsum & Eleonoram Anglicam matrimonium coaluit anno* MCLXX, *ille solummodo quindennis erat, & hæc haud paulo forte junior; ob quam ætatis utrimque teneritudinem partim dilata fuerit matrimonii consummatio, partim suscepti tardius liberi; sicuti horum uni* Blancæ (*quæ tredecenni* juveni *nupsit* virguncula, *annos solum octo vel novem forsan nata*) *utrâque vel saltem alterutra ex causa scimus accidisse, ut non nisi nono sui matrimonii anno filios pareret. Quantumcumque vero sero nasci* Berengariam *facias*; *semper manebit, eam viro desponsam fuisse, aliquammultis annis prius quam nasceretur* Blanca, *ita ut hæc fortassis etiam ejus filia esse potuisset*: *quod erat primarium nostrum assumptum. Quo anno mortuus fuerit* Ferdinandus Legionensis *eique filius* Alfonsus *successerit, jam porro ad nostram*

qua-

quæstionem non facit: non video tamen, quomodo usque ad annum MCLXXXVIII *differri ea successio possit. Quis enim credat generosum juvenem, eodem anno, id est regni primo, quo constat eum armis infestatum ab* Alfonso Castellano, *etiam manus ejus fuisse osculatum, Equestrem ordinem ab ea suscipientem.*

Ceterum novam istam lucem, pro sententia nostra confirmanda & chronologia ordinanda nactus, quædam consequenter mutanda habebo in jam editis, quod præmonitum Lectorem volui, etiam prius quam suscipiatur impressio altera. Ne vero eumdem etiam offendat, quod Alfonsi Sapientis *Hymnos pag.* 321 *conscriptos dixerim* veteri Castellano Rythmo, *mallem in titulo quidem Parergi istius* Callaico *legi vel* Gallæco, *in contextu autem lin.* 12 *post hæc verba*, Undennis puer, *mutari quædam in hunc sensum.*

Describit autem veteri Rythmo, non Castellano, sed Callaico sive Gallæco: cujus rei ratio videtur reddi posse, quod pubertatis annos ingressus Princeps, & majorem quam pro ætate sapientiam præseferens, fuerit in partem regiarum curarum cito accitus, atque post mortem matris & secundas patris sui nuptias missus Legionem vel in Galliciam, simul & regnandi peritiam ipso exercitio acquisiturus, & extremas illas auctioris jam Imperii provincias, in oppositis plane finibus ut plurimum occupato patre, præsentia sua conservaturus in officio. Certe non ante ætatis annum XXI, *& quidem postea non nisi bis, fuisse illum in Bætica legimus priusquam Rex fieret; unde intelligitur alibi ut plurimum degisse quoad pater vixit, præsertim in sua juventute: ubi autem potius, quam in Gallicia, præcipua Legionensis regni parte, unde pater & avia longius aberant? Ibi ergo Callaicum idioma, dialecto valde diversum à Castellano, non solum didicerit, sed etiam sic adamarit, ut scribendis eo ryhtmis delectaretur. Horum autem volumen, tamquam primum sui ingenii fœtum, carum habens, etiam cum jam Rex mortuo Patre Hispali sedem haberet; ipsum per extremæ suæ voluntatis testamentarias tabulas, una cum corpore legasse dicitur Hispalensi Ecclesiæ. Fuit namque, ut testatur Zuniga, in illius archivo servatus liber, quo ad usque Philippus II, gloriosæ memoriæ Monarcha, ædificato Scuriacensi Palatio, ad erectam ibidem Bibliothecam transferri Regium istum codicem jussit: ex quo transcriptum à Zuniga poëma juvat hic recudere, addita columnatim nostra interpretatione Latina &c.*

Denique (ne agnitorum mendorum dissimulem quidquam, ceteris fere jam manu calamoque correctis) etiam pag. 13 *lin.*8 *à fine, pro eo quod indistincte nunc legitur* tot annis, *scribe*, per annos quinque & triginta: *& pag.* 11 *lin.*4 *&* 5. exclusis ex præmortuo fratre Alphonso & Blanca Francica nepotibus; *lege* Ferdinando & Blanca, *sicut legendum esse patet ex pleniori contextu ejusdem rei pag.*9 *num.* 13.

HISTO-

HISTORIA ET MIRACULA S. CRUCIS CARAVACANÆ,

ipso quo S. Ferdinandus nasciturus erat anno MCLXXXXVIII,

per Angelos in Hispanias allatæ.

PRÆFATIO COLLECTORIS

Ostquam in prima opusculi hujus molitione, historiam hanc susceperam reducendam ad annum Sancti Regis natalem, unde eam quarumdam recentium fabellarum assumpta temere fides alienarat, suaseratque ad annum MCCXXXII *adultumque jam* S. Ferdinandi *imperium differre; suscepto tunc argumento videbar mihi fecisse satis* Parergo primo, *quo disputatur*, An & quomodo ad hujus temporis ac Regis historiam pertineat revelatio Crucis Caravacanæ. *Præfatus autem*, miraculosæ isti apparitioni, præter immemorabilis temporis traditionem, abunde attestari antiquissima ipso in loco monumenta; de Miraculis vero, quæ sunt recentioris ævi fere omnia, legitimeque testata, ambigere neminem; *credebam satis me cavisse, ne ex illa fictionum post additarum convictione detrimenti aliquid pateretur honor sacri istius Pignoris. Recognoscenti nihilominus opellam præsentem, jam fere absolutam à prælo, in ordine ad editionem alteram, ipsis in Actis Maii faciendam, visum est, utilem, neque solis Hispanis, sed etiam aliis omnibus gentibus Christianis (ad quas Crucularum Caravacanarum usus æstimatioque pervasit) rem gratam me facturum; si denuo exorsus à principio, novam instituerem tractationem, in plura distinctam Capita*, Actisque Ferdinandæis *subtexerem; Historiæ*

illius veritatem confirmando documentis etiam aliis; recentioribus quidem quam sint præfata monumenta, Caravacæ sculpta & picta ipso quo res agebatur tempore; antiquiora tamen omnia figmentis prænotatis; addendoque præcipua quædam Miracula, tam antiqua quam nova, etiam extra Hispanias patrata. Quam tractationem si rursus incipiam à refutatione figmentorum istiusmodi, crede id necessario fieri, exemplo Architectorum, qui prius quam ædificiorum jaciant fundamenta, mobilem omnem infidamque humum fodiendo egerunt.

CAPUT I.

Fontes fabulosarum quarumdam circumstantiarum, quibus obscurata habetur historiæ Caravacanæ Chronologia.

2 *Historia edita an. 1615;*

L*Icentiatus D. Ioannes de Robles Corvalan, Clericus & Sacerdos, Caravacæ natus, in Regno Murciæ ad confinia Castellæ-novæ, anno* MDCXV *Madriti curavit evulgandam, quam Hispanice scripserat,* Historiam Apparitionis & Miraculorum sanctæ Crucis Caravacanæ, divisam in libros duos, & dedicatam D. Christophoro de Roxas y Sandoval, Duci Uzetensi, Regiæ Majestati Philippi III à Cubiculis, & Commendatori Caravacensi. *Ea Historia, quoad substantiam facti indubitabilis, & infinitorum propemodum miraculorum suffulta testimonio, passim ab omnibus* Sancti Regis *historiam tractantibus adducitur in partem laudum ejus; nec immerito, cum ipse honorem & fidem* Sanctæ Crucis *tantopere suis armis curisque propagaverit. Vt tamen id certius melliorique cum fundamento fiat quam factum hactenus, penitius investiganda est ratio temporis, idque definiendo eam ex certis minimeque suspectabilibus Caravacani oppidi monumentis: quæ prædictus quidem Robles incorrupta suggerit, nescivit tamen recte intel-*

rem aliunde certam, implicat circumstantiis fabulosis;

ligere,

ligere, fascinatus novitiis nonnullis figmentis, quibus tota Ecclesiastica Hispanorum Historia mirum in modum cœpit hoc seculo obscurari; dum ea velut antiquorum Auctorum scripta venditantur, avideque arripiuntur à plerisque, nullo accuratiori adhibito examine, quo tamen quantopere indigeant omnia, vel ex his quæ Roblesium deceperunt speciminibus licebit discere. Prius ergo quam certiorem historiam produco, fabulosam (ut arbitror) narrationem Roblesii fide bona ex illo accipe, sicuti profertur pag. 26, & quidem verbis Latinis, sicut originaliter scripta esse prætenditur.

3 Anno MCCXXXI (ut ex relatione Conchensi & Carbacensi constat) profectus est ex urbe Conchensi, cum salvo conductu Regis Mulei Azebuteii, Carabis, & Valentiæ, Dominus Genesius Petri Chirinus, Persona Conchensis Ecclesiæ, nepos Chirini Populatoris Conchæ, Carabacam adprædicandum Evangelium Christi, Christianis captivis & Mauris. Cumque iste sanctus vir, Magister Genesius Petri Chirinus, semel plus quam alias inveheretur in sectam Mahometi, ipso die Sanctæ Crucis, jussus est à Rege Azebuteo inter captivos conjici in vincula. Postmodum anno sequenti mense Januario in fine, cum Rex jussisset captivos duci ad se, visus est & ipse sanctus vir: qui conquestus est, quod in vincula conjectus esset, sub fide publica & salvo conductu. Rex dixit, Nisi hujus rei rationem habuissent plane interfecissent, & jussus est recludi. Donec sub finem Martii, cum Rex inquireret singulos de suis officiis, Magister Chirinus dixit, se Sacerdotem esse Christi. Et cum juberet ut sacrificaret; dixit id fieri non posse sine sacris vestibus. Missus est qui Concha illas illuc afferret: quibus allatis, & frontali & ara, calice & aliis necessariis ad divinam celebrationem; indutus vestibus cum substitisset tristis, dixit Rex, quid subsisteret? Respondit Chirinus, Crucem deesse. Rex vero attollens oculos vidit duos Angelos, afferentes Crucem Patriarchalem, quam abstulerant ex collo sancti Roberti, tunc Patriarchæ Hieroso-

dum narratur quod an. 1241 Genesius Chirinus conjectus in vincula.

& anno 1232 jussus coram Rege Missam facere.

Hieroſolymitani, idque Angelis nuntiantibus ſcitum, & Carabacenſibus miſſo nuntio eſt compertum.

4 Hæc Crux erat ex ſacro ligno Crucis ubi Chriſtus pependit. Perfecit Sacrum Chirinus; & ſunt qui dicant, Regem in Hoſtia vidiſſe puerum formoſiſſimum. Qui tantorum miraculorum magnitudine (ut, quod Hieroſolymis vulgo jactaretur, antè hanc Crucem diſparuiſſe poſt annum MCLXXXIIII, invenit autem Patriarcha Doſitheus) ſtupefactus, proponit ſe Chriſtianum fieri. Vocatuſque eſt Rex iſte Dominus Vincentius, idque ſub Rege Jacobo Aragonum Bellatore. Hoc miraculum accidit ipſo die Inventionis ſanctæ Crucis menſe Majo, qui ſemper in Eccleſia dies illuxit fauſtiſſimus, & toti terrarum orbi celeberrimus. Crux etiam ex illo ad hunc diem cœpit multis clarere ſignis & miraculis, & per Hiſpaniam illuſtris haberi. *Hujus relationis auctor à Robleſio fuiſſe dicitur*, Fr. Joannes Ægidius Zamora, in Additionibus ſeu Adverſariis, quas contra aliqua puncta Chronici, à Juliano Toletano Archipresbytero compilati, ſcripſit de mandato ſancti Regis Ferdinandi, quemadmodum reperiuntur in quaterno P. Mag. Hieronymi Roman de Higuera, fama miraculorum quæ fiebant Caravacæ moti, ut dicebat, ad viſitandam ſanctam Crucem. *Dixerat autem antea pag.* 11, *totam hanc ſuam hiſtoriam, ipſius Higueræ fœtum quodammodo eſſe cenſendum*, cujus ordinariis vigiliis doctiſque ſtudiis acceptum referri debeat, ſiquid boni habet, ex varia lectione antiquorum modernorumque Auctorum collectum: cum ea ipſi communicarit, profitens, ſe multum S. Crucis Caravacanæ cauſa velle, quia per applicitam ſibi à matre Cruculam illius tactu ſacratam, ſanitatem recuperaſſet, immodico ſtudio deperditam, puer annorum ſeptemdecim. *Prædictis autem ut firmior adhiberetur fides*, *pag.* 66 *rurſus quædam verba Latina proferuntur, velut à prætenſo illo* Joanne Zamora *ſic ſcripta*: Ego dum hæc ſcriberem, aliquoties allocutus ſum ſcilicet Azebuteum, vel Domi-

accepterit Crucem ſumptam à collo Patriarchæ Hieroſolymitani,

idque ex relatu auctoris coævi accepto ab Higuera.

Dominum Vincentium Belvisium. Erat homo comis, humanus, prudens, justus, procero corpore, jure regis, oculis pulcherrimis, facie decorâ, plenâ majestate, capillis demissis in tegumento capitis serico, veste purpurea, semper multis famulis comitatus; filii eum sequuntur.

5 *Dedit etiam Roblesio Romanus de Higuera, aliud quoddam documentum, transsumptum ut aiebat ex veteri pergameno codice Ms. Hispanico, quem asserebat in Conchensis ecclesiæ archivio servari; ille vero de ejus fide certissimum se esse credidit, accipiens etiam Concha, à quodam ejus urbis cive, ecgraphum simile in hunc sensum, ex Hispanico, (quod habetur pag. 44) Latine sic reddendum:* Moyses Genesius Petri Chirinus, filius Alfonsi Petri Chirini, unius ex primis populatoribus Conchæ, qui Toleto originem ducunt, ad oppidum Carabacense transivit, prædicaturus fidem Mauris, cum salvo conductu Regis Ferdinandi cognomento Sancti, qui pater fuit Regis Alfonsi, Imperatoribus comparandi. Cum autem Azebuteus, Rex Carabacæ, Murciæ, & Valentiæ ibi eum interrogaret, quid opificii exerceret; respondit se esse Clericum Missalem. Idem autem quæsivit ex ceteris captivis omnibus, jussitque ut suum quisque opus exerceret: Clericus vero dixit, quod non poterat cantare Missam absque paramentis ecclesiasticis. Sciens porro Rex ea Conchæ invenienda, misit qui requireret: allataque induit Clericus, & fecit altare. Mandavit ei Rex ut opus suum ageret. Cumque nihilominus hæsitaret Clericus, Quare, inquit, non operaris? Respondit ille, Quia deficit pars potissima, videlicet Crux. Sustollens porro oculos Rex, vidit quod Angeli duo Crucem cum magna claritate demitterent; unde animatus Clericus Deo gratias egit, Missamque dixit: postea autem intellectum fuit, quod Angeli ipsam acceperint de pectore Patriarchæ Hierosolymitani. Baptizatus fuit Rex per manus Chirini: patrini vero ejus fuerunt D. Petrus de Monteforti

à quo etiam accepta est velut ex veteri Ms. Conchensi.

ejusdem relationis confirmatio.

teforti & Bello-viso, & D. Joannes de Concha: ex quibus & ex D. Moyse Genesio rescita fuerunt hæc omnia; cum Rex Zeyt Azubeteyt liberos eos dimisisset. Prædictus Moyses Genesius vitam suam sancte terminavit, & jacet sepultus Conchæ in ecclesia S. Mariæ. Era MCCLIV.

utraque ejusdem farinæ cujus & Iuliani pseudo-chronicon.

6 *Quis non crederet hic se manu tenere omni fide dignissima testimonia duo, alterum ætate* S. Ferdinandi, *alterum sub filio ejus* Alfonso *conscriptum? Vtrumque tamen sublestæ fidei esse suspicabitur mecum, quisquis novit istum Romanum de Higuera, ex cujus fide cuncta hæc edidit Robles, auctorem esse omnium earum fabularum, quibus tam cæcam fidem à plerisque recentioribus habitam merito queruntur oculatiores in Hispania, cum aliud nihil sint quam cerebri post multas litteras delirantis somnia, imprimis prænominati* Juliani Chronicon, *atque alia hujus generis plura, sub nominibus* Dexteri, Maximi, Luitprandi, *& similium antiquorum edita: adversus quæ tum alii eruditi Hispani nonnulli fidenter decertarunt, tum omnium operosissime ac solidissime* Don Gaspar Ibañez de Segovia y Peralta *in suis Dissertationibus Ecclesiasticis, quarum priorem partem edidit anno 1671 tunc præcipuo titulo solum* Agropolitanus Marchio; *nunc vero, dum secundam sub prælo habet, duplici ex capite Magnas Hispaniæ, utpote hæreditario uxoris jure transgressus in familiam* Mendozæ, *factusque etiam* Marchio de Mondejar y de Valhermoso, Comes *item* Tendiliæ; *ut taceam alias ejus prærogativas, ex Equestri Ordinis Calatravæ habitu, Prætura Albambræ, &* Capitaneatu *urbis Granatensis. In eadem ergo officina procusa, eademque fallendi lubentia censeri possunt præfata monumenta duo, ex Roblesio jam relata. Romanus enim iste, machinam talem moliens, nihil egit solertius, quam ut quaquaversum spargeret suorum commentorum fragmina, quibus postea in confirmationem adornatæ à se fabulæ concursuris, tamquam testimoniis omni certitudine subnixis, uteretur. Verum nolo uti hoc præjudicio, licet apud Eruditiores Hispanos jam receptissimo; venio ad evictionem im-*

& alia Higueræ ipsius figmenta.

me-

mediatam imposturarum, quibus scatent tum prætensa illa Fr. Ægidii Zamorensis Adversaria, *tum* Conchensia scripta.

7 *Quod ad primum præcipuumque attinet, Latina con-* In istis (ut
scriptum lingua, difficile esset speciem aliquam vetustatis taceatur
in eo agnoscere, facillimum suspicari novitatem, ex voci- styli novi-
bus recentioris plane usus, ut sunt Salvus conductus, tas,
Persona, Magister, Populator, Frontale, Sacrum, A-
ra, *isto* XIII *seculo non sic solita nominari. Sed nolo hoc ar-*
gumento uti. Nolo etiam quærere, quomodo, præter usum
ejusdem seculi, in eodem Latino testimonio notentur anni
secundum Eram Christianam vulgatam. Cavere tamen non inconnivens
possum quin notem, annum Christi MCCXXXI, *quo Carava-* utriusque
cam profectus primum Genesius *præmemoratus sit, male* Era &c.)
convenire cum Era MCCLIV, *qua in Conchensi Ms. videtur*
sepultus dici: esset enim hic annus Christi MCCXXVI. *De-*
nique non requiro, quæ sint illæ Relationes Conchensis & Carbacensis, *ad quas* Joannes Zamorensis *fin-*
git provocare; voce tenus, an scripto traditæ? licet ea
quæ anno MCCCLXXV *scripta habetur Caravacæ Relatio, a-*
liam nullam priorem supponat scripto traditam, & longe
aliter narret ea quæ velut ex Majorum memoria accepta
refert. Prius tamen quam porro pergam examinare, iterum
iterumque protestor, de veritate allatæ Caravacam S.Cru- expenditur
cis, *& miraculi quo allata sit, nullatenus me dubitare;* evidens re-
solumque historiam ejus expurgatam me cupere à novitiis pugnantia
additamentis circumstantiarum fabulosarum, sine quibus cum certior.
nisi res inveniretur antiquius sinceriusque testata, ipsam historia
etiam miraculi substantiam merito quis haberet de fictione
suspectam. Nec enim perniciosior ulla sacris historiis affer-
ri labes potest, quam cum sic implicantur falsis circumstan-
tiis rerum, temporum, ac personarum, ut his deprehensis
statuere lector auditorve nequeat, quid demum eis veri
subsit, nisi per conjecturam. Sub ista ergo protestatione di-
co, Relationes præcitatas, neutiquam recipi posse pro veris
seculi XIII *scriptis, quia cum indubitabili, tam Hierosoly-*
mitanorum Patriarcharum, quam Regum Hispanorum chro-
nolo-

nologia sic pugnant, ut ejusmodi errores committere & sic exorbitare Auctor eo tempore scribens non potuerit: item quia repugnant antiquissimis Sacelli Caravacensis sculpturis picturisque, quas ipse Robles exprimit laudatque, parum animadvertens discrepantiam manifestam, quæ est inter ipsas & prænotatas Relationes. Ad rem venio.

Regum Hispanorum,

8 Conchensis civitas, *unde Sacerdos iste (cujus nomen ignorare malo, quam discere à fabulatore) civitas, inquam, unde ivisse Caravacam dicitur Christianus Sacerdos, anno* MCLXXVII *Christianæ Religioni asserta ab* Alphonso, *non* Aragoniæ *(uti forsitan Higuera credidit, ista fingens) sed Castellæ Rege, anno* MCCXXXI *suberat, una cum Caravaca, saltem ut tributaria,* Sancto Regi Ferdinando. *Quomodo ergo fieri potuit, ut Auctor ejus jussu correcturus defectus* Juliani Archidiaconi, *quod prætenditur; Regemque, sub quo res acta erat, nominaturus; eo, ad quem, & in cujus gratiam scribebat, prætermisso, scriberet rem actam* sub Rege Aragonum Jacobo, *cui neque Conchæ neque Caravacæ quidquam juris erat? Hoc autem eo modo fit, dum additur,* Bellatore; *acsi ageretur de Rege pridem mortuo, & gloriosum istud cognomentum crebris pugnis victoriisque commerito.* Jacobus *tamen iste primum natus fuit anno* MCCIX, *adeoque junior* Ferdinando Sancto *fuit annis* XI, *& eidem totis* XXIV *annis supervixit, mortuus sub* MCCLXXVI.

& Patriarcharũ Hierosolymit.

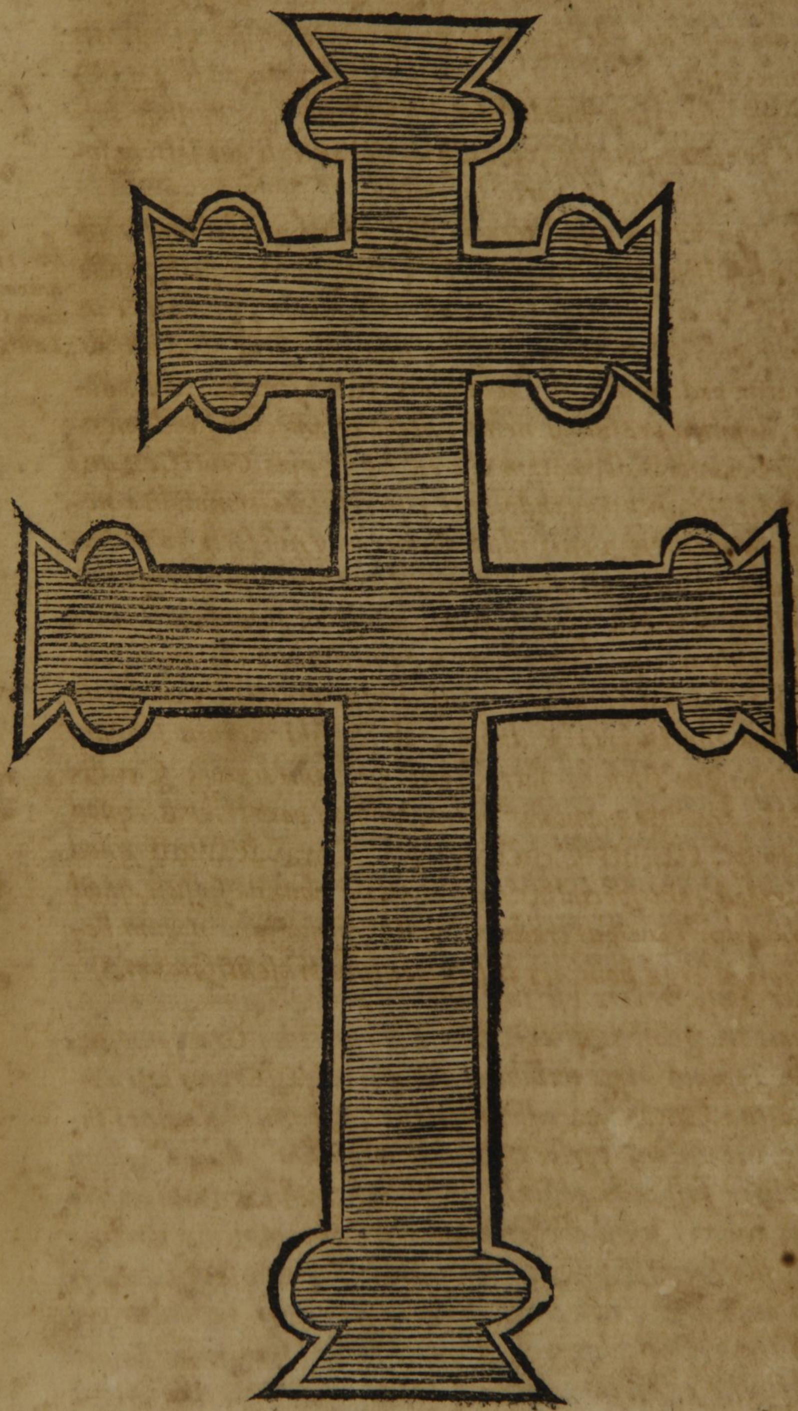
9 *Nihilo levius impingit suppostitius* Joannes Zamorrensis *contra Chronologiam Patriarcharum Hierosolymitanorum, ex coævis oculatisque testibus deductam ante Tomum 3 Maji: ubi invenitur, quod* Robertus, *de cujus,* tunc Hierosolymitani Patriarchæ *collo, dicuntur Angeli* Crucem Caravacensem *accepisse, primum promotus fuerit anno* MCCXI; *ante quem electi alii duo sint, videlicet* Jacobus de Vitriaco, *&* Gerondus *vel* Geraldus *Valentinus in Gallia Episcopus, mortuus anno* MCCXXXVI. *Absonum præterea est, quod* Crux, *quæ dicitur amissa fuisse anno* MCLXXXIV, *adeoque sub* Heraclio, *Latinorum Hierosolymis residentium ultimo, & à* Dositheo *(urbe jam*

capta

capta à Turcis) schismatico ejusdem successore, reperta; non etiam dicatur ab hujus vel successoris æque indigni collo rapta, sed à collo orthodoxi Latini Patriarchæ, non Hierosolymis sed Accone residentis; & tamen veritatem facti non Accone, sed Hierosolymis didicisse finguntur Caravacenses Legati. Proinde facillimum est judicare, quod fabulator sic exorbitans in designandis locis personisque, tam fuerit ignarus rerum, quam qui sub nomine Enochi Patriarchæ Hierosolymitani fingens vitam S. Angeli Martyris, eum, Sacerdotem ordinandum anno MCCXIII, non misit Acconem, ubi inventurus erat Patriarcham orthodoxum, eumdem à quo suus Ordo recens acceperat Regulam; sed in Hierusalem insessam à Turcis, & ubi Christianus nemo nisi schismaticus manebat. Vtique arbitrabantur scriptores ambo, penes orthodoxos adhuc Vrbem sanctam fuisse eo pro quo scribebant tempore; sed hoc opinando suam prodebant imperitiam, suæque temeritati confutandæ præstabant argumentum.

10 Cur autem vocatur Crux Patriarchalis, & de collo sumpta dicitur ea, cujus hic forma exprimitur, ipsa qua Caravacensis Crux est longitudine ac forma? An quia Patriarcha Venetus, & quidam alii in Occidente nostro Patriarchæ, duplici nunc Cruce utuntur? Ast institutum hoc nostrum admodum recens est; in Oriente autem omnes, tam Episcopi quam Patriarchæ, tam Clerici quam Laici, tam viri quam feminæ simplici vel duplici Cruce utuntur indifferenter, uti videre est in Sanctorum Sanctarumque omnis generis imaginibus, quas nostræ Ephemerides Græco-moschæ ante I Tomum Maji exhibent. Si porro eas Cruces attendimus, quæ Caravaca adferri solent, habent illæ omnes superne vel ansam perforatam vel annulum, ut ad collum vel aliter suspendi possint: talem autem, si Crux primaria etiam haberet, nihil obesset, quo minus Græcanicum Encolpion illa fuerit, Episcopale vel Patriarchale. Ast si ejusmodi ansa desit, nec aliud in parte superiori foramen per quod trajici funiculus vel catenula possit (sicut suam Robles in imagine exhibet nosque ex eo) profecto sicut ille negat ex

Ipsaque Crucis forma, quæ falsò dicitur Encolpion Patriarchale fuisse.

ex eorum esse genere quæ Patriarchis præferebantur in hastili, quia inferne nec foramen habet, quo cuspidem hastilis recipiat; neque cuspidem, quæ hastili ipsi superne forato immittatur; sic etiam negari debebit eadem Crux *usum Encolpii præstare potuisse, ob ansulæ vel annuli aut saltem foraminis defectum in parte superiori.*

11 *Tali autem casu dicerem (est enim valde consonum præsenti historiæ)* Crucem *esse* Liturgicam, *quali passim (ut ipse vidi) utuntur Græci ad Sacrificium, habentes eam ante se positam in altari, absque ullo cui, sicut apud nos fit, infigatur pedimento. Unde vero* Crux Caravacana *allata sit, definire præsumat nemo: nemo etiam cum fundamento asseveraverit, formatam esse ex ligno ejus Crucis, ex qua pependit Dominus; quando ante jam refutata commenta nemini in mentem venit illud asseverare; nisi forte eo trahatur quod in antiquis miraculis hodiernoque usu identidem appelletur* Sancta vera Crux, *unde ad summum haberi potest vulgaris præsumptionis argumentum. Talis vero præsumptio quam difficulter convinceretur erroris, tam facile credetur esse incerta ac dubia, ab iis qui norunt, quam multis passim alicujus sacri ligni vel miraculosæ* Crucis *frustulis traditio popularis prærogativam eam tribuat, quod sint de ipsa* Christi Cruce *accepta.* Caravacanam *quod attinet, ad eam specialius venerandam abunde sufficit, quod Angelorum manibus credatur allata, sitque divinorum beneficiorum erga homines instrumentum præsentissimum.*

cum potius habeat speciem Crucis Liturgicæ.

CA-

CAPUT II.

Verus allatæ Crucis annus, irrefragabili veteris ſculpturæ teſtimonio probatus.

12 *Ex Arabicis litteris antiquitus circum feneſtram ſculptis.*

IDem Deus, qui pretioſo iſtoc theſauro ditandas Hiſpanias pro ſua bonitate decrevit, converſo ad fidem noſtram Regi ſua etiam providentia inſpiravit conſilium, in ipſo miraculi loco collocandi quædam monumenta rei geſtæ, ad omnem poſteritatem duratura, & diſcuſſura ambiguitatem, quæ poſſet futuris temporibus ſubnaſci contra ipſius hiſtoriæ certam veritatem. Hujuſmodi unum exhibet Robles pag. 47, quod ait ſculptum inveniri in orbiculari limbo feneſtræ, ipſi ſacello & altari ubi Crux ſancta *cuſtoditur lumen inferentis, hoc modo.*

Addit autem ibidem Robles, Arabicos iſtos characteres, ex interpretatione Licentiati Michaelis de Luna, *peregrinarum linguarum ſcientiſſimi, hunc ſenſum facere* : Anno quingenteſimo nonageſimo quarto Arabum, tempore

pore Mahomad, Abuzeyt Rex potentissimus, & triginta homines, in hoc habitaculo conversi fuerunt ad salvamenti veram legem (& hoc, Dei gratia, Cruce duplicata mediante, quam Angeli Dei attulerunt) & alii multi eos comitantes & adjuvantes ad celebrationem: ad quorum memoriam hæ litteræ fuerunt cælatæ.

13 *Ad hujus inscriptionis intelligentiam scito, omnes eos populos qui Mahometanam sectantur impietatem, atque imprimis* Arabes *unde* Saraceni Maurici *genus ducunt, annorum suorum epocham, quam* Hegiram *vocant, ducere à fuga* Mahometis, *quæ (ex consensu omnium in ejusmodi nunc versatorum) cecidit in* XV Julii, *anni secundum communem Christianis Eram* DCXII. *Cumque illorum anni lunares sint, adeoque ordinarie solum numerent duodecim lunationes, constituentes summam dierum* CCCXLV; *contigit necessario, ut* Hegiræ annus I, *à* XV *Iulii ductus, finiatur die* II *Iulii sequentis*; *&* annus II *ejusdem* Hegiræ *inchoetur à die* III *mensis prænominati; & sic consequenter, per dies* XII *retrogradiendo, anticipatur semper anni cujusque Arabici initium; ac tandem eo pervenitur, ut nostri Ianuarii Kalendis inchoatus talis annus Arabicus, in Decembri ejusdem nostri anni finiatur; sicut accidit anno* DCXL, *quando* annum XIX Hegiræ, I *Ianuarii cœptum, excepit, eodem anno nostro &* XX *Decembris*, annus XX *ipsius* Hegiræ. *Ita fit ut eodem circulo singulis triginta duobus annis recurrente, supra annorum nostrorum numerum excrescat anno uno numerus annorum Arabicorum; utque eorum* annus DXCIV *sub isto inæquali progressu initium sumat* XII Novembris *anni nostri* MCXCVII *(alias si æqualiter progressum fuisset) inchoandus in Iulio anni nostri* MCCXV*) finiaturque die ultima Octobris anni nostri* MCXCVIII. *Intra quod spatium temporis verosimiliter dicimus conceptum, quin & natum fuisse Sanctum Regem. Si quidem, juxta Rodericum,* ad regni *Castellani* solium sublimatus est anno ætatis suæ XVIII; *anno autem* Christi MCCXVII XXXI *Augusti. Natus ergo ante finem anni* MCXCVIII, *incertum quo die,*

sicuti

scimus rem accidisse anno 594 Hegira Arabica,

adeoque an. 1198 Era vulgaris Christianæ:

(ante cujus finem natus Sanctus)

ficuti incertus etiam dies est quo S. Crux *allata fuit; nisi quod pro die* III *Maji præsumptio stet, ex eo quod hunc diem annue festivum* Caravacenses *habeant, teste Oncala infra citando. Præsumere tamen licebit, circa exaltatæ Crucis festum mense Septembri natum esse* Ferdinandum, *si vere ante* XVII *Decembris anni* MCXCVII (*ut vult Zuniga*) *datum est diploma à patre jam conjugato signatum* XVI Kalend. Januarii Era MCCXXXVI.

imperante in Hispania Mahomad.

14 *Iste autem annus Christi* MCXCVIII, *ad quem prænotati characteres Caravacani* (*ut jam diximus*) *reducuntur, præcise nos adducit ad tempus imperantis apud Mauros* Mahomadi; *qui videtur post cladem, anno* MCXCV *Christianis ad Alarcurim illatam, successisse patri suo* Miramolino, *in Africam compositis induciis regresso; quique his finitis longe majorem ad Navas Tolosanas cladem retulit, quando etiam ipse creditur in patriam remigrasse, relicto pro se in Hispania fratre suo* Zeyt Avozecrith, *sicut eum nominat Rodericus. Quidquid autem sit de ista successione, dicit Robles pag.*20 Mahomadum *obiisse proximo post cladem & reditum in Africam anno: atque ita destruit, quod maxime probatum ex supposititio Zamorensi cupiebat, de anno* MCCXXXII: *si quidem tum non amplius vivebat* Mahomad, *quo imperante res contigit. Mirum est autem, quod in annis Arabum ad communem calculum reducendis, neglecta methodo quam agnoscit tradi à Marmolo in historia Africana, & à Mariana in Hispana* (*utique talium intelligentissimis*) *maluerit sequi Pinedam, docentem, quod Mauri Lunares annos suos æquaverint Solaribus triennali quodam unius mensis embolismo, atque ita fecerint æquales nostris. Nam etiam hoc posito* (*quod tamen non probatur in usu civili voluisse*) *posito etiam, quod* Epocha Hegiræ *prædicta sumenda sit ab anno* DCXXX (*quod etiam non recipitur*) *ad annos* DCXXX *additi anni* DXCIV *non plures faciunt quam annos* MCCXXIV, *atque ita transitur ætas* Mahomadi, *nec tamen obtinetur annus qui prætenditur* MCCXXXII.

quorum nihil convenit cum figmentis Higueræ;

15 *Subversis in hunc modum Higueræ figmentis, & vel ex una Caravacensi inscriptione falsitatis convictis, corruunt*

omnia

omnia quæcumque Castellani Arragoniique scriptores nonnulli, ab eodem Higuera suffarcinati, aut propriis porro conjecturis subnixi, addiderunt cæptæ semel fabulæ; ut quod Abuzeyt fuerit ille à Roderico nominatus Avozecrith, frater Mahomadi; quod fuerit Rex Murciæ, Valenciæ & Caravacæ; quod Ferdinandi atque Iacobi, Regum Castellæ & Aragoniæ, armis concussus, pacis petendæ causa Concham venerit; quod Genesii Presbyteri hospitio illic usus, facultatem ei fecerit Caravacam excurrendi; quod post miraculum, regno expulsus sit à rebellibus subditis: quod ad eumdem Ferdinandum confugerit cum uxore & filiis, Alfonso & Ferdinando supra fontem dictis; multisque donatus possessionibus, post rem fideliter contra Mauros gestam in obsidionibus Cordubensi atque Hispalensi, apud Concham consenuerit, & vixerit usque ad annum MCCLXX octogenario major; quod denique prædictis filiis relinquens quidquid possidebat, dono Jacobi Regis, in regno Valentino jam Christiano, alias in Murciensi Regno possessiones dimiserit Hospitali S. Jacobi Conchensis.

quibus tamen aliorum novæ conjecturæ nituntur.

16 E contra, invento semel vero anno miraculi Caravacani, longe verosimiliori conjectura opinari quis posset, quod Abuzeyt, tunc cum res ageretur Rex dumtaxat seu Regulus Caravacanus, sub Alfonso IX S. Ferdinandi avo etiam Rex Conchensis fuerit, sub imperio tamen potentioris unius Mahomadi (uti Maurorum mos ferebat) qui ipsa Concha totaque circum regione amissa anno MCLXXVII, vitam ac libertatem pactus à victore Castellano, permissus sit arbitrio ac lege sua vivere Caravacæ cum titulo regio. Quod Mauris circa annum MCXCV erectis præsentia Regis Almahadi, immani cum exercitu ab Africa appulsi in subsidium Mahomadi, ipse Abuzeyt eisdem se conjunxerit, recuperandi regni spe magna plenus. Quod pugnæ & victoriæ ad Alarcurim de Christianis relatæ particeps, ex eoque ferocior erga eosdem, complures Caravacam abduxerit captivos, interque eos etiam Sacerdotem unum. Quod denique eo Missam celebrare jusso factum sit miraculum, quo motus Rex ad fidem Christianam accesserit; cujus liberius exercendæ causa

Pro illis alia verosimiliores suggeruntur.

Cara-

Caravàcense *oppidum* Alfonso *tradiderit*, *accepta in vicem turri quadam prope Concham, quæ etiam hodie à tali incola nomen suum retinet. Nihil tamen istorum velim asseverare, præter annum gestæ rei, sicut eum accepi, eumdem, quo* S. Ferdinandus *natus dicitur*; *ad cujus proinde laudem nonnihil faciat* Apparitio *istius* sanctæ Crucis, *velut præsagium nasciturí mox Principis*, *perquem* Crux *exaltanda plurimum, atque ad sacræ Religionis cultum reducenda essent omnia istæc cis mare Maurorum regna, vel saltem tributo subjicienda.*

Alia ejusdem historiæ monumenta in picturis antiquis,

17 *Cetera quæ ibidem Caravacæ inveniuntur monumenta, ad rationem temporis indifferentia sunt, historiæ tamen veritatem confirmant; ideoque sicut relata à Roblesio, ita hic etiam referri digna. Ac primo in pariete collaterali altari, quod est in capella sanctæ Crucis ad latus Evangelii, cernitur* pictura Regis, equo insidentis & toga cerulea induti; *juxta quem stare videtur multus populus*, Clericum *captivum adducens*; *in ora autem togæ extima*, *velut acupictæ cernuntur hæ notæ*;

DNNVLDORPHELSVIN
SELONEIXH NNSJHTI

& inscriptionibus Arabicis,

quas Licentiatus Petrus de Luna *sic interpretatur*: In memoriam meæ conversionis & ad gloriam Dei obtuli hanc Regiam vestem, ad induendam eam in die sanctæ Crucis, propter solennitatem festi.

18 In arcu etiam sellæ equestris, *cui Rex videtur insidere, similiter notati leguntur characteres hi*

.AXIGCCANORMO

idest, Cum hoc equo exaltavi Legem Dei, & vici inimicos ejus in prælio multis vicibus. *In altero parietis latere, ad cornu Epistolæ, exprimitur* disputatio Regis & sacer-

sacerdotum ejus cum Clerico, *Rex autem sedet in sedili, Clericus vero stat atque incipit Missam*, *interim dum* Angeli dimittunt Crucem, *quæ est magnitudine ac forma quam expressimus. Circa prædictas vero inscriptiones, unum te monitum, lector, velim, solam ultimam, in locum alterius elegantius nonnihil pridem sculptæ, sed inter operarum manus deperditæ, recens sculptam, plane ex forma characterum Roblesianorum, habere formam scribendi Arabicam, à dextra ad sinistram, nostræ contrariam; idque casu potius quam consilio, quia oscitabundus sculptor non cogitavit propositam sibi formam invertendam fuisse in sculptura, ut similis exemplari Roblesiano impressio evaderet. Retinendam tamen eamdem putavi: vehementer enim suspicor, id, quod hic error videtur, veritatem esse genuinam; & prius ipsum Roblesii sculptorem erravisse, adeoque omnia à dextris ad sinistram ducenda fuisse, contra quam factum videmus. Invenio enim inter veteres schedas (Rosweidine, an Bollandi nescio) eadem omnia descripta à dextris ad sinistram, & opinor Carvacâ fuisse missa ad corrigendum prædictum errorem, siquando Roblesii liber hic recuderetur. Certius hoc poterunt præsentium oculi, ad quos me refero, æstimare. Pergo igitur ad id quod ultimo loco sic refertur:* *nescio an satis recta expressa.*

19 *In pariete qui est è regione altaris, ubi est fenestra rotunda, de qua supra, conspiciuntur duo Sacerdotes Mauri, cum aliis magnæ gravitatis personis, assistentes baptismo Regis; qui baptizatur à quodam nostro Sacerdote, eodem, quantum ex faciei lineamentis apparet, qui captus fuerat & Missam dixerat.* Rex *vero* ad pedem Fontis sacri apparet genuflexus, *manibus junctis hilari vultu cum magna devotione: juxta autem assistit* Regina togata *magnæ majestatis, & circa oram togæ videntur hæ notæ:* *ubi etiam repræsentatur baptismus Regis ac Reginæ.*

ANNOP2ƆRBELS IOS+EVEN
CE++QISQ+QAYDESEC

Ego Regina Heyla, nunc Helena, uxor Abuzeith & duo filii mei, fuimus conversi per Dei gratiam ad sanctam fidem: in cujus rei memoriam hic effigiata sum. *Quia hi characteres vulgo non intelligebantur, ideo conversionis hujus notitia sic videtur abivisse ex memoria hominum, ut econtra crederetur* Regina *obstinasse animum in superstitione patria. Cæci enim apud sanctam Crucem recitant quamdam precationem, in qua, nulla facta conversionis secutæ mentione, solum dicitur Regina, intellecto miraculo, mansisse Moratallæ, ubi erat, quasi ad virum numquam reverterit: quod tamen ex eo silentio non absolute sequitur, & præter solitum facit Robles ipsa talis comprecationis verba non exprimens. Potius dixerim, primo indignatam marito ad Christum converso Moratallæ mansisse; postea vero cognita miraculi certitudine, eidem reconciliatam ac simul baptizatam fuisse. Ipsas picturas si nancisci in tempore potuissem, etiam hic æri incisas dedissem: fortassis id alibi adhuc facturus.*

Objicienti quædam Chronica, nec verba eorum proferenti,

20 *Productis hunc in modum quæ pollicebar monumentis, omniũ de re gesta antiquissimis, eoque præsertim quo circumstantiam temporis edocemur expenso, quod solum adversus quæcumque Higueræ figmenta sufficere posset, finieram Paragraphum: cum iterum Roblesii librum revolvens, inveni pag* 45 *testimonia duo, si vera forent, justam dubitandi causam injectura; non tamen originalibus suis verbis expressa (quod sane oportuerat) sed propria ipsius Roblesii phrasi. Ea tamen proponenda judico, ne quis, Higueram forte defensum excusatumque volens, minus sincere egisse me queratur.* Constat, *inquit Robles,* per historiam quam Rex Jacobus composuit, quod Abuzeyt erat Rex Murciæ & Valentiæ anno MCCXXV, quando prædictus Jacobus obsedit Paniscolam, diu antequam expeditionem contra Baleares susciperet; quodque idem Abuzeyt,

ut talis, obtulerit Jacobo partem redituum Regnorum suorum, qua delinitus in Aragoniam reverteretur. Constat etiam ex Historia generali Alfonsi Sapientis, quod anno VI Ferdinandi Regis, patris ejus, dictorum Regnorum Regem agebat Zeyt Abuzeyt: quodque clientelæ Ferdinandi se subiecerit Conchæ, ne porro, sicut jam aliquoties fecerat, infestaret ditiones suas inferendo iis bello. *Ex his autem sequeretur* Abuzethum *primis octo vel decem annis regni Ferdinandæi necdum fuisse Christianum.*

21 *Sed contra, ex ipsius* S. Ferdinandi *Actis Chronicaque observo, primam illius incursionem in Mauros, qua* Quesadam *cepit* Ubetæque & Beatiæ *fines vastavit, cadere in annum regni ejus septimum. In iisdem etiam nullum invenitur vestigium belli, unquam ab eo contra* Valentiæ Regem *gesti, quem Arragoniis subigendum relinquebat, ipse in Bæticam vicinaque regna occupanda intentus. Non etiam invenimus quod in Mauricani Imperii partitione* Valentia & Murcia, *nedum* Caravaca, *communem unum Regem habuerint: invenio autem* Regem Murciæ, Abenhud *dictum,* Ferdinando *primum se subjecisse anno* MCCXL. *Denique confundere omnia videtur Robles, dum sibi credi postulat, quod* Zeyt Abozecrith, *Mahomadi apud Rodericum frater;* Zeyt Abuzeyt *ex inscriptione Caravacensi noscendus; &* Zeyt Benceit *nuncupatus apud Arabes, & fortassis in Historia Iacobi Regis; non solum conveniant nominibus, unum idemque valentibus (quod gratis præsumitur) sed etiam una eademque sint persona; cum istis de quibus agimus seculis, inter Christianos Hispaniæ Reges tot inveniuntur vixisse* Alfonsi, Sancii, Ferdinandi *&c, tam inter se varii quam nominibus iidem.*

Opponitur fides certior Chronicæ Ferdinandææ.

CAPUT III.

Historia & miracula sanctæ Crucis descripta Caravacæ anno 1375, cum Appendice anno 1392 subjuncta.

22 *Caravacæ coram Magistratu.*

Q*Vidquid ulterius profert Robles ad confirmandam Historiæ prætitulatæ veritatem, nihil facit ad comprobandum annum excogitatum à Romano de Higuera, quamvis hic adeo fidenter faciat commentitium* Joannem Ægidium de Zamorra *provocare ad* Relationem Conchensem & Carevacensem. *Quàm æque sublestæ fidei sit prætensa* Conchensis relatio, *supra vidimus, quoad annum tamen aliter statuit* : Caravacensis *annum nullum notat. Est autem sincera prorsus & fide digna : quare omnino existimo non omittendam quin Latine reddatur, sicut invenitur apud Robles pag.* 41 *legitime transcripta anno* MDLVI *ex antiquiori transumpto anni* MCCCCLXXX*: cujus originale, vetustius fuisse anno* MCCCC, *infra docebo. Sed duorum Notariorum, consequenter id agentium, præliminaria verba prius accipe.*

an. 1556 describitur vetus historia,

23 In oppido Caravacensi, die secunda mensis Januarii, anno MDLVI. Hodie coram admodum Magnifico Domino Francisco Muso Muñoz, Prætore ordinario hujusce loci, comparuit præsens Franciscus de la Torre, Sacrista S. Veræ-Crucis: & dixit, quod prænominata Reliquia fecerit multa miracula; descripta in papyro quam exhibet: quorum ut memoria perpetua conservetur, petit in hac pergamena charta fieri transumptum authenticum, in forma probanti, idque sibi tradi. Testes Genesius Botia, & Henricus de Moya, & Licentiatus Muñoz. Dominus Prætor, mandavit mihi Petro Dias scribæ, ut faciam transcribi prædicta miracula S. Veræ-Crucis in pergameno,

no, tradamque ut petitur: & dixit quod interponebat, sicut interposuit, auctoritatem suam & decretum judiciale, ac nominis sui subscriptione firmavit, Franciscus Musus Muñoz: ex mandato vero Dominationis suæ, Petrus Dias scriba. Transumptum autem tale est.

24 In Dei nomine. Amen. Notum sit omnibus, præsens & publicum instrumentum transsumpti visuris, audituris, aut lecturis, quod in oppido Caravacensi decimo die mensis Septembris, anni à nativitate Salvatoris nostri Jesu Christi MCCCCLXXX, coram venerabili & honorato Domino Chacon, Capellano Regis & Reginæ Dominorum nostrorum, Vicario Carabacæ & in territorio ejus pro Reverendissimo in Christo Patre, Domino Roderico de Borgia, Miseratione divina Episcopi Portuensis, Cardinalis Valentini vulgo dicti, Vice-cancellarii Sedis Apostolicæ, & Administratoris Episcopatus Cartagenæ, coram me Notario ac scriba & testibus infrascriptis. præsensentes comparuerunt honorati viri, Petrus Fernandi Botia Prætor-major, & Joannes de Chinchilla & Alfonsus de Robles Prætores ordinarii oppidi prænominati: obtuleruntq; & per me legi fecerunt quamdam scripturam, exaratam in papyro, tenoris sequentis.

ex transsumpto anin 1480,

25 Omnibus quaternum hunc testimonii visuris, quos Deus honoret & servet à malo. Ego Garcias Lupi de Cardenas, Commendator Carabacæ, Concilium, Equites, Scutiferi, Rectores, Officiales & Bonihomines prædictæ villæ, inclinamus & commendamus nos vestræ gratiæ & nobilitati, tamquam iis quibus optamus ut Deus multum honorem multamque felicitatem impertiatur. Sciatis, quod ad notificandum & demonstrandum fidelibus omnibus Christianis statum veræ Crucis Caravacensis, & miracula quæ per illam sunt facta ac fiunt quotidie, uti visibiliter conspexerunt majores nostri, & nos conspicimus quoquot hodie sumus habitatores hujus villæ; mittimus,

secundum originale factum sub [illegible] m endatore Garcia de Ca[illegible] denas,

timus Gratiæ veſtræ Procuratorem noſtrum, Fr. Petrum, Prædicatorem Ordinis Prædicatorum: quem etiam rogamus ut velitis habere cuſtodiæ ac gratiæ veſtræ commendatum, juvetiſque eleemoſynis veſtris, ad exornandam reparandamque ſanctam eccleſiam & turres ſanctæ ac veræ Crucis, quæ in hunc modum reperta eſt.

narrante, quod deficiente ad Miſſam Cruce,

26 Cum Rex Zeyt Abuzeyt, ſuo tempore potens Rex Carabacæ, haberet captivum Clericum quemdam Presbyterum; accidit ſciſcitari ex eo Regem, quare Miſſam celebraret. Qui reſpondit, Scito, Rex, quod omnis Clericus ordinatus ad Miſſam, poſtquam ſacris veſtibus indutus eſt, & protulit ſancta illa verba, quæ Chriſtus dixit feria quinta in cœna, hoſtia illa quam elevat fiat caro, & vinum in calice merus ſanguis: & ſic conficit Clericus corpus Dei puri ac veri. Dixit Rex, quod hoc non crederet, niſi ſeipſum faceret id videre. Reſpondit Clericus, Domine, ſi mihi facis adferri omnem apparatum neceſſarium ad faciendam Miſſam, faciam te videre quod cupis. Tum Rex mandavit, ut quidquid neceſſarium erat referret in ſyllabum ad memoriam; & hoc fecit Clericus, niſi quod oblitus fuerit Crucis. Deinde miſit Rex nuntium ſuum; quo reverſo, die mane ſequenti ſurrexit Clericus, & recitavit Horas ſuas; unaque cum Rege ingreſſus turrim caſtri, ubi vera Crux eſt, veſtivit ſeſe, fecit confeſſionem devote, & accedens ad altare veneraturus Crucem, nullam reperit: quapropter animo conſternatus converſuſque ad Regem, dixit, Deficit una ex rebus maxime neceſſariis ad Miſſam dicendam. Quærenti vero, quæ? reſpondit, Crux, Domine. Tum Rex aſpiciens verſus altare, viſa ibi ſancta ac vera Cruce, dixit: Eſtne iſta, quæ ſtat ſupra altare? Accepitque illam Clericus cum magna devotione, & cœpit Miſſam dicere. Et quando elevabat Hoſtiam, animadvertit Rex inter manus Clerici puerum candidum & formoſum: ille autem Miſſam abſolvit.

27 Eadem hora cognovit Rex Zeyt Abuzeyt, quod lex Christianorum erat res sancta: & liberavit Clericum, factusque est Christianus ipse, & subditi ejus quotquot voluerunt: & dedit terram suam Christianis: qui vicissim ei dederunt turrim circa Concham, quæ vocatur turris Abuzeyt, ut illic vitam duceret: & ibi sepultum jacet ejus corpus. *His præmissis continuabatur narratio miraculorum usque ad annum* MCCCLXXV *patratorum: siquidem ipsa sint hic omissa (ut puto) à quibus, ut* ex veteri memoriali *acceptis, librum suum secundum orditur Robles. Certe miracula aliqua hoc loco adscripta fuisse, præsupponit hujusmodi apud eumdem Roblesium conclusio:* Atque hæc est primigenia historia S. Veræ-crucis (quamvis tam admirabilis, ut verbis nequeat scriptove comprehendi) nec non multorum ejus miraculorum quæ fecit facitque quotidie &c. *Si vel pauculæ adhuc lineæ sequebantur hanc conclusionem, prout indicare videtur τὸ* &c; *nescio cur eæ non fuerint exhibitæ, verosimiliter enim continebant notam anni quo scriptura hæc facta fuit. Interim in ejus notitiam videmur posse devenire per supradicta miracula, quorum, ex invariato apud Robles veteri Hispanico contextu, per* Alfonsum Ruiz Notarium publicum Carabacensem *notato, hic tenor est:*

est conversus Rex barbarus.

ubi consequenter descripta etiā videntur fuisse miracula,

28 Tempore Garciæ-Sancii Mesia Commendatoris Caravacensis anno MCCCXLVIII, grande incendium exarsit in ecclesia & turri S. Veræ-Crucis, adeo ut effluens per portam cera liquefacta & ardens æquaret altitudinem dimidiæ tibiæ; flammæ autem pertingerent usque ad supremum culmen ipsius turris. Nihilominus armiger quidam ipsius Commendatoris, magna cum devotione dixit, quod paratus erat mori in obsequio S. Veræ-crucis; adeoque vel ipsam in sua capsa eripere igni, vel in eo conatu vitam ponere. Irrupit ergo per medias flammas, capsamque S. Veræ-crucis ab iis extraxit, prorsus illæsus egrediens. *Hic porro merito dolet Robles, nomen viri, æterna*

de Cruce citra noxam flammis erepta an. 1448.

memoria dignum, non fuisse scripto consignatum: deinde, ut ad secundum Miraculum transeat commodius, notat eo ipso tempore magnam illam atque universalem mortalitatem extitisse, cujus calamitates versibus suis Patrarcha intexuit; putatque ejus prænuntium fuisse incendium istud: deinde interruptum contextum sic prosequitur:

& altera mortalitate an. 1350 prænuntiata.

29 Postea anno secundæ mortalitatis, qui fuit MCCCL, Commendam Caravacensem administrante Petro Alvarez, tam ipse Commendator quam armigeri sui, ac multi boni viri, istic forte præsentes, viderunt efferri in cælum magnum splendorem ardentium cereorum ex capella S. Veræ-crucis: quod magni prodigii loco habitum: statimque secuta est altera ingens mortalitas. *Addit vero iterum Robles, eadem pestilentia extinctum fuisse Regem* Alfonsum XI, *in obsidione arcis de* Gibraltar. *Ita scribere Ioannem Nonii de Villasan in prædicti Regis Chronica cap.* 341.

Deque muliere & juvene apud Mauros captivis, & solutis.

30 Alias etiam, tempore ejusdem Commendatoris, excurrerunt Mauri Moratallam usque, & magna præda collecta Velezium abduxerunt uxorem Didaci Gil: quæ ibidem detenta commendavit se S. Veræ-cruci. Mox autem aperta ei ultro est porta quædam, & ipsa trans lecticam, intra quam dominus suus dormiebat, desiliens, pervenit usque ad portam domus: quam aperiens, abiit ad domum alterius Mauri, ubi captivus tenebatur Christianus quidam cognatus suus, cui nomen Gonsalvo Ferrerio. Aperiens ergo etiam istius domus portam, intravit solvitque cognatum à cippo cui adstringebatur. Tunc pariter demittentes sese per murum quemdam, quarto post die appulerunt Caravacam: ibique noctem pervigilem egerunt in ecclesia S. Veræ-crucis, relictisque ferreis quæ Gonzalvus attulerat vinculis, abierunt.

Narratur ibidem quod S. Crux intra capsam sonum ingentem dedit,

31. Commendam gerente Ægidio Rodriguez Nogerolio, quodam die, cum turba multa S. Veram-crucem in processione deduceret, ipsam intra brachia ferente Joanne de Pareja, nunc Lorcæ commoran-

te,

te, tunc autem annorum circiter quatuordecim puero; & hunc ſuſtentantibus hinc quidem Petro Garcia, tunc ſcriba oppidi Caravacenſis, inde vero Joanne Pereton; accidit circa eccleſiam S. Bartholomæi, quæ procedentibus tranſeunda erat, quod Vera crux quaſi tonitru dedit intra arculam ſuam, nulla ejuſmodi ſonitus cauſa apparente. Obſtupefecit omnes miraculum tam grande, judicaruntque alteri portitori tradendam Crucem, qui fuit Ferdinandus filius Joannis Pereton, puer parvulus; itaque perrexerunt cœptam pompam deducere. Poſtquam vero ad eccleſiam redierunt, apertâ capsâ invenerunt argentum, cui S. Vera-crux incluſa erat, crepuiſſe, incertum qua de cauſa; in ipſo autem loco, ubi miraculoſus ſonitus exauditus fuit, fundata eſt poſtea Parochialis eccleſia, quæ hodiedum manet.

32 Rurſus tempore ejuſdem Ægidii Rodriguez, degebat Caravacæ vir quidam, non ſolum alearum luſui perdite addictus, ſed etiam ſolitus inter ludendum abnegare S. Veram-crucem, adeo ut vice quadam tantum non raptus à diabolo fuerit. Haud tamen propterea execrationes conſuetas dimiſit. Cum ergo Commendator prænominatus, aliis bonis viris comitatus progrederetur verſus eccleſiam S. Mariæ, & aleatorem prædictum audiret more ſolito dejerantem; cannam quidem quam manu ferebat quaſi percuſſurus extulit, ſed irruens in eum alter ipſam de manibus violenter extorſit, cepitque fugam verſus turrim S. Veræ-crucis. Currebant ergo poſt eum alii, videruntque impingere in valvas ipſius turris, nullo ferreo repagulo clauſas, ſed ſimpliciter conniventes; nec tamen eas, quocumque adhibito niſu, aperire valentem: quare exinde inſiliens inter duas murales pinnas, eiſdem cum ipſo ruentibus decidit, malaque morte periit, qualem execrando tam pretioſam Reliquiam commeritus erat.

quod in eam blaſphemus punitus ſit,

Poſtea juvenes duo, Oſcæ captivi in domo Ali Al-

& duo captivi liberati: cizarii, commendarunt se S. Veræ-cruci; & liberati dimiserunt compedes suos; atque egressi de loco per nocturnas tenebras, neque scientes quo vel qua irent, postero die invenerunt se in hoc oppido. Erant autem, unus quidem eorum Archonensis, alter Mesensis. Porro quidquid hic scriptum est con- *& hæc intra 1460 atq; 1475.* tigit ab anno MCCCLX usque ad CCCXXV, eo tempore quo Rex Castellæ erat D. Henricus, ejus nominis secundus. *Et hic ego primam scripturam, coram Garcia de Cardenas factam, terminari reor: postea vero eidem chartæ successive adscripta miracula sequentia.*

item anno 1376 cæcus illuminatus, 33 Post ista, anno Eræ MCCCCXIV, qui est annus 1376 venit Caravacam Alfonsus Martin, cribrator, civis Hispalensis ex Collatione S. Ægidii, cæcus, ducente ad manum filio, obtulitque S. Veræ-cruci casulam sericeam calicemque argenteum: & noctem totam ibidem pervigilavit. Sub horam vero matutinam soporato sanguis erupit ex oculis, quos deinde experrectus sibi persanatos sensit, tam bonis iis utens quam ullus ex nobis, sanusque remansit. Actum hoc coram Commendatore prædicto, & aliis viris bonis hujus loci.

* imo 1378 *puer mortuus suscitatus,* 34 Anno 1387* erat Commendator Caravacæ, decimus tertius ex Ordine, D. Gometius de Sotomayor, cum esset Magister S. Jacobi D. Gometius Suarii de Figueroa. Tempore istius Commendatoris annis jam circiter quatuordecim præteritis, misit Paganus Rodriguez, incola prænobilis civitatis Murciensis, lampadem argenteam, involutam sindoni mortuariæ filii sui, qui mortuus eique involutus fuerat, sed commendatus huic S. Veræ-cruci revixit. Coram omnibus autem elevata est lampas, quæ hic prius erat, atque ex oleo quod continebat transfudit in novum, & utrique simul ardenti abundavit oleum.

* imo 1392 35 Anni jam circiter sex transierunt (numeramus autem 1382*) quod ingens tempestas locustarum pervasit

vasit oppidum territoriumque Lorcense, spem totam futuræ messis depascens, ac ne in arboribus quidem viroris aliquid reliquum faciens. Missi huc ea de causa fuerunt Petrus Dias de Corduba, Petrus Joannes de Palentia, & Joannes de Corvalan: qui instituta processione S. Veram-crucem intinxerunt aquæ, & aquam inde defluentem tulerunt Lorcam, eâque consperserunt agros: quo facto intra tertium diem cessavit calamitas, nec quidquam ulterius facere animalcula noxia potuerunt. *Hactenus Appendicula illa, ut est apud Robles, annorum zyfris (meo quidem judicio) mendose transcriptis vel impressis: quas si juxta marginales correctiones mutare liceat, rectus omnino ordo erit, neque postremum censeri debebit factum scriptumque citius, quam fierent & post annos quatuordecim scriberentur penultima duo. Etenim sicut post annum* MCCCLXXV *(in quo finit Relatio, curante D. Garcia de Cardenas scripta) recte sequetur primum Appendiculæ hujus miraculum de anno* MCCCLXXVI; *sic huic succedent etiam recte secundum ac tertium de anno* MCCCLXXVIII; *& ultimum factum fuerit anno* MCCCLXXXVI; *annis utique* VI *prius quam ultimum, &* XIV *annis prius quam penultima scriberentur; siquidem scripta omnia fuerint anno* MCCCXCII. *Incuria autem magna usos Roblesii typothetas in zyfris ejusmodi, videmus etiam pag 104, ubi eadem locustarum depulsio memoratur, & pro 1382 hic expressis, invenitur 1384. Sic infra num. 47 die Veneris sancto* XIV *pro* IV *Aprilis cogar scribere, ita exigente Paschali calculo anni* MCCCCXXX, *qui Pascha retulit, non* VI Aprilis *(uti perperam dicitur num 48) sed* XVI *uti reposui: erat enim littera Dominicalis* A, *cyclus Lunæ 6, ultimum autem Pascha actum* VI *Aprilis fuerat anno* MCCCXCIII, *neque ipsum tali die rediit nisi anno* MCCCCLV. *Deprehenso autem tam evidenter ejusmodi vitio, consultum censui 52, tres annos adscribere intervallo unius miraculi ab altero, pro duobus; & pro anno* MCCCCLXXIV *notare* LXXVI, *ac rursum num. 53 & num. 56 pro* MCCCCLXXII; LXXVII, *ac num. 62* MDXCVII *pro* XCII, *ut suo*

Locustæ an. 1386 abactæ.

& hæc ultima addita an. 1392.

ordine

ordine relata habeantur omnia, & culpa confusorum numerorum penes solos typothetas residere credatur.

35 *Ex tali correctione illud etiam commodum sequitur, quod scriptio quæ alias deberet dilata credi usque ad annum* MCCCCI *vel* II, *præcesserit immediate annum vastationis & incendii, oppido & ecclesiæ Caravacensi à Mauris Granatensibus illati anno* MCCCXCIII: *positque pro singulari Dei sanctæque Crucis beneficio numerari, quod scriptura hæc (in arca ipsius sanctæ Crucis olim servata) flammas evaserit, quibus alias publica omnia oppidi monumenta conflagrasse probat Robles pag.* 81, *adducto Instrumento authentico, penes civem quemdam Caravacensem etiamnum existente, per quod filiis Martini de Pareja testimonium, de bona & antiqua sui Patris nobilitate, ex archivio loci petentibus respondetur, quod* tempore rebellionum sub Commenda Petri Lopez Faxardi, Mauri combusserint omnia quæ requirebant scripta, quando toti villæ flammas subjecerunt. *Existimat Robles hoc incendio periisse quidquid antiquarum scripturarum de* historia & miraculis S. Crucis *Caravacæ inveniebatur tempore* Joannis Ægidii de Zamorra, *ad* S. Ferdinandum *scribentis, & quidquid deinde scripto fuerat consignatum. Sed præterquam quod illum, ex solo Higuera notum scriptorem, fictitium existimo; ita in hac opinione confirmor ipso jam exposito memoriali anni* MCCCLXXV; *cogorque credere, nihil tunc aliud inveniri potuisse quam quæ retulimus; alias enim talium scripturarum mentio facienda fuisset ab eis, qui (uti apparet) intendebant historiæ & miraculis prædmemoratis fidem omnibus quam certissimam facere.*

ante incendium anni 1393.

CA-

CAPUT IV.

Ulteriora quædam prædictorum testimonia, ante confictionem fabularum scripta.

Ex Apophia Doctoris Oncalæ,

A*D majorem confirmationem præmissorum, ulterioremque declarationem mirabilium* S. Crucis, *lubet huc etiam referre originalia verba* Doctoris Oncalæ, Canonici Abulensis, *relata per Robles pag.* 36; *dicitur enim is primus fuisse, qui de historia Caravacana aliquid prælo dedit, in sua* Apophia; *& inter primos numerari debet, quorum scripta apud Hispanos, beneficio inventæ invectæque eo recens typographicæ artis, lucem publicam aspexerunt. Tantæ antiquitatis argumentum sumo, primum ex Theatro Ecclesiastico Mag. Ægidii Gonzales Davila parte 2, edita sub annum 1647, ubi de Ecclesia Abulensi acturus, præponit Catalogum virorum in urbe ista illustrium, qui tum aliis titulis tum etiam ac specialiter scriptis claruerunt, absque ulla istius* Oncalæ *mentione: quia (ut credo) & ipsius & librorum ejus memoria omnis Abulæ jam evanuerat. Rursum vir illustrissimus Nicolaus Antonii, Eques S. Iacobi & Canonicus Hispalensis, cum Romæ ageret Regis nationisque suæ Procuratorem Generalem in Curia, ibidem anno 1672 edidit duobus insignibus tomis Bibliothecam scriptorum Hispanorum qui post annum* MD *claruerunt, altumque in eo tacet de* Oncala, *utique quia ob suam antiquitatem non cadebat sub ætatem nostri ultimoque elapsi seculi. Hic ergo tam vetus scriptor, ut nihil habet quod Higueræ commentis faveat; ita attestatur veteribus quæ laudamus & amplectimur monumentis, in hæc verba, leviter expurgata à mendis, quibus veterum typorum non peritissimus librarius, Roblesio apographum ex impresso curans, ea videtur deformasse, prout in margine notabo ad hæc signa* ***

vetustissimæ impressionis,

38 Ineſt & Carabacæ celebris * memoria, de ve-
tuſto miraculo Crucis, quam oppidani Veram vo-
cant; apparuit enim Chriſtiano Sacerdoti, cum ſo-
la deeſſet ſacrificaturo, hiſtoriamque referunt. Reg-
nantibus [per] * Hiſpanias Mauris, eaque loca tenen-
tibus quæ ſunt ad Caſtulonenſes & Oretanos, quæ-
que hodie Murtienſe regnum appellitant, ob pluri-
morum Myrtorum exuberantiam, bella cum eis Hiſ-
pani Chriſtiani gerebant, [&] finibus expellebant
ſuis, tumultuantibus animoſi. Per id tempus religio-
ſus quidam Sacerdos noſter ad eos commeat, Chri-
ſti Euangelium prædicaturus, [&] ſacra perſuaſurus,
ſive neci ſive vitæ paratus; ſummique fretus * au-
xiliis Dei, dat operam audacius, quo multas (ſi * poſ-
ſet) fidelium animas Chriſto * lucrifaceret: in primis
ſacrum Miſſæ officium apud illius loci Regem inter-
rogatus laudat audacter, docet, ſuadet. At Rex au-
diens, quaſi per opprobrium, jubet, rem divinam ut
faceret more patrio, viſurus quid eſſet, quod tanto-
pere Chriſtiani magnificarent. Sed quoniam appa-
ratus [ad] Sacrum celebrandum defuit, miſit è veſti-
gio * pius Sacerdos urbem Concham, quam Chri-
ſtiani tenebant, famulos, ut per eos ſibi remitterent
ornamenta, quæque ad Miſſæ Sacrificium, magno
* Rege viſuro, neceſſaria forent Remiſſa ſunt omnia
præter Crucem. Incipit * Myſtes celebrare. Cumque
advertiſſet Crucem deeſſe, ſacrificio Miſſæ neceſſa-
riam, conſtitit turbatus [&] multa volvens. Eſt enim
ſummo Chriſtianorum omnium conſenſu receptum
valdeque conſentaneum, non niſi præſente Cruce
ad aram celebrare. Conſpexit Rex Maurus ceſſan-
tem, in pallorem faciem vertere: rogat, num quid-
quam accidiſſet. At ille; * Deficit Crux reſpondet.
Continuo Rex; * Num illud eſt? ait: videbat enim
Angelos Crucem * obviis manibus afferentes altaris
faſtigio, quos digito demonſtrabat. At Sacerdos, Deo
ſeque

* celeſtis nempe

* Hiſpaniis

refertur hiſtoria Crucis Caravacanæ,

* auxilii

* poſtulet

* Crucificaret

* prius

* Regi

* Myſtis

* Deſtitit

* Nan

* obiit

ſpeque certa plenus, elevatis oculis gratiis actis, Crucem cæleſtem ab Angelis ſuſcipit, Sacrumque lætabundus abſolvit. Rex vero, & plurimi qui cum eo aderant, conſpecto miraculo confeſtim [in] Chriſtum crediderunt, verumque lumen * accipientes, religio- * accipiens
ſum Myſtem, munere illius effectuque, ſecuti ſunt
* haud gravate. * ad huc

39 Eſtque ea Crux, & in hodiernum uſque diem, non incolis tantum, ſed Hiſpanis omnibus, maximis honoribus venerationeque ſemper habita: quam ſummo ſtudio ſummaque vigilantia, in edita fortiſ-
ſimaque arce poſitam, aſſervant [incluſam] * arculę, * avolæ
ut & perpetuo lumine illuminetur, & non niſi tri-
bus clavibus clauſam venerentur * religioſe vicini * religioſi
provinciales. Tradunt etiam à paſtore ſubreptam, & *quæ furem*
nimio quaſi pondere furem diſruptum, & [ad] ar- *ſuum diſru-*
cem divinitus reverſam: uſque adeo divina numina *pit,*
delicta latrociniaque [non] patiuntur, nec ſine pœna facinora praviora relinquunt: tanti eſt * jus ſuum * vis
cuique tribuere. Narrant & alia quam plura certiſſimaque miracula, non aſpernanda, ſed quæ ob brevitatem non vacat in præſentia[rum] recenſere:
iniquis * enim ſpatiis excluſi, alio ſtylum intendimus * etiam
properantius: ſed illud non deſinam interim [monere.] Celebrant Carabacenſes Veræ-crucis feſtum ſo-
lenne ad * v Nonas Maji, conventumque celeberri- * ad iv
mum ibi peragunt mercimoniorum, quo mirum eſt quanta advenarum præſentia, quanta confinium populorum copia, adja[cen]tiumque provinciarum turba avidiſſime confluat.

40 Aliud [quoque] ſanctius frequentiuſque mira-
culum * ac ſolennius non * videtur prætermitten- * ad
dum. Etenim multi religioſi [Sacerdotes] urbis ac * video
provinciæ, cum tota plebe, incenſis funalibus, magna pompa magnaque veneratione, non ſine choreis & ſaltatoribus, inter maximas peregrinorum conſtipan-

* arce

& 3 Maji processionaliter delata ad aquas sanctificandas, elicit sereno cælo pluvias.

ſtipantium catervas, apertam Crucem ex *arca depromptam, inauratæque lecticæ impoſitam, quotannis uſque ad proximum lacum efferunt (Acequiam vocant) inibique ter urbanus Archipres[by]ter eam lymphis merſam (extremam ejus nempe partem intingens) [extollit: terque eadem] coram frequenti populo aſpicienda adorandaque circumfertur. [Tunc] quaſi aquis [inferioribus] ſanctificatis & vocatis ſupernis (mirabile viſu) confeſtim pluviæ, apertis nubibus de cælo deſcendentes, ingruunt ſæpe veſperato feſto, & per ternos quaternoſque dies *celebritatis ſæpius per Octavas effluunt: quibus deſiccata arva fœcundiores fruges & *luxurioſius creſcentia pabula innumeris gregibus & animalibus *inundant: quod ut *verum, admoniti hiſce oculis, præſen[te]s inſpeximus, fidem ſcriptis facturi: oppidanique ſeniores affirmant, numquam ſe ſine opportunis optatiſque pluviis id feſtum celebratum meminiſſe, qua una re fructus colligunt uberiores. Hinc *urbs illa præ vicinis plus abundat opibus. Sed & naturæ locique vitio Deus optimus maximus hoc muneris miſeratus indulſit: eſt enim ea Hiſpaniæ pars & ſolis acerbitati expoſita ad meridiem, atque ob hoc ſitibunda; niſi *annuis per rivulos aquis [ariditatem terræ] lenientibus agri juvantur: ut[pote regio] quæ vix de cælo pluvias agnoſcat pro tempore, niſi [iis] Veræ-crucis beneficio recluſæ levetur *ſitis. [Quia autem in eadem Vera-cruce remediũ] tempeſtatum præſentaneũ juvamen [&] admirandũ experti, cernimus; ideo à Deo bonorum omnium fonte ſummam [ei] virtutem attributã facili fide cognoſcimus, cui per infinita ſecula laus, honor & gloria. Amẽ.

* celebritate
* luxurioſis
*mundant
* quos ut rerum

* Tunc urbe

* animis

* cibus ut

S. Crucis alia duo feſta celebrantur,

41 *Quo ritu quibuſque ceremoniis fiat prædicta aquarum ſanctificatio prolixe deſcribit Robles lib. 2 cap. 11, putatq; eam ſuum habuiſſe principiũ à beneficio Lorchenſibus impenſo contra locuſtas, anno (ut nobis viſum)* MCCCLXXXVI, *cum aquam Caravaca petiiſſent, attactu Veræ-crucis ſanctificatam. Ibidem etiam*

etiam ait, præter primarium & omnibus notißimum festum S. Crucis III *Maji, celebrari* XVI *Iulii, sed paulo minori solennitate,* Triumphum S. Crucis, *jam olim ab anno* MCCX *institutum festum, & tota Hispania agi jussum in memoriam clarißimæ illius victoriæ, à Sancti Regis avo Alphonso ad Navas Tolosanas tali die relatæ anno prædicto. Hic cultus lapsu seculorum quatuor multum refrixerat, ut autem Caravacæ denuo resumeretur auctor fuit noster P. Agnaya: qui anno* MDCVI *ad populum verba faciens, suasit persuasitque debitæ gratitudinis demonstrationem illam renovandam. Similiter etiam mense Septembri celebratur* Crucis Exaltatæ *festum, die* XIV, *circa quem diem divinando conjectamus natum fuisse* S. Ferdinandum.

& instituitur collegium Societatis Iesu.

42 *Narrat porro idem Robles cap.* 18 *quod* Michael Reyna, civis quondam & Consul Caravacensis, *pænitudine magna peccatorum præteritorum tactus, eoque deliberans quo satisfactionis genere melius elueret noxas contractas, induxisse in animum, quod nihil divinæ majestati facere acceptius posset, quam si honorem* S. Crucis *promovendum modis efficacißimis curaret; efficaciorem autem excogitare nullum poterat, quam fundationem Collegii* Societatis Jesu. *Ad illum enim usque diem nullum Religiosorum Mendicantium coetum habebat Caravaca; postea vero, introducta Societate nostra, accesserunt alia monasteria quinque, Hieronymianum scilicet unum pro viris; duo Franciscani, & duo Teresiani instituti, virorum virginumque. Facta ergo fundatio est, & Fundator, in alium plane virum exinde conversus, Christianæque humilitatis aliarumque virtutum factus omnibus exemplar, diem suum postremum obiit anno* MDLXXI, XVII *Ianuarii, atque in temporario, quod aptaveramus dedicandumq; curaveramus, oratorio est sepultus. Postea vero cum anno* MDXCII *ad novam instructionemque ibidem ecclesiam nostram transferendum esset optime meriti Fundatoris cadaver, inventum est prorsus integrum ac suaveolens; quamvis neque balsamo neque alia re ulla fuisset adversus putrefactionem munitum. Hoc autem per transennam indicatum oportuit, ut intelligatur unde processerit*

in cujus oratorio postea inventum corpus Fundatoris per ann. 20 incorruptum.

cesserit nostrorum Patrum erga S. Crucem Caravacanam *devotio, zelusque eamdem quaquaversus propagandi, distributione Crucularum illius attactu consecratarum; simul etiam ut appareat, quam non immerito mihi sumpserim (licet id aliquantum videatur ultra assumpti operis argumentum esse) historiam illius vindicandam à fabellis recentioribus. Restat hoc loco producendum aliud publicum Instrumentum, repertum apud sæpe citatum Robles pag.* 85.

Anno 1598 *scribitur,*

43 In oppido Caravacensi anno MDXCVIII, coram me Joanne Abril Notario publico intra diœcesim Cartagenensem, & testibus infrascriptis, personaliter comparuit Ferdinandus Lopez, Clericus Presbyter, natus & habitans Caravacæ; dixitque venire ad instantiam Joannis de Robles Corvalan Clerici, rogatum, ut velit jam nonagenarius declarare ad memoriam posterorum quædam, circa S. Veram-crucem ejusque originem. Dixit ergo, quod cum anno MDXLVIII relatum fuisset civitatis Murciensis Inquisitoribus de S. Cruce, quæ servatur in castro & arce oppidi Caravacensis, in ordine ut sumpta informatione de miraculis, quę ea mediante consecuti sunt indiesque consequuntur fideles, iisdem suę approbationis certitudinem adderent. Cumque Inquisitores eum in finem huc misissent pręnominatum Ferdinandum Lopez Clericum, tunc ipsius sacri Officii ministrum; ipse informationem faciens, & verificationem apparitionis atque miraculi, examinavit Genesium de Robles seniorem, Didacum de Mesa, Petrum Muñoz, & Ferdinandum etiam seniorem, aliosque. Hi dixerunt, scire se per traditionem majorum suorum, esseque publicum & notorium, quod sanctissima Crux quę est in castello, allata sit ab Angelis in turrim, eo loco ubi nunc est, quemadmodum ipsius miraculi relatione circumfertur.

quomodo an. 1548 *inquisitione de miraculis facta,*

44 Dixit etiam pręnominatus Ferdinandus Lopez, quod examinavit Alfonsum Sanchez, simul cum aliis testibus, adjuratum super altari cedrino quod est

in

in ara quod altare consistit ad manum sinistram majoris altaris in ecclesia veteri hujus oppidi, & vulgo nuncupatur altare Solitudinis Dominę nostrę. Hic vero deposuit moris fuisse, eo quod oppidum erat finitimum Mauris Granatensibus, vigiles constituere ad altare in quo servatur S. Vera-crux, cui alia nulla sera aut custodia erat. Cum autem contingebat Mauros versus oppidum aut agrum circumjectum incurrere ipsa S. Crux strepitum quemdam ciebat: quo audito prędicti vigiles pulsabant campanam, quę hodiedum est in turri: quibus sępius respondebant excubitores in turribus, Nova ac Veteri atque Patibularia, quę singulę quasi una leuca hinc distant; respondebant autem excitando fumum. Sicut ergo non nisi notę probitatis hominibus, & in quibus magna habebatur fiducia, committebantur vices ejusmodi vigiliarum, unde tantum omnibus in communi proveniebat emolumentum; ita ceciderat aliquando sors in ipsum Alfonsum Sanchez.

compertum sit S. Crucē solitam prænuntiare adventum Maurorum,

cui ideo apponebantur nocturni vigiles.

45 Eo ipso tempore ibidem Sacristæ officio fungebatur ab annis aliquot Sacerdos quidam, huc fraudulenter missus à Capitulo Toletano, cupiente ad ecclesiam suam transferre S. Crucem: qui cum suam integritatem probitatemque toti civitati abunde probasse videretur, nemini suspectus erat. Huic ergo ad S. Crucis custodiam socius una noctium datus Alfonsus, cum quadam necessitate urgente foras exire compelleretur, commoditatem inscius præbuit Sacristano ipsam subripiendi ex capsula, in qua etiam servabantur testimonia apparitionis miraculosæ. Ibat Toletum versus prædo sacri depositi, eademque die vir honestus huc veniens Moratallâ, supra locum qui dicitur S. Francisci, nunc à Crucibus nominatum, passim notum omnibus & leucæ quadrante distantem Caravaca, luminaria quædam conspexit, interque ea sanctissimam Crucem. Nuntiavit ergo Caravacæ quæ viderat. Venerunt mox Parochus & Cle-

Horum unus testatur ablatam à sacrista,

miraculose receptam,

ricus quidam peregrinus, tum forte præsens, cum civibus omnibus processionem devotam constituentibus, & S. Crucem in turrim suam ad proprium altare retulerunt: in ipso autem loco, ubi reperta Crux fuerat, apparuit fons novus, qui istic hodieq; manat. Porro cum loci Commendam gereret D. Petrus Faxardus, primus Marchio Velezinus, facta sunt, tabula picta altaris, sacrarium, & reliquiarium, quæ nunc habentur, ut melius fideliusque servari possint omnia.

sed absque vetustis scripturis:

46 Dixit insuper prænominatus Clericus Ferdinandus Lopez, quod de mandato Inquisitorum ab anno prædicto MDXLVIII usque ad L, biennium manserit in Curia Vallisoletana, solicitando restitutionem instrumentorum & chartarum testimonialium, à Toletano Clerico sublatarum; eoque rem adduxerit, ut, nisi mortuus fuisset Concilii Præses D. Ferdinandus Niño, ipsas fuerit per sententiam recuperaturus relaturusque &c. *Hactenus Instrumentum illud, quod profert Robles ad confirmandum factum, initio Capitis 3 à se relatum, ubi notat, consilium rapiendæ S. Crucis sumptum Toleti fuisse sub Archiepiscopatu* Fr. Francisci Ximenii de Cisneros Cardinalis, *qui Cathedram tenuit ab anno* MCCCCXCV *ad* MDXVII; *suoque Primatis jure usus, atque persuasus ex majori S. Crucis honore futurum, si in Primatiali ecclesia honoraretur, maluerit permittere ut clam auferretur, quam cum seditionis periculo palam transferendam mandare. Ait etiam Robles, Clerico ad id delecto prius quidem sacristiam Parochialis ecclesiæ, deinde multum probato custodiam* S. Crucis *commissam esse, quam is sexennio tenuerit; propositi autem exequendi occasionem nactus sit tempore* Cardinalis Taveræ, *adeoque post annum* MDXXXIV. *Denique accusat eumdem Clericum quod requisita instrumenta occultarit, ne publice confunderetur, pertinaciterque negaverit ea penes se esse. Sed vereor ne id judicium temerarum prorsus sit; malimque, ad ipsius Clerici totiusque Capituli Toletani excusationem, præsumere, quod Toletum*

per-

perveniens Clericus, neque Crucem inveniens, quam se adferre credebat, sed solas chartas (ipsas scilicet, quas supra dedimus, scriptas tempore Garciæ de Cardinas) eas quidem ostenderit Canonicis à quibus missus erat, in testimonium impleti quantum in se fuerat mandati: sed ipsas vel eorum suasu vel propria sponte clam referendas curavisse istuc, ubi postea sunt repertæ, & anno MDLVI *ad authenticandum oblatæ.* *quas supra exhibitas & clam restitutas fuisse opinamur.*

CAPUT V.

Antiqua & probe testata miracula ex Historia Caravacana Roblesii.

AB historiæ Caravacanæ probatione transeo ad Miracula, documentis hactenus adductis non comprehensa, & proxime secuto seculo XV *patrata, qualia ex monumentis Caravacensibus Robles producit Hispanice. Omiserim tamen, velut rem incertam, quod primo loco ponit, de signo* sanctæ *illius* Crucis, *supra* Alcazarium Beatiense *conspectæ fulgere, cum arcem sibi creditam, destituti annona præsidiarii, deseruissent, sicut indicatum in addendis ad Annotata super Caput 5 Chronicæ littera p: sed non omiserim annotare, quam parum attentus fuerit ad Chronologiam Auctor iste, qui apparitionem talem factam dicat intra annum* MCCXXV *&* XXXI, *ipsam tamen* S. Crucem Caravacanam *primum asserit allatam fuisse anno* XXXII, *prout ex Higuera didicerat. Malim ego fateri, de veritate & tempore apparentis supra* Beatiam *Crucis nihil mihi constare: sed neque de anno quo expulsis inde Mauris Rex Sanctus urbem dederit Christianis habitandam, fortassis post mortem* Mahomadi, *fœderati sui, & filii ejus baptismum, rebellionemque exinde secutam Maurorum Beatiensium, vix ante annum* MCCXL, *adeoque serius quam promulgatum de habitanda* Beatia *edictum scribit Robles. Ceterum suspectum mihi semper manebit Chronicæ de re tanta silentium, donec regii diplomatis transsumptum indubitabile videro.* 47 *Quidquid sit de apparitione Crucis Caravacanæ supra arcem Beatiensem, valde incerta;*

 Nunc,

Nunc, omissis ambiguis, incipio Latine reddere quæ certa videntur.

48 Anno MCCCCXXX convenerat civi cuidam Caravacano, cujus nomini parcitur causa familiæ, cum Granatensibus Mauris, ut pro constituto pretio eis traderet oppidum. Verum in ipso exequendi facinoris articulo audita est Crux Sancta, intra arculam majores solito ictus dare; & statim post visi sunt excubantes in turribus signum edere Maurorum advenientium. Accesserant hi ad oppidum ipsa nocte feriæ VI majoris, XIV Aprilis; cumque adventum suum innotuisse cognovissent, deflexerunt Ciecam & pervenerunt ad vicum quemdam Campolóy dictum. Hic quidam pastor Didaci de Fuensalida, proavi mei, in altam evadens quercum, ut transeuntes evaderet falleretque; commissum sibi ejusdem Didaci filium parvulum, proavunculum meum, sub vepreto quodam absconderat: secundum quod transiens Maurus eques, & circumspiciens causam quæ consternatum ex improviso equum ferocire fecisset, puerum advertit, in eumque septies hastam suam contorsit: quapropter reversus postea ad locum pastor puerum reperit, tantum non mortuum: sustulit eum tamen, atque in domum patris detulit. Hic eum qui aderant S. Veræ-cruci commendarunt, promittentes quod servatum in vivis Ecclesiæ ministerio consecrarent. Sanatus est per Dei gratiam puer; studiisque peractis effectus Clericus, etiam receptus fuit Uclesii inter Fratres Ordinis S. Jacobi, ubi habebat patruum ejusdem habitus, Alfonsum de Fuensalida. Ipse vero Genesius de Fuensalida, factus in oppido Moratallæ Parochus, ad tantam pervenit senectutem, ut annum CXV ætatis transcenderit: siquidem anno MDXL adhuc in vivis versabatur; & quando læsus fuit censebatur esse tredecennis. Multique adhuc supersunt, tam hic quam Moratallæ, qui eum sibi visum notumque meminerunt.

an. 1430 puer letaliter vulneratus à Mauro

miraculose sanatur,

& vivit ultra annum 1540.

49 Eo-

49 Eodem anno, ipso die Paschatis XVI Aprilis iidem Mauri Cieçam advenerunt, captoque & expilato oppido multos Christianos abduxerunt captivos: ac supposito deinde igne revertebantur ad propria onusti manubiis. Id cum Caravacani intellexissent, Lorcanos admonuerunt, unanimiterque egressi obviam invenerunt hostes in campo quodam exigüo, quem ab hoc eventu Equitum-campum dixerunt. Ibi acerrimum utrisque certamen incubuit, eo quod Mauri numero maximo essent, animo nostri; dumque Maurorum pars pugnabat, progrediebatur altera, pergebatque in tutum subducere prædam. Hoc ergo prævertere cupientes, mutuo se cohortati conglobatique, invocato nomine S. Crucis, quæ ipsis eo loci apparuisse dicitur, tanto impetu se intulerunt in barbaros; ut multis eorum cæsis, reliquos in fugam egerint, omnemque prædam ex iis receperint. Nihil autem dubitabant hujusmodi successum divino isti vexillo referre acceptum.

reportatur insignis victoria de prædonibus.

50 Anno MCCCCXXXII Caravacam venit Religiosus quidam ex Ordine S. Francisci, post gravem quam passus fuerat infirmitaté linguæ atque aurium usu privatus. Hunc pia mater sua ad Capellam Veræ-crucis adduxerat, per eamque Dominum deprecans loquelam auditumque recuperavit filio, citra moram ullam. Anno MCCCCLXXII, Joanne de Haro Commendam Caravacanam administrante, ipsemet declaravit, coram ordinario Prætore loci Petro Fernandez Botia, quod in oratione consistens coram altari S. Crucis, animadvertit extinctam, quæ ibi erat, lampadem lumen amplius nullum dare; ideoque pedissequis suis ephebis mandasse, ut eam reaccenderent. Verum priusquam aliquis eo perveniret, ultro illuminatam ardere iterum conspicit, idque pro magno ac certo miraculo habuerunt tam ipse quam qui aderant alii.

sanatur surdus ac mutus,

lampas ultro accenditur.

51 Anno MCCCCLXXIII die X Octobris eademque Do-

Servus Æthiops, ex fama S. Crucis cupidus Christianismi,

Dominica, summo mane venit huc quidam, dicens se Alfonsum de Morote nuncupari, ipsiusmet loci Morotensis inquilinum. Hic socium secum ducebat Æthiopem, nomine Benalique, nullis vinctum catenis, cum ipse compedes traheret pondere librarum circiter sexaginta. Medio autem juramento declaravit, coram Fr. Antonio de Poza, locum tenente Vicarii hujus Commendæ, honorabilis viri D. Didaci Chacon, quod Bazæ captivus apud Mauros, sub potestate Salini Abendegæ, auditus est die quodam à præsente Benalique suspirare, & gemitus causam interrogatus responderit, quia se videbat in captivitate positum, optabatque reverti in patriam. Cui Æthiops: Vide ut secretum mihi serves, Alfonse, & ex veritate tibi affirmabo, per legem veri Dei, me postquam inaudivi de Cruce Caravacensi & magnis quæ operatur miraculis, æstuasse vehementi desiderio Christianismi amplectendi. Cum ergo Dominus noster mihi crediderit, ut vides, curam Christianorum custodiendorum; si placet & viam nosti qua Caravacam itur, commendemus nos Deo & S. Veræ-cruci, eamusque Caravacam, & ego fiam Christianus. Conscendemus autem mulam sub vesperum, & si quis abeuntes interroget, Quo, respondebimus, In vineam, ad colligenda sarmenta.

cum captivo Christiano fugam init,

52 Factum est autem uti proposuerant feria quadam sexta circa vesperam, & cœperunt proficisci usque in noctem; quando exerrantes à via audiebant tympanum Bazæ pulsari, propter animadversam fugam suam; neque multum fuit cum egressi plures post eos sunt, intercepturi abeuntes. Quid agerent, medio deprehensi in campo extra publicam viam? Genua flexerunt versus ortum solis, Deumque & S. Mariam de Guadalupe nec non S. Veram-crucem rogarunt, ut auxilium sibi salutemque præstarent, neque sinerent relabi in manus hostium fidei sanctæ.

& mirabiliter pervenit Caravacam.

Ecce autem apparuit eis in aëre sculptura lignea,

veluti

veluti castelli, plane similis oppido arcique Caravacensi, quantum balistarius arcus jacere potest. Ad illud cum gressus intenderent, disparuit quidem visio tota, ipsi vero se invenerunt in via regia, quam prosequentes usque mane sabbati, toto quidem die delituerunt in agro; sub noctem vero resumentes iter, altero die mane, id est Dominica, huc intrarunt. Hos ut prædictus D. Commendator vidit, jussit Alfonso vincula demi, quorum par unum appensum est in ecclesia S. Crucis, alterum in Guadalupe missum, sicut is se vovisse affirmabat; Æthiops autem effectus Christianus, nomen sumpsit Joannis à Vera-cruce. Testes prædictæ depositioni & adjurationi fuerunt Bacalaureus Alvarus de Pratada, Alvarus de Mula, & Garcias de Aguilar, famuli & armigeri prædicti D. Joannis de Haro.

53 Annis post id tribus aliud miraculum contigit, cujus testimonium habetur sequentis tenoris. Cum esset hujus loci Caravacensis Commendator fortunatus Eques D. Joannes de Haro, in festo S. Crucis III Maji, Feria quoque III, in anno Salvatoris nostri Jesu Christi MCCCCLXXIV coram honorabili Petro Fernandez Botia Prætore ordinario dicti oppidi Caravacensis atque Francisco de Salas, scriba Domini Regis nostri, ac testibus infrascriptis, personaliter vir quidam comparuit, dicens, sibi nomen esse Laurentii de Barrio-novo, domicilium autem Beatiæ; & asseruit quod XV Martii anni præsentis, cum noctu vigilaret in castello S. Crucis audiverit ab ea quosdam pulsus: ideoque se redivisse aliis quoque noctibus & idem semper expertum, usque dum alii etiam testes cum & absque illo eosdem audirent. Iterati sunt autem pulsus illi noctibus singulis, usque dum huc advenit nuntius, missus à D. Lupo Vasquez de Acuña, Præfecti Cazorlensis, cum litteris, quibus significabatur D. Joanni de Haro, quosdam proditores in hoc oppido jam pepigisse cum Mauris de tra-

Proditio pulsu S. Crucis indicatur,

tradendo eo. Ipsa autem nocte, qua talis epistola allata fuit, cessarunt prædicti pulsus. Super quorum veritate cùm dictus Bartholomæus juramentum præstaret in forma juris, testes adfuerunt Sancius de Pareja, Joannes de Ubiedo, & Martinus Montejo, famuli & armigeri prænominati D. Joannis de Haro. Rursum sub eodem Commendatore aliud miraculum consignatum fuit publico instrumento hunc in modum.

Commendator quidā cum aliis captivis,

54 In oppido Caravacæ, XVIII die mensis Maji, anno à nativitate D. N. Jesu Christi MCCCCLXXVII, in præsentia mei Francisci de Salas scribæ Regii, coram honorabili Didaco Chacon, Vicario in hoc oppido Caravacensi ejusque Commendaria atque oppido Moratallæ præsens comparuit honorabilis Eques Petrus Alarcon, Commendator oppidi dicti Membrilla del Tocon, Ordinis S. Jacobi, & dixit: quod cum in oppido Velez, quod Album indigetant, regni Granatensis, captivus teneretur à Mauris, nostræ sanctæ fidei inimicis, intra arctum carcerem; & quidem laminis quibusdam ferreis, libras minimum quinquaginta appendentibus, gravatus; ibidem manserit mensibus plus quam tribus. Aderant ibidem & captivi

voto ad S. Crucē nuncupato,

Christiani alii, quos inter convênit carcerem suffodere, quamvis adeo altum validumque, ut mirum fuerit tale quid illos potuisse vel cogitare. Ut ergo ad propositi istius executionem divinum sibi favorem conciliarent, tum alias instituerunt devotiones, tum imprimis se commendarunt Domino Deo nostro, sanctæque Matri ejus Mariæ, & huic S. Veræ-cruci; promittentes quod ab oppido Xiquena, per novem leucas desolatæ regionis Maurorumque insidiis expositæ, pedibus ac tibiis nudis venirent, ac novemdium agerent coram S. Vera-cruce, addita quadam eleemosyna.

55 Cœperunt autem cuniculum moliri intra carcerem, unico quem habebant pugione, absque aliis

ullis ferramentis, ut mirum fuerit tantillo tempore tantum operis perfici potuisse; cum Mauri noctu diuque ad custodiam carceris intenti starent. Et tamen solo illo pugione intra octiduum actus cuniculus est, hiatu tam amplo quam esse solet fenestra; cujus aditum cum non aliter quam egesto rudere possent obtegere, visitantibus tamen eos identidem Mauris inobservata molitio mansit, virtute Crucis quam desuper formabant malleolis, quibus ad saxa cavanda utebantur, licet rem adeo patentem notare vel cæcutiens potuisset: sed videbantur oculi Maurorum mentesque teneri, ne coram se posita cernerent, aut quidquam agi suspicarentur. Post octiduum laboris istius cœpit Commendator, cœperunt & alii Christiani captivi, vincula quisque sua scindere, mediantibus quibusdam instrumentis eo idoneis: quod cum agerent, jamque compedes suos media ex parte scissos haberet Commendator, bis die uno evocatus è carcere ad colloquium est, occasione lytri de quo tractabatur; & tamen ne tunc quidem suspicati quidquam barbari sunt. Regressus autem in carcerem ille, ipsa hora tantum acceleravit opus, æque ac alii, ut vinculis soluti omnes à prima noctis hora usque ad auroram paulatim omnes inde egressi sint, præeunte Commendatore ac Crucem quam istic habebat præferente, discalceati omnes, hymnumque te Deum laudamus recitantes, ordine quasi processionali. Per cuniculum autem suum evaserunt in officinam ferrariam imminentem plateæ publicæ & aforis clausam: cujus seram cum ab intus perfregissent, duasque ex ipsa porta tabulas abstulissent, eruperunt in prædictam plateam; præcedente, ut dictum, Commendatore cum cruce, ceteris ordine ac nudo pede subsequentibus.

perfodit carcerem solo pugione,

& in vicinam ferrariam penetrat:

56 In ipsa porro platea occurrerunt mulieribus quibusdam Mauricis, à balneo cum lumine domos suas redeuntibus: quæ viso euntium agmine clamorem tollentes excitarunt maritos suos & vicinos ibidem

eaque effracta evadens in plateam,

dem commanentes. Ast illi nihilominus cœpta gradiebantur via versus portam Veleziam: quo pervenientes animadversi sunt à vigilibus supra portam eamdem excubantibus: qui sublato clamore saxa jacientes nihil profecerunt, Christianis eo non obstante ausis per portam istam transire. Venerunt deinde ad antemurale sepimentum, quod etiam ipsum clausum ostio erat: unusque Christianorum, quamvis compedes disruptos adhuc ferret, transilivit sepimentum, quatuor vel quinque cubitos altum; atque post eum Commendator aliique, & cœperunt per terram cultam descendere, ab edito oppidi loco, in viam quæ Xiquenam ducit, quamvis eorum nemo sciret qua gradiendum foret, neque quo duceret iter. Quatuor tamen ex illis, admodum onusti ferro, à Mauris post eorum terga egressis reducti in captivitatem sunt: ceteri cum Commendatore Xiquenam pervenerunt, nequidquam insequentibus barbaris, ac sæpe eos transeuntibus, nec tamen videntibus, & quasi cæcitate percussis, per virtutem Dei, sanctissimæ Matris ejus, & S. Veræ-crucis interventum. Digressi Xiquena appulerunt salvi Caravacam, præmemorataque omnia affirmarunt coram testibus ad id vocatis Genesio de Robles, Roderico Nogueros, & Joanne Bejar, civibus Caravacanis; Et ego supradictus Scriba hic me subscribo.

transilit cũ iisdem sociis sepimentum portæ

& salvus pervenit Caravacam.

Franciscus de Salas.

57 Sub eodem D. Joanne de Haro Commendatore, in oppido Caravacæ, XV Octobris, anno à nativitate D. N. Jesu Christi MCCCCLXXVII, erat in ecclesia S. Veræ-crucis vir quidam, Martinum de Beatia vocari se dicens civemque Arjonensem: qui finita novemdiali devotione affirmavit, quod mense Majo nuper præterito Bazæ in regno Granatensi captivus, penes Maurum illius urbis civem, nomine Cad Alvarroz, vinctus tenebatur compedibus, ut minimum quinquaginta libras ferri habentibus. Hoc in

Alius, Mauris inspectantibus fugiens,

in statu cogitanti qua ratione posset liber evadere, succurrit ut se commendaret Deo Domino nostro & S. Mariæ de Guadalupe ac S. Veræ-cruci Caravacanæ, quatenus inde adjutus pervenire posset ad locum aliquem Christianorum; erat enim itinerum regionis ignarus. Tum cœpit lima ferramenta atterere, eo successu, ut intra duos dies illis se exsolverit inobservatus; Bazaque sub noctem egressus est in conspectu Maurorum plurium, quia non poterat aliter. Illi ergo currere cœperunt post eum, qui solus & nudipes ambulabat: ast ipse proximos venire sibi sentiens, conversus inclinavit sese, ut dextera arriperet saxum in eos jaciendum, cum aliud quo se tueretur haberet nihil. Dum vero se convertit, missurus lapidem in pone sequentes, neminem omnino vidit, neque tunc neque postea; sed cum ipsa petra in manu venit Xiquenam: estque ea nunc in Capella S. Veræ-crucis, quamvis enim illam abjicere per viam conaretur, numquam potuit. Testes Lazarus & Joannes de Viamonte, atque Alfonsus de Ubeda.

eorumdem manibus eripitur:

58 Eodem tempore Fr. Antonius de Poza, Vicarius Caravacensis affirmavit, jurans per Ordines quos suscepit, venisse puerum, filium Bartholomæi Sanchez & Catharinæ de Truxillo, angina gravissime laborantem ac suffocationi proximum; venit autem cum eo mater ad Capellam S. Veræ-crucis, oratura pro eo, & scutellam olei oblatura pro lampade. Hanc ergo conspiciens prædictus Vicarius, qui cum Fr. Gonzalvo, Capellano D. Commendatoris Joannis de Haro, stabat, S. Veram-crucem prætendens adversus nubilosam procellam, quæ supra civitatem ventura timebatur; mandavit præfato Fr. Gonzalvo, ut guttur pueri ungeret, oleo lampadis ante altare ardentis. Paruit iste, & mox unctus puer per os ejecit grandem atque bicipitem lum-

curatur puer angina præfocandus:

lumbricum, ac loqui cœpit. Reduxit igitur mater filium, deferens secum oleum ad ulteriores unctiones; vix autem tertio iis usa fuerat, cum detumuit puero guttur, quinque lumbricis ejectis expurgatum.

faber perculose labitur sine noxa.

58 Deinde anno MCCCCLXXVIII, cum hujus oppidi Commendator esset Petrus Faxardus, Præfectus Regni Murciensis & civitatis Cartagenæ Dominus, fabrorum lignariorum quidam, Capared nomine, Decembris die IX ligna quædam aptans in capella S. Veræ-crucis, ab altitudine elevationum undecim cecidit in rupes quasdam; sed cadens commendavit se S. Veræ-cruci, inventusque est disruptis thorace, subucula, indusio, braccis atque calceis; illæsus ipse omni ex parte. Anno MCCCCLXXXIII Ferdinandus & Isabella Catholici Reges obsederunt Bazam, multumque laborem exhauserunt ut obtinerent urbem: voverunt autem ire Caravacam ad visitandum S. Veram-crucem, & anno prædicto ac die S. Barbaræ IV Decembris ingressi urbem sunt. Cumque res omnes ibidem ordinassent, transierunt in reditu Caravaca, & S. Crucem visitantes obtulerunt lampadem argenteam, ibi hodie quoque conspiciendam.

CAPUT VI.

Miracula, sub præcedentis seculi finem & initium præsentis patrata, ex eodem Robles.

58 *Districtus Caravacanus, obnoxius tempestatibus,*

IN partibus istis, quæ plerumque aliud non sunt quam rasa planicies, quandoque, cum minime expectet aliquis, excitantur procellæ tantæ ventorum atque imbrium, ut saxa, etiam pondo nonaginta, ferentes, ita desolatos agros hortosque relinquant, ac si diluvio aquarum perluti fuissent. Proinde totum oppidum Caravacanum cum suo territorio

ritorio pridem funditus periisset, nisi ipsi Deus prospexisset de miraculoso sanctæ Crucis ligno, faciens ipsum quotidie triumphare de aëriis potestatibus, per elementa saltem res hominum familiares lædere satagentibus, quando nequeunt eorumdem animabus nocere. Pluribus exemplis id confirmat Robles, exordiens ab hujusmodi. Ego Genesius Salmeron, scriba Regis ac Domini nostri & civis Caravacanus certifico, fidemque do ac facio, in verum testimonium eorum qui præsentes videbunt, quod in prænominato oppido, die VIII mensis Novembris præteriti anno MDXCI, coram Licentiato Petro de las Cuevas, Gubernatore & Justitiario Majori hujus oppidi, comparuerunt, Alfonsus de Robles, tam proprio suo quam publico oppidi ac reipublicæ hujus nomine; & Guiterius Robles, ejusdem oppidi & sanctissimæ Crucis scriba publicus, nomine Confraternitatis & ceterorum, ut sacrista illius; dixeruntque notorium esse, quod in castello ipsius oppidi habeatur sanctissima quædam Reliquia, sub appellatione & invocatione Veræ-crucis Caravacanæ; quæ, cum hæc civitas olim esset Maurorum, descendit de cælo associata duobus Angelis, ad conversionem infidelium hic dominantium, & depulsionem tempestatum adeo frequenter insurgentium, quæ ad ejus præsentiam cessarunt & cessant; aliaque plura miracula fiunt, quorum fides authentica manet in archivio hujus loci.

per S. Crucem servari creditur:

61 His ita se habentibus, contigit, quod nocte ante diem VII prædicti Novembris, tempestas oriretur tonitruorum ac fulminum, cum procella turbinum imbriumque tanta, ut cives formidarent exterminium ultimum; cum præter densissimas tenebras, quam causabat aquarum e cælo defluentium copia, aures animosque perstringeret ruentium pluribus locis ædificiorum fragor, sic ut nemini possibile esset incedere per plateas: quare etiam nec Joannes Martinez, S. Veræ-crucis Capellanus, nec alius quisquam præsumebat versus castellum ascendere, sicut alias consue-

qua anno 1591 7. Novembris simili in casu

consueverant, ad efferendã & exponendam prędictã S. Veram-crucem. Multi nihilominus cives viderunt supra culmen tectumque turris, intra quam illa servatur, sæviente quam maxime tempestate illa, multa luminaria accensa, interque ea aliam majorem lucem magisque splendentem. Existimabant ergo, & sic dicebatur, Capellanum prænominatum aliasque personas ibi esse cum sanctissima Reliquia: sed compertum est postea, neque illum, neque alium quemquam in turri fuisse, vel S. Crucem extulisse. Quapropter judicatum fuit, ipsam sanctissimam Reliquiam per se, movente nemine, ascendisse ad fastigium turris, in auxilium incolarum accolarumque, sicut alias sæpe ipsos juverat contra ingruentes ejusmodi tempestates. Ut autem hujus miraculi perpetua extet memoria, petebatur ut sumeretur informatio authentica, Gubernatore prædicto suam auctoritatem interponente: prout idem mandavit fieri &c. Oblati autem in testes fuerunt, Ferdinandus Melgares scriba, Damiana Robles uxor ejus, eorumque filius Ferdinandus Melgares, qui commorabantur in arce, dixeruntque omnia supra contenta in relatione; quodque tunc accesserint ad portam præfatæ turris, sed clausam invenerint. Simul etiam examinati fuerunt alii quinque testes; & Capellanus ipse in sua depositione juravit, se nocte illa non potuisse propter nimiam tempestatem accedere ad capellam. Omnes autem declarant, splendores istos supra turrim durasse per sesqui horam. Scriptum vero est Instrumentum Moratallæ, XXVIII Julii MDXCII.

visa est supra turrim multo in lumine,

quo tamen nemo potuerat ascendere.

Sanatur mulier manu manca,

62 Anno MDXCIV, cum processio S. Veræ-crucis, sub vesperam festi, die II Maji, descendisset de capella ad ecclesiam Parochialem, in ordinem ad Officium isto & sequenti die ibidem ex more peragendum; cumque perlata esset Reliquia ad altare, eo fine erectum in media navi; mulier quædam manu manca vocem extulit instantissime supplicans, ut ipsa S. Cruce

Cruce manus ſibi brachiumque tangeretur (id quod tali occaſione ac loco facillime fieri poterat) contacta autem, iiſdem membris cœpit uti tam libere, acſi nullam in iis paſſa infirmitatem fuiſſet. Dum ergo exultabunda recederet, magnis vocibus glorificans Deum & opera ejus mirabilia prædicans; cæcus, cui à ſex menſibus defecerat viſus, idem beneficium oculis ſuis impendi poſtulavit: ſed cum præ circumſtrepente & premente turba exaudiri non poſſet, ſimili rogavit inſtantia jam ſanatam mulierem, ut ſe pertraheret propius ad altare prędictum. Hoc dum illa conatur effectum dare, interrogavit eam cæcus, utrum brachiorum attigiſſet Crux ſancta: illa vero reſpondente, quod dextrum; rurſus ille accedens magis inſtitit, ut eo ſibi perfricaret oculos: & fidem petentis ſecuta eſt gratia expectata, reſtituto ſtatim & integre viſu. Erat cæcus iſte ex diœceſis Conchenſis loco, Vers de Tovar de Betetæ dicto. *eaque tactus cæcus illuminatur.*

63 Anno MDXCVII nulla in hac regione facta erat ſementis, eo quod ab Octobri uſque ad ſequentem Martium defecerant pluviæ, proinde præ inopia pabuli peribant greges. Ergo Clerus & Concilium oppidi decreverunt in vigilia Incarnationis Dominicæ, quando ſereniſſimum cælum æque ac unquam in Ægypto nullam ſpem aquæ faciebat, proceſſionem totius populi ducere ad capellam S. Veræ-crucis: quo facto cum ab ea reverterentur, tam copioſa decidit pluvia ut domum quiſque ſuam ingrederetur, non minus ab imbre madidus, quam lætus pro impetrato beneficio. Eodem anno, tam denſæ nebulæ tantaque obſcuritas aëris incubuit agris toto vere, ut meſſis faciendæ ſpes omnis elangueſceret: inſtituta autem proceſſione altera, pro impetranda ſerenitate, impetrata illa continuo eſt; & meſſis fuit non prorſus contemnenda. Anno MDXCVIII ex Lorcenſis & Velezii oppidorum finibus tanta ſupervenit copia locuſtarum, ut remedium eis nullum ſperarent Caravacani; *impetratur pluvia, & ſerenitas.*

 jam

jam enim cœperat eorum agros vineasque & hortos depasci calamitas, atque intra domos ipsas penetrare. Rursum igitur indicta supplicatio est: & sine mora videri desiit omnis, locusta etiam per totam circum regionem, velut si nulla ibi unquam fuisset.

furtivæ Cruculæ amittuntur,

64 Anno MDCI, Iudex quidem ex certa commissione huc advenit, emensque ab argentario Cruces aliquot argenteas æreasque; præter scientiam illius aliquot alias surripuit, quarum pretium non solverat: omnes autem simul, insertas filo sæpius intorto ac nodato, detulit admovendas S. Veræ-cruci. Cumque easdem recepisset sic junctas, & filum digito circumvolvisset; composuit se ad orandum coram altari, ipsas Cruces intra manum colligens. Verum absoluta oratione, ad easdem reflectens animum, non invenit nisi filum digito sinistræ circumplicitum. Hoc eventu confusus narravit ipsum quibusdam Religiosis, rogans ut se digresso, nec nominato, publicarent casum: prout fecerunt. Anno MDCV ab Augusto usque ad Martium anni sequentis non pluit: & modica quæ facta erat sementis messem nullam datura timebatur; cum educta est in processionem S. Vera-crux: quo peracto quatriduum continuum indesinenter pluit. Tunc autem promisit Civitas, viso tam evidenter miraculoso auxilio, divinitus sibi dato, observare festum Triumphi S. Crucis XVI Julii, sicut XIV Septembris observatur festum exaltatæ Crucis: quod servari antea non solebat.

pluvia iterum impetratur,

brachium immobile sanatur,

65 Anno MDCVII, ad festum agendum III Maii, huc venerunt Petrus Garcias & Antonia Serrana, cum filiolo annos novem nato, cui brachium ex lapsu contractum adeo male curatum erat, ut movere ipsum omnino non posset. Cum ergo S. Crucem tali die immisissent aquæ, in acceptam inde aspersionis situlam brachium pueri immerserunt parentes, statimque movere illud cœpit. Vesperi autem delatum ad capellam iidem parentes unxerunt oleo lampadis,

padis, magisque corroboratum se sensit. Cum vero iterum immersissent aquæ prædictum brachium, adeo sanum extraxerunt ab ea, ac si numquam ruptum fuisset, quemadmodum ipsi hæc scribentes vidimus. Eodem die ex oppido Cehegin adduxit mater sua puellam mutam: & ambæ vigiliam nocturnam peregerunt in ecclesia ubi tunc Crux sancta prostabat. Cum autem Clerus assumeret illam efferendam ad locum, instanter ac devote rogavit mater, ut os filiæ suæ ea contingeretur. Hoc facto cœpit puella balbutiendo dicere, Cru, Cru; iterumque contacta perfecte loqui, laudando Deum in operibus suis. *Mutæ loquela redditur.*
Multos jam annos mos obtinuit ut singulis feriis sextis cantetur solenni ritu Missa, cum Diacono & Subdiacono, in capella S. Veræ-crucis ad ejus altare, ipsum incensando secundum præscriptos ritus. Quadam ergo ejusmodi feria, oblitus sacrista thus acerræ imponere, & sciens nullum superesse, domum abiit illud quæsiturus. Interim eo perveniens Officians, ubi thurificatione opus erat, mandavit ut denuo inspiceretur acerra; inventaque est illa prorsus plena, sic ut etiam supereffluerit: qua re attoniti præsentes ministri casum ut miraculosum prædicarunt. *Thus in vacuo vasculo invenitur.*

CAPUT VII.

Miracula, variis in regionibus patrata, mediantibus Crucibus, Cruci Caravacanæ admotis.

EX *quo cœptum est usurpari, ut* Crucis Caravacanæ *attactu sacratæ Cruces aliæ, ex omni metallo materiaque, per orbem Christianum distribuerentur; comperta earumdem ad multos mirabiles effectus virtute, ingens quotannis talium numerus posci, ac proinde etiam fabricari incepit; adeo ut varii generis opifices, argentarii, ærarii, scriniarii &c, simulacra omnigena* Caravacanæ Crucis *efformare instituerint:* 66 *Licet numquam potuerit perfecte assimilari Crux ipsa.*

 quæstum-

quæstumque exinde non modicum facientes, conati sint etiam ejus formam & modum per omnem dimensionem assimilare quam proxime. Miraculo autem simile est, *inquit Robles,* quod sumpta sępius ejusdem mensura, hactenus tamen potuit nemo sic eam repræsentare perfecte, quin deficeret aliquid in latitudine, longitudine vel spissitudine. *Hoc tamen nihil detrahit earumdem, quam supra indicavi, virtuti: quapropter placet eam exemplis nonnullis clarioribus, ex eodem Roblesio acceptis, comprobare.*

Aliæ tamen ei admotæ valde efficaces sunt.

76 P. Alfonsus Sanchez, ex Societate Jesu, toti innotuit Hispaniæ, propter virtutem & singularia talenta sua, nec non propter serta precatoria; quæ Philippinarum dicuntur, benedicta per suam Sanctitatem cum applicatione Indulgentiarum, facultateque ipsi concessa easdem etiam aliis applicandi, nomine ac vice Sanctitatis suæ. Hic antea resederat in hujus oppidi Caravacensis Collegio (quod ex antiquioribus sui Ordinis unum est) annos aliquammultos: quibus transactis, pro singulari quo æstuabat animarum Deo lucrandarum zelo, petiit obtinuitque missionem Indicam, & Mexico transiit in Philippinas; postea vero ex mandato Gregorii Papæ XIII revertit in hæc regna & Romam adiit. Unde huc iter relegens, favoribus & gratiis excellentibus in aliorum utilitatem cumulatus à Sixto Papa V, narravit mihi, quod ex Nova-Hispania & portu Acapulcensi solventi, per mare Pacificum versus Philippinas, in comitatu aliarum duarum navium, post multam in navigando difficultatem & laborem, supervenerit tempestas turbinosorum ventorum adeo furiosa, ut quotquot in navi sua erant perditos se cū ipsa crederent, jam enim aliæ duæ perierant. In tali discrimine recordatus Crucis Caravacanę, quam secum gestabat, funiculum longiorem petiit: cui ipsam alligans epibatæ cuidam tradidit, projiciendam in mare, quando atrociores fluctus ingruere conspiceret. Tanta autem fuit ejus virtus, ut quoties alicui undæ objiciebatur, num-

Talem habens P. Alphon. Sanchez S. I.

præservat navim à naufragio.

numquam ad Crucem illa pertingeret, sed refringeretur in semetipsam conversa, omnibus quotquot erant in navi inspectantibus & admirantibus. Sic illa, multum licet concussa, salva tamen pervenit ad portum Manilæ: superest autem hodiedum in Collegio Madritensi Fr. Bartholomæus Alfonsus, Societatis ejusdem, socius prædicti P. Alfonsi in tempestate, qui veluti gestorum testis eadem omnia confirmat.

Matrona Granatensis simili exposità sedat tempestatem.

68 Cum P. Didacus de Soto, ex eadem Societate, anno MDLXXXI hujus Collegii Minister ad quædam sua negotia Granatam ivisset, secum ferens unam ex Crucibus Caravacanis, ibique visitationis causa accessisset D. Isabellam de Mansilla, affinem Patris Fuensalidæ ex eadem Societate; inveniens illam perquam metuentem fulgurum ac tonitruorum, persuasusque adversus ea nullum se illi præsentius dare subsidium posse ipsa quam ferebat Cruce, hanc illi dedit. Paucos abinde dies transactos excepit horrenda fulminibus tonitribusque tempestas: quapropter recordata Crucis suæ, acceptam extendit ad eam cæli partem quæ præcipua caligine obnubebatur: statimque & in ictu oculi cessavit tempestas. Credens ergo quod tam venerabile pignus, melius in aliqua ecclesia publice quam sua in domo privatim honoraretur, tradidit eam quibusdam religiosis ac devotis personis: quæ, instituta sub ejus nomine confraternitate, ipsam quotannis die III Maii solenniter efferunt, nec minori prosequuntur honore, quam ipsi Caravacenses suam.

Discalceatus naufragus servatur à submersione,

69 Ex Conventu Carmelitarum Discalceatorum hujus oppidi, anno MDXCII, una cum aliis Fratribus, quos sua Majestas Regia in novam Hispaniam destinabat, egressi sunt duo, Hispali consensuii navigium. Horum alter Fr. Julianus de S. Hilarione, annos aliquot in istis partibus commoratus, revertit ad hæc Regna, mihique & aliis multis narravit, quod

cum veherentur unâ navium, constituentium classem anno illo transeuntem ad novam Hispaniam; puer dispensatoris panis nautici in imam partem descendens cum candela accensa, ad quærendam epibatis annonam; eamdem candelam tractavit tam incuriose, ut flammantis lychni particula delapsa supra vasculum pyrii pulveris, ipsum mox crepare fecerit & simul navim; nemine, quod quidem scire poterat, mortem evadente, præter se, ex navi fundo mersa. Habebat ille jam à multis diebus appensam collo Crucem Caravacanæ admotam, cui se in tanto discrimine commendabat. Nesciens autem quomodo, videbatur sibi sub pedibus positum habere sustentaculum alicujus rei durioris, eoque impediri ne fluctibus iratis immergeretur. Ita ferebatur capite eminente supra undas, suo ut erat vestitus habitu: quin etiam Crucem suam videbat, supernatare aquis & fluctuare ex funiculo unde appensa gestabatur. Tamdiu autem sic permansit, donec concomitantium navium proximior una, viso supra mare Fratre, otium habuit ejiciendi in mare cymbam, ipsumque ad se recipiendi: agnoscentibus cunctis evidentiam miraculi, citra quod necesse erat demergi dictum Fratrem, cum ea qua vehebatur navi. Unde postea publicabat, quod vitam suam acceptam referebat Deo, per S. Crucem Caravacanam, & eam quæ ipsam attigerat pendentem de collo, quam etiam mihi monstrabat, ante non longum tempus defunctus in oppido Bezeril de Campis.

P. Didacus de Soto S. I custoditur à fulmine:

70 Transiverat in Indias prænominatus P. Didacus de Soto, ad Populationem Angelorum, quæ caput est provinciæ Tascalensis in Nova-Hispania, inde vero scripsit ad hoc Caravacanum collegium, in eo quod ibi Societas habet residere P. Magistrum Morales, magnæ eruditionis ac sanctitatis virum: cui habenti ex Crucibus Caravacanis unam, eo anno

(qui

(qui erat MDXCV) acciderit, ut videns fulmineum radium perquam terribilem de cælo erumpere æstimaret recta in suum cubiculum ferri: quapropter exiliens prædictam Crucem collocavit in fenestra. Nec absque fundamento timor fuit: mox enim flammam proximam sensit, credebatque extremam eam sibi horam esse. Sed fulmen, statim ut fenestram attigit, quasi retortum, deflexit quam celerrime in parietem fenestræ lateralem; per eumque descendens, fœdum transitus sui vestigium reliquit; eo ipso demonstrans, quanto gravius damnum secutum fuisset, nisi S. Crucis virtus impetum illum repressisset. Non videtur autem absque præcedenti Patris illius merito hæc ei gratia divinitus concessa; sed merces fuisse beneficii, anno præcedenti per eum concessi ecclesiæ ipsius S. Crucis, applicando eidem Indulgentias, quas Sixtus Papa V ei concesserat ad conversionem Philippinarum, quo ibat, magna cum potestate similes distribuendi ubicumque idoneum judicaret, non minus intra quam extra hæc regna. Itàque eas contulit Capellæ S. Crucis, aut ubicumque illa esset, die XXIV Junii, MDXCIV; sicut constat ex ejus patentibus litteris in archivio S. Crucis asservatis, cum inserto eis exemplo Pontificii Brevis: alioque earumdem litterarum exemplari, relicto in secretaria Communitatis. Quas etiam Indulgentias, die IV Septembris ejusdem anni, confirmavit Cardinalis Don Franciscus Davila, tamquam Commissarius generalis Cruciatæ.

71 Anno MDXCV Petrus Portillus scriba Regius, hujus oppidi civis, vir fide dignissimus, ex commissione Regis hinc in Novam Hispaniam navigavit urgentium negotiorum causa, usus navi cui à Rosario nomen. Hæc cum insulam Garnosam pertransisset in Provincia Hondurarum, die V Septembris turbine tam vehementi involuta fuit, ut nautis colligendi vela spatium deesset, sed cogerentur ipsa seque commit-

Civis Caravacanus.

committere misericordiæ divinæ: nihil enim præ oculis habebant quam præsentem mortem, eique tantisper differendæ satagebant ut navim exonerarent, imprimis ejiciendo lembum, qui tamen bis emissus, bis rejectus intra navim à fluctibus est. Eiecerunt etiam tormenta ænea, quæ erant in suprema contabulatione, cum mercimoniis multis, ne navim everterent pondere suo in unam simul partem convoluta. Sed nihil istæc proderant, cum magis magisque intumesceret mare, & quovis momento minaretur navigium cum vectoribus absorbere. Recordatus ergo Petrus Caravacanarum quas habebat Crucum & miraculorum similibus in casibus per ejusmodi patratorum, parvulam unam ex ære dedit Hieronymo de Gamarra Riojensi, qui crassiori alligatam filo projecit in mare ex parte puppis. Inter hæc supervenit eis nox, & tempestas, quamvis mitior non nihil, duravit usque mane; quando tota conquievit, & Crucula (uti asseruit Petrus) inventa cum filo suo jacere supra unum inferiorum rudentium, quibus vela tenduntur instar stellæ refulgens. Admirati omnes casum sunt; Deumque collaudantes, salvi pervenerunt in portum & civitatem Tonsillanam Provinciæ Hondurarum, die VII prædicti mensis, in vigilia Nativitatis Dominæ nostræ.

unâ in mari jactâ tempestatem sedat semel,

72 Cum vero prædictus Petrus, in die S. Martini, ex Campeciensi provinciæ Usucatanensis portu versus Novam-Hispaniam solvisset, in ea quam Commercii appellant navi, simul cum minoribus navigiis tribus; & tempestuosus boreas omnes simul in præsens discrimen adduxisset; recordatus ille supramemorati eventus, aliam Cruculam æneam dedit navarcho, qui similiter annexam funiculo dimisit in mare; & post dies viginti duos difficillimæ navigationis, cui alias quatuor aut quinque sufficere poterant, tenuerunt portum S. Joannis de Ulva, amissis sociis navigiis duobus; tertium vero eumdem portum post

iterumque,

tres dies ſubiit, facta omnium rerum quas vehebat jactura. Rogavit ergo Petrum navarchus ut ipſam Cruculam ſibi condonaret, oblata nihilominus grandi ſumma pecuniæ: ſed is, nullam aliam reliquam habens, privari noluit tam efficaci præſidio, pro iis quæ ſibi adhuc reſtabant per mare itineribus.

73 Reverſus denique idem Petrus in Hiſpaniam, ſicut ipſe teſtatur, menſe Octobris anni MDCVIII viſitavit eccleſiam Dominæ noſtræ de Guadalupe; eodem iſtuc intrans tempore, quo eo attraxerant energumenam mulierem, adeo horrendos motus cientem, ut cunctis eſſet formidini. Ad hanc ſacris exorciſmis compeſcendam accitus Presbyter, quem Rubium nominabant, virtutis exploratæ vir, quæſivit à circumſtantibus, num quas penes ſe haberent Reliquias. Protulit Crucem Petrus, Caravacanæ olim admotam, ipſam qua mediante prius miraculum factum erat, quam habebat Roſario ſuo affixam, deditque Sacerdoti: dæmoniaca vero, quamvis depreſſo in terram capite videre non poſſet quid ageretur, clamavit tamen, Caravaca, Caravaca: quanticumque eam facias, abjicito tamen, quia cruciat me. Stuporem ea res omnibus intulit: multæ enim aliæ Reliquiæ exhibitæ abſque effectu fuerant: & Petrus ſuam exinde habuit cariorem, quod eam tantopere dæmon abhorreret.

& dæmonem compeſcit in energumena.

74 In Germaniam quoque penetravit Crucum talium æſtimatio, in cujus teſtimonium placet huc adferre, quod P. Petrus de Buyza Societatis Jeſu, in præſentiarum Madriti in ſui Ordinis Collegio commorans, affirmat per memoriale ſuo nomine ſubſcriptum, in quo dicit, quod anno MDC ex obedientia ſuorum Prælatorum in Alemanniam migrans, ſecum abſtulit Cruculas aliquot, Caravacanæ contactu ſanctificatas, ut eas iſtic partiretur inter perſonas devotas. Harum ergo unam dedit D. Mariæ Manrique, quondam Camerariæ majori Auguſtiſſimæ Imperatricis

In Bohemia vehemens incendium sopitur, semel,

tricis D. Mariæ, aviæ Regis ac Domini nostri uxorisque Imperatoris Maximiliani: quæ Domina Manrique, propter excellentem virtutem suam multamque prudentiam, maximo apud Majestatem illam in pretio habita, matrimonialiter conjuncta fuerat Baroni Pernistenio, uni ex primariis & ditioribus Proceribus Bohemiæ, à quo moriente retinuit dotis nomine, secundum illius regni mores, Laytomizliensem civitatem, ubi ipsa tunc temporis commorabatur. Hæc redeunti illac Patri narravit, quod in prædicta civitate paulo ante maximum fuerit excitatum incendium, quo brevi spatio plures quam octoginta domus conflagrarunt, quamquam Agnus Dei aliæque Reliquiæ flammis compescendis injectæ essent. Ipsa igitur, recordata Cruculæ quam acceperat à Patre, & quam efficax remedium inde sperari soleret ejusmodi in casibus; arripuit precatorium sertum cui ipsam alligarat, baculoque implicitum per fenestram palatii sui extendit, ad eam partem ubi gliscebat ignis: qui continuo subsedit eo ipso articulo temporis, quo de universa civitate actum esse omnes existimabant,

iterumque.

75 Tantam ea res civibus omnibus admirationem attulit, ut, cum causa sopiti tam subito incendii lateret, nonnullis persuaderetur Angeli cælitus demissi opera id factum fuisse. Ast Deus voluit distinctius sciri causam protectionis tam admirandæ, permittendo ut quindecim diebus post aliud incendium oriretur in altera civitatis parte, nihilo mitius priori. Illa enim, jam semel experta promptitudinem misericordiæ divinæ mediante S. Cruce eliciendæ, longe etiam confidentius quam prius, Cruculam suam extulit: & rursum ita consedit in se ignis, ac si nullus fuisset. Unde omnes evidenter cognoverunt effectum S. Crucis fuisse, postquam eis Domina sua narrari fecisset quod egerat: excitataque in universis est ingens erga sacrum istud pignus devotio, quod Baronissa

ronissa ipsa deinde etiam carius habuit, tantoque in pretio, ut omnibus thesauris suis illud præferret. *Atque hic finis esto mirabilium* S.Crucis Caravacanæ, *quæ ne nihil ad* S. Ferdinandi *honorem facere viderentur, curatum satis esse puto, elucidatione ipsius anni, quo primum apparuit, quoque* Sanctum Regem *natum esse suis ex Actis probavimus. Per virtutem ipsius* Sanctissimæ Crucis, *quam Caravacana repræsentat, si non etiam pars illius est*, liberet nos Deus noster ab omnibus inimicis nostris. Amen.

FINIS.

APPROBATIO ORDINARII

TUm demum felices fore Reſpublicas, cum vel Philoſophi regnarent, vel philoſopharentur Reges, dictum unius ex Antiquis fuit; veriſſimum, ſi Chriſtiane intellectum; ita ſcilicet ut Philoſophiæ nomine accipiatur ejus, quæ unica & ſola vere Sapientia eſt, amor & ſtudium; Virtutis, inquam, ſecundum Chriſti Dei noſtri diſciplinam conſummatæ. Hanc quomodo ſemper ſectatus fuerit *FERDINANDVS III*, re & nomine *SANCTVS REX*, etiam in illo ſupremæ poteſtatis culmine, luculenter demonſtrant ejus Acta, hoc in libro ex Coævorum fere ſcriptis collecta. In quibus atque in adjunctis *R. P. Danielis Papebrochii S.I. Theologi* hiſtoricis Annotationibus & Commentariis, non modo nihil reperi aut ſanæ fidei aut bonis moribus contrarium; ſed multum etiam ſanctæ ædificationis & eruditionis curioſæ. Proinde cenſeo expedire, ut præſens opuſculum, ſumptum ex Actis Sanctorum Maji poſterioribus, quæ in tres alios Tomos diviſa ſub prælo ſudant, præmittatur; velut ſpecimen allatum ex vernantiſſimo omnigenæ varietatis horto, quem ſperamus brevi totum aſpicere omnium viſibus & uſibus reſeratum. In hujus itaque pulcherrimi floris contemplatione tantiſper fixi, laudemus Deum, & gratulemur inclytis Hiſpaniarum Regnis, quæ *FERDINANDVM* ſibi Regem, Eccleſiæ Propugnatorem, Cælo Sanctum, Principibus exemplar, omnibus Patronum protulerunt. Dabam Antverpiæ 1684, 9 Martii.

Antonius Hoefflach S.T.L. Eccl. Cathed. Can. Grad. Librorum Cenſor.

FA-

FACVLTAS SVPERIORVM

CVm Acta vitæ S. Ferdinandi, Regis Castellæ & Legionis, & Postumam ejus Gloriam, opera & studio Danielis Papebrochii è nostra Iesu Societate collecta & illustrata tres ejusdem nostræ Societatis Theologi legerint & prælo digna censuerint: ego infrascriptus, prædictæ Societatis per Flandrobelgicam Provincialis Præpositus, potestate ad id mihi facta à Rev. Adm. P. Carolo de Noyelle Præposito Generali, concedo Michaeli Knobbaert Typographo Antverpiensi facultatem eadem imprimendi. Actum Antverpiæ MDCLXXXIV, IV Kalendas Aprilis.

LUDOVICUS DE CAMARGO.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII
REGIS
CATHOLICI.

CAROLUS, Dei gratia Hiſpaniarum, Indiarumque, &c. Rex Catholicus, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Sereniſſimus Belgarum Princeps diplomate ſuo ſanxit, ne quis Acta Sanctorum menſis Maii, auctoribus Godefrido Henſchenio & Daniele Papebrochio Societatis JESU Sacerdotibus edita, vel in toto vel ex parte, præter voluntatem Michaëlis Knobbari proximis novem annis ullo modo imprimat, aut alibi terrarum impreſſa in has noſtræ Germaniæ Inferioris ditiones importet, venaliave habeat: qui ſecus faxit, confiſcatione librorum & alia gravi pœna multabitur, uti latius patet in litteris datis Bruxellæ XXIII Junii MDCLXXIII.

Signat

LOYENS.

KONSERVIERT DURCH
ÖSTERREICHISCHE FLORENZHILFE
WIEN 1967